

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Автори:

Т. Ю. Горбань (тема 10), О. В. Даниленко (теми 5, 6), Ю. В. Латиш (теми 7, 8, 13),
Л. П. Могильний (теми 2, 3), І. М. Мороз (теми 4, 16), С. В. Набока (теми 1, 12),
І. К. Патриляк (тема 11), Д. М. Царенко (тема 9), О. В. Чернишевич (теми 14, 15).

Рецензенти:

д-р іст. наук, проф. Р. В. Гула
(*Національний університет "Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка"*),
д-р іст. наук, проф. Є. М. Луняк
(*Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*)

*Рекомендовано до друку
вченою радою історичного факультету
(протокол № 7 від 23 грудня 2021 року)*

Історія України : навч. посіб. / Т. Ю. Горбань, О. В. Даниленко, Ю. В. Латиш
190 та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Латиша. — К. : ВПЦ "Київський університет",
2022. — 216 с.

Призначено для ознайомлення з основними періодами та подіями історії України, звичаями й традиціями українського народу, біографіями видатних українців, внеском українців у наукову, культурну та мистецьку скарбницю людства. Системно проаналізовано головні тенденції та події минулого та сучасності, що має сприяти формуванню практичних навичок роботи з науковою літературою і джерелами, соціокультурній адаптації до навчального процесу та повсякденного життя в Україні.
Для іноземних слухачів підготовчих відділень і факультетів.

УДК 94(477)(075.8)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ХРОНОЛОГІЯ І ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	5
Тема 1. Давня історія України	7
Тема 2. Держава Русь	21
Тема 3. Галицько-Волинське князівство	36
Тема 4. Українські землі під владою іноземних держав (друга половина XIII – перша половина XVII ст.)	45
Тема 5. Українське козацтво. Національно-визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького	57
Тема 6. Українська козацька держава (друга половина XVII–XVIII ст.)	73
Тема 7. Українське національне відродження (XIX – початок XX ст.)	87
Тема 8. Україна у Першій світовій війні	103
Тема 9. Українська революція 1917–1921 рр.	110
Тема 10. Україна між двома світовими війнами	125
Тема 11. Україна у Другій світовій війні	138
Тема 12. Україна у складі СРСР (1945–1985 рр.)	154
Тема 13. Україна на шляху до незалежності (1985–1991 рр.)	167
Тема 14. Незалежна Україна	181
Тема 15. Українці у світі	198
Тема 16. Київський університет: сторінки історії	204
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	215

ПЕРЕДМОВА

Історія України – це частина всесвітньої історії. Вона вивчає історію українського та інших народів, які проживають на території України, а також історію української державності з найдавніших часів до сучасності.

Україна має давню та багату історію. Її територія належить до найдавніших осередків землеробської цивілізації. Український народ значно збагатив скарбницю світової науки, культури, мистецтва. Яскравою сторінкою історії України стало відновлення її державної незалежності в 1991 р. Сьогодні українська держава поступово, але впевнено будує демократичне громадянське суспільство, прагне до інтеграції до Європейського Союзу, а з 24 лютого 2022 р. – боронить себе і весь цивілізований світ від російської агресії.

Навчальний посібник "Історія України" призначений для іноземних громадян, які тільки починають вивчати українську мову, – слухачів та студентів підготовчих відділень і факультетів закладів вищої освіти України. Він реалізує програму їх підготування під час аудиторних занять та самостійної роботи.

Мета посібника – забезпечити необхідний рівень історичної та мовної підготовки для слухання лекцій та читання літератури з курсу "Історія України". Її досягненню підпорядковано такі навчальні завдання: ознайомити студентів-іноземців з основними періодами та подіями історії України, звичаями і традиціями українського народу, біографіями видатних українців, внеском українців у наукову, культурну та мистецьку скарбницю людства; навчити системно аналізувати основні тенденції та події минулого та сучасності; сформувати практичні навички роботи з науковою літературою та джерелами; сприяти соціокультурній адаптації до навчального процесу та повсякденного життя в Україні.

Навчальний посібник складається з 16 тем, які містять стисло інформацію про найважливіші події історії України. Кожна тема включає текст, розділи "Історичні факти", "Історичні постаті", "Місця пам'яті", післятекстові запитання, а також уривки з історичних джерел для самостійної роботи. Відбір спеціальної лексики, словосполучень, синтаксичних конструкцій відбувався з урахуванням принципу частотності й семантичної цінності навчального матеріалу.

Посібник містить словники українською, англійською, китайською, турецькою мовами та мовою фарсі.

ХРОНОЛОГІЯ І ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У різні часи різні народи обирали для початку літочислення важливі для них події. Наприклад, у Давній Греції відлік років вели від перших Олімпійських ігор, а в Давньому Римі – від заснування міста. У Давньому Китаї літочислення було прив'язано до девізів правління імператорів: після оголошення нового девізу відлік років починався спочатку. Самі роки об'єднувались у 60-річні цикли, де кожен рік мав одну з 12 тварин-покровителів. Для євреїв початковою датою літочислення є створення світу, для християн – день народження Ісуса Христа, а для мусульман – день Хіджри (переселення пророка Мухаммеда з Мекки до Медини у 622 р.).

В Україні користуються літочисленням, яке бере свій відлік від народження Ісуса Христа. Час після його народження називають "нашою ерою" (скорочено "н. е."). Усі події, які відбулися раніше, датуються роками "до нашої ери" ("до н. е.").

Роки об'єднуються у століття (скорочено "ст.") – 100 років, та тисячоліття ("тис.") – 1000 років. Перше століття починається 1-м роком і закінчується 100-м і так далі. На сторінках історичних праць для позначення століть і тисячоліть використовують римські цифри.

Століття	Роки
I	1–100
II	101–200
III	201–300
IV	301–400
V	401–500
VI	501–600
VII	601–700
VIII	701–800
IX	801–900
X	901–1000
XI	1001–1100
XII	1101–1200
XIII	1201–1300
XIV	1301–1400
XV	1401–1500
XVI	1501–1600
XVII	1601–1700
XVIII	1701–1800
XIX	1801–1900
XX	1901–2000
XXI	2001–2100

Для зручності вивчення та впорядкування історичних подій і процесів історію поділяють на кілька періодів – великих часових проміжків, які мають спільні тенденції соціально-економічного, політичного та культурного розвитку.

Найпоширенішим є поділ історії людства на такі періоди:

- **Преісторія (Prehistory)** – період від появи людини на території України (близько 1 млн років тому) до виникнення писемності та перших людських цивілізацій.
- **Античність (Ancient history)** – період існування грецьких поселень на території півдня України (VII ст. до н. е. – V ст.).
- **Середні віки (Middle Ages or Post-classical history)** – період аграрного суспільства між двома епохами розквіту культури Античністю та Відродженням (Renaissance). У цей період на українських землях існувала могутня держава Русь.
- **Нова та новітня (модерна) доба (Modern history)** – період з другої половини XVI ст. до сьогодення. Вона поділяється на:

1. **Ранньомодерну добу (Early modern period)** – друга половина XVI ст. – перша половина XIX ст. У той час українські землі перебували під владою іноземних держав. Український народ здійснив спробу створити козацьку державу (1649–1764 рр.).

2. **Пізньюмодерну добу (Late modern period)** – друга половина XIX ст. – 1945 р. Це час індустріальної революції, імперіалізму та світових воєн. Але попри зміни значна частина населення України займалася сільським господарством. У 1917–1921 рр. відбулася Українська революція, під час якої робилися спроби створити незалежну українську державу.

3. **Новітню добу (Contemporary history)** – з 1945 р. до наших днів. У цей час в Україні сформувалося індустріальне суспільство, більшість населення переселилася до міст. У 1991 р. Україна стала незалежною державою. З появою постіндустріального суспільства все більше людей зайняті не на виробництві, а у сфері послуг (туризмі, торгівлі, закладах громадського харчування).

Завдання 1. Визначте, до якого століття та тисячоліття належать 1 р. до н. е., 1111 р., 1873 р., 1445 р. до н. е., 2010 р.

Завдання 2. Який рік настане після 223 р. до н. е.?

Завдання 3. Яка з подій відбулася раніше?

- а) та, що відбулася у 1453 р. до н. е., чи та, що в 1215 р.;
- б) у 14 р. до н. е. чи 12 р. н. е.?

Завдання 4. Встановіть відповідність між подіями та періодами в історії України:

1. Ранньомодерна доба	А) Хрещення Русі (988 р.)
2. Новітня доба	Б) Переяславська рада (1654 р.)
3. Середні віки	В) Голодомор-геноцид (1932–1933 рр.)
4. Пізньюмодерна доба	Г) Революція Гідності (2013–2014 рр.)

Завдання 5. Навіщо потрібна періодизація?

Давня історія України

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Первісні люди з'явилися на території України близько одного мільйона років тому. Вони жили невеликими групами по 40–60 осіб, вдягалися у шкури тварин, використовували зброю та знаряддя праці з кістки, дерева і каменю. Саме тому цей період вчені називають кам'яним віком.

Основними заняттями первісних людей, були мисливство та й збиральництво. Їхніми головними знаряддями праці були палиця та гострий камінь. Пізніше в них з'явилися списи та булави. Полували вони за допомогою пасток чи заганяли тварин у прірву. Поступово люди навчилися використовувати вогонь, почали жити в печерах, землянках чи будувати житла з кісток і шкур тварин.

40 тисяч років до нашої ери (далі – до н. е.) на території України з'явилися люди сучасного типу – кроманьйонці (*Homo sapiens sapiens*). З часом удосконалювалися засоби праці, виникали нові заняття, ставало більш складним соціальне життя. Люди навчилися зберігати продукти харчування. З'явилися дротики, гарпуни, сокири, пращі, луки та стріли. Люди навчилися рибальства, ткацтва, гончарства. Виник родоплемінний лад – люди стали жити общинами родичів, які об'єднувалися в племена. Общинами керували вожді та старійшини. Близько 6 тисяч років до н. е. люди навчилися самі виробляти продукти харчування – освоїли землеробство та скотарство. Перехід від збиральництва і мисливства до землеробства та скотарства називається неолітичною революцією.

У IV–III тисячоліттях до н. е. на території України між річками Дніпром та Дністром, жили племена Трипільської культури. Вони займалися землеробством, скотарством, гончарством, ткацтвом, уміли виплавляти перший метал – мідь, з якої переважно робили прикраси, а іноді виготовляли знаряддя праці. Ці люди жили у великих поселеннях, у центрі яких була площа. Кількість мешканців могла досягати кількох тисяч осіб. У суспільстві панував культ родючості. У III тисячолітті до н. е. люди на території України навчилися робити бронзові вироби.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Основні знання про життя первісних людей дає наука археологія. Археологи розкопують руїни старовинних споруд чи місця, де в давнину жили люди. Вони досліджують знайдені предмети, щоб відновити картину минулого.

.....●.....

Формування людини в процесі еволюції називається антропогенезом. Перші людиноподібні істоти з'явилися на Землі понад 4 мільйони років тому. У різних частинах Африки було знайдено рештки людиноподібних мавп – австралопітеків.

Сучасні люди (кроманьйонці, *Homo sapiens sapiens*) уперше з'явилися в Африці. 40 тисяч років тому вони з'явилися на території Європи і сьогодні залишаються єдиними людьми на планеті Земля.

.....●.....

У 1893 р. було відкрито поселення кроманьйонців на території Києва – Кирилівська стоянка (існувала близько 20 тисяч років тому). Тут було виявлено скелети мамонтів, велику кількість обпалених кісток тварин та багато вугілля й попелу. Основним заняттям жителів стоянки було мисливство. Люди будували житла з дерева й вкривали їх шкурами тварин.

Макет Кирилівської стоянки

.....●.....

Біля села Мізин Чернігівської області археологи розкопали п'ять жител кроманьйонців круглої форми діаметром до семи метрів. Вони були побудовані з дерева і кісток мамонтів близько 18 тисяч років тому. Зверху їх покривали шкурами тварин. У цьому поселенні проживало близько 50 людей протягом 20 років.

Археологи знайшли маленькі скульптури, статуетки жінок і тварин, а також музичні інструменти з кісток мамонта. Найімовірніше, їх використовували для музичного супроводу танців. Учені вважають, що їм вдалося розшифрувати старовинні ноти. Цю музику вперше виконав чернігівський військовий оркестр.

Мізинська стоянка первісних людей. Картина І. Їжакевича

.....●.....

Термін "неолітична революція" запровадив у 1949 р. англійський археолог Гордон Чайлд. Ця революція дала людині контроль над її власними запасами продовольства і створила передумови для виникнення цивілізації. На сьогодні неолітична революція вважається однією з трьох головних революційних змін в економіці – поряд з промисловою та науково-технічною революціями.

.....●.....

Носії Трипільської культури виготовляли гарний посуд із глини. Вони прикрашали свої вироби незвичними знаками та малюнками. Схожі орнаменти зустрічаються на посуді групи культур Яншао (仰韶文化) у Китаї.

Трипільський посуд

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
австралопітек	australopithecus	南方古猿	australopithecus	ک پیچ نوب ی
антропогенез	anthropogenesis	人类发生	anthropogenesis'te	ش ناسی ان سان
археологія	archeology	考古学	arkeoloji	ش ناسی اس تائب
бронза	bronze	青铜	bronz	ب رن ز
вдягатися, одягатися	to dress	穿衣服	giyinmek	پ و ش یدن ل باس
використовувати	to use	使用	kullanmak	اس ت فاده ب رای
виплавляти	to smelt	冶炼金属	metal kokusu	ف لز نوب ب ه
вогонь	fire	火	ateş	آت ش
вождь	chief	首席	şef	رئ یس
глина	clay	粘土	kil	خ شت
гончарство	pottery	陶器	çömlekçilik	گری کوزه
гострий	acute	急性	akut	حاد
дерево	wood	木材	Odun	چوب
до нашої ери (до н. е.)	before Christ (BC)	公元前	Milattan Önce (MÖ)	م ی الذا ق بل م س یح
дротик	dart	飞镖	dart oyunu	دارت
займатися	to go in for	去	bir şey için içeri girmek	رف تن ایب ر
збиральництво	collecting	聚集	toplanma	شدن جمع
зброя	weapons	武器装备	silahlar	اس لحه
землеробство	agriculture	农业	tarım	ک شاورزی
землянка	dugout	独木舟	yeraltı sığınağı	ح فره
знаряддя праці	tools of labor	劳动工具	emek araçları	سازها
еволюція	evolution	演化	evrim	ت کام لی س یر
історичний факт	historical fact	历史事实	tarihsel gerçek	ت اری خی واق ع یت
каміння	stone	结石	taş	س نگ
кам'яний вік	stone age	石器时代	taş Devri	س نگ ع صر
кістка	bone	骨骼	kemik	اس تخوان
кроманьйонець	Cro-Magnon Man	克羅馬農人	Cro-Magnon	ان سان ک رومان یون
культ	cult	邪教	tarikât	ف رق ه
лук	bow and arrow	弓箭	yay ve ok	ک مان وت یر
малюнок	picture	图片	resim	ت صوی ر
мамонт	mammoth	长毛象	mamut	ماموت
метал	metal	金属	metal	ف لز
мисливство, полювання	hunting	狩猎	avcılık	ش کار
мідь	copper	铜	bakır	مس ف لز
мільйон	million	百万	milyon	م ی ل یون
музичні інструменти	Musical instruments	乐器	müzik enstrümanları	موس ی قی آل ت
неолітична революція	Neolithic revolution	新石器时代的革命	Neolitik Devrim	ان قالب ن وس ن گی
ноти	musical notes	音符	müzik notaları	(موس ی قی) ن ت
община (громада)	community	社区	topluluk	ان جمن
оркестр	orchestra	管弦樂團	orquestra	ارک س تر
орнамент	ornament	仪器	süs	زی نت
освоювати	to master	掌握	ustalaşmak	ت س لطب رای
палиця	stick	棒	Çubuk	
пастка	animal trapping	动物陷阱	hayvan yakalama	ان داخ تن دام ب ه ح یوان ات

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
первісний	primitive	原始	ilkel	اول په
печера	cave	洞穴	mağara	غار
плем'я	tribe	部落	kabile	ق ب ی له
площа (майдан)	square	广场	meydan	مرب ع
посуд	dishes	碟子	bulaşıklar	هاظرف
прикрашати	to decorate	装饰	dekore etmek	ت زئ ی ن ب رای
прірва	abyss	深渊	uçurum	پ رت گاه
продукти харчування (харчі)	food	餐饮	gıda	غذا
рибальство	fishing	渔业	balık tutma	ش ی الت
родоплемінний лад	tribal order	部落秩序	kabile emri	ای ق ب ی له ن ظم
родючість	fertility	生育能力	doğurganlık	ب اروری
скотарство	cattle breeding	牛育种	sığır yetiştiriciliği	دامداری
скульптура	sculpture	雕塑	heykel	سازیمهجس
сокира	ax	斧头	balta	ت بر
спис	spear	矛	mızrak	ن یزه
старійшина	elder	长老	yaşça büyük	ب زرگ تر
статуетка	figurine	塑像	heykelcik	ت ندی سک
тварина	animal	动物	hayvan	ح یوان
територія	territory	领土	bölge	سرزم ی ن
тисячоліття	millennium	千年	milenyum	هزاره
ткацтво	weaving	织造	dokuma	اف ننگ یب
Трипільська культура	Cucuteni – Trypillia culture	库库蒂尼-特里皮里亚文化	Cucuteni–Trypillia kültürü	"Cucuteni-مدن ت Trypillians"
цивілізація	civilization	文明	medeniyet	ت مدن
шкура	skin	皮肤	cilt	پ و ست

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Коли на території сучасної України з'явилися первісні люди?
2. Чим займалися первісні люди?
3. Як вони полювали?
4. Які знаряддя праці використовували первісні люди?
5. Де жили первісні люди?
6. З яких матеріалів первісні люди робили свої знаряддя праці та зброю?
7. Чому вчені називають цей період історії "кам'яним віком"?
8. Коли на території України з'явилися кроманьйонці?
9. Які нові знаряддя праці і зброю вони використовували?
10. Які галузі господарства освоїли кроманьйонці?
11. Хто керував общинами первісних людей?
12. Який суспільний лад виник у кроманьйонців?
13. Коли на території України люди освоїли землеробство та скотарство?
14. Що таке неолітична революція?
15. Які племена жили на території України в IV–III тисячолітті до н. е.?
16. Чим займалися носії Трипільської культури?
17. Скільки людей жило в трипільських поселеннях?
18. З яких матеріалів вони робили свої знаряддя праці та зброю?
19. Який метал навчилися виплавляти носії Трипільської культури?
20. Коли люди на території України навчилися виготовляти бронзові вироби?

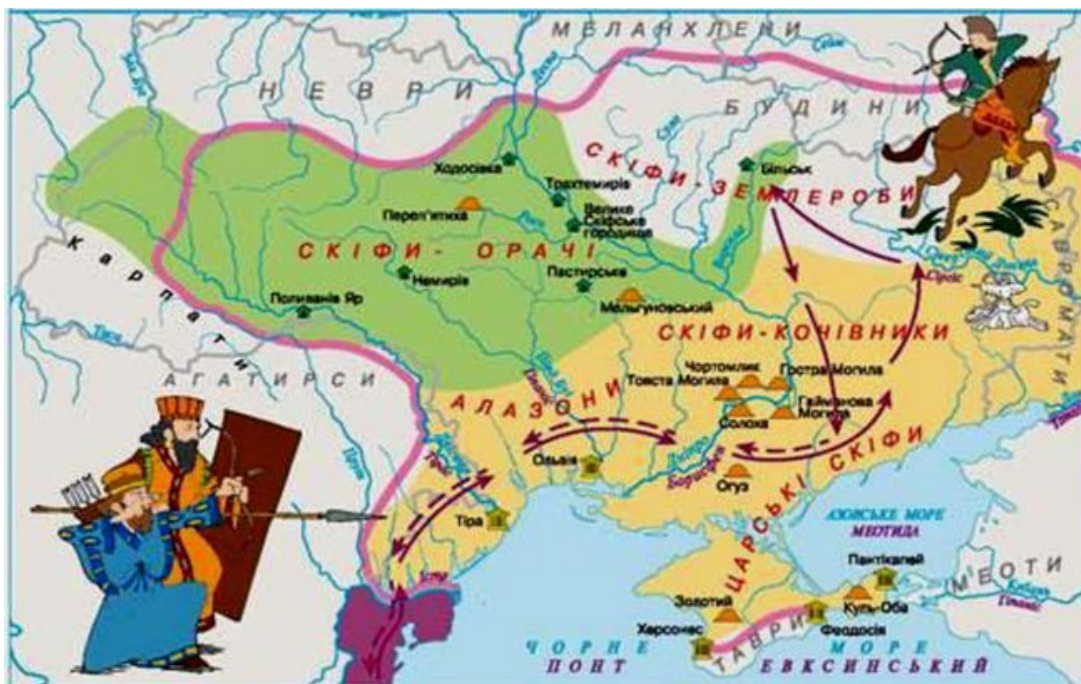
Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

У I тисячолітті до н. е. на територію Північного Причорномор'я (північних берегів Чорного моря) прийшли войовничі кочові племена кіммерійців. Вони виготовляли знаряддя праці і зброю із заліза, воювали верхи на конях. Влада в кіммерійців належала племінній знаті, але найголовніші питання вирішувалися на народних зборах чоловіків-воїнів. Кіммерійці здійснювали успішні військові походи на Передню Азію.

В VII столітті (*далі – ст.*) до н. е. їх витіснили племена скіфів. У скіфів були царі, але народні збори воїнів також мали великий вплив. Царська влада передавалась у спадок. Більшість скіфів були вільними людьми і мали свої стада худоби. Рабами ставали переважно військовополонені. Скіфи були сміливими воїнами. Вони воювали верхи на конях. Їхньою зброєю були лук, стріли, списи та мечі. Найвідомішою війною в історії скіфів була війна з перським царем Дарієм I. Перське військо напало на скіфів близько 513 року (*далі – р.*) до н. е., але зазнало поразки.

Похід перського царя Дарія I на Скіфію

У III ст. до н. е. скіфів витіснили племена сарматів, котрі панували в степах України до III ст. н. е. У сарматів жінки завжди мали високий статус і користувалися широкими правами. Вони брали участь у битвах нарівні з чоловіками. Грецькі історики повідомляли про те, що сарматські жінки носили чоловічий одяг, їздили верхи, полювали, стріляли з лука і майстерно володіли зброєю. Дівчина не могла вийти заміж, допоки не вб'є ворога. Однак після заміжжя вони зазвичай займалися вихованням дітей та господарством. Головною частиною сарматського війська була важка кіннота, озброєна довгими списами і залізними мечами, захищена обладунками і на той час практично непереможна.

Основними заняттями кіммерійців, скіфів та сарматів були скотарство і війна. Вони були кочівниками й жили в степу на величезній території між річками Доном та Дунаєм, аж до Азовського й Чорного морів.

У VII ст. до н. е. розпочалася колонізація Північного Причорномор'я давніми греками. Тут вони заснували свої міста-держави. Найвідомішими з них є Ольвія, Херсонес, Пантикапей, Тира, котрі стали центрами античної культури й цивілізації. Греки вирощували пшеницю, виноград, маслини. У містах процвітали ремесла й торгівля. Більшість цих міст були республіками. Влада належала народним зборам вільних чоловіків чи знаті. Раби, жінки та іноземці політичних прав не мали. Боспорське царство зі столицею в Пантикапеї було монархією. У I ст. до н. е. грецькі міста-держави ввійшли до складу Римської імперії, а в IV ст. н. е. майже всі ці міста були розграбовані варварськими племенами. Грецька колонізація справила великий економічний та культурний вплив на розвиток місцевого населення.

Руїни Херсонеса

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Скіфи зробили значний внесок у військово мистецтво. Ударною силою скіфського війська була важкоозброєна кіннота. Вона складалася зі скіфської знаті. Невеликий потужний скіфський лук стріляв на відстань до 500 м. Своєрідністю тактики бою була влучна стрільба по ворогу на повному скаку.

.....●.....

Близько 513 р. до н. е. перський цар Дарій I з величезним військом пішов на скіфів війною. Битися у відкритому поєдинку з добре організованою та численною армією Дарія скіфи не наважились. Вони обрали стратегію партизанської боротьби. Уникаючи вирішальної битви, скіфи заманили персів вглиб своєї країни та стали вимотувати їх нескінченними нападами. З величезними труднощами персам вдалося втекти зі Скіфії. З тих часів у давньому світі за скіфами закріпилася слава непереможних воїнів. Вислів "Скіфська війна" довгий час означав тактику партизанських дій.

.....●.....

Визначальний внесок у вивчення культури та побуту скіфів було зроблено під час розкопок скіфських курганів Північного Причорномор'я. Серед тисяч поховань рядових скіфів виділяються грандіозні поховальні споруди скіфських царів, перекриті курганами заввишки з шестиповерховий будинок.

У всьому світі відомий золотий виріб – скіфська пектораль. Пектораль – це царська прикраса, яку носили на шії. Її було знайдено під час розкопок царського кургану Товста Могила в 1971 р. Діаметр пекторалі 30,6 сантиметрів, вага – 1150 грамів. Археологи вважають, що її було виготовлено в IV ст. до н. е. на території Греції. Ця знахідка названа ЮНЕСКО "одним з найвеличніших археологічних винаходів людства XX століття". Скіфська пектораль зберігається в Музеї історичних коштовностей в Києві.

.....●.....

Давньогрецький історик Геродот описав таку легенду. Одного разу греки везли на трьох кораблях полонених амазонок, але ті перебили моряків. Почався шторм, і корабель викинуло на берег. Амазонкам вдалося врятуватись, вони знайшли коней і почали грабувати скіфські землі. Скіфи не могли зрозуміти, звідки з'явилися ці вороги, і виступили на бій. Коли вони побачили, що воюють з жінками, то розпочали переговори і зрештою запропонували їм вийти заміж. Дівчата погодилися, але заявили, що їм складно буде жити у скіфському суспільстві, тому що вони не вміють займатися господарством. Вони запропонували своїм чоловікам піти на нові землі за річку Дон. Таким чином, згідно з легендою, з'явилися сармати – войовничі племена, котрі наганяли страх на сусідні народи.

.....●.....

Греки, які жили в містах Північного Причорномор'я і Приазов'я, вирощували переважно пшеницю. А жито, попри його невибагливість, вважали бур'яном. Однак завдяки своїм якостям саме ця рослина отримала поширення у племен, котрі мешкали в більш суворому кліматі. Жито українською мовою дослівно означає "життя". З цієї назви видно, наскільки велике значення мала ця культура для предків українців.

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ

Атей – скіфський цар. Жив у V–IV ст. до н. е. Під час його правління скіфська держава досягла найбільшої могутності. Атей підпорядкував своєму впливу грецькі міста західного Причорномор'я. У IV ст. до н. е. разом з македонським царем Філіпом II розгромив царство одрісів і зайняв землі за Дунаєм. У 339 р. до н. е. 90-річний Атей зазнав поразки від Філіпа II й загинув у бою.

Мітрідат VI Євпатор (132–63 рр. до н. е.) – цар Понту (греко-перської держави в Малій Азії і на південному березі Чорного моря). Це був енергійний та дуже здібний чоловік, який мав величезну фізичну силу. Він знав 22 мови. З дитинства приймав невеличкі порції отрути, щоб стати невразливим до неї.

Своє правління Мітрідат Євпатор розпочав зі створення сильного війська. Невдовзі войовничий цар Понту силою зброї підкорив сусідні країни. У 107 р. до н. е. він приєднав Боспорське царство. Військовий флот Мітрідата мав до 400 бойових кораблів. Широко відомі його три війни з Римом, які отримали назву "Мітрідатові війни".

Зрештою, Мітрідат зазнав поразки від римської армії й свої останні дні провів у Пантікапеї, де ховався за мурами фортеці. Він намагався накласти на себе руки і прийняв отруту. Однак вона не подіяла. Тоді Мітрідат наказав своєму слугі вбити його мечем. Великий цар і полководець помер на горі, де зараз розташоване місто Керч. Ця гора сьогодні називається Мітрідат.

*Мітрідат VI
Євпатор*

МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ

У 1987 р. у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка при кафедрі археології та музеєзнавства було засновано Археологічний музей. Його експозиція розміщена в головному корпусі університету. Музей створено на базі наукових і навчальних музейних колекцій, які щорічно надходять до його фондів у результаті польових археологічних досліджень та науково-пошукових експедицій викладачів, співробітників, аспірантів і студентів кафедри археології та музеєзнавства. За 65 років роботи співробітникам і студентам кафедри довелось досліджувати різноманітні археологічні об'єкти по всіх регіонах України. Наукові фонди музею налічують понад 30 тис. одиниць зберігання. Експозиція містить археологічні предмети різних епох і народів з території України: знаряддя праці, елементи озброєння, посуд, прикраси. Їх доповнюють карти, світлини, малюнки, макети, пояснювальні тексти. (Сайт музею: <http://museums.univ.kiev.ua/arch.php>.)

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
берег	bank	海岸	sahil	ج غراف یا ان ک
бур'ян	weed	野草	ot	هرز ع ل ف
варвар	barbarian	野蛮人	barbar	رب ری
верхи на коні	astride a horse	骑一匹马	ata biner gibi	شوی د اسب وارس
виноград	grape	葡萄	üzüm	ان گور
виробляти	to produce	生产	üretmek	ک ر دن ت ول ید
вирощувати	to grow	成长	büyümeek	ر شد ب رای
витіснити	to dislodge	驱逐	yerinden çıkarmak	ب یرون ب رای ران دن
війна	war	战争	savaş	ج ن گ
військовий похід	military campaign	军事战役	askeri kampanya	ن ظامی م بارزات
військовополонений, полонений	prisoner of war	战俘	savaş tutsağı	اس یر
влада	power	力量	güç	ق درت
воїн	warrior	战士	savaşçı	ج ن گجو
впливати	to influence	去影响	etkilemek için	گ ذاش تن ت اث یر
грек	Greek	希腊文	Yunanlılar	ی ون ان ی
грецька колонізація	greek colonization	希腊殖民	yunan kolonizasyonu	دوره اس ت عمار ب اس تان
жито	rye	黑麦	Çavdar	چاودار
знавати поразки	be defeated	被打败	yenilmek	خورده ش ک ست
залізо	iron	铁	demir	اهن
знать, знатні люди	noble people	贵族	asil insanlar	ن ج یر مردم
кімерійці	Cimmerians	西米利亚人	Kimmerler	ها س یرمغ
кінь	horse	马	at	اسب
колонізація	colonization	殖民化	kolonizasyonu	اس ت عمار
корабель	ship	船	gemi	ک ش تی
кочівники, кочовики	nomads	游牧民族	göçebe	ع شای ر
культура	culture	文化	kültür	ف ره ن گ
легенда	legend	传说	söylence	
маслини	olives	橄榄	zeytin	زی تون
меч	sword	劍	kılıç	شم ش یر
місто	city, town	城市	Şehir, kent	شهر
місцевий	local	本地	yerel	مح لی
монархія	monarchy	君主制	monarşi	س لط نت
накласти на себе руки	to commit suicide	自杀	intihar etmek	خودک شی ب ه
народні збори	popular assembly	大众集会	popüler meclis	مردمی مجمع
спадщина	inheritance	遗产	miras	ورا ت ت
невибагливість	unpretentiousness	朴实无华	tevazu	ت ک ل ف ب ی ب و دن
отрута	poison	毒物	zehir	سم
Передня Азія	Western Asia	西亚	Batı Asya	غرب ی آس یای
перси	Persians	波斯人	Persler	ای ران یان
процвітати	to prosper	繁荣	prosper	رون ق
пшениця	wheat	小麦	buğday	گ ند م
раб	slave	奴隶	köle	ب ر ده
ремесла	crafts	工艺	el sanatları	د س تی صنای ع
Римська імперія	Roman Empire	罗马帝国	Roma imparatorluğu	روم ام پراطوری
розграбувати	to plunder	掠夺	yağmalamak	غار ت ب ه
рослина	plant	植物	bitki	گ یاه

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
сармати	Sarmatians		Sarmatlar	ها سمر
скіфи	Scythians	斯基泰人	İskitler	س کاهها
степ	steppe	草原	bozkır	اس تپ
стріла	arrow	箭	ok	از ت ير
суворий клімат	harsh climate	恶劣的气候	sert iklim	سخت هوا و آب
торгівля	trade	贸易	ticaret	ت جارت
цар	tsar	国王	çar	ام پرات ورت زار، روس په

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Коли на територію України прийшли племена кімерійців?
2. Чим займалися ці люди?
3. Кому належала влада в кімерійців?
4. Коли на території України жили племена скіфів?
5. Кому належала влада у скіфів?
6. Чим займалися скіфи?
7. Ким були скіфські раби?
8. Коли на території України жили племена сарматів?
9. Якими були їхні основні заняття?
10. Який статус мали жінки в сарматів?
11. Де в Україні жили кімерійці, скіфи і сармати?
12. Хто колонізував північні береги Чорного та Азовського морів у VII ст. до н. е.?
13. Які міста були засновані в Північному Причорномор'ї?
14. Кому належала влада у грецьких містах-державах?
15. Яка з грецьких держав була монархією?
16. Хто не мав політичних прав у грецьких містах-державах?
17. Чим займалися давні греки?
18. Коли грецькі міста-держави ввійшли до складу Римської імперії?
19. Коли і ким було розграбовано грецькі міста?
20. Як вплинула грецька цивілізація на розвиток місцевого населення?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

З книги Геродота "Історія"¹

Геродот – давньогрецький історик. Жив у V ст. до н. е., описав греко-персидські війни та звичаї багатьох народів. Його часто називають "батьком історії".

Про походження скіфів

Скіфи кажуть, що їхній народ – наймолодший серед усіх народів, і ось як це сталося. Їхня країна була пустелею, і першою людиною, що там з'явилася, був чоловік, що звався Таргітаєм. Батьками цього Таргітая, як вони кажуть, були Зевс і дочка бога ріки Борисфена² (я цьому, звісно, не вірю, не-

¹ Переклад А. Білецького.

² Борисфен – грецька назва ріки Дніпро.

зважаючи на їхні твердження). Від них походив Таргітай, і в нього було троє синів: Ліпоксай, Арпоксаї і молодший Колаксай. Коли вони були царями, з неба впали на скіфську землю зроблені з золота плуг, ярмо, сокира і чаша. Першим побачив їх старший брат і наблизився, щоб їх узяти, але все це золото, коли він підійшов туди, почало горіти. Він віддалився і тоді до них підійшов другий брат, але із золотом сталося те саме. Отже, так своїм полум'ям і прогнало їх золото. Проте, коли до нього наблизився третій, молодший, брат, золото згасло, і тоді він узяв його собі і пішов із ним додому. І тому старші брати після того, що вони побачили, погодилися передати все царство молодшому.

Отже, як кажуть, від Ліпоксаї походять ті скіфи, плем'я яких називається авхатами, від середнього брата, Арпоксаї, ті, що називаються катіарами і траспіями, і нарешті – від молодшого брата походять ті, що називаються паралатами. А всі вони разом, як кажуть, називаються сколотами, і ця назва була ім'ям їхнього царя. Назву скіфи їм дали елліни¹.

Отже є походження скіфів за їхніми власними словами, а відтоді, коли вони з'явилися, тобто від першого їхнього царя Таргітая до походу Дарія проти них минуло як раз тисяча років, не більше. Те священне золото пильно оберігають їхні царі і дуже шанують його і щороку, приносячи йому щедри жертви, просять його захистити їх. Оскільки їхня країна дуже велика, Колаксай, як кажуть, поділив її на три царства для своїх дітей і одне з них зробив дуже великим, саме те, у якому зберігається золото...

Є ще і третій переказ (якому я найбільш довіряю), а саме такий. Згідно з ним, із кочовиками-скіфами, що мешкали в Азії, воювали і завдали їм чимало прикростей массагетів і через це скіфи перейшли за ріку Аракс і прибули в Кіммерію (бо країна, де тепер живуть скіфи, кажуть, що за давніх часів була кіммерійською).

Кіммерійці, коли побачили, що проти них виступило велике військо, почали радитися, що їм робити. Тут їхні думки поділилися надвоє, і кожна сторона наполягала на своїй думці. І найдостойнішою була думка царів, а думка більшості зводилася до того, що їм вигідніше відступити, ніж наражатися на небезпеку і чинити опір численним ворогам. Але думка царів була воювати до останнього з ворогами, обороняючи свою країну. Хоч як там було, ні більшість не хотіла послухатися царів, ні царі більшості. Отже, перші вирішили без бою покинути країну загарбникам і тікати від них, а царі вирішили краще бути вбитими і похованими на батьківщині, але не тікати з більшістю, згадавши, як їм було добре тут і які муки спіткають їх, якщо вони втечуть разом із більшістю. Щойно вони прийняли такі рішення, вони розділилися, обидві їхні частини стали рівними в числі, і вони почали битися між собою. І всіх, що в битві було вбито, кіммерійці поховали поблизу ріки Тірасу² (і їхні могили і тепер ще можна там бачити). Там їх поховали і після того вони покинули країну. Згодом прийшли скіфи, знайшли країну незалюдненою і зайняли її.

Про звичаї скіфів

Першого ворога, якого вб'є скіф, він п'є його кров, а скількох інших він ще вб'є в битві, то приносить до царя їхні відтітати голови. За кожную голову йому дозволяється одержати щось із трофеїв, а якщо не принесе голови, це йому не дозволяється.

Скіф здирає шкіру з голови ворога – надрізує шкіру навколо голови там, де вуха, бере голову, трусить її, щоб відокремити від черепа, потім бере бичаче ребро і розгладжує шкіру. Після цього він використовує її як рушник і для вуздечки свого коня, на якому він їздить, вішає її і пишається нею. Бо той, у кого більше таких рушників, уважається за відважнішого воїна. Багато із них із шкіри мертвих ворогів, здертої з правиці з нігтями, роблять собі чохла для сагайдаків.

Отже, такі в них встановлено військові звичаї. А з головами не всіх ворогів, але з найненависніших, вони роблять таке. Кожен із них, відпилявши все, що нижче від брів, очищує череп. І якщо цей скіф бідняк, він лише обтягує ззовні череп сирицевою бичачою шкірою і використовує його як чашу, а якщо він багатий, то він також ззовні обтягує шкірою, а зсередини позолочує його і використовує як чашу для вина.

Коли скіфи укладають угоди з клятвами, то роблять це таким чином: наливають у великий глиняний глек вина і змішують його з кров'ю обох, що укладають угоду. Так роблять вони, злегка надрізаючи тіло вістрям або дряпаючи ножом. Потім занурюють у глек меч, стрілу, сокиру і дротик і, зробивши це, кажуть багато молитов і нарешті п'ють із глека ті, що укладають угоду, і найбільш знатні з тих, що їх супроводжують...

¹ Елліни – самоназва давніх греків.

² Тірас – грецька назва ріки Дністер.

*Золота пластина із зображенням обряду побратимства, IV ст. до н. е.
(з кургану Куль-Оба поблизу м. Керчі, Крим)*

Отже, насіння цих конопель беруть скіфи, потім залізають під вовняні тканини і сиплять насіння на розпечене каміння, і насіння, падаючи на каміння, горить, димить і дає пару таку густу, що подібною до неї не буває в жодній еллінській паровій лазні. І скіфи, задоволені паровою лазнею, кричать радіючи. Отака в них лазня, бо вони, звичайно, зовсім не миють свого тіла водою, їхні жінки змочують шерехатий камінь і на ньому розтирають кипарисову деревину, також кедрову деревину та ладан і потім цією густою рідиною змазують усе тіло та обличчя. І від цього вони, по-перше, приємно пахнуть, а по-друге, коли вони потім знімають шар цієї масті, їхня шкіра стає чистою і блискучою.

Про розселення скіфів

Основна територія розселення скіфів – степи між нижньою течією Дуная і Дону, зокрема й степовий Крим. Скіфи поділялись на шість великих племен. За повідомленням Геродота, панівне становище мали царські скіфи – найбільш східне зі скіфських племен. Царські скіфи заселяли Північне Причорномор'я до річки Дон та степовий Крим. На захід від них жили скіфи-кочівники, а ще західніше, на лівому березі Дніпра – скіфи-землероби. На правобережжі Дніпра, уздовж річки Південний Буг, поблизу грецького міста Ольвія, мешкали каліпіді, чи еліно-скіфи. На північ від них – алазони, а північніше – скіфи-орачі.

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Що вам відомо про Геродота?
2. Як за розповідями Геродота звали першого жителя Скіфії?
3. Які предмети із золота йому дали боги?
4. Як, згідно з легендою, звали його синів?
5. Хто з братів, згідно з легендою, став родоначальником скіфів?
6. Який брат успадкував владу у скіфів: старший чи молодший?
7. Яким іменем самі себе називали скіфи?
8. Що означає ця назва?
9. На скільки царств за легендою були розділені скіфські землі?
10. Де раніше жили скіфи?
11. Назвіть основні заняття скіфів.
12. Хто витіснив скіфів з їхньої колишньої Батьківщини?
13. Яким чином скіфи захопили землі кіммерійців?
14. Якими були військові звичаї скіфів?
15. Як у скіфів уклалися договори про дружбу?
16. Як скіфи милися?
17. Скільки племен скіфів згадує Геродот? Перерахуйте їх.
18. Де розміщувалась область проживання скіфів-кочівників?
19. Де були землі царських скіфів?
20. Де були території проживання скіфських племен? Покажіть на карті.

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
Батьківщина	Motherland	家园	vatan	وطن
відступ	retreat	撤退	geri çekilmek	ن ش ی نی ع قب
горіти	to blaze	火焰	yangın	آت ش
загарбник	invader	侵略者	istilâcı	مهاجم
золото	gold	金	altın	طال
історик	historian	历史学家	tarihçi	ش ناس ت اری خ
кедр	cedar	雪松	sedir	سرو
кипарис	cypress	柏	selvi	سرو
клятва, присяга	oath	誓言	yemin	د ش نام - سوگ ند
шкіра	leather	皮革	deri	چرم
ладан	incense	香	tütsü	دادن ب خور
незалюднений, безлюдний	deserted	荒废的	issız	م تروک
обтягувати	to fit	适合	Uygun	م ناسب
полум'я	flame	火焰	alev	ش ع له
тікати	to flee	逃跑	kaçmak	ف رار
череп	skull	头骨	kafatası	جمجمه

Завдання 3. Повторіть і запам'ятайте дати основних подій.

1 млн років тому – поява первісних людей на території України.

40 тис. років до н. е. – поява сучасної людини на території України.

IV–III тис. років до н. е. – Трипільська культура на території України.

IX – середина VII ст. до н. е. – панування кіммерійців у Північному Причорномор'ї.

VII–III ст. до н. е. – панування скіфів у Північному Причорномор'ї.

VII ст. до н. е. – початок грецької колонізації Північного Причорномор'я.

III ст. до н. е. – III ст. н. е. – панування сарматів у Північному Причорномор'ї.

Завдання 4. Напишіть коротке есе про давню історію вашої країни за таким планом:

1. Поява та розселення людей.
2. Заняття первісних людей.
3. Неолітична революція. Використання металів.
4. Найвідоміші археологічні знахідки.
5. Найдавніші писемні джерела.

Держава Русь

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

У першій половині I тисячоліття н. е. на території України проживали давні слов'яни. Вони займалися землеробством, скотарством, промислами і ремеслами. Основою вірувань було язичництво (багатобожжя, поклоніння силам природи). Слов'янські племена на території України об'єднувалися в союзи – полян, сіверян, уличів, деревлян, волинян, тиверців і білих хорватів.

Важливу роль в об'єднанні східних слов'ян відіграли міжнародні торговельні шляхи – шлях "із варяг у греки" (зі Скандинавії до Візантії), Волзький торговий шлях (зі Скандинавії до Арабського халіфату), Великий шовковий шлях (з Китаю до Європи). Купці продавали хутро, мед, віск і збіжжя, купували тканини, прянощі, зброю та ремісничі вироби.

Політичним і культурним центром держави був Київ. У IX ст. київські князі почали об'єднувати окремі союзи племен в єдину середньовічну державу Русь. Серед істориків найбільш популярні дві теорії походження Русі: 1) норманська про утворення держави норманами – вихідцями зі Скандинавії чи узбережжя Балтійського моря і 2) слов'янська про утворення держави місцевими племенами.

ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

"Норманська теорія"	Антинорманська (автохтонна) теорія	Сучасна наука
Творці: німецькі історики XIX ст. Г. Байер, Г. Міллер, А. Шльоцер	започаткував російський учений М. Ломоносов	нормани відігравали на Русі активну політичну роль
Нормани відіграли вирішальну роль в утворенні держави	державотворчі тенденції існували у слов'ян ще до приходу варягів	нормани очолили княжу династію Рюриковичів
слов'яни нездатні були без зовнішньої допомоги заснувати могутню державу	слов'яни могли самі створити державу	Проте нормани не були засновниками держави, яка стала формуватися ще до IX ст. у процесі консолідації східних слов'ян

На чолі держави стояв великий князь. Перших київських князів звали Дір (середина IX ст.), Аскольд (до 882 р.), Олег (882–912 рр.), Ігор (912–945 рр.), Ольга (945–957 рр.) і Святослав Хоробрий (957–972 рр.). У 882 р. Олег організував переворот у Києві, де місцеві бояри (знатні люди) убили князя Аскольда і перейшли на його бік. За однією з версій, Олег був норманом і раніше правив у Новгороді. За іншою – опікуном малолітнього князя Ігоря Рюриковича, від якого розпочалася нова династія

правителів. Правління Олега в Києві символічно вважається початком історії Русі. На початку правління Олег назвав Київ "матір'ю міст руських" (головним містом, столицею).

Перші київські князі вели багато воєн із сусідами – Візантійською імперією, Хозарією, Волзькою Булгарією, кочовими народами Північного Причорномор'я (печенігами, половцями), підкорювали слов'янські племена і змушували їх платити данину (полюддя). Політика експансії князя Святослава Хороброго та розгром Хозарії зробили Київську державу впливовою військовою і політичною силою Східної Європи.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Слов'яни – це етномовна спільність, найбільша в Європі група народів. Початковим місцем їх проживання зазвичай вважають території від Прикарпаття до Дніпра, звідки вони протягом VII–IX ст. розселилися на північ, південь і північний схід і утворили свої окремі держави.

Сьогодні слов'яни проживають на великій території Південної, Центральної і Східної Європи і далі на схід – аж до Далекого Сходу Росії. Загальна чисельність слов'ян – 300–350 млн осіб. Географічно виокремлюють західних слов'ян (поляків, чехів, словаків, лужицьких сербів), східних слов'ян (білорусів, українців, росіян) і південних слов'ян (болгар, сербів, хорватів, боснійців, македонців, словенців, чорногорців).

.....●.....

Слов'яни відрізнялися високим зростом, рум'яними обличчями, руським волоссям і сірими очима. Це були сильні, міцні, витривалі люди. У їжу вони вживали м'ясо тварин, риб і птахів, просо, гречку, молоко. Улюбленим напоєм був мед. Одяг складався з полотна та шкір тварин. Зброєю були списи, стріли, дротики, мечі та щити. У воєнний час слов'яни вміли хоробро захищати себе і застосовували різні воєнні хитрощі.

.....●.....

За легендою Київ заснували три брати – Кий, Щек і Хорив та їхня сестра Либідь. Місто було названо на честь старшого з братів Кия – легендарного князя племені полян. Іменами двох інших братів назвали пагорби міста – Щекавицю і Хоривицю. Іменем сестри назвали річку – Либідь.

Пам'ятник засновникам Києва

За легендою у 907 р. князь Олег здійснив військовий похід на Константинополь. Його військо складалося зі слов'ян і норманів. Коли кораблі київського князя наблизилися до міста, візантійці перекрили ланцюгами вхід в бухту. Олег наказав поставити кораблі на колеса і, за попутного вітру, рушив до міста. Візантійці злякалися і погодилися виплатити данину і підписати вигідний торговельний договір.

Сучасники називали князя Олега Віщим – тим, хто знає майбутнє.

Воїни князя Олега атакують Константинополь на кораблях на колесах Мініатюра з Радзивіллівського літопису

Основною групою населення Русі були особисто вільні селяни – смерди. Рабів на Русі називали холопами, а знатних людей – боярами.

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
багатобожжя	polytheism	多神论	çoktanrıcılık	شرك
боярин	boyar, nobles	贵族	asiller	اشراف
вірування	proto-religion	原始宗教	proto-din	مذهبی-دی ن
Візантія, Візантійська імперія	Byzantium	拜占庭帝国	Bizans İmpiriyası	ب یزان س ام پرات وری
віск	wax	蜡	balmumu	موم
данина	tribute	贡	takdir	اح ترام
експансія	expansion	扩张	genişleme	ان ب ساط
етномовна спільнота	ethnolinguistic group	民族语言群体	etnik dil grubu	ش ناسی ق ومی گ روه
збіжжя	corn	谷物	tahıl	دان ه
князь	prince	王子	prens	شاهزاده
купець	merchant	商人	tüccar	ب ازرگ ان
мед	honey	蜜糖	bal	ع سل
нормани	Normans	诺曼人	Normanlar	ها عادی
переворот	coup d'état	政变	darbe	ک ودت ا

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
Русь	Kievan Rus	基辅罗斯	Kiev Rus	روس ک یوان
селянин	peasant	农民	köylü	ده قان
слов'яни	Slavs	斯拉夫人	Slavlar	اس الوها
Середньовіччя, середні віки	Middle Ages	中世纪	Orta Çağlar	وسطی قرون
союз племен	tribal union	部落联盟	kabile birliği	ای ق ب ی له ات حادی ه
столиця	capital	首都	Başkent	پ ای تخت سرمای ه
східні слов'яни	East Slavs	东斯拉夫人	Doğu Slavları	شرق ی اس الوهای
торговельний шлях	trade route	商路	ticaret rotası	ت جارت م س یر
хитрощі	cunning	狡猾	marifetli	گ ر ح ی له
Хозарія	Khazaria	卡扎里亚	Hazarya	خزری ا
хутро	fur	毛皮	kürk	خز
щит	shield	屏蔽	kalkan	س پر
язичництво	paganism	异教	putperestlik	پ ر س تی ب ت

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Які племена проживали на території України в першій половині I тис. н. е.?
2. Чим займалися східні слов'яни?
3. Що було основою вірувань давніх слов'ян?
4. Що відіграло важливу роль в об'єднанні східних слов'ян?
5. Назвіть основні теорії походження Русі.
6. Назвіть слов'янські племена, які проживали на території України.
7. Які торговельні шляхи проходили через Русь?
8. Які країни з'єднував торговельний шлях "із варяг у греки"?
9. Які товари продавали купці на ринках міст Русі?
10. Хто очолював Київську державу?
11. Як звали перших київських князів?
12. Хто такі нормани? Звідки вони прийшли?
13. Яка подія сталась на Русі у 882 р?
14. Хто назвав Київ "матір'ю міст руських"?
15. Що можете розказати про похід князя Олега на Константинополь?
16. Хто з київських князів розгромив Хозарію?
17. Які основні причини воєн Русі із сусідніми країнами і народами?
18. Які події утвердили Київську державу як впливову військову і політичну силу Східної Європи?
19. Які категорії населення Русі вам відомі?
20. Чому груба військова сила в ранньому середньовіччі відіграла більш важливу роль, ніж дипломатія?

Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

У період правління Володимира Великого (980–1015 рр.) та його сина Ярослава Мудрого (1019–1054 рр.) Русь була найбільшою і однією з найрозвиненіших держав Європи. Вона займала територію від Чорного моря на півдні до Білого моря на півночі і від Карпат на заході до річки Волги на сході (від 800 тис. до 1 млн квадратних кілометрів).

Карта Русі за правління Володимира Великого та Ярослава Мудрого¹

У той період було здійснено адміністративну, грошову, релігійну, земельну і військову реформи. Найважливішою реформою вважають прийняття християнства у 988 р. Нова релігія зблизила Русь з іншими християнськими європейськими народами, дала можливість розвивати системи управління та освіти. Церкви і монастирі стали центрами медицини й освіти, тут створювалися літописи. Перша рукописна книга з історії Русі – літопис "Повість минулих літ" – була написана в XII ст. ченцем Нестором. Слово "літопис" походить від слів "літо" ("рік") і "писати". Літопис – це опис подій за роками.

¹ Джерело: litorpys.org.ua

*"Хрещення князя Володимира Великого".
Художник В. Васнецов*

Збільшення впливу церкви на територіях під управлінням київського князя сприяло зміцненню Києва як політичного, релігійного і економічного центру держави. У X–XI ст. було побудовано Десятинну церкву, Софійський собор, Печерський монастир. За наказом Ярослава Мудрого створено перший збірник законів – "Руська правда".

У період правління синів Ярослава Мудрого (1054–1093 рр.) держава ослабла. У 1072 р. князі на з'їзді прийняли рішення внести в "Руську правду" нові правові норми і вирішити питання оборони Русі від кочівників. З того часу вплив київського князя став зменшуватися, посилювався сепаратизм місцевих правителів. Розпочалася боротьба князів за владу. Правителі князівств залучали до своїх конфліктів і кочівників-половців, які палили й руйнували міста і села, продавали жителів у рабство.

Останніми могутніми правителями Києва були Святополк II (1093–1113), Володимир Мономах (1113–1125) і його син Мстислав Великий (1125–1132). Після 1132 р. Русь фактично розпадається на 15 князівств-держав на чолі з представниками династії Рюриковичів. З 1132-го до 1239-го року включно влада в Києві переходила від одного князя до іншого більш ніж 70 разів. Така політична нестабільність стала однією з головних причин занепаду Русі.

"Відпочинок князя Володимира Мономаха після полювання". Художник В. Васнецов

У 1187 р. в Київському літописі вперше згадується назва "Україна" у значенні "рідний край", "рідна земля".

У 1239–1241 рр. більшість князівств Русі були завойовані монголами і стали васалами монгольських великих ханів. (Київ було захоплено 6 грудня 1240 р.). До 1362 р. вони сплачували данину і надавали військову допомогу монгольським військам під час їхніх військових походів.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Спочатку на Русі, особливо в умовах поганих доріг, вираз "Скатертиною дорога!" був побажанням доброго шляху, чистого і рівного. Пізніше зміст виразу значно змінився: сказати це означає дати зрозуміти співрозмовнику, що його тут ніхто не затримує.

.....●.....

Діти на Русі грали в "курулку". По колу передавалася трісочка, що палала, і той, у кого в руках вона гасла, програвав. У процесі гри потрібно було співати: "Живий, живий Курилка, живий, живий, не помер!". Звідси пішов вираз "Живий курилка", який вживали щодо людини, про яку думали, що вона кудись зникла або померла.

.....●.....

Після хрещення Русі язичництво ще довго впливало на світогляд, побут та культуру людей. Однією з таких форм були амулети від хвороб під назвою зміювики – металеві або кам'яні медальйони, на зовнішньому боці яких було зображення християнського сюжету. На зворотному боці медальйона зображався епізод з міфології, найчастіше зі зміями – наприклад, оточена ними змієнога прародителька скіфів або відрубана голова медузи Горгони зі зміями, що виростали з неї. Аналіз знайдених зміювиків показав, що їх продовжували виготовляти аж до XV–XVI ст.

Найвідоміший із давньоруських змійовиків – чернігівська гривня Володимира Мономаха. Це золотий змійовик XI ст., що міг належати Володимиру Мономаху. Князь загубив його під час полювання під Черніговом. Змійовик знайшли в 1821 р. і спочатку вважали монетою.

.....●.....

За традицією чоловіки на Русі при вході до церкви знімали шапки і складали їх біля входу, а після завершення служби розбирали їх назад. Той, хто запізнився, заставав "шапкобрання". З того часу цей вираз закріпився у значенні "прийти куди-небудь занадто пізно, коли все вже скінчилося".

.....●.....

На Русі калачі¹ випікали у формі замку з круглою ручкою. Городяни нерідко купували їх і їли прямо на вулиці. З міркувань гігієни ручку калача не їли, а віддавали її жебракам чи собакам. За однією з версій, про тих, хто не гидував її з'їсти, казали: дійшов до ручки. І сьогодні вираз "дійти до ручки" означає втратити людську подобу.

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ

Володимир Великий (Святий, "Красне Сонечко") – великий князь київський у 980–1015 рр. Позашлюбний син князя Святослава Хороброго. У 970 р. став новгородським князем. У 980 р. переміг у війні між дітьми Святослава і став київським князем. Створив централізовану державу і зміцнив свою владу. Племінні князі були позбавлені влади, їх замінили 12 синів Володимира. Зміцнив кордони Русі від нападів кочівників-печенігів. За його наказом було побудовано фортеці і земляні вали (так звані "Змієві вали"), які захищали країну від набігів кочівників. У роки правління Володимира завершився процес формування території Русі, були встановлені її кордони. У 988 р. християнство стало державною релігією. За це православною церквою Володимир був проголошений Святим.

Князь першим на Русі розпочав карбувати власні гроші, золоті і срібні. На більшості монет Володимира зображено князя з написом: "Володимир на престолі". На зворотному боці монет княжий знак – Тризуб, який став Державним Гербом України.

¹ Калач – круглий білий хліб.

Портрет Володимира Великого на банкноті та монеті номіналом одна гривня

Народна пам'ять зберегла його збірний образ – Володимира "Красного Сонечка" – захисника Русі від ворогів, мудрого правителя, якого оточували відважні герої – богатирі.

"Богатирі". Картина В. Васнецова

Ярослав Мудрий – великий князь київський у 1019–1054 рр. Син Володимира Великого. За життя батька правив у Новгороді. У 1019 р. переміг у боротьбі братів за Київ. Продовжував розширювати та зміцнювати кордони держави. У роки його правління Русь стала найбільшою державою Європи, був побудований головний храм держави – Софійський собор у Києві. Тут князь заснував першу бібліотеку і майстерню для переписування книг. Підтримував тісні дипломатичні відносини із Західною Європою,

зміцнював їх династичними шлюбами своїх дітей, за що отримав прозвіско "тесть Європи". Одна з його доньок, Анна Ярославна, стала королевою Франції, інші – Угорщини, Норвегії та Данії.

Любов князя до книг і наук, а також бажання вирішувати конфлікти мирним шляхом зберегли його в народній пам'яті як мудрого правителя.

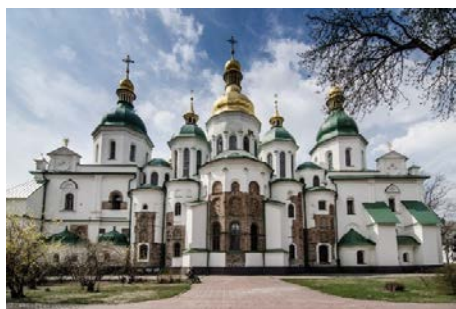
Портрет Ярослава Мудрого на банкноті та монеті номіналом дві гривні

МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ

Найвідомішими історичними пам'ятками доби Русі в Києві є Софійський собор, Києво-Печерська Лавра та Золоті ворота (XI ст.). Софійський собор був головним храмом Русі. Його назва походить від грецького слова "софія" – "мудрість". Тут відбувалися церемонії за участю князів, розташовувалася найдавніша бібліотека. Собор знаменитий своїми мозаїками, фресками та графіті – написами та малюнками, які залишили священники та відвідувачі собору. На сьогодні виявлено понад 7000 графіті XI – початку XVIII ст. Кількість графіті свідчить про високий рівень писемності населення.

Києво-Печерський монастир був заснований на високих пагорбах над Дніпром. Перші монахи селилися у печерах, тому монастир отримав назву "печерський". У монастирі є Дальні та Ближні печери. Довжина Ближніх печер – 383 м, Дальніх – 293 м. Печери розташовані на глибині 5–20 м. У XI ст. монахи залишили печери й почали будувати споруди на поверхні. У XVII ст. монахи виявили, що залишки похованих у печерах перетворились на мощі (мумії). Православна Церква вважає їх святими.

Золоті ворота – це головна брама давнього Києва. Перша згадка про Золоті ворота Києва міститься в польській хроніці Аноніма Галла 1018 року. Після монгольської навали вони почали руйнуватися. Відомо, що в 1648 р. біля них кияни вітали гетьмана Богдана Хмельницького після перемоги над польським військом. У 1982 р. з нагоди гіпотетичного 1500-річчя Києва над руїнами Золотих воріт звели браму.

Софійський собор

Києво-Печерська Лавра

Золоті Ворота

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
бібліотека	library	图书馆	kütüphane	کتابخانه
богатыр	bogatyr	英雄	kahraman	قهرمان
будувати	to build	建立	inşa etmek	ساختن
вал	shaft	轴	şaft	دفعی خاکریز
васал	vassal	附庸	vasal	واسل
вітання	greeting	问候	selamlaşma	پرسیاحوال
гігієна	hygiene	卫生学	hijyen	بهداشت
династія	dynasty	王朝	hanedan	سلسله
дипломатичні відносини	diplomatic relations	外交关系	diplomatik ilişkiler	دیپلماتیک روابط
закон	law	法	yasa	قانون
занепад	decline	下降	düşüş	کاهش مییابد
збірник законів	collection of laws	法律集合	kanunların toplanması	قوانین مجموعه
зближувати	to bring together	聚在一起	bir araya getirmek	آوردن همگرد
звичай	custom	习惯性行为	töre	فادائیس
змія	snake	蛇	yılan	مار
зображати	to portray	写真	portray	کشیدن تصویر
з'їзд	congress	国会	kongre	کنگره
карбувати	to mint	薄荷	nane	نعناع
князівство	principality	公国	prenslik	پادشاهی
літопис	chronicle	编年史	kronik	تاریخچه
медальйон	medallion	纪念章	madalyon	
міфологія	mythology	神话学	mitoloji	شناسیاسطوره
монастир	monastery	修道院	manastır	صومعه
монета	coin	硬幣	madenî para	سکه
монголи	Mongols	蒙古人	Moğollar	ها مغول
мудрий	wise	明智的	bilge	عادل
нестабільність	instability	不穩定性	kararsızlık	ثباتی بی
освіта	education	教育	eğitim	پرورش و آموزش
побажання	wish	希望	dilek	کام آرزو
правитель	ruler	统治者	cetvel	کش خط
престол	throne	王座	taht	پادشاهی تخت
приймати рішення	to decide	决定	karar ver	بگیری دی متصم
проголошувати	to proclaim	宣布	açığa	اعالم
суперечність	contradiction	矛盾	çelişki	تناقض
розпадатися	to decay	衰变	çürüme	فروپاشی
реформа	reform	改革	reform	اصالحات
рукописний	handwritten	手写的	el yazısı	نویس دست
сепаратизм	separatism	分离主义	ayrılıkçılık	طلب جدایی
собор	cathedral	大教堂	katedral	جامع کلیسای
спочатку	initially	原来	başlangıçta	ابتداء
сприяти	to promote	促进	desteklemek	ترویج
управління	management	管理学	yönetim	مدیریت
фортеця	fortress	要塞	kale	دژ
хан	khan	可汗	kağan	خان
християнство	Christianity	基督教	histiyanlık	مسیحیت
церква	church	教会	kilise	کلیسای
чернець, монах	monk	僧	keşiş	راهب
шапка	cap	帽	kasket	دارل به کلاه
шлюб	marriage	婚姻	evlilik	ازدواج

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Як звали князів періоду розквіту Русі?
2. Яку територію займала Русь під час правління Володимира I Великого і Ярослава Мудрого?
3. Які реформи були проведені у ті роки?
4. Яку реформу вважають найважливішою?
5. Як вплинула нова релігія на міжнародні відносини Русі?
6. Яку роль відігравали церкви і монастирі в культурі та освіті?
7. Що таке літопис?
8. Як називалася перша книга з історії Русі? Коли вона була написана?
9. Які релігійні споруди були побудовані в X–XI ст.?
10. Як називався перший збірник законів Русі?
11. Хто був ініціатором створення "Руської правди"?
12. Яку роль відіграла церква в історії Русі?
13. Які рішення було прийнято на з'їзді князів 1072 р.?
14. Яка подія посилила сепаратизм місцевих правителів?
15. Які князі були останніми могутніми правителями Русі?
16. Які причини призвели до занепаду держави Русь?
17. На скільки великих князівств розділилася Русь?
18. До чого призводило втручання кочівників у конфлікти між князями?
19. Коли вперше в літописі згадується назва "Україна"?
20. Коли більшість князівств Русі були завойовані монголами? Коли монголи захопили Київ?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

Візантійський письменник Прокопій Кесарійський про слов'янські племена

Ці племена, слов'яни і анти, не управляються однією людиною, але здавна живуть в народоправстві і тому в них щастя і нещастя в житті вважається спільною справою. І в усьому іншому в обох цих варварських племен все життя і закони однакові. Вони вважають, що один тільки бог, творець блискавок, є владикою над усіма, і йому приносять у жертву биків і здійснюють інші священні обряди ...

Живуть вони в жалюгідних хатинах, на великій відстані один від одного, і всі вони часто змінюють місця проживання. Вступаючи в битву, більшість з них іде на ворога зі щитами і дротиками в руках, панцирів вони ж ніколи не надягають; інші не носять ні сорочок (хітонів), ні плащів, а одні тільки штани, обтягнуті широким поясом на стегнах, і в такому вигляді йдуть на бій з ворогами. У тих і інших одна і та сама мова, досить варварська. І за зовнішнім виглядом вони не відрізняються один від одного. Вони дуже високого зросту і величезної сили. Колір шкіри і волосся у них дуже світлий.

Візантійський письменник Маврикій Стратег про звичаї слов'ян

Племена слов'ян і антив близькі за способом життя, за своїми звичаями, за своєю любов'ю до волі, їх ніяким чином не можна схилити до рабства або покори у своїй країні. Вони численні, витривалі, легко переносять спеку, холод, дощ, наготу, нестачу їжі.

До прибуваючих до них іноземців вони ставляться ласкаво ...

У них велика кількість різноманітної худоби і плодів земних, які лежать в купах, особливо проса і пшениці. Скромність їхніх жінок перевищує всяку людську природу, так що більшість їх вважає смерть чоловіка своєю смертю і добровільно душать себе, не бажаючи далі жити вдовою.

Вони селяться в лісах, біля важкопрохідних річок, боліт і озер, влаштовують у своїх оселях багато виходів через небезпеки, які трапляються з ними. Необхідні для себе речі вони закопують у схованках, нічим зайвим відкрито не володіють і ведуть бродяче життя.

Візантійський історик Лев Диякон про князя Святослава Хороброго

Після затвердження мирного договору Сфендослав попросив у імператора дозволу зустрітися з ним для бесіди. Володар не ухилився, вдягнув позолочені обладунки і під'їхав верхи до берега Істра¹, ведучи за собою численний загін озброєних вершників, які виблискували золотом. Показався і Сфендослав, який приплив по ріці на скіфському човні. Він сидів на веслах і гріб разом зі своїми наближеними, нічим від них не відрізняючись. Ось якою була його зовнішність: помірного зросту, не надто високий і не дуже низький, з густими бровами і ясно-синіми очима, кирпатий, безбородий, з густим, надмірно довгим волоссям над верхньою губою. Голова в нього була зовсім гола, але з одного боку її звисало пасмо волосся – ознака знатності роду; міцна потилиця, широкі груди та всі інші частини тіла цілком співмірні, але здавався він похмурим і суворим. В одному вусі мав золоту сережку, оздоблену карбункулом і двома перлинами. Вбрання його було білим і відрізнялося від одягу наближених тільки чистотою.

"Повість минулих літ" про хрещення Русі

І коли Володимир прибув, повелів він поскидати кумирів – тих порубати, а других вогню віддати. Перуна² ж повелів він прив'язати коневі до хвоста і волочити з Гори по Боричевому узвозу³ на ручай, і дванадцятьох мужів приставив бити його палицями. І це діяли йому не яко дереву, що відчуває, а на знеславлення біса. Коли спокушав він цим образом людей – хай одплату прийме від людей! "Велик ти еси, господи, дивні діла твої!" Учора шанований людьми, а сьогодні знеславлений! І коли ото волокли його по ручаю до Дніпра, оплакували його невірні люди, бо іще не прийняли вони були хрещення. І, приволивши його, вкинули його в Дніпро. І приставив Володимир до нього людей, сказавши: "Якщо де пристане він, то ви одпихайте його від берега, допоки пороги пройде. Тоді облиште його". І вони вчинили звелене. Коли пустили його і пройшов він крізь пороги, викинув його вітер на рінь, яку й до сьогодні зовуть Перунова рінь. Потім же Володимир послав посланців своїх по всьому місту, говорячи: "Якщо не з'явиться хто завтра на ріці – багатий, чи убогий, чи старець, чи раб, – то мені той противником буде".

І, це почувши, люди з радістю йшли, радуючись, і говорили: "Якби це не добре було, князь і бояри цього б не прийняли". А назавтра вийшов Володимир з попами цесарициними і корсунськими⁴ на Дніпро. І зійшлося людей без ліку, і влізли вони у воду, і стояли – ті до шиї, а другі – до грудей. Діти ж не відходили од берега, а інші немовлят тримали. Дорослі ж бродили у воді, а попи, стоячи, молитви творили. І було бачити радість велику на небі й на землі, що стільки душ спасається, а диявол тужив, говорячи: "Горе мені, бо проганяють мене звідси! Тут бо думав я житво мати, бо тут немає вчення апостольського, не знають тут люди бога. І радів я з служіння їх, тому що служили вони мені. І ось перемагає мене невіглас оцей, а не апостол і мученик, і вже не буду я царствувати у землях цих". Люди ж, охрестившись, ішли кожен у доми свої. А Володимир, рад бувши, що пізнав він бога сам і люди його, і глянувши на небо, сказав: "Боже великий, що сотворив небо і землю! Поглянь на нових людей своих! Дай же їм, господи, узнати тебе, істинного бога, як ото узнали землі християнській, і утверди в них віру правдиву і незмінну. А мені допоможи, господи, проти ворога-диявола, щоб, надіючись на тебе і на твою силу, одолів я підступи його". І, це сказавши, повелів він робити церкви і ставити їх на місцях, де ото стояли кумири. І поставив він церкву святого Василія Великого на пагорбі, де ото стояли кумири Перун та інші і де жертви приносили князь і люди. І почав він ставити по містах церкви, і попів настановляти, і людей на хрещення приводити по всіх містах і селах. І, пославши мужів своїх, став він у знатних людей дітей забирати і віддавати їх на учення книжне. А матері ж дітей своїх оплакували, бо іще не укріпилися вони були вірою і, як померлого, вони оплакували.

Народний переказ про білгородський кисіль із "Повісті минулих літ"

У 997 році Володимир пішов до Новгороду ... У тому ж часі печеніги довідалися, що нема князя, прийшли і стали коло Білгорода⁵. І не дали вийти з міста. Був бо великий голод у місті, а Володимир не міг допомогти, не міг піти, бо ще й військо не зібралось до нього, а печенігів була велика сила. І затягнулась облога міста, і був великий голод. І зробили віче⁶ білгородці і сказали:

– Оце помремо з голоду, а від князя нема допомоги. Хіба краще нам умерти? Піддаймось печенігам, то одних лишать при житті, а інших умертвлять; уже й так помираймо з голоду.

¹ Істр – грецька назва річки Дунай.

² Перун – язичницький бог грому і блискавки, верховне божество в язичницькому пантеоні.

³ Боричів узвіз – узвіз у Києві, який з'єднував дві частини міста.

⁴ Священники прибули до Києва з кримського міста Корсуня (Херсонеса) разом з новою дружиною князя – сестрою візантійського імператора Анною.

⁵ Білгород – місто на річці Ірпені, правому притоці Дніпра, неподалік від Києва, засноване у 991 р.

⁶ Віче – народні збори.

І так урадили. А був один старий, що не був на тому вічі, він і запитав:

– Пощо зробили люди віче?

І сказали йому, що вранці хочуть люди піддатись печенігам. А почувши це, він послав до містських старійшин і сказав їм:

– Я чув, що хочете піддатись печенігам. А вони відповіли:

– Не стерплять люди голоду.

І він сказав їм:

– Послухайте мене, не піддавайтесь три дні і зробіть те, що вам звелю.

І вони зраділи й обіцяли послухатись. І сказав їм:

– Зберіть по пригорщі вівса, або пшениці, або висівок.

А вони пішли й радо вишукали. І повелів їм зробити розчин, з якого варять кисіль, і повелів викопати колодязь і вставити туди кадіб і налив того киселю в кадіб, і повелів викопати другий колодязь і вставити туди другий кадіб. Повелів їм пошукати меду. А вони пішли та взяли кадку меду, що був схований у княжій медівні.

І повелів розситити дуже воду та влити в кадіб і в другому колодязі так само. А вранці послав по печенігів.

А городяни пішли та сказали печенігам:

– Візьміть собі наших заручників, а з-поміж вас нехай іде з десять чоловік у місто і дивляться, що відбувається в нашому місті.

А печеніги зраділи, думаючи, що хочуть піддатись, а самі вибрали найкращих мужів у себе та послали їх, щоб розглянули, що діється у них в місті. І вони прийшли в місто, і сказали люди:

– Пощо губите себе? Коли можете перестояти нас? Якщо стояли б десять літ, що можете нам вдіяти? Маємо бо поживу від землі. Якщо не вірите, подивіться своїми очима.

І привели їх до колодязя, де був розчин, і зачерпнули відром, налили в горщики і варили перед ними. Коли зварили перед ними кисіль, узяли та привели їх до другого колодязя, і зачерпнули звідти, і почали їсти наперед самі, а потім і печеніги. І вони здивувались і сказали:

– Не ймуть цьому віри наші князі, поки самі не покуштують.

І люди налили горщик кисельного розчину й горщик води з колодязя і дали печенігам. А ті прийшли і оповіли про все, як було. І зварили кисіль, і їли печенізькі князі, і дивувались, і забравши своїх заручників, а городян випустивши, відійшли від міста і пішли в свою землю.

З "Руської правди"

1. Якщо вб'є чоловік чоловіка, то мстити братові за брата, або синові за батька, або батькові за сина, чи синові брата, або синові сестри; якщо хто не буде мстити, то князю 40 гривень за вбитого; якщо це буде русин, або гридин, або купець, або ябедник, або мечник, або ізгой, або словенин, то призначити за нього 40 гривень.

2. Або хто буде побитий до крові або до синців, то чи не шукати цій людині свідка; якщо на ньому не буде ніяких ознак ударів, то нехай прийде на суд свідок; А якщо він не зможе прийти, то тій справі кінець; якщо хто за себе не може мстити, то взяти за нього князю за образу 3 гривні і оплату лікаря.

3. Якщо хто вдарить кого палицею, або жердиною, або кулаком, або чашею, або рогом, або обухом, то платити 12 гривень; якщо цього винного не наздоженуть для негайної помсти, то йому (все ж) платити, і на цьому справа кінчається.

Німецький єпископ Тітмар Мерзебурзький про Київ

У тому великому місті, яке є столицею того королівства, є понад 400 церков, 8 ярмарків, а людей – велика кількість; вони, як і вся та держава, складаються з сильних людей, рабів-утікачів, що звідусіль прибували сюди, і особливо [силами] швидких данів¹; досі вони успішно протистоять дуже руйнівним [набігам] печенігів, перемагали їх та інших.

З Повчання Володимира Мономаха

Усього ж паче – убогих не забувайте, але, наскільки є змога, по силі годуйте і подавайте сироті, і за вдовицю вступіть самі, а не давайте сильним погубити людину. Ні правого, ні винного не вбивайте [і] не повелівайте вбити його; якщо [хто] буде достоїн [навіть] смерті, то не погубляйте ніякої душі християнської.

Паче всього – гордості не майте в серці і в умі.

---

¹ Дани – нормани.

Старих шануй, як батька, а молодих – як братів. У домі своїм не лінуйтеся, а за всім дивіться. Не покладайтесь на тивуна, ні на отрока, щоб не посміялися ті, які приходять до вас, ні з дому вашого, ні з обіду вашого.

На війну вийшовши, не лінуйтеся, не покладайтесь на воєвод. Ні питтю, ні їді не потурайте, ні спанню. І сторожів самі наряджайте, і [на] ніч лише з усіх сторін розставивши довкола [себе] воїв, ляжте, а рано встаньте. А зброю не знімайте із себе поспіхом, не озирнувшись через лінощі, бо зне-нацька людина гине.

Брехні остерігайтесь, і п'янства, і блуду, бо в сьому душа погибає і тіло.

А куди ви тримали шлях по своїх землях, – не дайте отрокам шкоди діяти ні своїм [людям], ні чужим, ні в селах, ні в хлібах, а не то клясти вас почнуть. А куди підете і де станете, – напоїте, нагодуйте краще бідного; а ще більше вшануйте гостя, звідки він до вас [не] прийде, – чи простий, чи знатний, чи посол, – якщо не можете дарунком, [то] їжею і питвом. Вони бо, мимоходячи, прославлять чоловіка по всіх землях – або добрим, або лихим.

Недужого відвідайте, за померлим йдіть, тому що всі ми є смертні. І чоловіка не оминіть, не привітавши, добре слово йому скажіть.

Дружину свою любите, але не давайте їй влади над собою.

А ось вам і основа всьому: страх Божий майте над усе.

Київ після монгольської навали (з "Історії монголів" Плано Карпіні)

Вони [монголи] пішли проти Русі і здійснили велике побиття у землі Русі, зруйнували міста та фортеці і повбили людей, обложили Київ, який був столицею Русі, і після тривалої облоги вони взяли його і вбили мешканців міста; тому, коли ми їхали через їхню землю, ми знаходили незліченні голови й кістки мертвих людей, що лежали в полі; бо це місто було досить великим і дуже багатолюдним, а тепер воно зведене майже нанівець: ледве є там двісті будинків, а людей тих вони тримають у найтяжчому рабстві. Рухаючись звідси, вони боями спустошили всю Русь.

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Яким був побут і звичаї давніх слов'ян?
2. Якими були основні види господарської діяльності слов'ян?
3. Як воювали давні слов'яни?
4. Яке історичне значення мало хрещення Русі?
5. Навіщо князь Ярослав Мудрий замінив смертну кару грошовими штрафами?
6. Які кочові народи постійно нападали на землі Русі? Як жителі захищалися від них?
7. Якими якостями повинен був володіти князь (на прикладах Святослава і Володимира Мономаха)?
8. Якими були наслідки монгольського завоювання Русі?

Завдання 3. Повторіть і запам'ятайте дати основних подій.

882 р. – захоплення влади в Києві князем Олегом, початок правління нової династії.

907 р. – похід князя Олега на Константинополь.

980–1015 рр. – правління князя Володимира Великого.

988 р. – хрещення Русі.

1019–1054 рр. – правління князя Ярослава Мудрого.

1113–1125 рр. – правління князя Володимира Мономаха.

1187 р. – у Київському літописі вперше згадується назва "Україна".

1240 р., 6 грудня – взяття Києва монголами.

Завдання 4. Напишіть коротке есе про епізод історії вашої країни за таким планом:

1. Перші держави на території вашої країни.
2. Внутрішні реформи і зміцнення держави.
3. Відносини із сусідами.
4. Основні промисли людей (землеробство, скотарство, ремесла, торгівля).
5. Причини занепаду.

Галицько-Волинське князівство

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

У період занепаду Русі на території України сформувалося п'ять князівств-держав – Київське, Волинське, Чернігівське, Переяславське і Галицьке. Князівства Західної Русі (Волинське і Галицьке) активно розвивали відносини з європейськими сусідами: Польщею, Угорщиною, Священною Римською імперією, Литвою. Вони розташовувалися на стародавніх торгових шляхах. Волинь торгувала хутром, а Галичина – сіллю. Столицею Волинського князівства було місто Володимир, а столицею Галичини – місто Галич.

Карта Галицько-Волинського князівства¹

¹ Джерело: ukrinform.com

У 1199 р. князь Роман об'єднав Волинське і Галицьке князівства в одну державу. У 1201 р. Роман завоював Київ і став найсильнішим князем Русі. Він вів успішні війни з кочівниками і Литвою, жорстоко придушував боярську опозицію. У 1205 р. Роман втрутився у боротьбу польких князів і загинув у бою.

Загибель галицько-волинського правителя знову розколола Галичину і Волинь на окремі князівства. У тривалій боротьбі з боярами і претендентами на владу від угорців, поляків та інших князів Русі в 1238 р. син Романа Данило за допомогою міщан знову об'єднав Галицько-Волинське князівство та придушив боярські заколоти. У 1239 р. Данилу вдалося поширити свою владу і на Київське князівство. Він заснував нові міста – Холм і Львів, які в різні роки були столицями Галицько-Волинського князівства. У роки правління Данила його князівство було найбільш могутнім на території Русі.

У 1241 р. монголи захопили Володимир і Галич. Але від вторгнення монголів Західна Русь постраждала значно менше, ніж інші князівства.

Данило тривалий час шукав союзників серед європейських правителів. На його прохання відгукнувся Папа Римський Іннокентій IV. Він пообіцяв допомогти організувати хрестовий похід проти монголів. 1253 р. Данило прийняв від Папи Римського корону і став першим королем Русі. Однак у 1257 і 1259 рр. монголи змусили його відмовитися від своїх планів, знищити укріплення і остаточно визнати себе васалом великого хана Золотої Орди. Систему залежності князівств колишньої Русі від Золотої Орди історики назвали ігом (ярмом).

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Після завоювання Візантії хрестоносцями в 1204 р. князь Роман першим із руських князів почав використовувати титули як у візантійського імператора. Літопис називав його: "самодержцем всієї Русі, царем у Руській землі".

.....●.....

У 1223 р. князь Данило брав участь у спільному поході руських князів і половецьких ханів проти монгольської орди і в битві на річці Калці 31 травня того ж року. На Русі тоді ще майже нічого не знали про великого правителя Монгольської держави Чингісхана, який послав на Захід сильне кінне військо під командуванням досвідчених воєначальників. У результаті бою перемогло монгольське військо. Більшість князів Русі вбили монголи, а пораненому Данилу вдалося врятуватися.

.....●.....

Значну увагу Данило приділяв побудові міст-фортець. Для будівництва і заселення нових міст він запрошував багато майстрів (особливо зброярів) з Європи та інших князівств Русі. У містах Галицько-Волинського князівства виникли поселення ремісників і купців – німців, вірмен, поляків та інших.

.....●.....

Географія діяльності Данила вражає. Найбільш східним місцем його перебування була столиця хана Золотої Орди – Сарай у пониззі Волги, куди князь прибув наприкінці 1245 р. – на початку 1246 р. Найзахідніша – місцевість Крессенбрунн, в околицях якої 12 липня 1260 р. король Русі на боці свого союзника, короля Угорщини, взяв участь у битві проти військ правителя Чехії. Найбільш північним місцем бойових дій Данила були території племені ятвягів (між сучасними Польщею і Литвою) в 1255–1256 рр. Тривалість окремих військових кампаній князя сягала року і більше. Кілометраж, який він іноді долав, не раз перевищував 1000 км в один кінець. Витривалість князя підтверджується, наприклад, безперервним переслідуванням ворога верхи на конях чотири дні і три ночі, як це було навесні 1234 р. під час гонитви за князем Олександром Всеволодовичем.

Пам'ятник королю Данилу у Львові

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
вторгнення	invasion	入侵	istila	ت هاجم
допомога, допомагати	help, to help	救命 帮助	yardım, yardım etmek	ک مک ب ه ک مک ب رای
загибель	death in battle	战斗中的死亡	savaşta ölüm	ج ننگ در مرگ
заколот	rebellion	叛乱	isyan	ع ص یان
заснувати місто	found a city	建立一个城市	bir şehir kurmak	شهری ک ای جاد ب رای
змушувати	to force	强迫	zorlamak	ک ردن مج بور
Золота Орда	Golden Horde	金帐汗国	Altın Ordu Devleti	طالی ی هورد
іго	yoke	轡	boyunduruk	ی و غ
король	king	国王	kral	پ اد شاه
корона	crown	王冠	taç	پ اد شاهیت اج
Литва	Lithuania	立陶宛	Litvanya	ل ی توان ی
міщанин	townspeople	城市居民	şehir sakinleri	شهر ساکن
об'єднувати	to unite	团结	birleşmek	شدن م تحد
опозиція	opposition	反对	muhalefet	مخالفت
орда	horde	部落	ordu	مغوالن وت رک ان گ روه
Папа Римський	Pope	教宗	papa	پ اپ
Польща	Poland	波兰	Polonya	ل ه س تان
придушувати	to suppress	压制	bastırmak	ک ردن سرک وب
розвиток	development	发展	gelişme	ت و س عه
розколювати	to split	分开	ayırmak	جدا سازی
самодержець	autokrator	独裁者	otokrat	خودک امه
Священна Римська імперія	Holy Roman Empire	神圣罗马帝国	Kutsal Roma İmparatorluğu	روم م قدس ام پرات وری
сіль	salt	盐	tuz	ن مک
союзник	ally	盟国	müttefik	م تحد
столиця	capital	首都	başkent	پ ای تخت سرمای ه،
титул	title	头衔	başlık	ع نوان
Угорщина	Hungary	匈牙利	Macaristan	مجار س تان
хрестовий похід	crusade	十字军东征	haçlı seferi	صل ی بی ج ننگ
хрестоносець	crusader	十字军	haçlı	صل ی بی
шукати	look for	寻找	aramak	گ ش تن چ یزی دن بال

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

- Скільки князівств-держав сформувалося на території України в період занепаду Русі?
- Які князівства сформувалися на території України в період занепаду Русі?
- З якими країнами активно розвивали відносини князівства Західної Русі?
- Де розташовувалися князівства Західної Русі?
- Чим торгували Волинь і Галичина?
- Як називались столиці Галицького та Волинського князівств?
- Хто об'єднав Волинь і Галичину в одну державу?
- Коли князь Роман завоював Київ?
- Якою була зовнішня політика князя Романа?
- Як загинув князь Роман?
- Хто із синів Романа продовжив політику батька і знову об'єднав Волинь і Галичину?
- Хто допоміг Данилу об'єднати Галицько-Волинське князівство?
- Хто були основні противники Данила в об'єднанні Галичини і Волині в першій половині XIII ст.?
- Коли князь Данило приєднав до своїх володінь Київське князівство?
- Де шукав союзників Данило проти монголів?
- Які міста заснував князь Данило?
- Хто погодився допомогти Данилу в боротьбі з монголами?

18. Навіщо Данилу був потрібен хрестовий похід?
19. Коли Данило став королем Русі?
20. Від якої держави залежав король Данило наприкінці свого правління?

Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Після смерті Данила в 1264 р. Галицько-Волинське королівство було поділене між його братом і синами. Зміцнення князівської влади за Данила було тимчасовим явищем. За правління його спадкоємців знову почалася боротьба за владу між князями і боярами.

Іго Золотої Орди в Західній Русі було набагато легшим, ніж в інших князівствах. Князі платили данину хану і відправляли свої війська йому на допомогу. Син Данила, князь Лев (1264–1301 рр.) як союзник хана брав участь у походах на Польщу, Литву та Угорщину. Він приєднав до своїх володінь частину Закарпаття, а також Люблінську землю (у Польщі). Столицею країни стало місто Львів. У роки правління Лева територія Галицько-Волинської держави стала найбільшою за всю його історію.

У 1323 р. останні прямі нащадки Данила загинули на війні і владу тимчасово утримували бояри. У 1325 р. новим королем Галицько-Волинської держави став Юрій II Болеслав. Він був сином польського князя і доньки галицько-волинського правителя. Король приділяв багато уваги розвитку міст, ремесел і торгівлі, запрошував ремісників з інших країн, у 1339 р. надав Магдебурзьке право (право міського самоврядування) місту Сянок. Протягом усього періоду свого правління Юрій II змушений був рахуватися із сильною боярською опозицією. Місцевій знаті не подобалися спроби короля обмежити її вплив. У 1340 р. бояри отруїли свого правителя.

*Тустань – галицько-волинська фортеця і митний пункт.
Сучасна 3D-реконструкція*

Після смерті Юрія II розпочалася боротьба між володарями Польщі, Угорщини та Литви за розподіл Галицько-Волинської держави. У 1349 р. Польща завоювала Галичину і польський король Казимир III проголосив себе "правителем Королівства Руського". У 1370–1387 рр. Галицьке князівство входило до складу Угорщини. Деякий час тут правив князь, який визнавав верховну владу угорського короля. Однак у 1387 р. Галичина і західна частина Волині були надовго завойовані Польщею. Волинське князівство ввійшло до складу Литви, і там став правити князь литовського походження.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Серед нащадків Данила своєю любов'ю до освіти, читання книг вирізнявся його племінник (син брата) волинський князь Володимир. Він мав щирий та правдивий характер і користувався прихильністю підданих та повагою сусідів. Волинський літописець називав його "великим книжником і філософом". Князь створив власну бібліотеку, побудував чимало церков по всій Волині, яким дарував ікони і книги. Любов до книг не заважала йому бути хоробрим вождем у бою і пристрасним мисливцем. На полюванні, за словами літописця, князь, якщо зустрічав кабана або ведмедя, не чекав своїх слуг, а сам убивав звіра.

.....●.....

*Князь Лев на тлі міста Львова.
Художник Л. Долинський*

Найбільш енергійним і рішучим правителем із нащадків Данила був князь Лев – один із наймогутніших політиків тодішньої Східної Європи. Але він не завжди діяв мудро, послідовно і в інтересах держави, через що отримав прізвисько "Скажений". Найбільш безглуздим вчинком Лева стало вбивство в 1267 р. колишнього литовського князя Войшелка, який постригся в ченці і передав литовський престол старшому братові Лева Шварну. Через це він втратив можливість обійняти литовський престол, і після смерті брата Литовсько-Галицька держава розпалась.

.....●.....

Правителі Галицько-Волинської держави здійснювали активну зовнішню політику в Східній і Центральній Європі. Його головними противниками були Польща, Угорщина і кочівники-половці, а з середини XIII ст. – також Золота Орда і Литва. Для захисту від агресивних сусідів Галицько-Волинське князівство неодноразово підписувало угоди з Папою Римським, імператором Священної Римської імперії і Тевтонським орденом.

.....●.....

Головними культурними центрами Галичини і Волині були великі міста і православні монастирі, які були центрами освіти і науки. Провідну роль у культурному житті країни відігравала Волинь і її столиця Володимир. Іншим культурним центром був Галич. Це місто відоме своїм митрополичним собором і церквою св. Пантелеймона. У Галичі також було написано Галицько-Волинський літопис і створено Галицьке Євангеліє.

МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ

У 1994 р. у колишній столиці Галицько-Волинського князівства місті Галичі (Івано-Франківська область) на базі комплексу пам'яток історії та культури XI–XVII ст. було створено Національний заповідник "Давній Галич". До складу заповідника входять церкви святого Пантелеймона (XII ст.), Різдва Христового (XIV–XVI ст.), Успіння Пресвятої Богородиці (XVI ст.), костел та монастирський комплекс чернечого ордену кармелітів (XVII ст.). Тут також розташовуються легендарна Княжа криниця, фундамен-

ти величного кафедрального Успенського собору (XII ст.) з місцем поховання князя Ярослава Осмомисла та каплицею святого Василя (XV ст.). У селі Крилос, яке міститься на території заповідника, збереглася система оборонних споруд із кількома рядами потужних валів. На мальовничому пагорбі над Дністром височать мури Галицького замку. Крім цього, на території заповідника є понад 200 археологічних пам'яток, які документально засвідчують етапи зародження та подальшого розвитку міста.

Церква святого Пантелеймона – єдиний і найстаріший із храмів Галицько-Волинського князівства, що зберігся до сьогодні. Збудована в 1194 р. князем Романом

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
безглуздий учинок	ridiculous act	可笑的行为	gülmünç hareket	مضحک عمل
бути змушеним рахуватися	be forced to reckon	被迫考虑	hesaba katmak	حساب به ب ورمج ک ردن
Євангеліє	Gospel	福音	İncil	ان ج یل
завоювати	to conquer	征服	fethetmek	ک ردن ت سخ یر
ікона	icon	正统的图标	ikon	ای کون
королівство	kingdom	尸战朝鲜	krallık	پ اد شاهای
літописець	chronicler	编年史家	tarihçi	مزمین
Магдебурзьке право	Magdeburg rights	马格德堡权利	Magdeburg hakları	م گدب و رگ ح فوق
нащадок	heir	继承人	mirasçı	وارث
племінник	nephew	侄子	yeğen	ب رادرزاده
похід	military campaign	军事战役	askeri kampanya	ن ظامی م بارزات

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
провідна роль	main role	主要角色	ana rol	اصلی نقش
самоврядування	self-governance	自治	özerk yönetim	خودمداری
спроба обмежити вплив	attempt to limit influence	试图限制影响	etkiyi sınırlamaya çalışmak	محدودب رای ت الش ن فوڈک ردن
Тевтонський орден	Teutonic Order	条顿骑士团	Töton Şövalyeleri	کت ثوت ون ی ن ظم

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Хто був нащадком короля Данила?
2. Чому зміцнення князівської влади було тимчасовим явищем?
3. Васалом якої держави було Галицько-Волинське королівство в роки правління Лева?
4. Як проявлялася залежність Західної Русі від Золотої Орди?
5. Яке місто стало столицею держави?
6. У результаті яких походів була розширена територія королівства в часи правління Лева?
7. Які землі приєднав до своїх володінь князь Лев?
8. Що спільного і відмінного між волинським князем Володимиром і галицьким князем Левом?
9. Коли загинули останні прямі нащадки Данила?
10. Хто став королем Галицько-Волинської держави в 1325 р.?
11. Ким був Юрій II Болеслав?
12. З ким був змушений рахуватися Юрій II упродовж усього правління?
13. Що таке Магдебурзьке право?
14. Яке місто отримало Магдебурзьке право від Юрія II Болеслава?
15. Коли Юрій II Болеслав став правителем Галицько-Волинської держави?
16. Чому бояри вбили Юрія II Болеслава?
17. Які держави взяли участь у розподілі Галицько-Волинської держави в середині XIV ст.?
18. Коли Галицьке князівство входило до складу Угорщини?
19. Коли Галичина ввійшла до складу Польщі?
20. До складу якої держави ввійшла Волинь?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

Галицько-Волинський літопис про князя Данила

Прийшло нечуване військо, безбожні моавитяни, звані татарами; прийшли вони на землю половецьку ... І ось, половці прибігли в Руську землю, то сказали вони руським князям: "Якщо ви нам не допоможете, то сьогодні ми будемо побиті, а ви завтра побиті будете" ... Була рада всіх князів у місті Києві, і вирішили на раді так: "Краще нам зустріти їх на чужій землі, ніж на своїй". На цій раді були Мстислав Романович Київський, Мстислав Козельський і Чернігівський і Мстислав Мстиславич Галицький – вони були найстаршими князями Руської землі. ... Всі князі, Мстислав, і другий Мстислав, Чернігівський, перейшли через річку Дніпро, до них приєдналися і інші князі, і всі вони пішли в половецький степ ... Зустріли їх татарські сторожові загони ... Зійшлися полки разом. Данило виїхав наперед, і Семен Олюевич і Василько Гаврилович вдарили в полки татарські, і Василько був поранений. А сам Данило, будучи поранений в груди, по молодості і хоробрості не відчув ран на тілі своєму. Йому було вісімнадцять років, і він був сильний ... Переможені були всі руські князі. Такого ж ніколи не було ...

[1253 рік]. Водночас прислав папа послів достойних, які принесли [Данилові] вінець і скипетр і корону, що означали королівський сан, кажучи: "Син! Прийми від нас вінець королівства" ...

Він тому прийняв вінець від Бога, від церкви Святих Апостолів, від престолу Святого Петра, від батька свого, папи [Іннокентія], і від усіх єпископів своїх. [Іннокентій] же проклинав тих, що хулили віру грецьку православну, і збирався він собор зробити про істинну віру [і] про воз'єднання церкви.

Прийняв Данило від Бога вінець у городі Дорогочині, коли він ішов на війну [проти ятвягів].

З "Хроніки польської, литовської, жемойтської і всієї Русі" польського історика Мацея Стрийковського (XVI ст.)

Володимирський князь Роман ... спочатку ласкаво ставився до галичан, а потім скоро став тираном. Непокірним він наказував рубати голови і четвертувати, інших живцем закопувати в землю, здирати шкіру, рубати на шматки, саджати на палі, спалювати, топити, різати пилами, виколювати очі і мучити особливими тиранськими способами. А руських бояр, які втекли від його тиранства, повертав м'якими обіцянками, а потім вішав на деревах і стріляв у кожного, кажучи звичне для нього прислів'я: "Ніхто не може безпечно споживати мед, поки спершу не знищить рій бджіл".

Данило Романович після отримання Галицької землі був найсильнішим серед руських князів, підкорив собі інших руських князів і зробив з них васалів різними способами (одних війною, інших приєднав добровільно) і став могутнім володарем майже всієї Південної Русі ... А щоб збільшити ще більше повагу, силу і славу до себе, він задумав відновити Руське королівство і не тільки з галицьким і володимирським титулом, яким називав себе тільки угрин Коломан, а й прагнув бути королем або царем ... всієї Русі ...

Завдання 2. Прочитайте уривок із художнього твору.

Про галицького князя Ярослава Осмомисла¹ і волинського князя Романа Зі "Слова о полку Ігоревім"² (1187)

*Галицький Осмомисле Ярославе!
Високо сидиш ти
На своїм золотокованім престолі,
Підперши гори угорські
Своїми залізними військами,
Заступивши королеві дорогу,
Зачинивши ворота на Дунаї,
Через хмари каміння кидаючи,
Суд по Дунаї рядячи.
Грози твої по землях течуть.
Одчиняєш ти браму Києву,
Стріляєш із отчого столу золотого
На султанів у далеких землях.
Стріляй, господарю, Кончака³,
Раба поганого,
За землю Руську, За рани Ігореві,
Хороброго Святославовича!*

*А ти, буй-Романе, і ти, Мстиславе!
Мисль одважна
Покликає ваш розум на діло.
Високо плаваєш ти, Романе,
В подвигах ратних,
Як той сокіл на вітрі ширяючи,
Птицю долаючи одвагою.
Маєте ви залізні нагрудники
Під шоломами латинськими.
Та й не одна країна гунська,
Литва ще й ятвіги,
Деремела й половці
Списи свої покидали,
А голови преклонили
Під тими мечами булатними!*

Eight-minded Yaroslav of Galich!

*You sit high on your gold-forged throne; you have braced
the Hungarian mountains with your iron troops;
you have barred the [Hungarian] path; you have closed the
Danube's gates, hurling weighty missiles over the clouds,
spreading your courts to the Danube.
Your thunders range over lands; you open Kiev's gates;
from the paternal golden throne you shoot at sultans
beyond the lands.
Shoot [your arrows], lord,
at Konchak, the pagan slave, to avenge the Russian land,
and the wounds of Igor, turbulent son of Svyatoslav!*

*And you, turbulent Roman, and Mstislav!
A brave thought carries your minds to deeds. On high you
soar to deeds
in your turbulence, like the falcon
that rides the winds
as he strives in turbulence to overcome the bird.
For you have iron breastplates under Latin helmets;
these have made the earth rumble, and many nations –
Huns, Lithuanians, Yatvangers, Dermmers, and Kumans –
have dropped their spears and bowed their heads
beneath those steel swords.*

¹ Ярослав Осмомисл – галицький князь у 1153–1187 рр.

² "Слово про полк Ігорів" – пам'ятник літератури Русі, написаний наприкінці XII ст. Переклад українською мовою М. Рильського. Переклад англійською мовою В. Набокова.

³ Кончак – половецький хан.

Завдання 3. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Що вам відомо про галицького князя Ярослава Осмомисла?
2. Унаслідок яких подій князь Роман об'єднав Волинь і Галичину?
3. Як оцінювали князя Романа в руських і польських джерелах?
4. Якими були пріоритети внутрішньої політики князя Романа?
5. Якою була зовнішня політика князя Данила? Чому він прийняв королівську корону від Папи Римського?
6. У яких джерелах зберіглася інформація про події XIII ст. на території Волині і Галичини?
7. Які країни втручалися у внутрішні конфлікти між князями і боярами?

Завдання 4. Повторіть і запам'ятайте дати основних подій.

- 1199 р.** – князь Роман об'єднав Волинське і Галицьке князівства в одну державу.
1238 р. – князь Данило знову відновив Галицько-Волинське князівство.
1241 р. – монголи захопили Володимир і Галич.
1253 р. – Данило став першим королем Русі.
1323 р. – загибель останніх прямих нащадків Данила.
1340 р. – убивство останнього Галицько-Волинського правителя Юрія II Болеслава, початок боротьби за Галичину і Волинь між сусідніми державами.
1387 р. – Галичина і західна частина Волині завойовані Польщею.

Завдання 5. Чи були в історії вашої країни періоди, коли вона була розділена на кілька держав. Підготуйте про це коротку доповідь.

Українські землі під владою іноземних держав (друга половина XIII – перша половина XVII ст.)

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

З XIV ст. усі українські землі перебували під владою сусідніх держав. Галичину і Західне Поділля завоювала Польща, Закарпаття – Угорщина, Буковину – Молдова. З ослабленням Золотої Орди в XIV ст. більшість українських земель потрапила під владу Литви. Їх приєднання пройшло відносно мирно. Українські землі ставали васальними князівствами. Оскільки в економічному і культурному сенсі вони були розвиненіші, ніж Литва, то завойовники-литовці зазнали значного культурного впливу східних слов'ян. Литовська держава формувалася за зразком Київської Русі. Литовці переймали слов'янські звичаї, право, адміністративний устрій.

■ Українські землі у другій половині XIV ст.

У 1362 р. у битві на Синіх Водах (у сучасній Кіровоградській області) війська литовського князя Ольгерда розгромили три орди, які раніше відокремилися від Золотої Орди і захопили Південь України та Поділля. У XV ст., після розпаду Золотої Орди, Литва остаточно встановила південний кордон держави на чорноморському узбережжі сучасної України.

Спочатку Литва і Польща були суперниками в боротьбі за українські землі, але потім перед загрозою зовнішніх ворогів вирішили об'єднатися. Першою такою спробою стала Кревська унія (союз) 1385 р. Прийняття литовцями за умовами цієї унії католицької віри ускладнило становище православних українців.

У кінці XV – початку XVI ст. посилилася Московська держава. Вона розпочала боротьбу з Литвою за українські землі. Унаслідок кількох московсько-литовських воєн до Московської держави відійшла Чернігово-Сіверщина з 319 містами. Від поразки Литву врятував талановитий полководець князь Костянтин Острозький. У 1514 р. у битві біля міста Орша (в сучасній Білорусі) він розгромив московські війська і зупинив експансію Московської держави.

"Битва під Оршею". Картина невідомого автора XVI ст.

На півдні сучасної України після розпаду Золотої Орди в XV ст. утворилось Кримське ханство. Воно охоплювало територію степового Криму і степ між гирлами Дунаю й Дону. У другій половині XV ст. експансію на українські землі розпочала Османська імперія (Туреччина). У 1478 р. Кримське ханство стало васалом османів. Османські фортеці на березі Чорного і Азовського морів, у гирлах Дніпра, Дністра і Дунаю контролювали Південь України.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Литва була федеративною державою. Очолював її великий князь литовський, при ньому була рада – пани-рада. Знатних людей називали магнатами і шляхтою. Правовою базою держави був Литовський статут у трьох редакціях (1529, 1566, 1588 рр.).

.....●.....

Найчисленнішою групою населення в Литовській державі було селянство. Селяни залежали від великого князя, магнатів, шляхти або монастирів. Вони повинні були платити натуральні і грошові податки на користь держави, землевласників, церковну десятину, будувати і ремонтувати укріплення, мости, дороги, греблі. Третім Литовським статутом (1588 р.) було юридично оформлено кріпосне

право – особиста й економічна залежність селян від пана, на землях якого вони жили. За користування землею вони мусили відробляти панщину на землі пана. Панщина часом становила до шести днів на тиждень. Селяни не мали права піти від пана.

.....●.....

Проти Кревської унії виступив претендент на литовський престол – Вітовт. Він почав іменувати себе великим князем литовським, хоча й був васалом польського короля. За Вітовта (1392–1430) Литва ще довго залишалася сильною і самостійною.

.....●.....

У Литві діяла впливова православна партія. Після смерті Вітовта православна знать висунула на престол сина князя Ольгерда – Свидригайла. Але під час феодальної війни 1432–1440 рр. та протистояння з Польщею він зазнав поразки і зберіг владу лише над Волинню.

.....●.....

Під владою Литви почалося відродження Києва як адміністративного центру. Київське князівство простягалось від міста Мозиря (у сучасній Білорусі) на півночі до гирла Дністра на півдні і до річки Сіверський Донець – на сході. Деякі історики вважають, що до його складу входило 71 місто. Економічне піднесення зумовило культурне відродження Києва. У 1471 р. Київське князівство стало провінцією Литви.

Київське князівство у складі Великого князівства Литовського (1470 р.)

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
адміністративний устрій	administrative structure	行政结构	idari yapı	اداری ساختار
гирло	estuary	河口	haliç	مصب
гребля	dam	水坝	baraj	سد
дорога	road	道路	yol	راه
експансія	expansion	扩张	genişleme	گسترش
за зразком	on the model	在模型上	modelde	مدل روی
загроза	threat	威胁	tehdit	تهدید
землевласник	landowner	地主	toprak sahibi	زمین صاحب
католицизм	Catholicism	天主教	katoliklik	کاتولیک
кордон	border	边境	sınır	مرز
кріпосне право	serfdom	农奴制	serflik	سرق
Кримське ханство	Crimean Khanate	克里米亚汗国	Kırım Hanlığı	خانان کریمه
Литовський статут	Lithuanian Statute	立陶宛法律书	Litvanya Tüzüğü	حقوق کتاب لیتوانی
магнат	magnate	大王	kodaman	بزرگ نمای
міст	bridge	橋	köprü	پل
Молдова	Moldova	摩尔多瓦	Moldova	مولداوی
Московська держава	Grand Principality of Moscow	莫斯科大公国	Moskova Knezliği	موسکوبزرگ اصل
Османська імперія	Ottoman Empire	奥斯曼帝国	Osmanlı İmparatorluğu	عثمانی امپراتوری
панщина	corvee	主	serf	مهره
переймати	to adopt	采纳	evlat edinmek	اتخاذ
податок (натуральний податок, грошовий податок)	tax (natural tax, cash tax)	稅(自然稅, 現金稅)	vergi (doğal vergi, nakit vergisi)	مالیات (مالیات، طبیعی (نقدی)
полководець	commander	指挥官	kumandan	فرمانده
право	law	法律	hukuk	قانون
православ'я	Orthodoxy	正統的	Ortodoksluk	ارتدکس
провінція	province	省	il	استان
розгромити, розгром	to crush, defeat	粉碎 打败	ezmek, yenilgi	کردن خرد دادن شکست
суперник	contender	竞争者	yarışmacı	رقیب
турки-османи	Ottoman Turks	奥斯曼土耳其人	Osmanlı Türkleri	عثمانی ترک های
українські землі	Ukrainian lands	乌克兰土地	Ukrayna toprakları	های سرزمین اوکراین
Унія	union	联盟	Birlik	اتصال
федерація	federation	联邦	federasyon	فدراسیون
церковна десятина	tithe	什一奉献	tithe	دهم
численний	numerous	众多	sayısız	شمار بی
шляхта	szlachta	贵族	asalet	اشراف

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Коли українські землі було захоплено сусідніми державами?
2. Під владою якої держави опинилась більша частина українських земель?
3. Які землі завоювали Польща, Угорщина, Молдова?
4. Як можна охарактеризувати становище українських земель у складі Литви?
5. Чому литовці зазнали значного культурного впливу східних слов'ян?
6. Що переймали литовці у слов'ян?
7. Яке значення мала битва на Синіх Водах?
8. Як звали литовського князя, що очолював війська в битві на Синіх Водах?
9. Проти кого воювали литовці і слов'яни в битві на Синіх Водах?
10. Де проходив південний кордон Литовської держави в XV ст.?
11. Чому Литва і Польща вирішили об'єднатися?
12. Коли було укладено Кревську унію?
13. Як вплинула Кревська унія на становище українців у Литовській державі?
14. Які українські території відійшли до Московської держави?
15. Як звали полководця, який врятував Литву від поразки у війнах з Московською державою?
16. Коли утворилося Кримське ханство?
17. Яку територію воно займало?
18. Що вам відомо про османську експансію на українські землі?
19. Коли Кримське ханство стало васалом османів?
20. Де розташовувались османські фортеці на території України?

Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

1 липня 1569 р. Польща та Литва уклали Люблінську унію. Її результатом стало створення польсько-литовської держави – Речі Посполитої – зі спільним королем, парламентом (Сеймом), зовнішньою політикою, єдиною валютою. Литва зберігала деякі атрибути (ознаки) держави – герб, мову, військо, суд.

Люблінську унію у Литві та в Україні підтримувало дрібне дворянство (шляхта). Воно хотіло отримати широкі привілеї, які мала. Великі землевласники (князі й магнати) не хотіли надавати шляхті рівні права. Литовські магнати виступили проти рішень Сейму. Але представники українських земель не підтримали литовців і оголосили про вихід зі складу Литви і входження до складу Польщі. Підпорядкування українських земель католицькій Польщі означало посилення дискримінації православної населення і початок роздавання вільних українських земель польській шляхті.

"Люблінська унія". Художник Я. Матейко

Православна віра гарантувала збереження українського народу в католицькій Речі Посполитій. На захист православної церкви виступали церковні братства – об'єднання міщан. Вони засновували школи, кредитні спілки, друкарні. У 1574 р. на гроші Львівського братства Іван Федоров видав перші в Україні друковані книги слов'янською мовою – "Апостол" і "Буквар". Братства прагнули реформувати православ'я відповідно до вимог часу. Це часто зустрічало опір з боку духовенства, яке не бажало змін і втручання у свої справи.

У 1596 р. у місті Бересті (в сучасній Білорусі) було проголошено церковну унію – створення об'єднаної (греко-католицької) церкви. Вона зберігала зовнішні ознаки православ'я (слов'янську мову богослужіння, юліанський календар, право на шлюб для нижчого духовенства), але підпорядковувалася Папі Римському і дотримувалася католицького віровчення. Православна церква опинилася поза законом, але продовжувала існувати під захистом магнатів і шляхти. Берестейська унія замість об'єднання спричинила розкол українського суспільства і активізувала боротьбу за національне, релігійне та соціальне визволення.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

У середині XV ст. польські та українські землі стали основними імпортерами зерна на європейський ринок.

.....●.....

Стрімко зростали міста, які були центрами ремесл, торгівлі, культури, освіти. Багато міст (Львів, Київ, Кам'янець-Подільський) отримали Магдебурзьке право. Ремісники об'єднувалися в цехи, які захищали інтереси своїх членів, контролювали якість продукції. З'явилося багато ярмарків. Виникли мануфактури.

.....●.....

Лідером православних у Речі Посполитій був князь Василь-Костянтин Острозький, якого сучасники називали "некоронованим королем Русі". Його володіння розташовувались на Волині, Поділлі та в Галичині, включаючи приблизно 300 міст і кілька тисяч сіл. Князь виступав рішучим противником Брестської унії. У місті Острозі (сучасна Рівненська область) він створив культурно-просвітницький центр. Тут діяла Острозька колегія – навчальний заклад нового типу, де освітній процес був побудований за зразком європейських університетів. В острозькій друкарні в 1581 р. було надруковано унікальну пам'ятку української культури – "Острозьку Біблію".

Унікальною пам'яткою української культури є Пересопницьке Євангеліє. Його було створено в 1556–1561 рр. сином священника Михайлом Василевичем і настоятелем Пересопницького монастиря Григорієм. Ця рукописна книга вагою 9 кілограмів 300 грам складається з 482 аркушів. Рукопис багато прикрашений кольоровими мініатюрами і орнаментом. На Пересопницькому Євангелії присягають на вірність народу президенти України.

.....

У Речі Посполитій шляхта користувалася низкою унікальних привілеїв. Серед них – недоторканність особи, звільнення від сплати податків, участь у виборах короля, прийняття нових законів тільки за згодою Сейму. Ці привілеї отримали назву "золотих вольностей". Влада короля залишалася суто номінальною. Політичний режим набув вигляду шляхетської республіки.

Права шляхти були настільки широкими, що між шляхтичами навіть траплялися приватні війни. Шляхтич Самуїл Лащ уславився своїми розбійними нападами та насильством. З численних судових вироків Лащ звелів зшити собі плащ, у якому мав нахабство з'явитися при королівському дворі.

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
богослужіння	worship	崇拜	ibadet	عبادت
братство	brotherhood	教会友爱	kardeşlik	کالی سابرادری
валюта	currency	通貨	döviz	پول واحد
вірочення	creed	信条	inanç	عقیده
володіти	to have	有	sahip olmak	دارند
герб	coat of arms	国徽	arması	بازو اغوش
греко-католицька церква	Greek Catholic Church	希腊天主教会	Yunan Katolik Kilisesi	کالی سالی یونان کاتولیک یک
дворянство	nobility	贵族	soyluluk	اشراف
дискримінація	discrimination	歧视	ayırt etme	تبعيض
духовенство	clergy	神职人员	ruhban sınıfı	روحانیت
друкарство	printing	印刷	matbaacılık	چاپ
звільнення, визволення	liberation	解放	kurtuluş	رهایی
кредитна спілка	credit union	儲蓄互助社	kredi birliği	اعتباریات حادیه
мануфактура	manufactory	制造厂	fabrikada	کارخانه
настоятель	abbot	方丈	başrahip	ایبوت
недоторканність особи	personal inviolability	人身不可侵犯	kişisel dokunulmazlık	شخصی صونیتیم
парламент	parliament	议会	parlamento	پارلمان
підтримувати	to support	支持	desteklemek	کاردن حمایت
привілей	privilege	特权	ayrıcalık	امت یاز
рівні права	equal rights	平等权利	eşit haklar	برابرحقوق
Річ Посполита	Polish-Lithuanian Commonwealth	波兰-立陶宛	Polonya-Litvanya Birliği	المنافع عمیش ترک لی توانی-لس تان
священник	priest	祭司	din adamı	کشیش
друкарня	printing house	印刷厂	matbaa	چاپخانه
цех	guild	公会	lonca	صن فی
юліанський календар	Julian calendar	朱利安历法	Jülyen takvimi	جولیان تقویم
якість продукції	product quality	产品质量	ürün kalitesi	محصولکی فیت
ярмарок	trade fair	交易会	ticaret fuarı	تجاری نامی شگاه

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Коли було укладено Люблінську унію?
2. Що стало результатом Люблінської унії?
3. Яке значення мала Люблінська унія для українських земель?

4. Хто підтримував Люблінську унію в Литві і в Україні? Хто виступав проти неї?
5. Що означало підпорядкування українських земель католицькій Польщі?
6. Які атрибути держави зберегла Литва після Люблінської унії?
7. Чому православна віра була такою важливою для українського народу?
8. Як називалися організації, що виступали на захист православної віри?
9. Чим займалися церковні братства?
10. Як називалися перші в Україні друковані книги слов'янською мовою?
11. Хто видав перші в Україні друковані книги слов'янською мовою?
12. До чого прагнули братства?
13. Чому діяльність братств зустрічала опір із боку духовенства?
14. Коли було проголошено Брестську церковну унію?
15. Які зовнішні ознаки православ'я зберегла греко-католицька церква?
16. Кому підпорядковувалася греко-католицька церква?
17. Які наслідки викликала Брестська унія?
18. Що сталося з православною церквою після Брестської унії?
19. Що ви знаєте про князя Василя-Костянтина Острозького?
20. Що вам відомо про Пересопницьке Євангеліє?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

Ліквідація Київського князівства (1471 р.)

Упокоївся Семен Олелькович, князь київський. Після його смерті Казимир, король польський, бажаючи, щоб перестало існувати князівство Київське, не посадив там уже Симеона сина Мартина, а посадив воєводу з Литви Мартина Гаштольда, ляха¹, якого не хотіли прийняти кияни не тільки тому, що він не був князем, а більше тому, що він був ляхом: однак, будучи змушені, погодилися. І з цього часу в Києві не стало князів, а замість князів стали воєводи.

Історик Микола Карамзін² про князя Костянтина Острозького

[1500 р.] Незадовго до того часу гетьман литовський, Петро Білий, старець, шанований двором і улюблений народом, будучи на смертному одрі, сказав засмученому Олександр³: "Князь острозький Костянтин може замінити мене для батьківщини, будучи прикрашений достоїнствами рідкісними". Такий справді був цей чоловік, один із нащадків славного Романа Галицького, маючи вельми скромну зовнішність, малий зріст, але велику душу. Ще мало хто знав його доблесть, яка виявилася після тридцяти битв, щасливих для зброї литовської; але всі віддавали йому належне в чеснотах державних, цивільних та сімейних: "Удома благочестивий Нума⁴ (писав про нього легат римський до Папи), у боях Ромул⁵: на жаль, він розкольник⁶, засліплений зайвою ревністю до грецької віри і не хоче відступити ні на волосину від її догматів"... справді, ніхто не служив Литві та Польщі старанніше, ніж Острозький, брат росіян у церкві, але страшний їхній ворог у полі. Сміливий, бадьорий, славолюбний, цей вождь надихнув слабкі полки литовські: шляхетні пани і рядові воїни йшли з ним охоче на битву...

¹ Ляхами в Україні називали поляків. Тут мається на увазі, що М. Гаштольд був католиком.

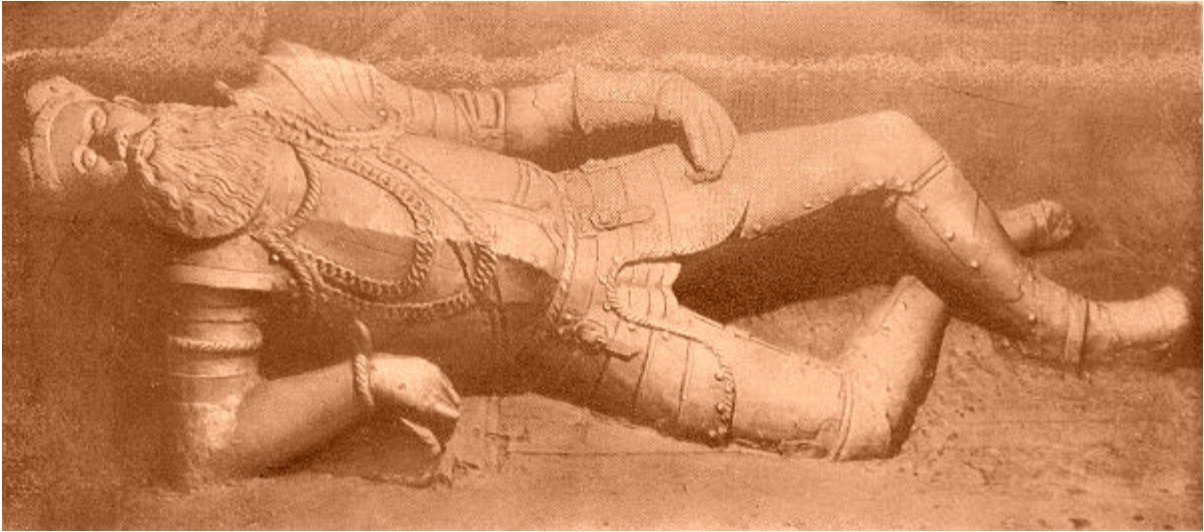
² Микола Карамзін (1766–1826) – російський письменник та історик, автор "Історії держави Російської".

³ Олександр – великий князь Литовський (1492–1506), а з 1501 р. – король Польщі.

⁴ Нума Помпій – давньоримський цар.

⁵ Ромул – легендарний засновник Риму.

⁶ Так католики називали православних.

*Скульптура на могилі князя Костянтина Острозького.
Успенський собор Києво-Печерської Лаври (перша половина XX ст.)*

З ухвали Люблінського сейму (1 липня 1569 р.)

... Корона Польська і Велике князівство Литовське є одним нероздільним і єдиним тілом, а також не різна, але одна спільна Річ Посполита, яка з двох держав і народів в один народ з'єдналася та скріпилася.

4. Над обома народами щоб ... один король спільний панував, який спільними голосами від поляків і Литви обраний ... Радами та всіма станами Корони Польської та Великого князівства Литовського має бути.

8. Сейми та Ради обох народів повинні завжди бути спільними коронними...

12. Монета ... має бути загальною радою уніфікованою і подібною за вагою та пробною, і розрахунком, і вартістю...

14. ... Щоб вільно було як Поляку в Литві, так і Литвину в Польщі, кожному ... купувати маєтки і тримати їх...

Гійом де Боплан¹ про українських селян

Тутешні селяни заслуговують на співчуття. Вони мусять працювати власноручно і зі своїми кінями три дні на тиждень на користь свого пана, а також сплачувати йому залежно від наділу, який тримають, певну кількість буассо² зерна, багато каплунів³, курей, гусей і курчат перед Великоднем, Трійцею і Різдвом. Крім того, [повинні] возити дрова для потреб свого пана та виконувати тисячі інших повинностей, яких їм не повинні бути б робити, не кажучи про гроші, яких пани від них вимагають, а також [забирають] десятину з баранів, свиней, меду, всіляких плодів, а кожного третього року – третього вола. Одне слово, селяни змушені віддавати своїм панам усе, чого ті захочуть, так що немає нічого дивного, коли ці нещасні ніколи нічого не відкладають для себе, перебуваючи в таких тяжких умовах залежності. Але і це ще не найважливіше, оскільки пани мають необмежену владу не тільки над їхнім майном, але й над їхнім життям; ось яка велика свобода польської шляхти (яка живе неначе в раю, а селяни – ніби перебувають у чистилищі). Тому як трапляється, що ці бідні селяни потрапляють у повну залежність до злих панів, то опиняються у ще жалюгіднішому стані, ніж каторжани на галерах.

Зі статуту Львівського братства (1586 р.)

5. Брати (братчики) спільно кожного року повинні вибирати з-поміж себе старших чотири брати, доручаючи їм усе старшинство церковного братства [...].

22. А якщо, з Божої волі, буде у брата занепад сил і хвороба, а не буде достатку, повинні йому брати (братчики) допомагати братськими грошима і у хворобі доглядати.

¹ Гійом Левассер де Боплан – французький військовий інженер і картограф. У 1630–1647 рр. служив в Україні. Автор твору "Опис України".

² Давня французька міра, що дорівнює 13 літрам.

³ Каплун – півень.

24. Який би християнин пішов з цього світу, повинні його брати проводити в останню путь, до тієї церкви, прихожанином якої він був [...].

39. Наказуємо всякого стану людям християнським, збираючись у священника чи в братстві, читати святі книги Старого і Нового завіту, святих отців перекази, або, зібравшись із любов'ю у якогось брата, а не в корчмі, не для пияцтва, а у славу Божу [...].

40. Цьому всьому статуту і закону єпископ не має права чинити опір [...] але статуту церковному підкоряється беззаперечно.

Історик Ярослав Дашкевич про українців у Криму

Монголо-татарське завоювання півострова застало українське ("руське" – за тогочасною етнічною термінологією) населення в багатьох містах. Це населення згадується в тогочасних джерелах – арабських, зокрема; для дещо пізніших часів – часів генуезької колонізації – також у джерелах латинською та італійською мовами [...] У статуті Кафи¹ 1316 р. згадується руська церква за мурами міста, при цьому підкреслюється, що вона була зі стародавніх часів. Іспанський автор Перо Тафур пише в XIV ст. про те, що в Кафі мешкають такі християнські нації, як руси (їх він ставить на перше місце), мінгрели, абазги, черкеси, болгары та вірмени [...] У 1475 р., коли турки здобули Кафу, серед пограбованих і частково проданих у рабство мешканців джерело – так званий тосканський анонім – згадує волохів, поляків, русів, грузинів і черкесів. Подібних згадок у письмових джерелах XIII, XIV і XV ст. є близько двадцяти. За загальної бідності описових та інших джерел про Крим цих часів, вони свідчать, що майже в кожному більшому міському центрі Криму мешкали українці, мали свої церкви і, згідно із середньовічною регламентацією, що існувала в містах Заходу і Сходу, мали свої окремі дільниці – квартали [...]

Татарські напади на міста Криму догенуезької та генуезької епох (отже, з другої половини XIII ст. до 1475 р.) завдавали великих втрат також українським міським колоніям. Однак навіть турецьке панування, що, як я вже згадував, почалося погромами міського населення, загалом протягом майже двох сторіч не порушило прав українських кварталів міст. У Кафі, наприклад, невеликі дільниці (магалья) зі своєю церквою (бо таким був під час турецького панування принцип поділу міст на національні квартали) зберігалися у XVI – першій половині XVII ст. У 1545 р. тут було – в українській дільниці – 27 дворів, у 1638 р. – 12. Десь у 40-х роках XVII ст., як здається, вільних українців Кафи (треба думати, що це були купці й ремісники) спіткала катастрофа – мабуть їх силою ісламізували і тюркізували. У будь-якому разі, згадок про український квартал Кафи від середини XVII ст. і далі поки що не знайдено.

Крім цих кількісно невеликих українських колоній у торговельних центрах, що склалися з людей цілком вільних, до Криму, починаючи з другої половини XIV ст., а особливо з кінця XV ст., коли Кримське ханство стало васалом турецького султана, напливає чимраз більше і більше українських бранців-невільників. Як відомо, Кримське ханство перетворило напади на українські землі, яких основною метою було захоплення ясиру, у своєрідній промисел. [...] Треба думати, що не менше ніж половина цих людей (решту продавали поза межі Криму) осідало на півострові. Життя українських рабів було дуже важке, до них ставилися з великою жорстокістю, хоча бували періоди, коли їм жилося й трохи краще. Смертність серед рабів була дуже висока. Чоловіків брали на роботи в сільське господарство, вони ставали рабами-слугами в містах (також у мешканців не мусульман, а християн). Жінки ішли до гаремів; чоловіків часто кастрували. За висловом Михайла Литвина, литовського посла до кримського хана (це 60-ті роки XVI ст.), невольники жили гірше від собак. рабство тривало різний час – бувало, що й досмертно, але є відомості, що в певний період тривало лише шість років, пізніше невольників відпускали на волю, але без права покидати країну.

Велика кількість невольників-українців спричинила значні зміни в Криму в антропологічному, демографічному, а навіть культурно-релігійному сенсі.

Перевага українських жінок у гаремах та їх існування у ролі наложниць довели до виникнення великого про шарку мішаного населення, так званих тумів.

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Чому ліквідація Київського князівства викликала протест киян?
2. Як можете охарактеризувати князя Костянтина Острозького?

¹ Кафа – Феодосія.

3. Чому православний князь Костянтин Острозький служив литовському князю-католику?
4. У якій державі та на яких умовах об'єдналися Польща та Литва?
5. Як обирався король Речі Посполитої?
6. Які повинності мали виконувати селяни на користь своїх панів?
7. Що вам відомо про внутрішню організацію Львівського братства?
8. Якими були зобов'язання братства перед його членами?
9. Чому французький інженер Боплан вважав, що шляхта живе, неначе в раю, а селяни, як у чистилищі?
10. Чим займалися українці в Криму? Якими правами вони володіли?
11. Що змінилося в житті українців після турецького завоювання Криму?
12. Яка доля очікувала українських бранців у Криму?

Завдання 3. Повторіть і запам'ятайте дати основних подій.

1362 р. – битва на Синіх Водах.

1385 р. – Кревська унія.

1471 р. – ліквідація Київського князівства.

1478 р. – Кримське ханство стало васалом Османської імперії.

1514 р. – битва під Оршею.

1556–1561 рр. – створення Пересопницького Євангелія.

1569 р. – Люблінська унія – об'єднання Польщі і Литви в Річ Посполиту.

1574 р. – видання перших в Україні друкованих книг слов'янською мовою – "Апостола" і "Букваря".

1581 р. – видання "Острозької Біблії".

1588 р. – Третім Литовським статутом було юридично оформлено кріпосне право.

1596 р. – Берестейська церковна унія.

Завдання 4. Чи були в історії вашої країни періоди, коли вона була захоплена іншими державами? Напишіть про це коротке есе.

Українське козацтво. Національно-визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького

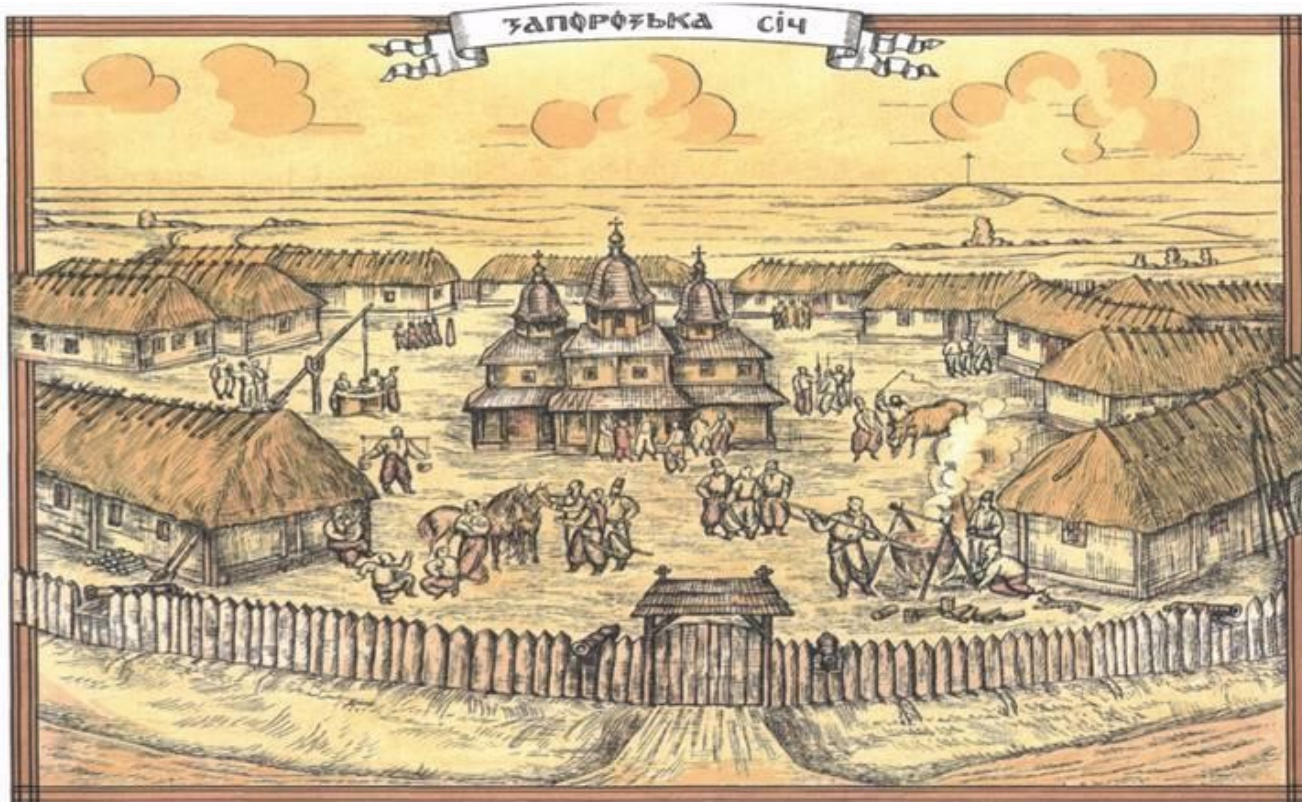
Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Наприкінці XV ст. на території "Дикого Поля" – безлюдної території уздовж Дніпра між Литвою і Кримським ханством – сформувалось українське козацтво. Воно виникло на пограниччі землеробської та кочової цивілізацій, слов'янського і тюркського населення, православного та ісламського світів. Слово "козак" означає "вільна людина".

Причинами виникнення козацтва було посилення соціального та релігійного гніту, поширення кріпосного права, військова загроза з боку Кримського ханства і Туреччини. Козаками ставали представники різних груп населення: селяни, міщани, шляхта.

Центром козацтва стала фортеця на острові Хортиця – Запорозька Січ. Це була демократична республіка вільних людей. Її засновником вважають князя Дмитра Вишневецького (відомого під прізвиськом "Байда"). Козаків, які мешкали на Січі, називали "запорожцями". Запорожці захищали Україну від нападів кримських татар, нападали на Крим і чорноморське узбережжя Османської імперії. За всю історію запорозького козацтва з 1556-го до 1775-го року існувало вісім Січей.

З 1572 р. польські королі намагались залучати запорожців до охорони південних кордонів держави. Козаків, які йшли на службу до поляків, записували у список – "реєстр". Тому таких козаків називали "реєстровими". Перший реєстр нараховував 300 козаків. У майбутньому кількість реєстрових козаків зросла і досягла 6–8 тисяч осіб. Реєстрові козаки мали особливі привілеї: отримували землю, гроші за службу, звільнялись від податків, мали власне самоврядування.

Озброєння козаків складалося з пістоля, рушниці, шаблі, ножа, списа і луку зі стрілами. Запорозьке військо мало артилерію.

Боротьба козацтва за свої права призводила до повстань. У 1591–1593 рр. відбулося повстання під керівництвом Криштофа Косинського. У 1594–1596 рр. тривало повстання Северина Наливайка. Їх було придушено. У 1638 р. уряд Речі Посполитої значно обмежив права козаків. Було скорочено кількість реєстрових козаків, заборонено вибори головнокомандувача – гетьмана.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Серед козаків були представники різних національностей: українці, білоруси, молдовани, поляки, кримські татари та інші.

Козаком міг стати кожен, хто сповідував православну віру і володів зброєю. Жінок на Січ не пускали. Сімейні козаки могли проживати в поселеннях за межами Січі.

.....●.....

Козацтво поділялось на полки (від 5 тис. до 20 тис. козаків), сотні (від 200 до 250 козаків), курені (від 10 до 30 козаків). Головні питання вирішувались на козацькій раді.

*Частина діорами "Військова рада на Січі"
(Національний музей історії козацтва на Хортиці). Автор М. Овечкін*

.....●.....

У козаків був свій флот, який складався з легких і швидких човнів – "чайок" – довжиною до 20 метрів.

Ось як очевидець описував козацький флот: "Козаки будують човни довжиною 60, шириною від 10 до 12 і глибиною 12 футів. Човни ці без кіля, дно їх складається з видовбаної вербової або липової колоди, довжиною близько 45 футів, воно обшивається з боків на 12 футів догори дошками, завдовжки від 10 до 12 і завширшки 1 фут і прибиваються одна до одної так точно, як і за побудови річкових суден... Човни козацькі, маючи з кожного боку по 10–15 весел, плавають на веслах швидше за турецькі галери... Помічають же ворожий корабель чи галеру швидше, ніж турки помітять їхні човни, що піднімаються над морською поверхнею не більше ніж на 2,5 фути".

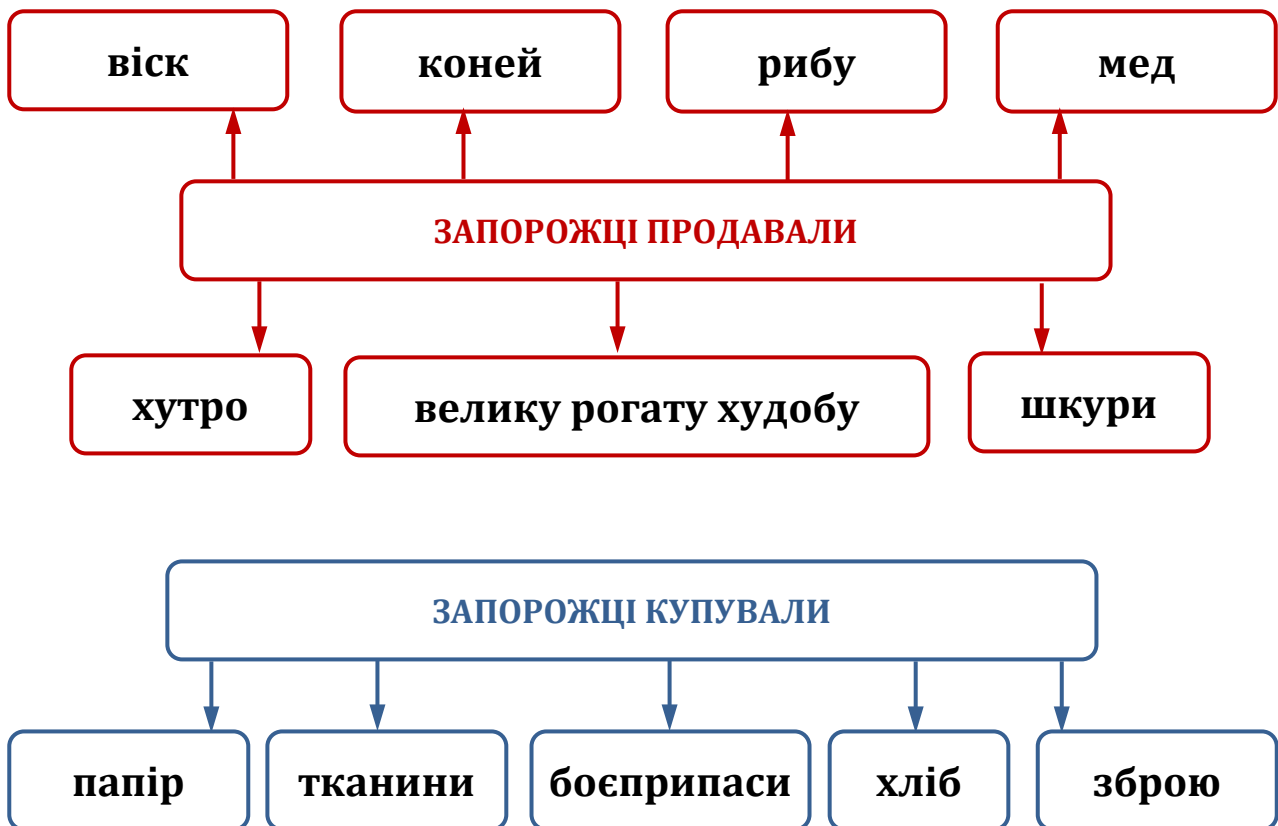
На будівництві кожної чайки працювало не менше ніж 60 осіб протягом 15 днів. За кілька тижнів на Січі можна було виготовити від 30 до 100 таких човнів. У чайку поміщалося від 50 до 70 козаків з озброєнням та боєприпасами, артилерією, продовольством.

.....●.....

Перед битвою група найхоробріших козаків на конях підїжджали до ворога на відстань пострілу. Вони викрикували образливі лайки, викликаючи таким чином сміливців з боку ворога на поєдинок – герць, і майстерно ухилялися від пострілів. Це була психічна атака, яка мала на меті принизити ворога та спровокувати його на непередбачуваний напад.

.....●.....

Запорожці вважали себе незалежними від уряду Речі Посполитої і проводили самостійну зовнішню політику, укладали договори з Кримським ханством, Молдовою та іншими країнами. Уряди європейських держав (Священної Римської імперії, Франції) запрошували козаків на військову службу.

ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ

Петро Сагайдачний – козацький гетьман. Організував кілька вдалих морських походів на чорноморське узбережжя Туреччини і Криму. У 1606 р. козаки взяли штурмом турецьку фортецю Варну.

Розгніваний султан Ахмед I наказав перегородити Дніпро залізним ланцюгом, щоб не пустити козаків у Чорне море. У 1607 р. запорожці здійснили великий похід на Кримське ханство, захопили і спалили Перекоп та Очаків.

У 1616 р. козаки під проводом П. Сагайдачного штурмом взяли турецьку фортецю Кафу в Криму, де був найбільший ринок рабів у Європі.

П. Сагайдачний здійснював політику компромісу з Річчю Посполитою. Козаки під його керівництвом брали участь у війнах, які вів польський уряд. Влітку 1618 р. близько 20 тисяч козаків здійснили похід на Москву. У 1621 р. відбулась знаменита Хотинська битва. Об'єднаним силам польських і козацьких військ (близько 80 тисяч осіб) протистояла 162-тисячна (за іншими даними, 250-тисячна) турецька армія. Завдяки героїзму козаків, турки зазнали значних втрат і з початком зимових холодів змушені були відступити.

За ініціативою П. Сагайдачного українське козацтво взяло під свій захист православну церкву. Усі запорожці на чолі з гетьманом вступили до Київського братства. За участі гетьмана

15 серпня 1620 р. Єрусалимський патріарх Феофан III відновив Київську православну митрополію.

*"Козаки гетьмана Петра Сагайдачного захоплюють Кафу. 1616 р."
Художник А. Орльонов*

МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ

У місті Запоріжжі на острові Хортиця розташований Музей запорозького козацтва та Історико-культурний комплекс "Запорозька Січ" Національного заповідника "Хортиця". Тут відтворено козацькі споруди згідно з історичними джерелами. Серед них: козацькі житла – курені, кузня, гончарська майстерня, корчма та грецька хата, у якій приймали послів. У центрі Січі розташовується майдан, на якому відбувалися козацькі ради, проходили вибори. Центральною спорудою є діюча церква Покрови Пресвятої Богородиці. Спеціальні експозиції розповідають про традиційні козацькі промисли та побут. Фортецю захищають оборонні укріплення – вежі, рів, вал із частоколом. (Сайт Національного заповідника "Хортиця": <https://ostriv.org/>)

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
артилерія	artillery	炮兵	ağır silahlar	ت وپ خان ه
брати під захист	to take under protection	受保护	koruma altına almak	ح فاظت ت حت
героїзм	heroism	英雄主义	kahramanlık	ق هرمان ی
гетьман	hetman	土扎波罗热海特曼	hetman	ه تمن
гніт (релігійний гніт, соціальний гніт)	oppression (religious oppression, social oppression)	压迫 宗教压迫, 社会压迫)	baskı (dini baskı, sosyal baskı)	دی نی س تم) ظلم (اج نماعی س تم ،
зовнішня політика	foreign policy	对外政策	dış politika	خارجی س یاست
іслам	Islam	伊斯兰教	İslamiyet	اسالم
козак	cosack	哥萨克	kazak	ق زاق ق وای
козацтво	Cossacks	哥萨克人	Kazaklar	هاق زاق
компроміс	compromise	妥协	uzlaşma	اف تادن خطر ب ه
кримські татари	Crimean Tatars	克里米亚Ta 人	Kırım Tatarları	ک ری مه ات ارهای
митрополит	metropolitan	主教	piskopos	ارت دک س
обмежити права	to restrict rights	限制权利	hakları kısıtla	ک ردن محدود ح قوق

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
патріарх	patriarch	族长	patrik	پ ات ری ارک
під проводом	under the leadership	在领导下	liderlik altında	ره بری ت حت
пістолет, пістоль	pistol	手枪	tabanca	ت پان چه
повстання	rebellion	叛乱	isyan	شورش
полк	regiment	团	alay	ه نگ
полон	captivity	囚禁	esaret	تاسار
прикордоння	borderland	边疆	sınır bölgesi	مرزی سرزمین
рада	council	议会	konsey	شورا
рушниця	rifle	步枪	tüfek	ت ف نگ
список	list	清单	liste	ل ی ست
сповідувати	to confess	承认	inanmak	ك ردن اع تراف
флот	fleet	舰队	filo	ن اوگ ان
човен	boat	船	tekne	ق ای ق
шабля	sabre	军刀	kılıç	شم ش یر

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. З яких причин утворилося українське козацтво?
2. Що означає слово "козак"?
3. Де сформувалось українське козацтво?
4. Хто заснував Запорозьку Січ? Де вона розміщувалась?
5. Хто міг стати козаком?
6. Як називали козаків, які мешкали на Січі?
7. Чим займались запорожці?
8. Як називали козаків, які йшли на службу до поляків?
9. Скільки козаків входило до реєстру?
10. Якими привілеями користувались реєстрові козаки?
11. Чим були озброєні козаки?
12. Про які козацькі повстання проти польської влади ви знаєте?
13. Які обмеження прав козаків запровадив уряд у 1638 р.?
14. Хто очолював козаків?
15. Хто міг стати козаком?
16. Проти кого воювали козаки під проводом гетьмана Петра Сагайдачного?
17. Які міста захопили козаки під проводом Петра Сагайдачного?
18. Яку політику щодо Речі Посполитої здійснював Петро Сагайдачний?
19. Яку політику Петро Сагайдачний здійснював відносно церкви?
20. З яких кораблів складався козацький флот?

Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

У 1648 р. розпочалась Національно-визвольна війна українського народу. Метою повстанців було звільнення від національного, соціального і релігійного гніту з боку Речі Посполитої. Повстання очолив Богдан Хмельницький, який керував запорозькими козаками. До повстанців приєдналися реєстрові козаки, селяни, міщани, православна шляхта. Союзником Богдана Хмельницького став кримський хан.

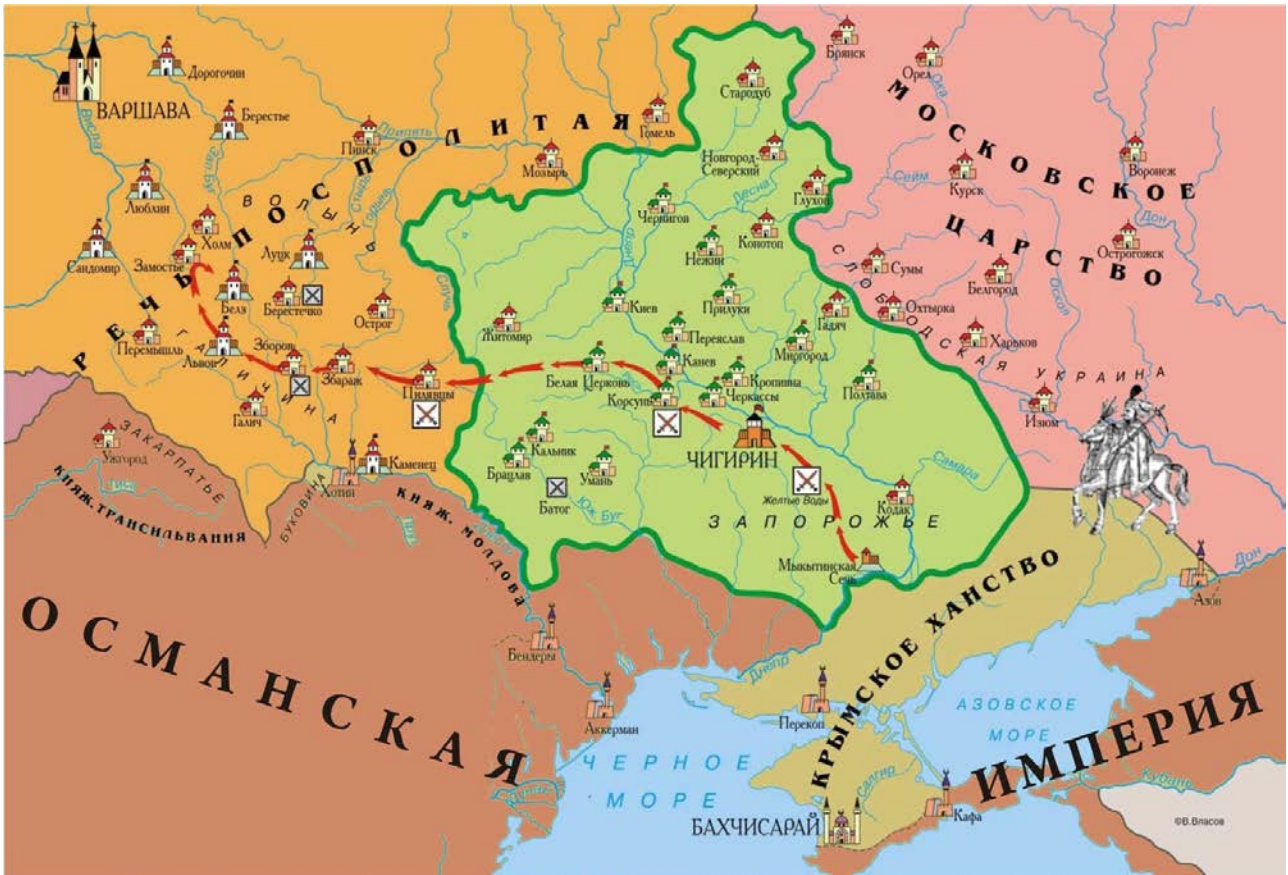
Найбільшими успіхами повстанців позначений перший рік війни. До кінця 1648 р. під контролем козаків опинилась значна частина України. У 1649 р. було підписано Зборівський договір: уряд Речі Посполитої визнавав козацьку Україну в межах Київського, Брацлавського і Чернігівського воєводств, реєстр збільшувався до 40 тис. козаків. Але цей договір не задовольняв жодну зі сторін конфлікту. Невдовзі війна відновилась. У 1651 р. козаки зазнали поразки у битві під Берестечком. Після цього було підписано Білоцерківський договір: територія козацької держави обмежувалась лише Київським воєводством, козацький реєстр скорочувався до 20 тис. осіб, гетьману заборонялось вести зовнішньополітичну діяльність. Цей договір викликав обурення українського народу, і війна продовжилась.

"Битва під Берестечком". Художник А. Орлов

Під час війни було утворено Українську козацьку державу – Військо Запорозьке зі столицею в місті Чигирині. Зростає національна самосвідомість українців, які усвідомили себе окремим народом. У цьому полягає історичне значення Національно-визвольної війни українського народу 1648–1657 рр.

У січні 1654 р. у місті Переяславі відбулась військова рада (Переяславська Рада). На ній було прийнято рішення про союз з Московською державою. Україна ввійшла під протекторат московського царя на правах широкої автономії. Встановлювався 60-тисячний козацький реєстр. Гетьманський уряд зберіг за собою контроль над фінансами і податками. Московська держава взяла на себе зобов'язання захищати Україну від Речі Посполитої.

Держава Богдана Хмельницького – Військо Запорозьке

У 1656 р. Московська держава порушила угоду з Україною і уклала договір з Річчю Посполитою. Спроби пошуків нових союзників для України не мали успіху. Богдан Хмельницький помер у серпні 1657 р.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

В українській козацькій державі вищим органом влади вважалась загальнокозацька рада. Гетьман очолював адміністрацію, військо, видавав укази, вів дипломатичні переговори, скликав раду.

.....●.....

За часів гетьмана діяв уряд – Генеральна канцелярія у складі генерального писаря (керував діяльністю Генеральної канцелярії, приймав іноземних послів, брав участь в підготовці міжнародних договорів, вів дипломатичне листування), генерального судді, генерального обозного (займався артилерією, забезпеченням війська продовольством і озброєнням, виконував обов'язки гетьмана в разі його відсутності чи смерті), генерального осавула (розглядав апеляції, скарги і пропозиції старшин; стежив за дотриманням законності, звичаїв і традицій, проводив військові навчання) тощо.

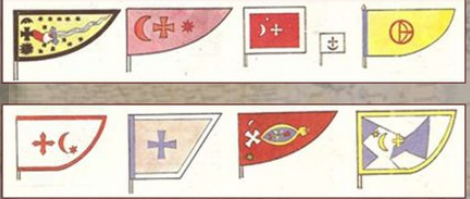
.....●.....

Козацька старшина (вищі посадові особи) мала свої символи влади (клейноди). До них належали: булава (символ влади гетьмана), бунчук (символ командира в поході, зроблений із кінського хвоста), корогва (прапор), печатка із зображенням козака з рушницею, пірнач (символ влади полковника), литаври (ударний музичний інструмент), каламар (срібна чорнильниця) тощо.

Козацькі клейноди:

- Корогви;
- Литаври;
- Бунчук;
- Булава;
- Пирнач;
- Печатка.

Корогви

Українська козацька держава мала свою символіку: прапор малинового кольору і герб із зображенням козака з рушницею.

Українська козацька держава підтримувала дипломатичні відносини з Османською імперією, Московською державою, Кримським ханством, Молдовою, Трансільванією, Австрією, Бранденбургом, Англією, Францією, Іраном, Венецією, Швецією та іншими країнами.

ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ

Богдан Хмельницький (1595–1657) – гетьман, державний діяч, полководець. Народився біля міста Чигирин в сім'ї дрібного шляхтича. Отримав добру освіту в єзуїтському колегіумі у Львові, володів кількома іноземними мовами.

Пам'ятник Богдану Хмельницькому у Києві

У 1620–1621 рр. брав участь у польсько-турецькій війні, під час якої загинув його батько. Сам Богдан Хмельницький потрапив у полон. Після двох років полону йому вдалось утекти (за іншими даними, його викупили родичі). Після повернення на Батьківщину Б. Хмельницький вступив до реєстрового козацького війська. З кінця 1620-х років брав участь у козацьких морських походах. У 1635 р. за хоробрість отримав золоту шаблю від польського короля.

Після нападу на його хутір, Б. Хмельницький зрозумів усю беззахисність православного українця перед державною машиною Речі Посполитої. Марні спроби добитися справедливості в короля і в суді закінчились тим, що його самого арештували. Б. Хмельницький утік з-під арешту на Запорозьку Січ, де почав збирати прихильників і невдовзі був проголошений козацьким гетьманом. Напередодні повстання він розіслав універсали (звернення) до українського народу із закликом вступати до козацького війська.

Під час війни Богдан Хмельницький сам керував бойовими операціями, був відмінним стратегом і тактиком. У побуті він був простим і невибагливим, любив грати на бандурі й палити люльку.

Богдану Хмельницькому присвячено багато літературних, музичних творів, театральних постановок, фільмів. В Україні встановлено десятки пам'ятників, його ім'ям названо вулиці, площі, начальні заклади. Орденом Богдана Хмельницького нагороджуються військовослужбовці за особливі заслуги.

Портрет Богдана Хмельницького на банкноті та монеті номіналом п'ять гривень

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
автономія	autonomy	自治	Özerklik	استقلال
бандура	bandura	班杜拉琴	Bandura	بان دورا
беззахисність	defenselessness	无防	Savunmasızlık	دفاعی
видавати укази	to issue decrees	颁布法令	kararname çıkarmak	احکام صدور
виконувати обов'язки	acting as	履行职责	görevleri yerine getirmek	وظایف انجام
вищий орган влади	supreme authority	最高权力	yüksek otorite	عالی مقام
військові навчання	military training	军事训练	askeri eğitim	نظامی آموزش
воєводство	voivodeship	中国一级行政区	voyvodalığında	استان
договір	treaty	条约	Antlaşma	معاهده
дотримання законності	observance of legality	遵守合法性	yasallığın gözetilmesi	سفر
єзуїтський колегіум	Jesuit collegium	耶稣学院	İsa kolej	کالج عیسی
історичне значення	historical meaning	历史意义	tarihsel anlam	تاریخی معنای
листування	correspondence	对应	Yazışma	مکاتبات
Національно-визвольна війна	War of national liberation	民族解放战争	Ulusal Kurtuluş Savaşı	ملى رهائى جنگ
обурення	outrage	怨恨	Öfke	خشم
палити люльку	to smoke a pipe	抽烟斗	pipo içmek	کيش پيدن لوله
посадова особа	official	行政人员	Yönetici	مجرى
посол	ambassador	大使	Büyükelçi	
прапор	flag	旗	flag	پرچم
прихильник	supporter	支持者	destekçi	حامى
протекторат	protectorate	保护地	Hamilik	محافظه
самосвідомість	self-awareness	自我意识	öz farkındalık	آگاهى خودى
сторона конфлікту	belligerent	战争参与者	Savaşan	مخاصم
суддя	judge	法官	hakim	کندى قضاوت
усвідомлювати	be aware	意识到	farkında olmak	باشيد آگاه
хоробрість	bravery	勇敢	cesaret	شجاعت

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Коли розпочалась Національно-визвольна війна українського народу?
2. Яку мету мали учасники повстання?
3. Хто очолив повстання?
4. Хто приєднався до повстання?
5. Хто був союзником Богдана Хмельницького?
6. Коли було підписано Зборівський договір?
7. У яких кордонах уряд Речі Посполитої визнав козацьку Україну за Зборівським договором?
8. Скільки козаків нараховував реєстр за Зборівським договором?
9. Який договір було укладено в 1651 р.?
10. Які зміни передбачав Білоцерківський договір?
11. Як реагував український народ на укладення Білоцерківського договору?
12. Яке місто було столицею Української козацької держави?
13. Яке рішення було прийнято на Переяславській Раді?
14. На яких умовах Україна прийняла протекторат московського царя?
15. Які обов'язки взяла на себе Московська держава?
16. Коли Московська держава порушила угоду з Україною?
17. Які символи влади мала козацька старшина?
18. Як називався уряд гетьмана?
19. З якими країнами підтримувала дипломатичні відносини Українська козацька держава?
20. У чому полягає історичне значення Національно-визвольної війни українського народу 1648–1657 рр.?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

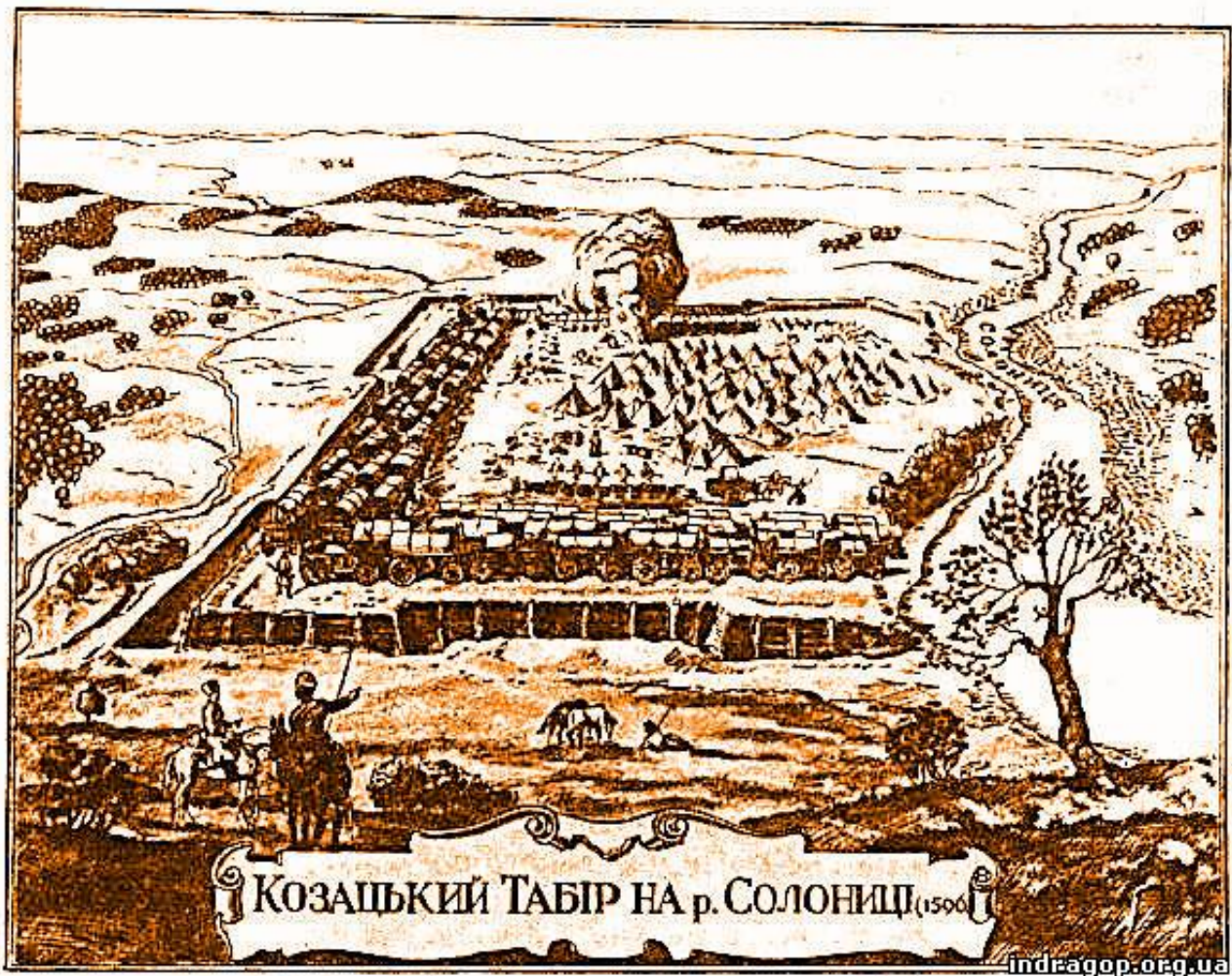
Гійом де Боплан про українських козаків

Говорячи про відвагу козаків, цілком доречним буде розповісти і про їхні звичаї та заняття... Вони дуже вмілі у виготовленні селітри, якої в цих краях дуже багато, і виготовляють прекрасний гарматний порох. Жінки займаються прядінням льону і вовни, з яких роблять полотно і тканини для щоденного вжитку. Усі вміють добре обробляти землю, сіяти, жати, випікати хліб, готувати різні м'ясні страви, варити пиво, мед, горілку, робити брагу тощо. Немає також серед них жодного, хоч би якого віку, статі чи становища він був, хто не намагався би перевершити свого товариша в пиятиці і гульні...

Однак усе це тільки під час дозвілля, бо коли вони воюють або коли задумують якусь справу, то вкрай тверезі. Окрім одягу, у них немає нічого простацького. Вони дотепні, кмітливі, винахідливі і щедрі, не прагнуть до великого багатства, але надзвичайно кохаються у своїй свободі, без якої не уявляють життя: саме через це вони такі схильні до бунтів та повстань проти місцевих вельмож, щойно відчують утиски. Тому рідко минає 7–8 років без того, щоб вони не бунтувалися і не піднімалися проти них...

Вони надзвичайно міцні статурою, легко зносять спеку і холод, голод і спрагу, невтомні на війні, мужні, сміливі, а радше нерозважливі, бо не дорожать власним життям. Де найбільше вони проявляють спритності та доблесті, так це б'ючись у таборі під прикриттям возів (бо вони дуже влучно стріляють з рушниць, які є їхньою звичною зброєю), обороняючи ці укріплення; вони непогані також на морі, але верхи на конях вони таки не найкращі. Пригадується, і я сам це бачив, як близько двохсот польських вершників змусили тікати 2000 їхніх найкращих воїнів.

Однак правда й те, що сотня цих козаків під прикриттям табору не побоїться і тисячі поляків чи навіть [кількох] тисяч татар. Якби вони були такі ж доблесні верхи, як і на землі, то, гадаю, були б непереможними...

Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки¹ про козаків

... прославившись у численних битвах, козаки ввійшли в силу і набрали в мужності, привикли до недоїдання, спраги, спеки та до інших незгод просто неба. За харч їм служило звичайне квашене тісто, яке вони варили нарідко і звали соломахою. Стравою своєю були цілком вдоволені, а коли траплялося, що їжа випадала з рибою, або, як козаки кажуть, із щербою, то такий наїдок за найкращу трапезу вважали. Проживають вони в куренях по сто п'ятдесят чоловік, а буває й більше, ... Кожен має одну або дві одежини. Та коли ідуть походом в турецьку або татарську землю, то беруть дуже велику здобич і везуть назад силу силенну добра всякого. На озброєнні мають самопали, шаблі, келепи, стріли та списи і користуються всім цим так вправно, що і найвправніший польський гусарин або ж рейтар німецький з ними зрівнятися не можуть. Є кінні та піші, і стільки їх, козаків, скільки на Малій Русі люду, і їх зовсім не треба силою збирати, як ото в багатьох чужоземних краях роблять, не треба наймом заманювати; а кине клич старший або полковник який і стільки воїнства збереться, що як трава стане... Вони Русь за своє багатство велике мають. Хитрість військову та мужність у війні знають. Це про них сам султан турецький говорив: "Коли навколишні держави йдуть проти мене, я сплю – не зважаю, а до козаків увесь час мушу дослухатися, весь час слухаю, не дримаю".

Коли і чому козаки повстали проти поляків?

Сталося це, коли деякі архієреї в литовських землях, страху перед богом не маючи і нічого не потребуючи, зреклися віри православно-католицької і зібрали собор в Бресті литовському... Відкинувши на тому соборі благословення свого першого архієпископа патріарха Константинопольського, вони послали гонця у Рим до папи Климентія восьмого і віддали себе під руку західному костюлу. А благочестиві сини, забачивши цю новоявлену химеру, жажнулися, відріклися від тих запроданців, а не пас-

¹ Козацький літопис другої половини XVII – початку XVIII ст., складений полковником Г. Грабянкою.

тирів і, розгорівшись благочестивою ревністю, Косинський із запорожцями на ляхів рушив, багато фортець узяв, силу ляхів перебив, але року 1594 під П'яткою і сам ляхами здоланий був.

Того ж року гетьман війська запорозького Наливайко, розбивши мадярів¹, повернув на Україну і не застав уже в живих Косинського; як син православ'я, зневажаючи новоявлену унію, він зібрав серед низових козаків побільше війська і рушив на Литву, і там, перемігши у багатьох битвах, спалив Слуцьк та Могильов і силу ляхів побив. Проти нього з військом вийшов коронний гетьман Жолкевський, прийшов на Україну і року 1597 під Лубнами, в урочищі Солониці, розбив силу козацьку, а самого гетьмана з полковниками Лободою та Мазепою живими взяв і до Варшави відвіз; там, у Варшаві, на міднім волу його ляхи зажарили. Саме з цієї причини й розпочалася війна козаків супроти ляхів...

... ляхи нестерпно тяжкий глум над людом українським чинили, над храмами божими глумилися, як силою брали у благочестивих маєтності їхні, а самих смертю карали, честі та влади позбавляли, навіть до суду не допускали; як козаків всіляко озлобляли, з усякої скотини і з бджіл десяту частину брали. Якщо ти маєш яку-небудь звірину, то шкіру пану віддай. Якщо ти зловив рибу, то дай визначене на пана. Якщо козак у битвах з татариним коня чи зброю добуде, то теж, хлопе, дай дешицю панові... Якщо ж траплялося, що козак хоч чимось провиниться, то такими карами його карали, що й погані б придумати не могли, і так уже, караючи, самих себе перевершували, що невірних у цьому за ніщо мали. Хіба могли фараони у тортурах з поляками зрівнятися? Ці ж дітей у казанах варили, груди жінкам деревом припікали та всілякі інші біди творили...

З промови на Варшавському сеймі волинського шляхтича Лаврентія Деревинського (1620 р.)

Саме в великих містах церкви запечатані, церковні мастки зруйновані, у монастирях замість ченців тримають худобу. Перейдемо до князівства Литовського: там у прикордонних з боку Москви містах робиться те саме. В Могильові і Орші церкви запечатані, попи розігнані. В Пінську зроблено те саме. З монастиря Ліщинського зробили корчму. Через те діти вмирають нехрещені, тіла померлих без церковного обряду, як падло, вивозять з міст, без шлюбу люди в розпутстві живуть, без сповіді й святих тайн умирають. Хіба це не самому Богу образа, хіба за це не буде помсти Божої?..

Придивись ще до образ і нечуваного гноблення – хіба не гноблення народу нашого руського те, що, обминаючи інші міста, робиться у Львові? Хто додержує грецької віри і не перейшов в унію, той не може проживати в місті, міряти ліктем і квартою і бути прийнятим у цех; не дозволяється проводити за церковним обрядом тіло померлого жителя міста і відкрито приходити до хворого з тайнами Божими... Крім того, ченців, які не пристали до унії, уніати хапають по Новогрудку і по інших містах, розбивають на вільному шляху і заарештовують. Так само в міські ради не притягаються люди достойні і вчені, які не належать до унії, а простими мужиками неосвіченими до того, що інший не зуміє визначити, що таке є правосуддя, заповнюють ці місця, на сором руського суду. З невинних людей незаконно стягають грошові суми. Коротко сказати: давно вже великі й нечувані утиски терпить наш руський народ як у Короні, так і в Великому князівстві Литовському.

Скарги послів Богдана Хмельницького, відправлених на сейм у Варшаву (липень 1648 р.)

- Їх милості пани державці поводяться з нами, людьми лицарськими, гірше, ніж з невільниками.
- Хутори, луги, млини і все, що їм вподобається в домах козаків, забирають силою, мучать, убивають...
- Старих козаків, жінок і батьків їхніх, хоч би син і був на службі, обкладають чиншем (податком), як і інших хлопів.
- Козацьких жінок одразу по смерті козаків примушують без милості працювати нарівні з міщанами.
- Пани полковники не захищають, а ще й допомагають чинити нам кривди, а речі наші і майно, під виглядом торгу, забирають за половину ціни...
- На Запорозжжі і на Дніпрі не дають промишляти, ні звіра, ні рибу ловити, а з кожного козака беруть по лисиці; а якщо не зловить лисиці, то за лисицю відбирають самопали. Панами полковникам підводи даємо або замісто підвід платимо грішми...
- З усякої нагоди відразу садовлять козака у в'язницю і, де чують хабаря, не випустять, поки не дасть доброго викупу, примушують робити, що схочуть.

---

¹ Угорців.

Героїзм козаків у битві під Берестечком (1651 р.)

З книги П'єра Шевальє¹

Дві тисячі козаків відступили на малий пагорб, замкнулися в своєму таборі і вирішили боротись і, як люди, що не мали більше надії на порятунок, хотіли дорого продати своє життя. Деякі з козаків, побачивши, що вони не втримаються перед величезною кількістю поляків, кинулися в річку, а інші на болото; в одному місці серед болота скупчилися триста козаків і хоробро оборонялися проти великого числа атакуючих, які натискали на них звідусюди; щоб довести своє зневажливе ставлення до життя, яке [поляки] обіцяли їм дарувати, та до всього, що є найціннішого крім життя, вони витягали з своїх кишень та чересів усі свої гроші і кидали їх у воду. Нарешті, повністю оточені, вони майже всі загинули один за одним, [але] довелося з кожним з них вести бій.

Завдання 2. Прочитайте народну пісню та уривок з художнього твору.

Народна пісня про Богдана Хмельницького "Чи не той то хміль..."

Чи не той то хміль,
Що коло тичин в'ється?
Ой, той то Хмельницький,
Що з ляхами б'ється.
Чи не той то хміль,
Що по пиві грає?..
Ой, той то Хмельницький,
Що ляхів рубає.
Чи не той то хміль,
Що у пиві кисне?
Ой, той то Хмельницький,
Що ляшеньків тисне.
Гей, поїхав Хмельницький
К Золотому Броду, –
Гей, не один лях лежить
Головою в воду.
"Не пий, Хмельницький, дуже
Золотої Води, –
Їде ляхів сорок тисяч
Хорошої вроди".
"А я ляхів не боюся
І гадки не маю –
За собою великую
Потугу я знаю,

Іще й орду татарськую
За собою веду, –
А все того, вражі ляхи.
На вашу біду".
Ой, втікали вражі ляхи –
Погубили шуби...
Гей, не один лях лежить
Вищиривши зуби!
Становили собі ляхи
Дубовії хати, –
Ой, прийдеться вже ляшенькам
В Польщу утікати.
Утікали вражі ляхи,
Деякі повки, –
Їли ляхів собаки
І сірії вовки.
Гей, там поле,
А на полі цвіти –
Не по однім ляшку
Заплакали діти.
Ген, там річка,
Через річку глиця –
Не по однім ляшку
Зосталась вдовиця...

З повісті Миколи Гоголя² "Тарас Бульба"

... Це був справді надзвичайний вияв української сили: його викресало з народних грудей кресало лиха. Замість колишніх уділів, малих містечок, що аж кишіли псарями та ловцями, замість хворобливих та мізерних князів, що купували й перепродували свої міста, виникли грізні села, курені й околиці, пов'язані спільною небезпекою й ненавистю до хижих нехристів. Усім відомо вже з історії, як козацька безнастанна боротьба і невсипуще життя порятували Європу від бусурменських наскоків, які щохвилини загрожували їй повною руйною. Королі польські, ставши замість удільних князів володарями цих просторих земель, хоч би й далекими та слабосилими, зрозуміли, чого варте козацтво і яку

¹ П'єр Шевальє – французький офіцер, автор книги "Історія війни козаків проти Польщі" (Париж, 1663).

² Микола Гоголь (1809–1852) – російський та український письменник. Переклад українською мовою Миколи Садовського.

може дати користь така войовнича вартова сила. Вони потурали йому і улесливо шукали з ним згоди. Під їхньою, хоч і далекою, владою гетьмани, з-поміж козаків таки обрані, єднали околиці й курені в полки та належні округи. Не було це лавне рекрутоване військо, – такого ніхто б і не побачив; та на випадок війни й посполитого рушення за вісім днів, не більше, усе козацтво було вже на конях і при зброї, маючи тільки один червінець платні від короля, і за два тижні набиралося таке військо, якого не набрати жодній рекрутчині. Похід кінчався – усі вояки розходилися по луках та ланах, на дніпровські перевози – ловили рибу, торгували, варили пиво і всі були вільними козаками. Тогочасні чужинці справедливо дивувалися надзвичайним талантам козацьким. Не було такого ремесла, що його не знав би козак: накурити горілки, спорядити воза, натерти пороху, справити ковальську, слюсарську роботу, а на додачу – загуляти, щоб аж небу було душно, пити й гуляти так, як уміє тільки козак, – усе це було йому до снаги.

Окрім козаків реєстрових, що мали собі за повинність ставати до лави під час війни, можна було кожної пори, у великій потребі, набрати силу-силенну охочекомонних: досить було осавулам перейти ринками й майданами усіх сіл та містечок і гукнути на повен голос, ставши на воза:

– Гей ви, пивники, броварі! Годі вам пиво варити та лежнями лежати у запічках і годувати своїм салом мух! Гайда слави лицарської та честі здобувати! Гей, плугарі, гречкосії, чабани, бабії! Годі вам за плугом ходити та свої чоботи-сап'янці в землі каляти, та з жінками воловодитись, та свою силу лицарську марнувати! Час козацької слави здобувати!

І цей погук був, мов та іскра, що падала на суху соломку. Орач трощив свого плуга, броварі й пивовари кидали свої пивниці та гуральні і розбивали бочки; ремісник з крамарем слав під три чорти своє ремесло й крамницю, бив горшки в хаті. І геть усі сідали на коней. Тут козацька вдача набувала шаленого, могутнього розмаху і дужої постави.

Завдання 3. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Чим займалися козаки?
2. Як харчувалися козаки?
3. Що можете розказати про військові звичаї козаків?
4. Як відпочивали козаки?
5. Як козацький літопис пояснює причини Національно-визвольної війни?
6. Яким було становище православних в Україні на початку XVII ст.?
7. Як козаки оцінювали Берестейську унію?
8. Проти чого виступали учасники повстань під проводом К. Косинського і С. Наливайка?
9. Як шляхта ставилась до українських козаків?
10. Що знаєте про подвиг козаків у битві під Берестечком? Чи відомі вам схожі історичні сюжети?

Завдання 4. Повторіть і запам'ятайте дати основних подій.

1591–1593 рр. – повстання Криштофа Косинського.

1594–1596 рр. – повстання Северина Наливайка.

1616 р. – захоплення козаками Кафи.

1621 р. – Хотинська війна.

1648–1657 рр. – Національно-визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького.

1649 р. – Зборівський договір.

1651 р. – Білоцерківський договір.

1654 р. – Переяславська Рада.

Завдання 5. Чи траплялись в історії вашої країни народні повстання?

Підготуйте про це коротку доповідь.

Українська козацька держава (друга половина XVII–XVIII ст.)

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Друга половина XVII ст. в Україні називається добою "Руїни". Річ Посполита не змирилась з утратою українських земель і продовжувала війну. Московська держава хотіла обмежити автономію козацтва. На українські землі претендувала Османська імперія, а кримські татари здійснювали регулярні спустошливі набіги. У цей час в Україні не було авторитетного лідера, який зміг би об'єднати країну і народ. Кожен новий гетьман шукав підтримки у московського царя, польського короля чи турецького султана.

Усупереч бажанню Богдана Хмельницького в 1657 р. новим гетьманом став не його син Юрій, а генеральний писар Іван Виговський. Він орієнтувався на Річ Посполиту і у вересні 1658 р. уклав з нею Гадяцький договір. З Київського, Чернігівського і Брацлавського воєводств створювалось Руське князівство. На правах широкої автономії воно поверталось до складу Речі Посполитої. Політика Івана Виговського викликала протистояння всередині України. За підтримки Московської держави спалахнуло повстання на Полтавщині. У червні 1659 р. війська гетьмана, кримського хана та польські заго́ни розгромили 100-тисячну московську армію в битві під Конотопом. Однак невдовзі Іван Виговський втратив підтримку козацтва і восени 1659 р. був змушений відмовитися від влади. Новим гетьманом був обраний Юрій Хмельницький, але його правління теж виявилось коротким і невдалим. Невдовзі він відмовився від влади і пішов у монастир.

У 1667 р. між Московською державою і Річчю Посполитою було укладено перемир'я. Територія України (без згоди самої України) була розділена по Дніпру. Землі правого берега Дніпра (Правобережна Україна) залишились у складі Польщі. Землі лівого берега Дніпра (Лівобережна Україна) увійшли до складу Московської держави. У кожній частині України обирали свого гетьмана. У 1686 р. між Московською державою і Річчю Посполитою було підписано новий договір – Вічний мир. Він закріпив розподіл України по Дніпру. До складу Московської держави було включено Київ.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Гадяцький договір передбачав створення в Україні двох університетів, кількох навчальних закладів, типографій.

.....●.....

У 1665 р. Іван Брюховецький першим з українських гетьманів поїхав до Москви для підписання нового договору з Московською державою. Гетьман пішов на значні поступки. Політичні права Війська Запорозького суттєво обмежувались, збільшувалась його фінансова і військово-адміністративна залежність. Вибори гетьмана мали відбуватись тільки з дозволу царя і в присутності московських послів. Для отримання клейнодів, новообраний гетьман був зобов'язаний їхати до Москви. Зростала чисельність царських військ в Україні, які повинні були утримуватись за рахунок місцевого населення. Збором податків мали займатись московські воєводи. Укладення Московських статей посилювало невдоволення І. Брюховецьким в Україні і прискорило його повалення.

.....●.....

Об'єднати українські землі спробував гетьман Правобережної України Петро Дорошенко (1665–1676). Він здійснив кілька важливих реформ. Щоб позбутися залежності від козацької старшини, створив регулярне 20-тисячне військо найманців. Для зміцнення фінансової системи встановив на українському кордоні нову митницю і розпочав карбувати власну монету. Часто скликав козацькі ради і вислуховував думки простих козаків.

.....●.....

Петро Дорошенко

Стратегічною метою внутрішньої і зовнішньої політики П. Дорошенка було об'єднання під своєю владою Лівобережної і Правобережної України. Гетьман прийняв протекторат Османської імперії. У 1668 р. він на деякий час став гетьманом усієї України.

У 1672 р. П. Дорошенко брав участь у поході турецького султана Мехмеда IV на Польщу. Незважаючи на перемогу над польською армією, турки і кримські татари, які сповідували іслам, викликали страх в українського православного населення. У 1676 р. П. Дорошенко капітулював перед московськими військами і передав владу лівобережному гетьману Івану Самойловичу. Після цього він служив воєводою у В'ятці (Росія), а згодом жив під Москвою. Історики назвали П. Дорошенка "Сонцем Руїни".

У 1677–1678 рр. московсько-козацьке військо витримало дві облоги турками Чигирини, але врешті-решт було змушене підірвати місто й відступити. Так загинула столиця Богдана Хмельницького.

.....●.....

Через деякий час після втечі в монастир Юрій Хмельницький був захоплений у полон кримськими татарами і відправлений до Стамбула. У 1677 р. його з турецьким військом направили в Україну. Він правив Правобережною Україною як васал турецького султана. У 1681 р. Ю. Хмельницький був арештований турками. За однією версією його стратили, за іншою – ув'язнили в одному з монастирів в Егейському морі.

.....●.....

За часів "Руїни" Запорозька Січ часто здійснювала незалежну від гетьманської України політику. Найвідомішим лідером запорозьких козаків був Іван Сірко. Він уславився успішними війнами проти турків і кримських татар. Існує легенда, що він не програв жодної битви. Уже за життя про І. Сірка було складено народні пісні та думи.

Картина "Запорозжці". Художник І. Рєпін

.....●.....

У часи існування козацької держави назва "Україна" ставала широковживаною, витіснивши попередню назву "Русь".

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
відданість	devotion	奉獻	özveri	خاطرت علق
заповіт	testament	遺囑	ahit	عهد
капітулювати	to capitulate	投降	teslim olmak	شدن ت س ل یم
Лівобережна Україна	Left-bank Ukraine	左岸烏克蘭	Sol-banka Ukrayna	چپ ب ان ک اوک رای ن
миритися	to accept	接受	kabul etmek	پ ذی رف نن
митниця	customs	customs	gümrük	ر سوم و آداب
найманець	mercenary	雇佣兵	paralı	مزدور
невдача	failure	失败	başarısızlık	شک ست
облога	siege	攻城	kuşatma	محاصره
орієнтуватися на	to focus on	专注在	odaklanmak	ت مرک ز ب رای روی
перемир'я	truce	休战	ateşkes	ب س ات ش
поступки	concessions	优惠	tavizler	ام ت یازات
Правобережна Україна	Right-bank Ukraine	右岸烏克蘭	Sağ-banka Ukrayna	راست ب ان ک اوک رای ن
Руїна	Ruin	废墟	Harabe	خراب
спустошливий	devastating	毁灭性的	yıkıcı	وی ران گر
султан	sultan	蘇丹	sultan	س لطان
університет	university	大学	Üniversite	دان ش گاه

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Який період в історії України називається добою "Руїни"?
2. Кого обрали гетьманом після смерті Богдана Хмельницького?
3. На кого орієнтувався Іван Виговський?

4. Коли було укладено Гадяцький договір?
5. Які умови передбачав Гадяцький договір?
6. Хто підтримував повстання проти гетьмана Івана Виговського?
7. Коли відбулася битва під Конотопом? Хто здобув перемогу?
8. Чому Іван Виговський, незважаючи на перемогу під Конотопом, був змушений відмовитись від влади?
9. Кого було обрано гетьманом у 1659 р.?
10. Які країни розділили територію України по Дніпру?
11. Які українські землі залишились у складі Речі Посполитої?
12. Які українські землі ввійшли до складу Московської держави?
13. На які дві частини було розподілено українські землі?
14. Коли Київ увійшов до складу Московської держави?
15. Хто першим з українських гетьманів поїхав до Москви?
16. Кому з гетьманів вдалося на деякий час об'єднати Україну?
17. Яка країна була союзником гетьмана Петра Дорошенка?
18. Чому історики назвали Петра Дорошенка "Сонцем Руїни"?
19. Яку політику проводила Запорозька Січ у добу "Руїни"?
20. Чому в Україні не було авторитетного лідера, який міг би об'єднати країну і народ?

Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Найвидатнішим гетьманом після Богдана Хмельницького був Іван Мазепа. Він понад 20 років (1687–1709) керував козацькою державою. Іван Мазепа зумів забезпечити стабільний економічний розвиток України, багато уваги приділяв розвитку української культури і православної церкви. Під час Північної війни між Швецією та Росією (1700–1721) гетьман здійснив спробу визволити Україну з-під влади Росії. У вирішальній битві біля міста Полтава влітку 1709 р. шведсько-українські війська зазнали поразки. Значна частина козаків підтримала російського царя Петра I.

Полтавська битва. Художник Д. Мартенс

У 1710 р. козаки, які втекли в Молдову разом з Іваном Мазепою, обрали гетьманом його сподвижника Пилипа Орлика. У 1711 р. він уклав з козаками угоду під назвою "Пакти і Конституції прав і вольностей Війська Запорозького" – проєкт Конституції України. Спроба Пилипа Орлика створити коаліцію європейських держав проти Росії не мала успіху. Решту життя він провів в еміграції.

У 1727 р. гетьманом став Данило Апостол. Він намагався відродити автономію України: призначав полковниками своїх прихильників, склав перший бюджет, розширив торговельні зв'язки України, реформував судову систему, підпорядкував гетьманській адміністрації Київ. Однак після смерті Данила Апостола більшу частину його реформ було скасовано московським урядом.

Росія постійно обмежувала автономію українських земель, періодично забороняла вибори гетьмана, створювала спеціальні органи для управління Україною. Останнім гетьманом був Кирило Розумовський (1750–1764). Він намагався вести самостійну внутрішню і зовнішню політику, реформував суд та військо. Але імператриця Росії Катерина II прагнула до максимальної централізації держави. У 1764 р. вона ліквідувала посаду гетьмана. Невдовзі було ліквідовано козацький адміністративно-територіальний устрій України, а її територія розділена на губернії. У 1775 р. російські війська зруйнували Запорозьку Січ. Таким чином, у другій половині XVIII ст. козацька державність, особливий український політичний і соціальний устрій були знищені російським царатом.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Іван Мазепа запровадив нову категорію козацької старшини – так званих "бунчукових товаришів". Вони перебували безпосередньо біля гетьмана і виконували його доручення.

.....●.....

Після переходу Івана Мазепи на бік шведського короля Карла XII російська влада почала масові репресії. Було зруйновано гетьманську столицю – місто Батурин, а також Запорозьку Січ.

.....●.....

Син Пилипа Орлика Григорій деякий час перебував на службі у французького короля, де показав себе талановитим воєначальником, дипломатом і розвідником. Отримав у нагороду від короля Людовіка XV діамант вартістю 10 тисяч еку, орден святого Людовіка, а від королеви Франції – її портрет, прикрашений дорогоцінним камінням. Протягом усього життя він намагався організувати антиросійську коаліцію з Франції, Швеції, Польщі, Туреччини, Кримського ханства, щоб з їхньою допомогою добитися створення української держави. Висунув проєкт переселення запорозьких козаків на Рейн під протекторат Франції.

.....●.....

Після знищення Запорозької Січі в 1775 р. її землі були роздані царським фаворитам, дворянам, генералам. Доля козаків склалась по-різному: частина з них оселилась на Кубані, частина – в межах Османської імперії заснували Задунайську Січ, багато козаків стали селянами.

.....●.....

Унаслідок російсько-турецьких війн кінця XVIII ст. величезну територію Південної України між ріками Доном і Дністром було завойовано Росією. У 1783 р. до складу Російської імперії було включено Кримське ханство. Сюди переселяли сербів, німців, молдован, вірмен, греків та представників інших народів. На місці старих поселень були відновлені чи засновані нові міста: Олександрівськ (сучасне Запоріжжя, 1770 р.), Херсон (1778 р.), Севастополь (1783 р.), Катеринослав (сучасне місто Дніпро, 1787 р.), Миколаїв (1789 р.), Одеса (1794 р.).

.....●.....

Останній кошовий отаман (лідер) Запорозької Січі Петро Калнишевський прийшов на Січ, коли йому було 8 років. Він пройшов шлях від рядового козака до лідера козацької республіки. А після знищення Січі в 1775 р. був ув'язнений у монастирі на Соловецьких островах у Білому морі. Незважаючи на тяжкі умови утримання в тюремній камері монастиря, Петро Калнишевський прожив 112 чи 113 років і помер у 1803 р.

ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ

Іван Мазепа – гетьман Лівобережної України з 1687-го до 1709-го року включно, визначний державний діяч, дипломат, меценат. Володів кількома мовами, знав західну літературу, зібрав багату бібліотеку. Під час розмови міг вільно цитувати стародавніх філософів та істориків, любив військову справу, заснував майстерню для виготовлення гармат. На кошти гетьмана було побудовано 12 нових церков і понад 20 відреставровано.

Портрет Івана Мазепи на банкноті та монеті номіналом десять гривень

У внутрішній політиці І. Мазепа орієнтувався на інтереси козацької старшини. Проти нього часто виступали запорожці. Спочатку І. Мазепа спирався на підтримку Москви, але виступав проти спроб Петра I позбавити Україну автономії і перетворити на звичайну провінцію Московської держави. У 1704 р. гетьман об'єднав під своєю владою Лівобережну і Правобережну Україну.

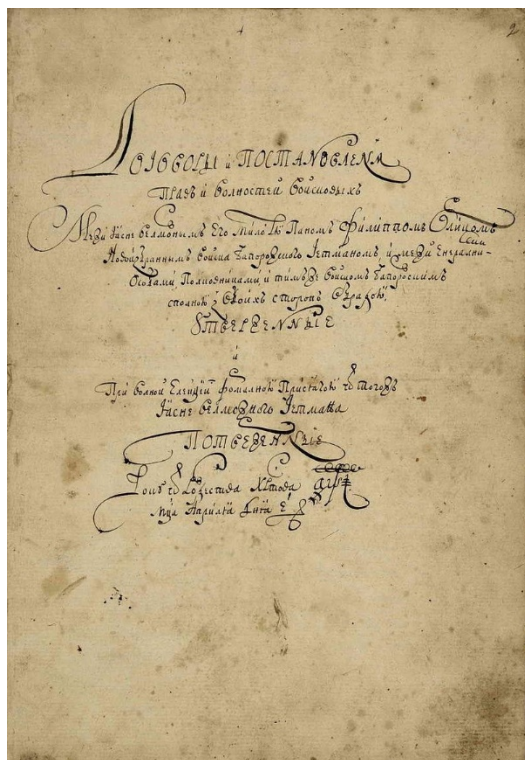
Після невдалого для російських військ початку Північної війни, І. Мазепа уклав угоду з Карлом XII. Після поразки в битві під Полтавою влітку 1709 р. з невеликою кількістю прихильників опинився у Молдові, у місті Бендери, де і помер у 1709 р. Полтавська битва змінила політичну карту Європи: перетворила Росію на могутню державу і підірвала вплив Польщі та Швеції.

Петро I

Карл XII

Конституція Пилипа Орлика

МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ

У 1993 р. у місті Батурині Чернігівської області на місці резиденцій українських гетьманів було створено Національний історико-культурний заповідник "Гетьманська столиця". У 2008 р. було відбудовано цитадель Батуринської фортеці 1669–1708 рр. Тут можна побачити адміністративні, оборонні та культові споруди: оборонні вали та зрубні стіни, фрагмент частоколу, башти та виїзні брами, рів, гетьманський будинок, дворова церкву Воскресіння Господнього, гетьманську скарбницю, копії гармат XVIII ст. та Пам'ятник жертвам штурму Батурина російськими військами у 1708 р.

Головною окрасою та символом Батурина є Палац гетьмана Кирила Розумовського, збудований у стилі класицизму. У його залах можна побачити чимало оригінальних експонатів: меблі та предмети інтер'єру, картини, ікони XVIII–XIX ст. (Сайт Національного історико-культурного заповідника "Гетьманська столиця": [https://baturin-capital.gov.ua/.](https://baturin-capital.gov.ua/))

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
бюджет	budget	预算	bütçe	ب ودجه
вибори	elections	选举	seçimler	ان تخاب ات
гармата	gun	枪	Tabanca	اس لحه
господарське освоєння	economic development	经济发展	ekonomik gelişme	اق ت صادی ت و س عه
губернія	province	省	bölge	اس تان
дипломат	diplomat	外交官	diplomat	دی پلمات
емігрант	emigrant	外籍	Gurbetçi	مهاجر
еміграція	emigration	移民	Göç	مهاجرت
коаліція	coalition	联盟	koalisyon	ائ ت الف
Конституція	Constitution	宪法	anayasa	اساسی ق ان ون
меценат	philanthrop	慈善事业	philanthrop	ب شردوس تان ه
переселення	resettlement	安置	yeniden yerleşim	مجدد اس کان
Північна війна	Great Northern War	大北方战争	Büyük Kuzey Savaşı	جنگ بزرگ شمالی
проект	project	项目	Proje	پ پروژه
реставрація	restoration	恢复	Restorasyon	ت رم یم
розвідник	spy	间谍	Casus	جاسوسی

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
руйнувати	to destroy	破坏	yok etmek	رفتن ب یاز
скасовувати	to cancel	取消	iptal etmek	کردن لغو
сподвижник	comrade	同伴	Ortak	همراه
царат	czarism	沙皇制	Çarçılık	ت ساری سم
централізована держава	centralized state	集中国家	merkezi devlet	م تمرک ز دولت
Швеція	Sweden	瑞典	İsveç	سوئ د

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Хто був найвидатнішим гетьманом після Богдана Хмельницького?
2. Хто став гетьманом України у 1687 р.?
3. Чому приділяв увагу гетьман Іван Мазепа?
4. Коли відбувалась Північна війна? Які країни брали в ній участь?
5. Чому Іван Мазепа перейшов на бік Швеції?
6. Де відбувся вирішальний бій між російськими і шведськими військами? Хто здобув перемогу?
7. Де помер Іван Мазепа?
8. Кого обрали гетьманом козаки, які втекли до Молдови разом з Іваном Мазепою?
9. Хто був автором проекту конституції України? Як називався цей документ?
10. Чим закінчилась спроба створити коаліцію європейських держав проти Росії?
11. Які реформи впроваджував гетьман Данило Апостол?
12. Як ставилась Росія до автономії українських земель?
13. Хто був останнім українським гетьманом?
14. Яку політику проводив Кирило Розумовський?
15. До чого прагнула імператриця Катерина II?
16. Коли було ліквідовано гетьманське правління?
17. Коли була зруйнована Запорозька Січ?
18. Як склалась доля козаків після ліквідації Запорозької Січі?
19. Як здійснювалось господарське освоєння степових територій України?
20. Якою була доля останнього кошового отамана Запорозької Січі?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

Історик Микола Костомаров про правління гетьмана Івана Виговського

... почалися у гетьмана Виговського нескінченні суперечки з московським урядом. Виговський у розмові з московськими гонцями дорікав Москві в тому, що вона ніби таємно підбурювала проти нього Пушкаря¹ і знову підтримує заворушення між посполитими², кричав разом зі своїми полковниками, що нізащо не допустить вступу воєвод, і прямо висловився, що під польським королем козакам було краще. Тим часом повстання посполитих, підняте Пушкарем, розгорілося проти Виговського знову.

З літопису Григорія Грабянки

Того ж року після Різдва Христового з Москви повернувся щедро обдарований гетьман Брюховецький і привіз із собою у всі головні міста України воєвод великоруських (окрім давніх, оскільки в Києві, в Чернігові, в Переяславі та в Ніжині здавна були воєводи). А саме – в Гадяч, у Полтаву, у

¹ Мартин Пушкар – полтавський полковник, керівник повстання проти Івана Виговського.

² Посполиті – селяни.

Миргород, у Лубни, у Прилуки, у Стародуб, у Новгородок, у Глухів, у Батурин та в інші. А від тих воєвод у менші міста та у приписані їм повіти послані були прикажчики, тоді ж понастановляли ціловальників, тобто присяжних збирачів податків! Вони на торжищах та ярмарках від усякої проданої та купленої речі брали з козаків та селян податъ...

Навесні того ж [1666] року з Москви по всій Україні розіслали спищиків і ті спищики всіх людей у містах та селах переписали. Записали кожного – від художника до найбіднішого, записали, скільки в кого синів, хто чим займається, чим промишляє, де торгує, яку землю, заводи та угіддя має. Переписали млини, ставки, винниці, броварні, солодовні, пасіки, хутори. І на все те податъ наклали.

А восени того ж року супроти присланих воєвод, з причин їхніх здирств великих та напастей і перепису, збунтувалися козаки...

Гетьманство Мазепи

Року 1689. Рано навесні Василь Васильович Голицин¹ та гетьман Мазепа і бояри Шеїн, Долгорукий, Змієв, Шереметов та Шепельов уже вдруге ходили з російським військом у Крим... Потім татари побачили, що таку велику силу їм не сила утримати, повтікали у Крим і почали хитрувати. Коли наші війська з своїми окопами почали під Перекоп підступати, тоді татари запросили миру, пообіцяли великому боярину викуп і обдурили його. Вони насипали в бурдюк, замість червінців, ремінців, а зверху прикрили їх справжніми грішми і дали Голицину. Тоді військо, що добралося до Криму з такими труднощами і з охотою добуло славу та здобич, змушене було неохоче виступати, на чім світ лаючи гетьмана. Гетьман змушений був виїхати до війська і вимовляти свою невинність та лагідними словами угомняти воїнів. Опісля Мазепу та полковників покликали в Москву, там царі Іван та Петро Олексійовичі щедро обдарували їх і тримали гостями від дня святого пророка Іллі до Покрова Пресвятої Богородиці. А в цей час там за зраду скарали бояр, а Голицина заслали в Сибір.

З указу Катерини II про ліквідацію гетьманського правління (10 листопада 1764 р.)

... наказуємо нашому Сенатові для належного управління в Малій Росії² створити там Малоросійську колегію, в якій бути головним нашому генералу графу Рум'янцеву і з ним чотирьом великоросійським членам...

За відсутністю тепер гетьмана, призначеному від нас головному малоросійському командирові мати такі права як генерал-губернатору і президенті Малоросійської колегії, де він в справах суду і розправи має голос голови за генеральним регіментом, а врешті справ, як-от: підтримування в народі доброго порядку, загальної безпеки і виконання законів – повинен він виступати як губернатор, тобто як особливий нам довірений в нашу відсутність.

Запорозькій Січі, яка була під управлінням гетьмана, бути тепер підвладною цьому малоросійському урядові.

Із таємної настанови Катерини II генерал-губернатору Малоросії Петру Рум'янцеву (листопад 1764 р.)

3. Необхідна потреба полягає в тому, щоб було відомо урядові і вам точна кількість народу малоросійського, тобто як людей, належних до військового чину під різними званнями, так і посполитих, міщан і купців.

... від цієї такої обширної, багатолюдної і дуже багаті різними корисними плодами провінції в державну казну (про що мало хто повірить) немає жодних прибутків... отже, поряд з іншими виправленнями необхідно, під якою б то не було назвою, крім подушного, поширити на тамтешній люд і одержувати від нього в казну нашу, за обов'язком і справедливістю та й за самими умовними пунктами гетьмана Богдана Хмельницького, нам беззаперечно належні прибутки. З цього всього ви самі можете зробити висновок, як потрібна для цього, між іншим, і цілком певна відомість про кількість малоросійського населення... Задля цього... чи не можете ви висловити нам вашу думку, на якій підставі і яким чином встановити нову по всій Малоросії ревізію³ та й зручніше її б здійснити...

4. Через те, що для податків, які стягуються, не можна ні встановити міцної основи, ні виходити з відомої завжди суми, доки будуть тривати згадані переходи землеробів із місця на місце, то належить

¹ Фактичний керівник московського уряду в 1682–1689 рр., зазнав поразок під час Кримських походів 1687 і 1689 рр.

² Мала Росія (Малоросія) – назва Лівобережної України в часи Російської імперії.

³ Ревізія – перепис населення в Російській імперії, яке було зобов'язане платити подушний податок.

вам доказати вашу велику старанність, тамтешній народ усіма можливими способами привести до того, щоб зазначеним переходам було покладено край.

... Не завжди треба діяти силою довіреної вам влади, більш різноманітними засобами ласки і по-блажливості і, таким чином, залежно від справи часу і людини вміло треба викручуватися. До цього треба додати, що в таких випадках треба мати і вовчі зуби, і лисячий хвіст.

З Маніфесту Катерини II про ліквідацію Запорозької Січі

Ми захотіли через це оголосити всім вірнопідданам цілої нашої імперії, що Запорозька Січ остаточно зруйнована, з викоріненням на майбутнє й самої назви запорозьких козаків, за образу нашої імператорської величності, за зухвалі вчинки цих козаків і за неслухняність до наших височайших повелінь.

... Їхні злочини, які примусили нас прийняти такі суворі заходи, є такими:

1. Забуваючи свої попередні важливі і згубні злочини і зраду вірності і підданства, вони почали роки з десять тому назад та й зовсім недавно надто далеко заходити з своїм зухвальством, привласнивши і вимагаючи врешті для себе в кінці, ніби як надбання їх власності, не тільки всі ті землі, які ми придбали в останню війну від Оттоманської Порти, але й навіть ті, що були заселені в Новоросійській губернії, мотивуючи, ніби їм і ті і інші здавна належали...

2. Унаслідок такого привласнення собі земель Новоросійської губернії вони насмілились, не тільки робити перешкоди вказаному нами їх обмежуванню, загрожуючи надісланим для цього офіцерам явною смертю, але й заводити і будувати для них свавільно власні зимівники, більше того – виводити ще з тамтешніх жителів та поселених гусарського і пікінерського полків людей чоловічої і жіночої статі, яких забрано і виведено на Запорожжя всього 8000 душ, включаючи сюди і тих, які від утисків козаків у своїх власних житлах були змушені переходити до них і підкорялися їх сваволі...

5. Приймали до себе в козаки, незважаючи на часті наші урядові заборони, не тільки утікачів, які вступали до козаків, але й людей жонатих і сімейних, через різні спокуси підмовили до втечі з Малоросії тільки для того, щоб собі підкорити і довести у себе власне хліборобство, в чому й досягали багато успіхів, бо селян, які займаються хліборобством, нараховується тепер на місцях колишнього запорозького володіння до 50 000 душ.

6. Нарешті, ті ж запорожці почали свавільно привласнювати землі, що здавна належали нашому Донському війську, непохитному в належній нам вірності, яке з великою мужністю ставиться до нашої служби і порядком і доброю поведінкою здобуло собі назавжди відмінну нашу височайшу монаршу прихильність... Заводячи власне хліборобство, вони розривали тим самим основу їх залежності від нашого престолу і, звичайно, задумали утворити з себе всередині батьківщини область, цілком незалежну, із своїм власним несамовитим управлінням, в надії, що нахил до розбещеного життя і до грабунків буде при внутрішньому достатку безперестанно обновлювати і збільшувати їх кількість.

... Так з належною увагою до всього вищесказаного ми вважаємо нині своїм обов'язком перед богом, перед нашою імперією і взагалі перед самим людством зруйнувати Запорозьку Січ і ім'я козаків, запозичене від неї. Внаслідок цього 4 червня нашим генерал-поручиком Текелієм з довіреними йому нашими військами зайнята Запорозька Січ у цілковитому порядку і повній тиші без всякого опору з боку козаків, через те, що вони побачили наближення війська, коли вже з усіх боків були оточені. Ми цьому начальнику наказали найспокійнішим чином виконати доручену йому справу, уникаючи, наскільки це можливо, кровопролиття.

Завдання 2. Прочитайте уривок з художнього твору.

Образ гетьмана Івана Мазепи надихав багатьох митців: письменників, поетів, художників, композиторів з Франції, Англії, США, Канади, Польщі, Німеччини, Росії. У 1807 р. англійський поет-романтик Джордж Байрон створив поему "Мазепа". У ній розповідається про юного Мазепу, слугу польського короля Яна II Казимира, якого оголеним прив'язують до спини коня та відпускають у степ, у покарання за зв'язок з дружиною польського шляхтича. На написання поеми Байрона надихнула праця великого французького письменника доби Просвітництва Вольтера "Історія Карла XII". Невдовзі в європейському мистецтві образ гетьмана став асоціюватися з оголеним вершником, який мчить на коні диким степом.

Картина "Мазепа серед вовків" французького художника Ораса Верне (1826 р.)

Про Івана Мазепу писали також французькі письменники Віктор Гюго та Проспер Меріме, російський поет Олександр Пушкін, угорський композитор Ференц Ліст.

У Полтаві із 2003 р. проходить всеукраїнський фестиваль "Мазепа-фест". На ньому митці представляють свої літературні, музичні твори, відбуваються зустрічі із діячами культури.

З поеми Володимира Сосюри¹ "Мазепа"

Я серцем хочу показати
Страшну трагедію Мазепи,
І в ній
в той час страшний незгоди
Трагедію мого народу:
Мазепа не осяг висот,
Куди ведуть життя ідеї...
В години зради і негод
Його прогало лихо зле
З землі омріяних свобод,
Як богом обраний народ
Прогнав в легенді Моїсея.
Любив Україну він душею
І зрадником не був для неї.
А Карл Дванадцятий?! Це –
так,
Як Вашингтонові французи
Допомагали.
Аж ніяк
Це, мій товаришу і брате,
Не можна зрадою назвати.

---

¹ Володимир Сосюра (1897–1965) – український поет.

І хай упав він в боротьбі
На злі, скривавлені дороги...
Цар православіє собі
Взяв за союзника страшного.
Церкви Мазепа будував,
А цар із дзвонів лив гармати, –
І цим, товаришу і брате,
Хребет Мазепі поламав...

Я думав: "Як же Вашингтон,
Коли був Лондон у англійців,
Що збагатилися від вівців
І задавали світу тон!
Що із Нью-Йорком Вашингтон,
З селом нещасним міг зробити
Проти гіганта з островів!..
І все ж гіганта він розбив,
Як вітер розбивав сердитий

Громади хвиль під радий спів,
Коли ламає саду віти!
Чого ж Мазепа не розбив
І не злетів він до висот?..
Бо не пішов за ним народ
Шляхом і радості й надії.
Не зрозумів його він мрії...
Та й як він зрозуміти міг
На перехресті злих доріг,
Під ураганами негод!..
Бо помиляється й народ...

Бо помиляється й народ,
Коли немає ще держави.
Неначе збите градом жито,
Були ми серед чорних піль...
Бо не могли іще робити
Централізованих зусиль,
Не панували в власній хаті,
Програвши з долею двобій,
Як росіяни в дні прокляті,
Коли їх полонив Батий...

А збоку Карла і Петра
Українці б'ються до загибуні.
Який це жах! Який це жах!
Так розмінять можуть орлину!
І наче стогне на ножах
Роздерте серце України...

О краю мій, свої сини,
Немов Канади індіани
В дні братовбивчої війни.
Індіанці бились за французів
І за англійців в темі дібров...
Їх гнали зрадники й лакузи
За інших лить братерську кров.
Отак і ми.

Завдання 3. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. За що гетьман Іван Виговський критикував московський уряд?
2. До яких українських міст за правління гетьмана Івана Брюховецького були призначені московські воєводи?
3. Чим закінчився Кримський похід 1689 р. московського війська й українських козаків?
4. Хто управляв Україною після ліквідації гетьманського правління?
5. Яку політику здійснювала Катерина II щодо українських земель?
6. З якою метою імператриця наказала провести перепис населення в українських землях?
7. Якими були причини ліквідації Запорозької Січі?
8. Чому образ Івана Мазепи надихав митців?

Завдання 4. Повторіть і запам'ятайте дати основних подій.

1658 р. – Гадяцький договір.

1659 р. – битва під Конотопом.

1665–1676 рр. – правління гетьмана Петра Дорошенка.

1686 р. – Вічний мир між Московською державою і Річчю Посполитою, розподіл України по Дніпру.

1687–1709 рр. – правління гетьмана Івана Мазепи.

1709 р. – Полтавська битва.

1711 р. – гетьман Пилип Орлик уклав з козаками угоду під назвою "Пакти і конституції прав і вольностей Війська Запорозького" – проект конституції України.

1764 р. – ліквідація гетьманського правління в Україні.

1775 р. – ліквідація Запорозької Січі.

Завдання 5. Чи були в історії вашої країни періоди, коли вона вела війну за незалежність? Підготуйте про це коротку доповідь.

Українське національне відродження (XIX – початок XX ст.)

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

У XIX – на початку XX ст. більшість українських земель входили до складу Росії. Західні регіони України (Галичина, Буковина та Закарпаття) були частиною Австрії (з 1868 р. – Австро-Угорщини).

Населення України складалося переважно із селян. Особливо тяжким було становище кріпаків. Кріпак був власністю поміщика (землевласника), який міг розпоряджатися його майном, піддавати тілесним покаранням, продавати й засилати до Сибіру. 75 % землі належало поміщикам. Кріпацтво гальмувало розвиток промисловості та ринкових відносин. Селяни не були зацікавлені в результатах своєї праці й не хотіли працювати на пана. Періодично спалахували селянські повстання.

У ті тяжкі часи розпочалося відродження українського народу. Воно пройшло три етапи:

- наукового інтересу невеликої групи інтелектуалів до мови, історії, фольклору свого народу;
- патріотичної агітації, коли українська ідея поширилася серед освічених верств населення і сформувалася національна самосвідомість;
- масовий національний рух, який виник на основ патріотичної агітації і висунув політичну програму.

У 1798 р. поет Іван Котляревський опублікував перший літературний твір українською мовою – поему "Енеїда". Життя та побут України талановито описав Микола Гоголь, виходець із козацької родини, який став класиком російської літератури. Провідну роль у національному відродженні зіграв поет та художник Тарас Шевченко. Велике значення для розвитку освіти та науки мало відкриття університетів у Харкові (1805 р.) та Києві (1834 р.).

"Кріпаків міняють на собак". Картина І. Їжакевича

"Селянська родина". Картина Т. Шевченка

У 1848 р. в Австрії, а в 1861 р. у Росії кріпосне право було скасовано. Розпочався швидкий розвиток промисловості. До кінця XIX ст. Україна стала головною базою видобутку вугілля та металургії Російської імперії, основним виробником цукру. Багато заводів та фабрик належали іноземному капіталу. Зростала кількість міст та чисельність міського населення. Розпочалося формування робітничого класу. Життя робітників було важким. Робочий день тривав 12–13, іноді 15–16 годин. Підприємці мало турбу-

валися про безпеку праці, здоров'я та побут робітників. Зарплата була низькою, але значно перевищувала доходи селян. Робітники та їхні сім'ї жили на околицях міст, у підвалах, землянках або заводських "казармах" – темних, вогких приміщеннях. Важкі умови життя, експлуатація та політичне безправ'я викликали обурення робітників. Основною формою боротьби робітників за свої права були страйки.

Шахтарі Донбасу, початок ХХ ст.¹

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Українці були змушені брати участь у численних війнах, які вела Російська імперія в ХІХ ст. У бойових діях проти армії французького імператора Наполеона, який вторгся до Росії у 1812 р., брали участь козацькі полки. Багато селян-українців билися у партизанських загонах. Вісім українських козацьких полків брали участь у "битві народів" під Лейпцигом восени 1813 р., шість українських полків вступили до Парижа у 1814 р. Українці пов'язували з перемогою надії на відновлення козацтва, ліквідацію кріпосного права. Але ці надії не справдилися.

.....●.....

У першій чверті ХІХ ст. виникли таємні товариства офіцерів-декабристів, які планували захопити владу шляхом військової революції, ліквідувати самодержавство, скасувати кріпосне право, здійснити демократичні реформи (Південне товариство та Товариство об'єднаних слов'ян). В Україні було написано проєкт майбутньої конституції Росії – "Руську правду". Він передбачав створення у Росії демократичної республіки. Після поразки повстання декабристів у Санкт-Петербурзі (14 грудня 1825 р.) в Україні відбулося повстання Чернігівського полку, яке очолив підполковник Сергій Муравйов-Апостол. Воно було придушено урядовими військами.

.....●.....

У 1846 р. у Києві виникло таємне товариство – Кирило-Мефодіївське братство (святі Кирило та Мефодій вважаються винахідниками слов'янської писемності). Його заснували історик Микола Костомаров, письменник Пантелеймон Куліш, чиновник Микола Гулак, викладач Василь Білозерський. У роботі товариства брав участь Тарас Шевченко. Члени Кирило-Мефодіївського братства виступали за створення демократичної федерації слов'янських держав, ліквідацію російської монархії та кріпосно-

¹ Джерело: istpravda.com.ua

го права, запровадження демократичних прав і свобод, поширення християнського світогляду. Особливу роль вони відводили Україні, яка мала очолити процес слов'янського єднання. Навесні 1847 р. членів товариства було заарештовано.

.....●.....

На початку 1830-х років центром національного відродження на заході України став Львів, де студенти Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький заснували літературний гурток "Руська трійця". Його члени збирали фольклор та історичні матеріали, виступали за єдність українських земель, використання в літературі розмовної народної мови. У 1837 р. вони підготували альманах "Русалка Дністровая" – збірник народних пісень, творів упорядників та перекладів. Майже весь його наклад був конфіскований поліцією.

.....●.....

Важкі умови праці та побуту робітників ставали причиною частих випадків травматизму, професійних захворювань. Середня тривалість життя робітника в Російській імперії становила 31–32 роки. За словами сучасника: "Тип фабричного робітника – молодий чоловік 18–30 років (близько 44 відсотків усіх робітників). Особи віком понад 35 років становили на фабриці менш ніж 35 відсотків робітників, після ж 40 років на фабриці залишалася найменша кількість робітників – близько 12 відсотків".

Життя робітників очевидець описував так: "Спали на спільних нарах. Місць на всіх не вистачало. Місця тих, хто працював, займали інші. Лазні не було. Люди ходили немиті, не змінювали білизни, тому що її не було. У чому ходили в шахту, в тому й спали, не роздягаючись. Обідали тут же, в казармах, за брудним столом".

ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ

Тарас Шевченко (1814–1861) – український поет, художник, мислитель. Народився у сім'ї кріпака на Черкащині. Рано осиротів, служив чабаном, наймитом, з 14 років – слугою у поміщика. Після переїзду до Санкт-Петербурга (1831 р.) розпочав навчатися живопису. Навесні 1838 р. був викуплений з кріпацтва. У 1838–1845 рр. навчався в Академії мистецтв. Написав низку картин і портретів, серію офортів "Живописна Україна".

Перші поетичні твори Тараса Шевченка (поема "Катерина" та ін.) датуються 1837–1838 рр. У 1840 р. видав збірник поезій "Кобзар" (кобзарями в Україні називали сліпих народних співців, які грали на музичному інструменті – кобзі). Рання творчість Тараса Шевченка розвивалася в руслі романтизму. У баладах та поемах використовувались народні перекази та легенди. В основі сюжетів лежало нещасне кохання і героїзм запорозьких козаків. У 1842 р. була опублікована поема "Гайдамаки", присвячена народному повстанню 1768 р. і сповнена закликами до визвольної боротьби.

У 1843–1845 рр. Тарас Шевченко кілька разів приїздив в Україну. У цей період під впливом від тяжкого становища кріпаків помітно посилилась опозиційність його поглядів. У 1846 р. він вступив до Кирило-Мефодіївського братства. У квітні 1847 р. був заарештований і за написання антиурядових творів (поєми "Сон", "Кавказ") засланий до Казахстану, де 10 років ніс службу рядовим солдатом. У роки заслання були написані повісті російською мовою "Музикант", "Художник" та інші. У центрі сюжету – особистість кріпака-інтелігента, у долі якого багато рис з життя автора. У серпні 1857 р. Тараса Шевченка звільнили, але заслання підірвало його здоров'я.

В останні роки життя написав поеми "Неофіти", "Юродивий", "Марія", у яких різко критикував царат, закликав народи до визволення з-під влади тиранів. Помер і був похований у Санкт-Петербурзі. За ініціативою української громадськості у травні 1861 р. перепохований на Тарасовій горі над Дніпром біля міста Канева (Черкаська область). Перепоховання вилилося в масову українську демонстрацію.

Могила Тараса Шевченка в Каневі

В Україні Тараса Шевченка називають "Великим Кобзарем" (від назви його книги). Мається на увазі, що він першим пробудив народ до боротьби за свої соціальні та національні права. Трагічна доля перетворила поета на символ поневоленої України.

Портрет Тараса Шевченка на банкноті номіналом 100 гривень

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
Австро-Угорщина	Austria-Hungary	奥匈帝国	Avusturya-Macaristan	مجارستان-اتریش
альманах	almanac	年历	almanak	سال نما
балада	ballad	民谣	türkü	تصنیف
батьки	parents	親本	ebeveynler	والدین
безпека праці	occupational safety and health	職業安全	iş güvenliği	بهداشت مه ندسی ایجرفه

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
безправ'я	lawlessness	违法	kanunsuzluk	
винаходити	to invent	去创造	icat etmek	اخ تراع ب ه
власність	ownership	所有权	sahiplik	مال ک يت
вугілля	coal	煤	kömür	س ننگ زغال
демократичні права і свободи	democratic rights and freedoms	民主权利与自由	demokratik hak ve özgürlükler	های آزادی و ح قوق دموک رات پک
експлуатація	exploitation	剥削	istismar	ب ردارى ب هره
єднання, єдність	unity	统一	birlik	حدتو
живопис	painting	绘画	boyama	آم یزی رن گ
завод	plant	工厂	fabrika	ک ارخان ه
Зацікавленість у результатах своєї праці	interest in the results of one's work	对工作成果感兴趣	işinin sonuçlarına ilgi	ن تاي ج ب ه ع الق ه شخص ک ار
зарплатня	salary	薪水	maaş	ح قوق
заслання	exile	流亡	sürgün	ت ب ع يد
землянка	dugout	独木舟	yeraltı sığınağı	ح فره
імперія	empire	帝國	imparatorluk	ام پرات وری
казарма	barrack	營房	kışla	سرب ازخان ه
капітал	capital	资本	sermaye	سرمای ه
конфіскація	confiscation	沒收	müsadere	م صادره
кріпак	serf	农奴	serf	سرو
літературний твір	literary work	文学作品	edebi eser	ادب ی اث ر
металургія	metallurgy	冶金	metalurji	م تال ورزی
наймит	farmhand	雇农	çiftçi	ق ان ون ی ب ی
національне відродження	national revival	民族复兴	ulusal canlanma	م لی اح پای
офорт	etching	刻蚀	gravür	ف لزی چاپ
партизанський загін	partisan detachment	游击队	partizan müfrezesi	پ ارت یزان دس ته
піддавати тілесним покаранням	to subject to corporal punishment	受到体罰	fiziksel cezaya tabi olmak	مجازات م شمول شود ب دن ی
підприємець	businessman	商人	işadamı	ت اجر
поема	poem	诗	şiir	ش عر
поет	poet	诗人	şâir	شاعر
покарання	punishment	惩罚	ceza	مجازات
поміщик	landlord	土地主	kiraya veren	خان ه صاحب
присвячувати	to dedicate	奉献	adamak	ک ردن وق ف
промисловість	industry	行业	sanayi, endüstri	ص ن عت
професійне захворювання	occupational disease	职业病	meslek hastalığı	ش غ لی های ب بیماری
робітник	worker	工人	çalışan	ک ارگ ر
робітничий клас	working class	工人阶级	işçi sınıfı	ک ارگ ر ط ب قه
робочий день	working day	工作日	iş günü	ک اری روز
розмовна мова	colloquial language	口语	konuşma dili	ای محاوره زب ان
розпоряджатися	to dispose of	处置	elden çıkarmak	ان داخ تن دور
романтизм	romanticism	浪漫主义	romantizm	رمان ت ی سم
світогляд	worldview	世界觀	dünya görüşü	ب ی نیجهان
Сибір	Siberia	西伯利亚	Sibirya	س ی بری
сліпий	blind	盲	kör	ن اب ی نا
слуга	servant	仆人	hizmetçi	خدمت گزار
співак	singer	歌手	şarkıcı	خواننده
страйк	strike	罢工	vuruş	ضرب ه

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
сюжет	plot	情節	plan	رن گپ ی
таємне товариство	secret society	秘密社会	gizli toplum	سری ان جمن
тиран	tyrant	僭主	tiran	ظالم
тривалість життя	lifespan	寿命	ömür	عمر طول
фабрика	factory	工厂	fabrika	ک ارخان ه
фольклор	folklore	民俗学	folklor	عامه ف ره نگ
художник	painter	畫家	ressam	ن قاش
цукор	sugar	糖	şeker	ق ند
чабан	shepherd	牧羊人	çoban	ش بان
шахта	mine	我的	mayın	من مال

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

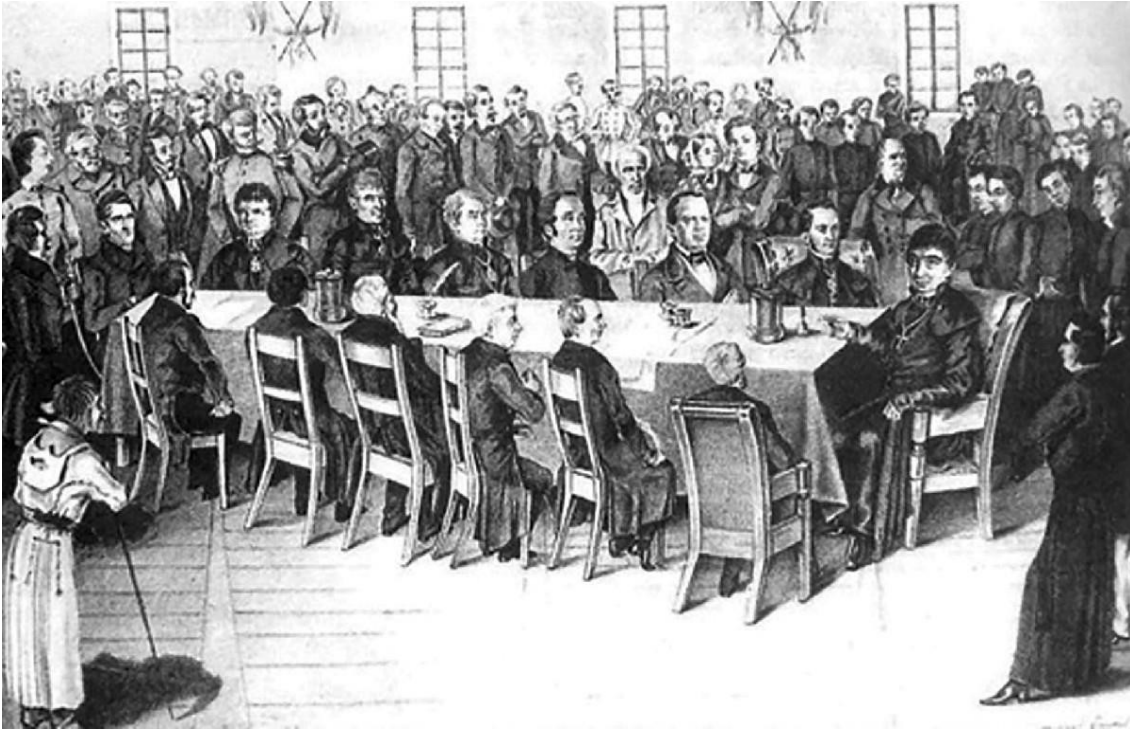
1. До складу яких держав входили українські землі у XIX – на початку XX ст.?
2. Хто становив більшість населення України у XIX – на початку XX ст.?
3. Яким було становище кріпаків?
4. Кому належала земля?
5. Чому кріпосне право гальмувало розвиток промисловості?
6. Чому українці брали участь у війнах Російської імперії?
7. Які етапи відродження українського народу ви знаєте?
8. Коли був опублікований перший літературний твір українською мовою? Як він називався? Хто його автор?
9. Про що писав у своїх творах Микола Гоголь?
10. Про що писав Тарас Шевченко у своїх творах? Які його твори ви знаєте?
11. До чого закликав Тарас Шевченко у своїх віршах?
12. Чому Тараса Шевченка називають "Великим Кобзарем"?
13. Яке значення для розвитку освіти і науки мало відкриття університетів у Харкові та Києві?
14. Які таємні організації діяли в Україні у першій половині XIX ст.?
15. Якими були політичні програми декабристів та Кирило-Мефодіївського братства?
16. Що ви знаєте про національне відродження у Західній Україні.
17. Коли було скасовано кріпосне право?
18. Які галузі промисловості розвивалися в Україні?
19. Яким було життя робітників у XIX ст.
20. Які форми боротьби робітників за свої права ви знаєте?

Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

У 1848–1849 рр. у багатьох країнах Європи відбулися революції, відомі під назвою "Весна народів". Революціонери виступали за повалення чи обмеження влади монархів, створення парламентів, прийняття Конституцій, запровадження демократичних прав і свобод. У травні 1848 р. у Львові українці утворили Головну Руську раду. Вона домагалася об'єднання всіх українських земель у складі Австрії в єдину провінцію, видавала першу газету українською мовою. Після поразки австрійської революції Головна Руська рада припинила своє існування.

Головна Руська рада

Наприкінці XIX ст. український рух висунув політичну програму. Центральне місце в ній посідала ідея створення української автономії. У 1890 р. в Галичині виникла перша українська політична партія. Її лідерами були письменник Іван Франко та публіцист Михайло Павлик. Українські партії брали участь у виборах до австрійського парламенту та місцевих органів влади.

Українці – члени Галицького Сейму 1861–1867 рр.

У Російській імперії легальна політична діяльність була заборонена. Уся влада належала царю. У 1860–1870-ті роки в Україні виникли культурно-просвітницькі організації – громади. Вони хотіли розвивати українську культуру, літературу, готувати народних учителів. Лідерами цього руху були викладачі історії Київського університету Володимир Антонович та Михайло Драгоманов.

У 1905 р. розпочалась російська демократична революція. 9 січня 1905 р. війська розстріляли мирну демонстрацію робітників у Санкт-Петербурзі. Робітники хотіли вручити царю петицію з політичними вимогами: запровадження свободи слова, друку, створення парламенту. Ці події увійшли в історію під назвою "Кривава неділя". На знак солідарності з петербурзькими робітниками застрайкували робітники великих міст. У селах розпочалися селянські повстання. Селяни захоплювали поміщицькі землі й ділили їх між собою.

Демонстрація у Харкові, 1905 р.

Загальноросійський страйк паралізував сили царату. 17 жовтня 1905 р. імператор Микола II підписав маніфест, яким проголосив недоторканність особи, свободу слова, совісті, друку, зборів і створення законодавчого органу – Державної Думи. Маніфест створив умови для легалізації політичної та культурної діяльності українців. У 1907 р. демократична революція зазнала поразки.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

У 1863 і 1876 рр. у Росії видавались акти, які забороняли публікації українською мовою. Влада не визнавала сам факт існування українського народу та української мови.

.....●.....

У 1895 р. у Галичині Юліан Бачинський видав брошуру "Україна irredenta" ("Україна уярмлена"), у якій з точки зору марксизму обґрунтував неминучість незалежності України.

.....

Російська імперія здійснювала політику дискримінації та сегрегації євреїв. Євреям дозволялося жити тільки в західній частині імперії, зокрема й на Правобережній Україні. У 1871 р. в Одесі відбувся перший єврейський погром. У 1881 р. містами України прокотилася ціла хвиля погромів – понад 40 осіб було вбито, майно багатьох євреїв розграбовано.

.....

Виходець з Одеси Володимир Хавкін винайшов вакцини від холери та чуми. Він закінчив університет в Одесі, але через своє єврейське походження не мав шансів зробити кар'єру в Російській імперії. Тому перебрався за кордон, де спочатку викладав в Лозаннському університеті (Швейцарія), а потім працював у Пастерівському інституті (Франція). Британський уряд дозволив йому випробувати вакцини в Індії, де було вакциновано понад 4 млн осіб. Заснована ученим лабораторія стала науково-дослідним інститутом імені Хавкіна, що діє донині в місті Мумбаї (Індія).

.....

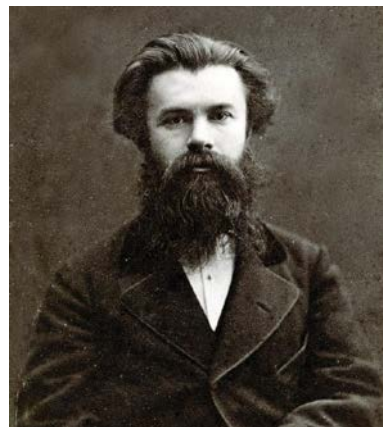
Для самоорганізації страйкового руху в 1905 р. у деяких містах України: Києві, Катеринославі, Луганську, Юзівці (сучасний Донецьк), Кременчуку, Горлівці, Єнакієвому виникли ради робітничих депутатів. Вони запроваджували на підприємствах 8-годинний робочий день, встановлювали ціни на продукти, організовували охорону населення. Масово створювались профспілки і страйкові комітети.

.....

Улітку 1905 р. відбулось повстання на панцернику "Потьомкін", яке очолив матрос-українець Панаас Матюшенко. У листопаді 1905 р. у Севастополі повстали екіпажі 12 кораблів. Лідер повстання Петро Шмідт у телеграмі вимагав від царя скликання парламенту. Повстання було жорстко придушено, а його керівників розстріляно. 18 листопада 1905 р. у Києві відбулось повстання саперів.

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ

Михайло Драгоманов (1841–1895) – український громадсько-політичний діяч, історик. Закінчив Київський університет. Член Київської громади. Викладав у Київському університеті. Збирав та публікував український фольклор. Писав статті на громадсько-політичні та з історії Стародавнього Риму. Був прибічником общинного соціалізму. Михайло Драгоманов уявляв майбутнє України як федерацію громад, побудовану на соціалістичних засадах. Інші члени Київської громади вважали його погляди занадто радикальними. У 1875 р. через свої політичні переконання був звільнений з Київського університету. Емігрував до Женеви, де видавав журнал "Громада". У 1890-х роках переїхав до Софії (Болгарія), де викладав у Вищій школі. Помер і похований у Софії.

Іван Франко (1856–1916) – український письменник, науковець і громадсько-політичний діяч. Народився у сім'ї коваля в Галичині. Навчався у Львівському та Чернівецькому університетах. У Відні захистив докторську дисертацію. Брав активну участь у роботі Наукового товариства імені Шевченка. Розпочав писати вірші у роки навчання в гімназії. Збірники "З вершин і низин" (1887), "Зів'яле листя" (1896), "Із днів журби" (1900) стали найвидатнішими явищами в українській поезії з часів Тараса Шевченка. Найвідоміші прозаїчні твори: "Борислав сміється" (1881–1882) про боротьбу робітників за свої права; історична повість "Захар Беркут" (1883) про боротьбу карпатських селян проти монгольських завойовників. Іван Франко – автор численних перекладів світової класики українською мовою. За політичну діяльність тричі (1877–1878, 1880, 1889) перебував під арештом. Влада робила все, щоб не допустити його до участі у виборах та викладання в університеті. У 1890 р. став одним із засновників першої української політичної партії. В українській художній традиції Івана Франка зазвичай називали "Великим Каменярем" (від назви його вірша). Мається на увазі, що він своєю титанічною працею заклав фундамент українського національного руху.

Портрет Івана Франка на банкноті номіналом 20 гривень

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарси
Весна народів	Spring of Nations	万国之春	Ulusların Baharı	م ل ل ب هار
вибори	election	選舉	seçim	ان تخاب ات
видавати	to publish	出版	yayımlamak	ان ت شار
газета	newspaper	报纸	gazete	زن امهرو
гімназія	gymnasium	文理中学	gymnasium	ج یم ن یزی وم
демонстрація	demonstration	示范	gösteri	ت ظاهرات
євреї	Jews	犹太人	Yahudiler	ی هودی ان
законодавчий	legislative	立法	yasama	م ق ن نه
інтелігенція	intellectuals	知识分子	aydınlar	روش ن ف کران
каменярь, муляр	bricklayer	砌磚工	duvar ustası	آجرک ار
Кривава неділя	Bloody Sunday	血腥星期日	Kanlı Pazar	خون ین ی کاش ن به
коваль	blacksmith	鐵匠	demirci	آه ن گر
культурно-просвітницька організація	cultural and educational organization	文化教育组织	kültür ve eğitim organizasyonu	و ف ره ن گى سازمان آموزشی
легалізація	legalization	合法化	yasallaştırma	شدن ق ان ون ی
легальний	legal	法律	yasal	مجاز
маніфест	manifesto	宣言	manifesto	ب ین یه
марксизм	marxism	马克思主义	marksizm	مارک س ی سم
матрос	sailor	水手	denizci	م لوان
належати	to belong	属于	ait	داش تن ت علق
неминучість	inevitability	必然性	kaçınılmazlık	ن اپ ذى رى اج ت ناب
обґрунтовувати	to substantiate	证实	doğruluğunu ispat etmek	ک ردن اث بات
панцерник	ironclad warship	铁甲舰	demir zırhlı savaş gemisi	آی رون کالد
партія	party	派对	parti	ج شن - مهمان ی
петиція	petition	请愿	dilekçe	دادخواست
погром	pogrom	大屠杀	katliam	عام ق تل
політична діяльність	political activity	政治活动	siyasi aktivite	س یاسى ف عال یت
припиняти існування	to cease to exist	不再存在	var olmaktan vazgeçmek	م توق ف را خود وجود ک ن ید
проза	prose	散文	nesir	ن ثر
профспілка	trade union	贸易同盟	sendika	ص ن فى ات حادى ه

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
рада	soviet	议会	konsey	شورا
революціонер	revolutionary	革命的	devrimci	انقلابی
революція	revolution	革命	devrim	انقلاب
самоорганізація	self-organization	自组织	kendi kendine organizasyon	سازمان دهی خود
сапер	sapper	工程兵	kazmacı	مضراب
свобода слова	freedom of speech	言論自由	ifade özgürlüğü	بیان آزادی
свобода совісті	freedom of conscience	思想自由	düşünce özgürlüğü	اندیشه آزادی
сегрегація	segregation	隔离	ayırım	تفکک
солідарність	solidarity	团结	dayanışma	همبستگی
фундамент	foundation	基础	temel	فونداسیون

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Яка ідея посідала центральне місце у політичній програмі українського руху?
2. За що боролися учасники революцій, відомих під назвою "Весна народів"?
3. Коли була створена Головна Руська рада?
4. Чим займалася Головна Руська рада?
5. Коли Головна Руська рада припинила своє існування?
6. Коли виникла перша українська політична партія?
7. Хто її очолював?
8. У яких виборах брали участь українські політичні партії?
9. Кому належала вся влада в Російській імперії?
10. Як називались культурно-просвітницькі організації, які виникли в Україні у 1860–1870-ті роки?
11. Чим займалися громади?
12. Яких лідерів громадівського руху ви знаєте?
13. Коли видавались акти, які забороняли публікації українською мовою?
14. Що таке єврейські погроми?
15. Коли розпочалась російська демократична революція?
16. Що таке "Кривава неділя"?
17. Яку роль зіграв селянський рух у російській революції?
18. Які повстання відбулися в Україні в 1905 р.?
19. Які свободи проголошував маніфест 17 жовтня 1905 р.?
20. Які можливості надав маніфест для українського руху?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

Історик Іван Крип'якевич про український національний рух

XIX сторіччя – це епоха діяльності інтелігенції, – суспільної групи, що репрезентувала новий міщанський світ. Українська інтелігенція доходила до національної свідомості ступнево, досліджуючи народне життя і шукаючи в ньому основних прикмет української народності. Спершу за головне поле своєї діяльності вона вважала письменство і науку, що найяскравіше могли виявити самобутність української культури. У хвилини зневіри вона думала навіть, що українство не може вийти далі поза саму культурну організацію. Але пізніше інтелігентна верхівка перейшла до усвідомлювання народної маси і в народі відкрила великі революційні сили, що скупчувалися коло економічних і соціальних питань. Спираючись на маси і організовуючи їх, інтелігенція розвинула в собі політичний інстинкт і перейшла до активних виступів. Ідеал самостійної України зайняв перше місце в національній ідеології.

Зі статті Володимира Антоновича "Моя сповідь" (1862)

... З волі долі я народився в Україні шляхтичем; у дитинстві мав усі звички паничів, і довго поділяв усі станові та національні упередження людей, серед яких виховувався; але коли прийшов для мене час самосвідомості, я холонокровно оцінив своє становище в краї, я зважив його недоліки, всі прагнення суспільства, серед якого доля мене поставила, і побачив, що його становище морально безвихідне, якщо воно не відмовиться від свого виняткового погляду, від своїх зарозумілих посягань на край та його народність; я побачив, що поляки-шляхтичі, які живуть у Південноросійському краї¹, мають перед судом власної совісті лише дві вихідні точки: або полюбити народ, серед якого вони живуть, перейнятися його інтересами, повернутися до народності, колись покинутої їхніми предками, і невсипущою працею і любов'ю у міру сил винагородити все зло, заподіяне ними народу, який вигував багато поколінь вельможних колоністів, якому ці останні за піт і кров платили зневагою, лайкою, неповагою до його релігії, звичаїв, моральності, особистості, або ж, якщо для цього не вистачить моральної сили, переселитися в землю польську, заселену польським народом, щоб не додавати собою ще одного дармоїда, щоб нарешті позбутися самого перед собою сумного закиду в тому, що і я теж колоніст, теж плантатор. Що і я опосередковано чи безпосередньо (що втім одне й те саме) харчуюсь чужою працею, затуляю дорогу до розвитку народу, в хату якого я заліз непроханий, з чужими для нього прагненнями, що і я належу до табору, який прагне придушити народний розвиток тубільців і що безневинно поділяю відповідальність за їхні дії. Звичайно, я зважився на перше, бо як не був зіпсований шляхетським вихованням, звичками та мріями, мені легше було з ними розлучитися, ніж з народом, серед якого я виріс, який я знав, чію сумну долю я бачив у кожному селі, де тільки володів ним шляхтич... і сподіваюся, що працею та любов'ю заслужу колись, що українці визнають мене сином свого народу, бо я все готовий розділити з ними.

Історик Іван Крип'якевич про місце та роль Галичини на початку ХХ ст.

На початку ХХ ст. чоловіче місце в житті України займала Галичина. Конституційний лад австрійської держави дав змогу західній вітці українського народу розвинути свої сили в різних напрямках, а що цей розвиток ішов під безнастанним гнітом з боку поляків, то він набрав бойового характеру: галицькі українці намагалися опанувати всі ділянки життя своєї країни і створити базу під майбутню державність. Російська Україна навіть після 1905 р. такої політичної свободи не мала і не могла створити такої широкої організації; активніша молодь не знаходила на Наддніпрянщині змоги повного розвитку і емігрувала до Галичини, скріплюючи тут національний фронт. Своім провідним місцем в українському світі Галичина завдячувала також широкій науковій і культурній діяльності, яку провів у Львові Михайло Грушевський спільно з Іваном Франком, – співпраця цих двох найвизначніших учених та ідеологів стала основою всеукраїнського єднання.

Історик Ігор Черновол про голосування селян в Австро-Угорщині

... навіть у 1890 році 10 % населення Галичини вміли читати і писати. По містах це до половини доходило...

Це була двоступенева система виборів. Тобто непрямі вибори. Спочатку обирали виборщиків, а ті вже збиралися і голосували за депутатів. Голосували не так, як зараз – у кабінці, а треба було стати перед комісією і сказати ім'я і прізвище кандидата, за якого віддавав голос. Уявіть рівень грамотності: селяни приходили і часто не могли назвати імені свого кандидата.

Був такий український кандидат – Теофіл Окуневський. Його команда знала про цю проблему і думала: що робити? Отак стане виборщик-селянин перед комісією – і не скаже.

- То як, ти не можеш сказати: "Окуневський"?
- Та так можу, а так не можу.

Тоді роздали їм фотокартки Окуневського і питають:

- Це хто?
- Та це ж Окуневський!
- То візьмеш ту картку, витягнеш і скажеш.

І це спрацювало! Але хтось там порушив питання про порушення.

Були різні кумедні ситуації. Скажімо, у 1860-х роках духовенство збирало селян у церквах і хором вчило зазубрювати своїх депутатів. Є така скарга на порушення виборчого законодавства, що церкви використовують для політичної агітації. Ксьондз зібрав паству і вчив: Іван Гушалевиц, Іван Гушалевиц, Іван Гушалевиц... І так кілька годин їх муштрував, поки не визубрили, чіє ім'я мають сказати.

---

¹ Південноросійським (або Південно-Західним) краєм у Російській імперії називали Правобережну Україну.

З програми Русько-української радикальної партії (1890)

... ми, русько-українські радикали... виступаємо отес як нова партія під назвою Русько-українська радикальна партія з ось якою програмою:

A. ПРОГРАМА МАКСИМАЛЬНА

1) В справах суспільно-економічних змагаємо до переміни способу продукції згідно зі здобутками наукового соціалізму, т. є. хочемо колективного устрою праці і колективної власности средств продукційних.

2) В справах політичних хочемо повної волі особи, слова, сходин і товариств, печаті і сумління, забезпечення кожній одиниці, без різниці пола, як найповнішого впливу на рішане всіх питань політичного життя; автономії громад, повітів, крайів, у справах, котрі тільки їх дотикають; уділення кождому народови можности як найповнішого розвою культурного...

З брошури Миколи Міхновського¹ "Самостійна Україна" (1900)

Часи вишиваних сорочок, свити² та горілки минули і ніколи вже не вернуться. Третя українська інтелігенція стає до боротьби за свій нарід, до боротьби кривавої і безпощадної. Вона вірить у сили свої і національні, і вона виповнить свій обов'язок. Вона виписує на своєму прапорі слова: "Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ". Вона віддає себе на служення цьому великому ідеалові і доки хоч на однім клапті української території пануватиме чуженець, доти українська інтелігенція не покладе оружжя, доти всі покоління українців йтимуть на війну...

... ми зобов'язані вказати ту найближчу мету, яку ми маємо на оці. Ця мета – повернення нам прав, визначених Переяславською конституцією з 1654 р. з розширенням її впливу на цілу територію українського народу в Росії. Ми виголошуємо, що ми візьмемо силою те, що нам належить по праву, але віднято в нас теж силою...

Усі, хто на цілій Україні не за нас, той проти нас. Україна для українців, і доки хоч один ворог чужинець лишиться на нашій території, ми не маємо права покласти оружжя, пам'ятаймо, що слава і перемога – це доля борців за народну справу...

Іван Франко про революції в Російській імперії.

"Одвертий лист до галицької української молодіжї" (1905)

Перед українською інтелігенцією відкриється тепер, при свобіднійших формах життя в Росії, величезна дієва задача – витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй, відки-б вона не йшла, та при тім податний на присвоювання собі в якнайширшій мірі і в як найшвидшій темпі загально-людських культурних здобутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна хоч і як сильна держава не може остоятися.

Український громадський діяч Сергій Подолинський про умови життя робітників цукроварень

... Тільки на деяких цукроварнях людей харчують вволю й непогано, наприклад, у Бобринських і в Смиренка належить по фунту м'яса на день на робітника. Зате майже в усіх інших заводах м'яса дають тільки двічі-тричі на тиждень і не більше як по 1/2 фунта. Житнього борошна належить від 1 пуда до 30 фунтів до 2 пудів на місяць на особу, каші – зазвичай пшона, по 30 фунтів. Солі відпускається 3–4 фунти і стільки ж сала. У піст замість сала дають конопляну олію. Приварку, тобто борщу та іншого, дають дуже мало, хоча в нашій краї овочі недорогі... На вечерю дають те саме, що й на обід, на сніданок та полудень зазвичай тільки самий хліб... Далеко не на всіх заводах є лазні... Так само ніде на заводах нема особистих прачок для прання сорочок робітника, які через те ходять у чорних сорочках, аж поки вони на їхніх плечах не розпадуться... Далеко не при всіх заводах є шпиталі та навіть не на всі заводи наймають лікаря для своїх робітників... У кожному випадку хворий робітник позбувається заробітної платні, а підрядники навіть вираховують з їхньої платні за харчі. Робітники, покалічені на заводах, тільки зрідка дістають карбованців 10 за своє каліцтво, зазвичай їм не дають нічого...

¹ Микола Міхновський – український політичний та громадський діяч, теоретик націоналізму.

² Свита – верхній одяг українських селян.

Життя євреїв у Російській імперії

Зі спогадів Голди Меїр¹

... Мабуть, мені було тоді років три з половиною-чотири. Ми жили тоді у Києві, у маленькому будинку, на першому поверсі. Ясно пам'ятаю розмову про погром, який ось-ось має обрушитися на нас. Звичайно, я тоді не знала, що таке погром, але мені вже було відомо, що це якось пов'язано з тим, що ми євреї, і з тим, що натовп покидьків з ножами та палицями ходить містом і кричить: "Христа розіп'яли!". Вони шукають євреїв і зроблять щось жахливе зі мною та з моєю родиною.

Потім я стою на сходах, що ведуть на другий поверх, де мешкає інша єврейська родина; ми з їхньою донькою тримаємось за руки і дивимось, як наші батьки намагаються забарикадувати дошками вхідні двері. Погрому не відбулося, але я досі пам'ятаю, як сильно я була налякана і як сердилася, що батько для того, щоб мене захистити, може лише сколотити кілька дощок, і що ми всі маємо покірно чекати на прихід хуліганів...

І ще я пам'ятаю надто добре, наскільки ми були бідні. Ніколи в нас нічого не було досхочу – ні їжі, ні теплої одягу, ні дров. Я завжди трошки мерзла і завжди в мене в животі було порожньо...

Завдання 2. Прочитайте художні твори.

Тарас Шевченко "Заповіт" (1845)

Заповіт	The Testament ²	将
Як умру, то поховайте Мене на могилі Серед степу широкого На Вкраїні милій, Щоб лани широкополі, І Дніпро, і кручі Було видно, було чути, Як реве ревучий.	When I am dead, bury me In my beloved Ukraine, My tomb upon a grave mound high Amid the spreading plain, So that the fields, the boundless steppes, The Dnieper's plunging shore My eyes could see, my ears could hear The mighty river roar.	当我死后 请将我埋葬吧 在辽阔的乌克兰平原中 我的墓碑高高竖立于 这田原、这无尽的草原 这第聂伯、这峭壁 如此我可目睹， 感受到她气势汹汹的怒号。 当她从乌克兰溢出 流到那蓝色的汪洋 敌人的鲜血... 我继而离开这田地、这山- 我将留下他们而独自飞翔 到那神的住处 祈祷...但直到那一刻 我仍然是不了解神。 将我 安葬和站起来吧 冲破那枷锁 以暴君们的鲜血 喷洒在你们自由的种子上。 在伟大的家庭中 在新生自由的家庭中 以善良温柔的话语 请不要忘记我。 1845年12月25日 佩列亚斯拉夫
Як понесе з України У синєє море Кров ворожу... отойді я І лани і гори – Все покину, і полину До самого Бога Молитися... а до того Я не знаю Бога.	When from Ukraine the Dnieper bears Into the deep blue sea The blood of foes ... then will I leave These hills and fertile fields – I'll leave them all and fly away To the abode of God, And then I'll pray... But till that day I nothing know of God.	
Поховайте та вставайте, Кайдани порвіте І вражою злою кров'ю Волю окропіте. І мене в сем'ї великій, В сем'ї вольній, новій, Не забудьте пом'янути Незлим тихим словом.	Oh bury me, then rise ye up And break your heavy chains And water with the tyrants' blood The freedom you have gained. And in the great new family, The family of the free, With softly spoken, kindly word Remember also me.	

¹ Голда Меїр – прем'єр-міністр Ізраїлю (1969–1974). Народилася у Києві в єврейській сім'ї у 1898 р. У 1906 р. сім'я емігрувала.

² Translated by John Weir Toronto.

Іван Франко "Каменярі" (1878)

Я бачив дивний сон. Немов передо мною
Безмірна, та пуста, і дика площина
І я, прикований ланцем залізним, стою
Під височенною гранітною скалою,
А далі тисячі таких самих, як я.

У кожного чоло життя і жаль порили,
І в оці кожного горить любові жар,
І руки в кожного ланці, мов гадь, обвили,
І плечі кожного додолу ся схилили,
Бо давить всіх один страшний якийсь тягар.

У кожного в руках тяжкий залізний молот,
І голос сильний нам згори, як грім, гримить:
"Лупайте сю скалу! Нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас! Зносить і труд, і спрагу, й голод.
Бо вам призначено скалу сесю розбити".

І всі ми, як один, підняли вгору руки,
І тисяч молотів о камінь загуло,
І в тисячні боки розприскалися штуки
Та відривки скали; ми з силою розпуки
Раз по раз гримали о кам'яне чоло.

Мов водопаду рев, мов битви гук кривавий.
Так наші молоти гриміли раз у раз;
І п'ядь за п'ядею ми місця здобували;
Хоч не одного там калічили ті скали,
Ми далі йшли, ніщо не спинювало нас.

І кождий з нас те знав, що слави нам не буде,
Ні пам'яті в людей за сей кривавий труд,
Що аж тоді підуть по сій дорозі люди,
Як ми проб'єм її та вирівняєм всюди,
Як наші кості тут під нею зогниють...

Та слави людської зовсім ми не бажали,
Бо не герої ми і не богатирі.
Ні, ми невольники, хоч добровільно взяли
На себе пуга. Ми рабами волі стали:
На шляху поступу ми лиш каменярі.

І всі ми вірили, що своїми руками
Розіб'ємо скалу, роздробимо граніт,
Що кров'ю власною і власними кістками
Твердий змуруємо гостинець і за нами
Прийде нове життя, добро нове у світ.

І знали ми, що там далеко десь у світі,
Який ми кинули для праці, поту й пуг,
За нами сльози ллють мами, жінки і діти,
Що други й недруги, гнівнії та сердиті,
І нас, і намір наш, і діло те кленуть.

Ми знали се, і в нас не раз душа боліла,
І серце рвалося, і груди жаль стискав;
Та сльози, ані жаль, ні біль пекучий тіла,
Ані прокляття нас не відтягли від діла,
І молота ніхто із рук не випускав.

Отак ми всі йдемо, в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти в руках.
Нехай прокляті ми і світом позабуті!
Ми ломимо скалу, рівняєм правді путі,
І щастя всіх прийде по наших аж кістках.

Завдання 3. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Яка суспільна група відіграла ключову роль в українському національному русі?
2. Як формувалась ідея самостійності України?
3. Охарактеризуйте стосунки польської шляхти та українського народу. Чому Володимир Антонович зробив вибір на користь українства?
4. Чому Галичина посідала чільне місце в житті України на початку ХХ ст.?
5. Чи були вибори в Австро-Угорщині демократичними? Чи могли селяни робити усвідомлений вибір?
6. Який внесок у єднання українців зробили Михайло Грушевський та Іван Франко?
7. Яку програму мала Русько-українська радикальна партія?
8. Які методи боротьби за свободу пропонував Микола Міхновський? Яку мету національного руху він проголошував?
9. Які завдання перед українською інтелігенцією ставив Іван Франко?
10. Якими були причини та перебіг єврейських погромів?

Завдання 4. Повторіть і запам'ятайте дати основних подій.

1798 р. – публікація першого літературного твору українською мовою.

1840 р. – побачила світ перша збірка поетичних творів Тараса Шевченка "Кобзар".

1846–1847 рр. – діяльність Кирило-Мефодіївського братства.

1848 р. – створення Головної Руської ради у Львові.

1861 р. – скасування кріпосного права в Російській імперії.

1863 і 1876 рр. – заборони публікацій українською мовою.

1890 р. – створення першої української політичної партії – Русько-української радикальної партії.

1905–1907 рр. – російська демократична революція.

Завдання 5. Підготуйте коротку доповідь про історію вашої країни у ХІХ ст.

Україна у Першій світовій війні

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. утворились два військово-політичні блоки: Троїстий союз (Німеччина, Австро-Угорщина, Італія) та Антанта (Франція, Росія, Велика Британія). На початку XX ст. суперечності між ними різко загострилися.

Основною причиною Першої світової війни стала боротьба за перерозподіл колоній і ринків збуту між Німеччиною, яка швидко розвивалась, та колоніальними імперіями – Великою Британією і Францією. Українським землям відводилась важлива роль у планах учасників війни. Росія хотіла приєднати Галичину, Буковину і Закарпаття як території Русі. Австро-Угорщина претендувала на Волинь і Поділля. Німеччина прагнула встановити контроль над промисловістю півдня та сходу України. Буковину й Бессарабію хотіла захопити Румунія. Війна була імперіалістичною та загарбницькою з обох сторін.

Приводом до війни стало вбивство спадкоємця престолу Австро-Угорщини 28 червня 1914 р. у Сараєво (Боснія), у якому звинуватили Сербію. Росія провела мобілізацію у відповідь на оголошення Австро-Угорщиною війни Сербії. Це дало привід Німеччині 1 серпня 1914 р. оголосити війну Росії. Поступово війна перетворилась на світову, у якій країнам Антанти протистояли Центральні держави (Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина, Болгарія). На боці Антанти воювали Сербія, Чорногорія, Бельгія, Румунія, Італія, США, Японія та інші країни.

Трагедія України полягала в тому, що вона стала ареною бойових дій, а українці воювали один проти одного заради чужих інтересів. Під час війни промисловість та сільське господарство України занепали, різко впав рівень життя населення. У містах не вистачало продовольства, стрімко зростали ціни.

Російські солдати

Становище російської армії було складним. Вона зазнавала найбільших втрат серед усіх сторін конфлікту. Дефіцит продовольства, небажання солдатів столичного гарнізону вирушати на фронт привели до Лютневої демократичної революції (23 лютого – 3 березня 1917 р.). Імператор Микола II був змушений зректися престолу. Влада перейшла до рук Тимчасового уряду.

Після приходу до влади більшовиків 25 жовтня 1917 р. новий уряд ухвалив "Декрет про мир". Без участі союзників 3 березня 1918 р. Росія уклала Брестський мир. Дефіцит ресурсів у Центральних державах і наступ Антанти викликали революції у Німеччині та Австро-Угорщини, які завершилися поваленням монархій та розвалом Австро-Угорщини. Перша світова війна завершилась 11 листопада 1918 р. поразкою Німеччини та її союзників.

Німецькі війська в Києві

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Перша світова війна стала війною нового типу – у ній брали участь усі найрозвиненіші країни світу, під час бойових дій застосовувались авіація, танки, отруйні речовини, новітні засоби зв'язку (радіо, телефон, телеграф).

.....●.....

Більшість населення країн, що воювали, вітала початок війни, відзначався сплеск патріотизму. Українське суспільство розкололось на дві частини. Багато українців, які мешкали в Російській імперії, підтримали царя. Тільки частина українських соціал-демократів засуджувала війну. Відкрито проти неї виступала партія більшовиків.

Більшість українських політичних партій Західної України декларували вірність Австро-Угорщині. Національно-демократична, радикальна та соціал-демократична партії створили у Львові Головну українську раду на чолі з Костем Левицьким, яка закликала українців об'єднатися задля боротьби проти російського самодержавства. Вони розраховували на створення української держави на землях, які вдасться відвоювати в Росії.

.....●.....

За ініціативою Головної української ради у складі австрійської армії був сформований легіон Українських січових стрільців, який складався з 2,5 тисяч осіб. Він мав стати основою майбутньої української національної армії. Австрійське та німецьке командування не раз відзначали героїзм українців, їхні високі моральні якості.

Українські січові стрільці¹

.....●.....

У 1914 р. на території України розгорнулася Галицька битва, у якій російські війська завдали поразки австро-угорській армії, зайняли Львів (21 серпня), взяли в облогу фортецю Перемишль і у вересні вийшли до передгір'їв Карпат. Під час Галицької битви Австро-Угорщина втратила близько 400 тисяч солдатів та офіцерів. Втрати російської армії становили 227 тисяч осіб. У березні 1915 р. російські війська захопили Перемишль.

.....●.....

Німеччина була змушена рятувати Австро-Угорщину від розгрому. З інших фронтів до Галичини перекидались німецькі війська, які разом з австро-угорцями у квітні 1915 р. перейшли в контрнаступ. У травні – червні 1915 р. росіяни відступили з Галичини за річку Сян. У цих боях відзначилися українські січові стрільці, які захищали гору Маківку.

.....●.....

У травні 1916 р. російський Південно-Західний фронт прорвав оборону австро-німецьких військ на глибину 80–120 км. Були зайняті міста Луцьк, Чернівці, Броди, Коломия. Від імені головнокомандувача фронтом генерала Олексія Брусилова ця операція увійшла в історію як "Брусилівський прорив". У вересні наступ було зупинено. "Брусилівський прорив" став найуспішнішою операцією російської армії у роки Першої світової війни.

---

¹ Сучасна реконструкція із книги: Монолатій І. Українські легіонери: Формування та бойовий шлях Українських Січових Стрільців, 1914–1918 рр. К., 2008. Автори В. Заяць та В. Кузик.

Українські січові стрільці на Маківці, травень 1915 р.

Карта "Брусилівського прориву"

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
авіація	aviation	航空	havacılık	هواپیمای
Антанта	Triple Entente	协约国	İtilaf Devletleri	سهت وافق نامه گان
арена бойових дій	battle arena	竞技场	savaş alanı	جنگ میدان
Бельгія	Belgium	比利时	Belçika	بلژیک
більшовики	Bolsheviks	布尔什维克	Bolşevikler	بلشوی کها
військово-політичний блок	military-political bloc	军事政治集团	askeri-politik blok	سیاسی بلوک نظامی
дефіцит	deficit	赤字	açık	کمبود
загарбницька війна	war of conquest	侵略战争	fetih savaşı	فتح جنگ
засуджувати	to condemn	谴责	kınamak	کردن محکوم
звинувачувати	to accuse	指责	suçlamak	کردن متهم
зречення	abdication	退位	çekilme	شکم
імперіалістична війна	Imperialist War	帝国主义战争	Emperyalist Savaş	جنگ امپریالیستی
Італія	Italy	意大利	İtalya	ایتالیا
колонія	colony	殖民地	koloni	مستعمره
контрнаступ	counterattack	反击	karşı atak	حملة ضد
леґіон	legion	军团	lejyon	لژیون
Лютнева революція	February Revolution	俄国二月革命	Şubat Devrimi	فوریه انقلاب
мобілізація	mobilization	动员	seferberlik	بسیج
отруйні речовини	poisonous substances	有毒物质	zehirli maddeler	سمی مواد
патріотизм	patriotism	爱国主义	vatanserverlik	پس تی وطن
Перша світова війна	World War I (First World War)	第一次世界大战	I. Dünya Savaşı	اول جهان جنگ
передгір'я	hills	丘陵	tepelер	هات په

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
перерозподіл	redistribution	重新分配	yeniden dağıtım	مجددت وزی ع
привід до війни	reason for war	战争原因	savaş nedeni	جنگ دل یل
причина	cause	原因	sebeup olmak	ع لت
продовольство	food	餐饮	gıda	غذا
радіо	radio	无线电	radio	رادی و
ринок збуту	sales market	销售市场	satış pazarı	فروش بازار
Румунія	Romania	罗马尼亚	Romanya	رومانی
Сербія	Serbia	塞尔维亚	Sırbistan	صربستان
січові стрільці	Sich Riflemen	希奇步枪兵	Sich Riflemen	تیرانداز
соціал-демократи	Social Democrats	社会民主党	Sosyal Demokratlar	سوسیال هادموکرات
США	USA	美国	Amerika Birleşik Devletleri	م تده ایالات آمریكا
танк	tank	罐	tank	مخزن
телеграф	telegraph	电报	telgraf	تلگراف
телефон	phone	电话	telefon	تل فون
Тимчасовий уряд	Provisional Government	俄国临时政府	Geçici Hükümeti	موقت دولت
трагедія	tragedy	悲剧	trajedi	فاجعه
Троїстий союз	Triple Alliance	三國同盟	Üçlü ittifak	گروه سه اتحاد
Чорногорія	Montenegro	蒙特內哥羅	Karadağ	نگرومونته
Центральні держави	Central Powers	同盟国	İttifak Devletleri	مرکزهای قدرت
Японія	Japan	日本	Japonya	ژاپن

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Які військово-політичні блоки утворились наприкінці XIX – на початку XX ст.?
2. Що стало основною причиною Першої світової війни?
3. Які українські землі хотіли захопити Росія, Австро-Угорщина, Німеччина, Румунія?
4. Що стало приводом до початку Першої світової війни?
5. Коли Німеччина оголосила війну Росії?
6. Які країни належали до Центральних держав?
7. Які країни воювали на боці Антанти?
8. Як українці ставилися до Першої світової війни?
9. До чого закликала Головна українська рада? На що вона розраховувала?
10. Як називалися українські воїни у складі австрійської армії?
11. У чому полягала трагедія України?
12. Коли відбулася Галицька битва? Які її підсумки?
13. У яких боях відзначилися українські січові стрільці?
14. Яка операція російської армії стала найуспішнішою в роки Першої світової війни?
15. Які наслідки мала війна для промисловості, сільського господарства, рівня життя населення?
16. Коли відбулася Лютнева демократична революція? Які її причини?
17. До кого перейшла влада після зречення Миколи II?
18. Коли до влади в Росії прийшли більшовики?
19. Коли було укладено Брестський мир?
20. Коли завершилася Перша світова війна?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

З Маніфесту Головної української ради (1914 р.)

Ми не є прихильники війни, ми разом з цілим культурним світом уважаємо мир найціннішим добром людськості. Але бувають в історії держав і народів хвилі, коли війна являється неминуча. І коли не можемо війни відвернути, то мусимо старатися, щоб ті жертви, яких вона від нас вимагає, не пішли марно, щоби кров батьків принесла добро дітям...

Уже під час попереднього австрійсько-російського напруження з'їзд найвизначніших діячів усіх українських партій Галичини, який відбувся у Львові 7 грудня 1912 р., заявив, що з огляду на добро і будучність українського народу на випадок збройного конфлікту між Австро-Угорщиною і Росією ціла українська суспільність однозгідно і рішучо стане по стороні Австро-Угорщини, проти російської імперії як найбільшого ворога України.

Так і теперішня хвиля кличе український нарід стати однодушне проти царської імперії, при тій державі, у якій українське національне життя знайшло свободу розвитку...

Побіда австро-угорської монархії буде нашою перемогою. І чим більше буде поразення Росії, тим швидше виб'є година визволення України.

Історик Дмитро Дорошенко про настрої українців у роки Першої світової війни

Вибух світової війни заскочив російських українців зовсім непередбаченими... Хоча більшість організованих українців поставились до проголошення війни стримано, але були й такі, що, поділяючи загальну ненависть російської інтелігенції до "німецького милітаризму", що служив опорою для реакції в Росії, сподівались, що по розгромі цього милітаризму наступить нова ліберальна ера в російській внутрішній політиці. Були й такі, що, дивлячись, як бадьоро, навіть з певним підйомом відбувалась на Україні мобілізація, захопилися цим настроєм народних мас і рішили "йти за народом" також і в данім випадку.

Із статті українського політика Симона Петлюри "Війна і українці"

Виклик Німеччини Росія прийняла, і тепер її військо виконує свою повинність перед країною. Сили двох держав потрібного союзу – Німеччини та Австро-Угорщини протистоять сили потрібної згоди – Росії, Франції та Англії разом з Бельгією, Сербією та Чорногорією...

Частина України, сумежна з Галичиною, теж заселеною українським народом, стає однією з головних арен боротьби між ворожими державами. В цьому трагізмі становища українців той драматичний момент його, що не може не впадати у вічі кожному і що особливо болюче переживають українці по обох боках кордону. Але в хвилину винятково важкої проби, якій піддане тепер наше національне почуття, ми повинні виявити і відповідне нашому національному розвитку розуміння сучасних подій, здоровий політичний розум та організовану волю нації, що тисячами ниток, – кровних, племінних, економічних та історичних – зв'язана з країною, що стоїть зараз проти Німеччини та Австро-Угорщини.

Вороги Росії при переході кордону будуть, звичайно, намагатися прихилити українську людність на свій бік і різними політичними обіцянками та національними принадами посіяти неспокій серед неї. Українці не піддадуться провокаційним впливам і виконають свій обов'язок громадян Росії в цей тяжкий час до кінця і не тільки на полі бою, у шерегах війська, що бореться проти порушників світового миру і права, але й як громадяни-обивателі, що повинні в міру своїх сил і спроможностей сприяти успішному виконанню російською армією винятково відповідального завдання, що випало на її долю...

Історик Сергій Плохій про політику Російської імперії щодо українців

У перші місяці й навіть роки "Велика війна" не обіцяла нічого доброго для національних меншин. Вона підняла хвилю народної підтримки керівних династій та імперської влади. Уряд Росії використав її спалах, щоб накласти додаткові обмеження на діяльність українофільських організацій. Українські діячі, яких урядовці часто називали "мазепинцями", розглядалися як потенційні агенти Габсбургів. Незважаючи на їхні запевнення в лояльності, уряд закрити українські організації, зокрема осередки товариства "Просвіта", і ті українські видання, що ще залишалися, у тому числі газету "Рада" – останній подих ліберального періоду, відкритого революцією 1905 року. Усе це

знищило сподівання тих українських лідерів, які бачили у війні можливість створення єдиної автономної України у складі Російської держави.

Революціонерка Інесса Арманд про витрати Росії на Першу світову війну

Росія витрачає щоденно на війну 50 млн крб, і за два роки витратила на неї понад 18 млрд. Державний борг усіх воюючих країн дорівнював до війни 40 млрд крб, а тепер перевищує 140 млрд крб. На народи ці мільйони і мільярди, що витрачаються на війну, ляжуть важким тягарем. У 1917 р. одній тільки Росії доведеться сплатити російським та закордонним капіталістам понад мільярд карбованців відсотків державного боргу, який за час війни потроївся. І все наполегливіше постає запитання: ми знаємо, хто отримує ці мільйони та мільярди, витрачені на війну, ну а хто ж їх виплачуватиме?

Політик та письменник Володимир Винниченко про причини повалення царату

Самодержав'є мусіло одмерти з такою ж неминучістю, як одмірає все, що оджило свою необхідність. Розвиток внутрішніх економічних і соціальних відносин давно вже вимагав зміни політично-державної форми. Коріння нового ладу прагнули ширших, вільніших, відповідніших до їх фактичної, реальної суті правових норм.

Війна прискорила процес одмірання. Вона з нечуваною силою струснула трухлявий організм монархічної влади й він розпався...

Настало свято революції...

Комітет призначив Тимчасове Правительство. Воно складалось з поміркованих, мало-революційних, мало-нових елементів. Але хай буде Тимчасове Правительство, хай живе Тимчасове Правительство.

І, гойдаючись на бурхливих хвилях революції, Тимчасове Правительство несло туди, куди неслась уся маса народніх, весняних, визволених вод. Воно гойдалось і щедро кидало на всі боки свободами, правами, обіцяннями. Воля слова, друку, зібрань, страйків, воля робити те, чого ніколи не дозволялося в Росії.

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Чому українські політичні сили Галичини виступили на боці Австро-Угорщини?
2. У чому, на їхню думку, полягали переваги Австро-Угорщини над Росією?
3. Які настрої переважали серед українців Російської імперії?
4. На що сподівались українці, які підтримали Російську імперію?
5. Якими були аргументи прибічників підтримки Австро-Угорщини та Росії?
6. Які витрати мала Російська імперія на війну?
7. Як світова війна наблизила революцію у Росії?
8. Чому Тимчасовий уряд не зміг утримати владу?

Завдання 3. Повторіть і запам'ятайте дати основних подій.

1914 р., 28 червня – убивство спадкоємця престолу Австро-Угорщини в Сараєво.

1914 р., 1 серпня – Німеччина оголосила війну Росії, початок Першої світової війни.

1914 р., серпень–вересень – створення легіону Українських січових стрільців.

1914 р., серпень–вересень – Галицька битва.

1916 р., травень–вересень – Брусилівський прорив.

1917 р., 23 лютого – 3 березня – Лютнева революція в Росії.

1918 р. 3 березня – Брестський мир, вихід Росії з Першої світової війни.

1918 р., 11 листопада – Комп'єнське перемир'я, завершення Першої світової війни.

Завдання 4. Чи брала ваша країна участь у Першій світовій війні?

Підготуйте коротку доповідь про це.

Українська революція 1917–1921 рр.

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Однією з головних передумов Української революції стала Лютнева революція 1917 р. У країні не вистачало міцної влади, відбувалися масові демонстрації, селяни захоплювали поміщицькі землі. Масового характеру набуло дезертирство з армії. Старі органи влади було ліквідовано, а паралельно з Тимчасовим урядом виникли ради робітничих, солдатських та селянських депутатів.

"Свято свободи" в Києві, березень 1917 р.

Після революції постало питання про самовизначення народів Російської імперії. Фінляндія, Польща, країни Балтії проголосили незалежність. Український національний рух декларував мету досягти національно-територіальної автономії України у складі Росії. 3–4 березня 1917 р. українські політичні партії та громадські організації створили Українську Центральну Раду (УЦР). Її головою було обрано відомого українського історика Михайла Грушевського. Після проведення у квітні 1917 р. Всеукраїнського національного конгресу Центральна Рада отримала право виступати від імені всього українського народу. Її підтримали всеукраїнські з'їзди військових, робітників а селян.

За весь період діяльності Центральна Рада видала чотири Універсали. **Універсал** – це документ, яким влада інформувала народ про найважливіші рішення. 10 червня 1917 р. було прийнято Перший Універсал, у якому проголошувалась мета створити українську автономію у складі Росії. Автономна Україна мала включати території, де українці становили більшість населення. У червні 1917 р. було створено український уряд – Генеральний секретаріат – на чолі з письменником Володимиром Винниченком.

Склад Генерального Секретаріату

7 листопада 1917 р. Центральна Рада видала Третій Універсал, у якому проголошувалось створення Української Народної Республіки (УНР), яка мала стати автономною частиною Росії. Українська Народна Республіка не визнала більшовицький уряд Росії на чолі з Володимиром Леніним. Більшовики вороже ставилися до незалежності України й розпочали проти неї війну. З Росії прибули більшовицькі війська з метою встановлення контролю над Україною. У січні 1918 р. вони захопили Київ.

Третій Універсал

Територія УНР за Третім Універсалом і Брестським договором

Виданий 9 січня 1918 р. Четвертий Універсал проголосив незалежність України. Вночі з 26 на 27 січня 1918 р. у м. Бресті (Білорусь) був підписаний мирний договір між УНР з одного боку та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною і Болгарією – з іншого. Цінність цього документа полягала в тому, що УНР стала суб'єктом міжнародного права і здобула визнання своєї незалежності. Згодом в Україну були введені німецькі й австрійські війська, які допомогли вигнати більшовиків.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Термін "Українська революція" з'явився уже навесні 1917 р. і швидко здобув популярність. За своїм характером революція була національно-демократичною. Вона поєднувала розв'язання завдань національного відродження та створення національної державності з необхідністю глибоких соціальних змін в інтересах широких народних мас.

.....●.....

Ключову роль у діяльності Української Центральної Ради відіграли три провідні українські партії: Українська партія соціалістів-революціонерів, Українська соціал-демократична робітничка партія та Українська партія соціалістів-федералістів.

Українська демонстрація

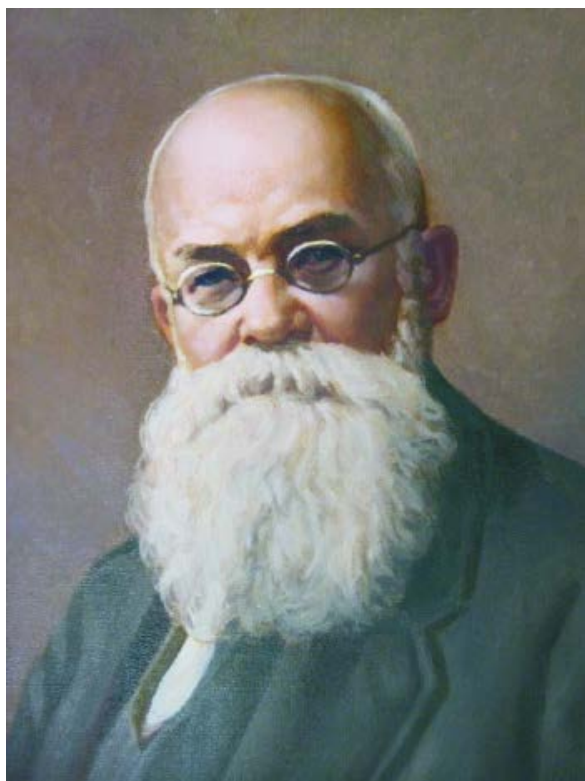
.....●.....

Тимчасовий уряд не бажав визнавати права українського народу на автономію. У травні – червні 1917 р. велись переговори між делегацією УЦР на чолі з Володимиром Винниченком і Тимчасовим урядом про автономію України. Оскільки компромісу досягти не вдалося, УЦР проголосила Перший Універсал.

.....●.....

За Брестським договором Німеччина та Австро-Угорщина мали отримати величезну кількість зерна. Через це УЦР опинилась у дуже складному становищі. З одного боку, німецькі та австрійські війська почали поводити себе зухвало, наче на окупованій території. З іншого – селяни виступали проти передання збіжжя Центральним державам, а землевласники – проти передання землі селянам.

ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ

Михайло Грушевський (1866–1934) – громадський, політичний і державний діяч, історик, літературознавець, професор.

Народився у м. Холм (тепер Хелм, Польща). Закінчив гімназію у Тбілісі (1886 р.) та історико-філологічний факультет Київського університету (1890 р.). У 1894 р. переїхав до Львова, де очолив кафедру історії в місцевому університеті.

Михайло Грушевський – автор багатьох фундаментальних наукових праць, зокрема 10-томної "Історії України-Руси". Він створив нову схему історії України, довів, що не існувало "загальноруської" народності, а український, білоруський та російський народи мають кожен свою історію.

Крім наукової діяльності, Михайло Грушевський займався політикою. У 1917 р. був обраний головою Української Центральної Ради. Після гетьманського перевороту (1918 р.) відійшов від державної діяльності. З 1919 р. перебував у еміграції.

У 1924 р. повернувся до радянської України для продовження наукової діяльності. Був обраний академіком Всеукраїнської академії наук. Зазнавав переслідувань з боку радянської влади. Його наукові праці зазнавали різкої критики в СРСР.

Портрет Михайла Грушевського на банкноті номіналом 50 гривень

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
автономія національно-територіальна	territorial autonomy	国家领土自治	ulusal bölgesel özerklik	اراضی استقلالی
академік	academician	院士	akademi üyesi	دانشگاهی
альтернатива	alternative	另类	alternatif	جایگزین
Болгарія	Bulgaria	保加利亚	Bulgaristan	بلغارستان
визнавати	to admit	承认	kabul etmek	کاردن اعتراف
всеукраїнський з'їзд	all-Ukrainian congress	全乌克兰代表大会	tüm Ukrayna kongresi	تمام کراینا اوکراین
голова	chairman	主席	başkan	هئیت رئیسه مدیره
дезертирство	desertion	离开	fırar	شدن متالشی
демократизація	democratization	民主化	demokratikleşme	سازیدموکراتیک
міжнародне право	international law	国际法	uluslararası hukuk	الامل بین الحقوق
популярність	popularity	人气	popülerlik	محبوبیت
самовизначення	self-determination	人民自决	Self determinasyon	کندت عین خود
співробітництво	cooperation	合作	işbirliği	مشارکت
соціалісти-революціонери	Socialist-Revolutionaries	社会主义革命者	sosyalist devrimciler	انقلابيون سوسیالیستی
соціалісти-федералісти	Socialist-Federalists	社会主义联邦主义者	sosyalist federalistler	الیس تهاییف در سوسیالیستی
Українська Народна Республіка	Ukrainian People's Republic	乌克兰人民共和国	Ukrayna Halk Cumhuriyeti	خلق جمهورى اوکراین
Українська Центральна Рада	Central Council of Ukraine	乌克兰中央委员会	Ukrayna Merkez Konseyi	مرکزى شورای اوکراین

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

- Що було однією з головних передумов Української революції?
- Якою була ситуація після Лютневої революції?
- Яке питання постало після революції?
- Яку мету декларував український національний рух?
- Коли була створена Українська Центральна Рада?
- Які партії відіграли ключову роль у діяльності Української Центральної Ради?
- Хто очолив Українську Центральну Раду? Що вам про нього відомо?
- Коли Центральна Рада отримала право виступити від імені всього українського народу?
- Хто підтримав Центральну Раду?
- Що таке Універсал? Скільки Універсалів було видано Центральною Радою?
- У чому полягав зміст Першого Універсалу?
- Хто очолив український уряд – Генеральний Секретаріат?
- Коли було проголошена Українська Народна Республіка?
- Які території мала включати автономна Україна?
- Як УНР поставилася до приходу до влади більшовиків?
- Хто очолював більшовицький уряд Росії?
- Коли був виданий Четвертий Універсал? Що він проголошував?
- Що означало підписання договору між УНР і Центральними державами?
- Чому Центральна Рада перейшла від вимог автономії до незалежності України?
- Як ви розумієте поняття "Українська революція"?

Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

У ніч з 29 на 30 квітня 1918 р. за підтримки німецьких військ генерал Павло Скоропадський здійснив державний переворот. Українську Центральну Раду було розпущено. Генерала Павла Скоропадського було оголошено гетьманом. Україна отримала назву "Українська держава". Гетьман зосередив у своїх руках усю повноту влади: законодавчу, виконавчу, судову.

Молебень на Софійському майдані в Києві на честь проголошення П. Скоропадського гетьманом України

Відновлення приватної власності, підтримка вільного підприємництва, експорт продовольчих товарів до Центральних держав призвели до економічного піднесення. Однак політика повернення землі поміщикам, а заводів і фабрик капіталістам підірвало довіру селян та робітників до гетьмана.

За правління Павла Скоропадського значними були успіхи у сфері культури й освіти. Відбувалась українізація шкіл, відкривались українські гімназії та два університети, створювались архіви, бібліотеки, музеї, театри. У листопаді 1918 р. була заснована Українська Академія наук. Її президентом став науковець зі світовим ім'ям Володимир Вернадський.

Після поразки Німеччини у Першій світовій війні в Україні спалахнули повстання проти гетьмана. Страйкували робітники, селяни організували збройні загони, які виступали проти німців і поміщиків. Цією ситуацією скористався Український національний союз. У ніч на 14 листопада 1918 р. у Києві відбулося таємне засідання, під час якого було створено орган із п'яти осіб для керівництва повстанням – Директорію. Головою Директорії став Володимир Винниченко (у лютому 1919 р. його замінив Симон Петлюра). 14 грудня 1918 р. війська Директорії увійшли до Києва. Державі поверталася попередня назва – УНР.

Після поразки в Першій світовій війні та розпаду Австро-Угорщини 19 жовтня 1918 р. була проголошена Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). Її президентом став Євген Петрушевич, а уряд очолив Кость Левицький. Сусідня з ЗУНР Польща, була проти її незалежності, тому що хотіла захопити Західну Україну.

22 січня 1919 р. у Києві було урочисто проголошено Акт злуки (об'єднання) УНР і ЗУНР. Євген Петрушевич увійшов до складу Директорії, проте обидві українські держави зазнавали великих воєнних поразок і втрачали території.

У боротьбі за незалежність Українська революція була придушена більшовиками. 6 січня 1919 р. була проголошена Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР) зі столицею в місті Харкові (з 1934 р. столицею став Київ). Землі Західної України розділили між собою Польща, Румунія та Чехословаччина.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Країни Антанти надавали фінансову і технічну допомогу Білій армії генерала Антона Денікіна. Білий рух заперечував національні права українського народу, не визнавав українську державність. Заборонялася навіть назва "Україна", яку слід було називати "Півднем Росії". Унаслідок контрнаступу Червоної Армії восени 1919 – навесні 1920 рр. війська Антона Денікіна були розгромлені.

.....●.....

У боротьбі проти військ Антанти та Білої армії велику мужність виявили селянські загони Південної України, які перетворилися на добре організовані армії. Найбільш відомим лідером селянського руху був анархіст Нестор Махно. Його війська контролювали велику територію довкола міста Гуляйполе (сучасна Запорізька область). Програма Махна передбачала розвиток самоврядування на основі безпартійних "вільних Рад", встановлення народної влади, передачу землі у вільне користування селян. З більшовиками та армією УНР Нестор Махно то укладав союзи, то воював проти них. Його війська було розбито більшовиками.

Нестор Махно та його бійці

.....●.....

На території сучасної Черкаської області сформувалася Холодноярська республіка, територія якої охоплювала 25 сіл Чигиринщини. Її захищала 15-тисячна селянська повстанська армія, очолювана місцевими отаманами. Завдяки цим силам територія Черкащини довше за інші регіони України залишалася вільною від більшовицької окупації. Остаточно існування Холодноярської республіки припинилося у 1922 р., коли повстанські отамани, що залишалися на волі, потрапили в засідку і були ув'язнені.

.....●.....

Основу соціально-економічних перетворень більшовиків становила політика "воєнного комунізму". Вона включала експропріацію підприємств, скасування грошей, заборону на торгівлю, державну хлібну монополію, загальну трудову повинність чоловічого населення віком від 14 до 45 років. У квітні 1919 р. було запроваджено продовольчу розкладку (продрозкладку) – селяни мали здати державі встановлену норму зерна за фіксованими цінами, а собі залишити норму, необхідну для харчування і посіву. Ці заходи, як і революційний "червоний терор" проти противників радянської влади, допомогли забезпечити міста і фронт продовольством та придушити антирадянські виступи.

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ

Володимир Вернадський (1863–1945) – український і російський науковець, філософ, природознавець, засновник геохімії, біогеохімії та радіогеології, учення про біосферу, ноосферу, космізм. Один із засновників Української академії наук, її дійсний член (від 1918 р.) та перший президент. Засновник Національної бібліотеки Української держави в Києві (нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського).

Портрет Володимира Вернадського на банкноті номіналом 1000 гривень

Володимир Винниченко (1880–1951) – український політик і державний діяч, видатний письменник. Походив із селянської сім'ї. Навчався у Київському університеті на юридичному факультеті, але не закінчив через політичну діяльність. Був одним із засновників Української соціал-демократичної робітничої партії. Член Центральної Ради, голова першого українського уряду – Генерального Секретаріату. Був автором універсалів УЦР. Перший голова Директорії УНР. У Директорії виступав за соціалістичні перетворення та мир із Радянською Росією, протистояв Симону Петлюрі. Пішов у відставку на вимогу Антанти. Помер в еміграції у Франції.

Симон Петлюра (1879–1926) – український державний та військовий діяч. Народився на Полтавщині. Навчався у Полтавській духовній семінарії. Член Української соціал-демократичної робітничої партії. У 1917 р. генеральний секретар (міністр) військових справ в уряді Володимира Винниченка. Перебував в опозиції до гетьмана Павла Скоропадського, був заарештований. Після відставки Володимира Винниченка став головою Директорії. Вів переговори з Антантою про спільні дії проти Радянської Росії, уклав українсько-польський союз проти більшовиків. У 1924 р. переїхав до Франції. 25 травня 1926 р. його було вбито в Парижі.

.....●.....

Павло Скоропадський (1873–1945) – український військовий та державний діяч, гетьман України (1918). Походив зі стародавнього козацького роду, нащадок гетьмана Івана Скоропадського (1708–1722). Служив у російській армії. Учасник російсько-японської 1904–1905 рр. і Першої світової війни. Генерал-лейтенант. Опікувався формуванням українських військових частин. За підтримки Німеччини повалив Центральну Раду. Після поразки Німеччини змушений був звернутися за допомогою до країн Антанти. 14 листопада 1918 р. проголосив федерацію Української держави з небільшовицькою Росією. Це викликало антигетьманське повстання. Був змушений зректися влади й емігрувати до Німеччини.

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
Академія наук	Academy of Sciences	科学院	Bilimler Akademisi	ع لوم آک ادمی اوک رای ن
Акт Злуки	Unification Act	统一法	Birleşme Yasası	وحدت قی ان ون
анархізм	anarchism	无政府主义	anarşizm	آن ارش ی سم
архів	archive	档案	arşiv	ب ای گانی
Біла армія	White Army (White Guard)	白军	Beyaz Ordu	د س فی ارت ش
бібліотека	library	图书馆	kütüphane	ک تاب خان ه
вільне підприємництво	free enterprise	自由企业	ücretsiz işletme	ازادک سب
воєнний комунізм	War Communism (Military Communism)	战争共产主义	savaş komünizmi	ج ننگک مون ی سم
втрачати	to lose	失去	kaybetmek	دادن دست از
державний переворот	coup d'etat	政变	darbe	ک ودت ای

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
експропріація	expropriation	土地征收	kamulaştırma	م صادره
молебень	prayer	祷告服务	namaz servisi	ن ماز خدمات
монополія	monopoly	垄断	tekel	ان ح صار
музей	museum	博物馆	müze	موزه
норма	norma	规范	norm	هنجار
приватна власність	private property	私有制	Kişiyeye ait mülk	شخ صى م لك
Продовольча розкладка	surplus appropriation system	强制征收农民除	tarımsal fazla ürüne el konulması	اخ ت صاص س ی س تم مازاد
Радянська Росія	Soviet Russia	苏维埃俄罗斯	Sovyet Rusya	شوروی روس یه
театр	theater	剧院	tiyatro	تئاتر
Українська Соціалістична Радянська Республіка	Ukrainian Socialist Soviet Republic	乌克兰社会主义苏维埃共和国	Ukrayna Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti	شوروی جمهوری سوس پالیست اوکراین
форма правління	form of government	政体	yönetim biçimleri	دولت فرموشکل
Червона армія	Red Army	红军	Kızıl Ordu	سرخ ارتش
червоний терор	Red Terror	红色恐怖	kırmızı terör	سرخ ترور
Чехословацьчина	Czechoslovakia	捷克斯洛伐克	Çekoslovakya	چکسلواکی

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Які події відбулися 29 квітня 1918 р.?
2. Хто прийшов до влади за підтримки німецьких військ у квітні 1918 р.?
3. Яку форму правління було встановлено на території України Павлом Скоропадським?
4. Як називалась держава Павла Скоропадського?
5. Які повноваження мав гетьман?
6. Якою була економічна ситуація за часів гетьманату?
7. Що підривало довіру селян і робітників до гетьманату?
8. Що було зроблено у сфері культури та освіти?
9. Коли була заснована Українська Академія наук? Хто став її президентом?
10. Коли спалахнуло повстання проти гетьмана?
11. Хто прийшов до влади після гетьмана Павла Скоропадського?
12. Яку назву мала українська держава під час правління Директорії?
13. Хто очолював Директорію?
14. Як називалась республіка на заході України? Хто її очолював?
15. Коли був проголошений Акт Злуки?
16. Кому надавали фінансову і технічну допомогу країни Антанти?
17. Що передбачала програма Нестора Махна?
18. Коли була проголошена Українська Соціалістична Радянська Республіка? Яке місто було її столицею?
19. У чому полягала політика "воєнного комунізму"?
20. Які країни розподілили між собою Західну Україну?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

З Універсалів Української Центральної Ради.

Перший Універсал (10 червня 1917 р.)

Народе Український! Народе селян, робітників, трудящого люду!

Волею своєю ти поставив нас, Українську Центральну Раду, на сторожі прав і вольностей Української Землі.

Найкращі сини твої, виборні люде від сел, від фабрик, від салдацьких казарм, од усіх громад і товариств українських вибрали нас, Українську Центральну Раду, і наказали нам стояти й боротися за ті права і вольности.

Твої, народе, виборні люде заявили свою волю так:

Хай буде Україна вільною. Не одділяючись від всієї Росії, не розриваючи з державою Російською, хай народ український на свої землі має право сам порядкувати своїм життям. Хай порядок і лад на Україні дають вибрані вселюдним, рівним, прямим і тайним голосуванням Всенародні Українські Збори (Сойм). Всі закони, що повинні дати той лад тут у нас, на Україні, мають право видавати тільки наші Українські Збори...

Ніхто краще нас не може знати, чого нам треба і які закони для нас луччі.

Ніхто краще наших селян не може знати, як порядкувати своєю землею. І через те ми хочемо, щоб після того, як буде одібрано по всій Росії поміщицькі, казенні, царські, монастирські та інші землі у власність народів, як буде видано про це закона на Всеросійському Учредительному Зібранні, право порядкування нашими українськими землями, право користування ними належало тільки нам самим, нашим Українським Зборам (Соймові).

Так сказали виборні люде з усієї Землі Української.

Сказавши так, вони вибрали з-поміж себе нас, Українську Центральну Раду, і наказали нам бути на чолі нашого народу, стояти за його права і творити новий лад вільної автономної України.

І ми, Українська Центральна Рада, вволили волю свого народу, взяли на себе великий тягар будови нового життя і приступили до тієї великої роботи.

Другий Універсал (3 липня 1917 р.)

Громадяне землі Української...

Українська Центральна Рада, обрана Українським народом через його революційні організації, незабаром поповниться на справедливих основах представниками інших народів, що живуть на Україні, від їх революційних організацій, і тоді стане тим єдиним найвищим органом революційної демократії України, який буде представляти інтереси всієї людності нашого краю.

Поповнена Центральна Рада виділить наново зі свого складу окремих відповідальний перед нею орган – Генеральний Секретаріат, що буде представлений на затвердження Временного Правительства на Україні.

В сім органі будуть об'єднані всі права і засоби, щоб він, як представник демократії всієї України, і разом з тим як найвищий краєвий орган управління, мав змогу виконувати складну роботу організації та упорядкування життя всього краю в згоді з усією революційною Росією.

У згоді з іншими національностями України і працюючи у справах державного управління як орган Временного Правительства Генеральний Секретаріат Центральної Ради твердо йтиме шляхом зміцнення нового ладу, утвореного революцією.

Прямуючи до автономного ладу на Україні, Центральна Рада в згоді з національними меншостями України підготовлятиме проєкт законів про автономний устрій України для внесення їх на затвердження Учредительного Зібрання...

Що стосується комплектування військових частей, то для сього Центральна Рада матиме своїх представників при кабінеті Військового Міністра, при Генеральнім Штабі і Верховному Головнокомандуючому, які будуть брати участь в справах комплектування окремих частин виключно українцями, поскільки таке комплектування, по определенню Військового Міністра, буде являться з технічного боку можливим без порушення боєспособности армії.

Оповідіаючи про се громадян України, ми твердо віримо, що українська демократія, яка передала нам свою волю, разом з революційною демократією всієї Росії та її революційним Правительством прикладе всі свої сили, щоб довести всю державу і зокрема Україну до повного торжества революції.

Третій Універсал (7 листопада 1917 р.)

Народе українській і всі народи України!

Тяжка й трудна година впала на землю Російської Республіки. На півночі в столицях іде межиусобна й кривава боротьба. Центрального Правительства нема й по державі шириться безвластя, безлад і руїна.

Наш край так само в небезпеці. Без власти, дужої, єдиної, народньої, Україна також може впасти в безодню усобиці, різні, занепаду.

Народе Українській! Ти, разом з братніми народами України, поставив нас берегти права, здобути боротьбою, творити лад і будувати все життя на нашій землі. І ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею, в ім'я творення ладу в нашій країні, в ім'я рятування всієї Росії, оповіщаємо:

Однині Україна стає Українською Народньою Республікою.

Не відділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб уся Республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів.

До установчих Зборів України вся власть творити лад на землях наших, давати закони й правити належить нам, Українській Центральній Раді, і нашому правительству – Генеральному Секретаріатові України.

Маючи силу і власть на рідній землі, ми тою силою й властю станемо на сторожі прав і революції не тільки нашої землі, але і всієї Росії.

Отож оповіщаємо:

До території Народньої Української Республіки належать землі, заселені у більшості Українцями: Київщина, Поділя, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української Народньої Республіки, як що до прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини, так і сумежних губерен і областей, де більшість населення українське, має бути встановлене по згоді зорганізованої волі народів.

Всіх же громадян сих земель оповіщаємо:

Однині на території Української Народньої Республіки існує право власности на землі поміщицькі та інші землі нетрудових хазяйств сільськогосподарського значіння, а також на удільні, кабінетські та церковні землі – касується.

Признаючи, що землі ті єсть власність усього трудового народу й мають перейти до нього без викупу, Українська Центральна Рада доручає Генеральному Секретареві по земельних справах негайно виробити Закон про те, як порядкувати земельним комітетам, обраним народом, тими землями до Українських Установчих Зборів.

Права робітництва в Українській Народній Республіці має бути негайно упорядкована. А зараз оповіщаємо:

На території Народньої Республіки України відсьогодня встановлюється по всіх підприємствах вісім годин праці...

Однині на землі Республіки Української смертна кара касується...

Так само в Українській Народній Республіці має бути забезпечено всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свободу слова, друку, віри, зібраннів, союзів, страйків, недоторканности особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов у зносинах з усіма установами...

Четвертий Універсал (9 січня 1918 р.)

Народе України...

Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від нікого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу.

Зо всіма сусідніми державами, як то: Росія, Польща, Австрія, Румунія, Туреччина та інші, ми хочемо жити в згоді й приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя Самостійної Української Республіки.

Власть в ній буде належати тільки народові України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі Збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада, представництво робочого народу, селян, робітників і салдатів, та наш виконуючий орган, який однині матиме назву Ради Народніх Міністрів.

Отож, – насамперед приписуємо Правительству Республіки нашої, – Раді Народніх Міністрів, – від цього дня нести розпочаті вже нею переговори про мир з центральними державами цілком самостійно й довести їх до кінця, не зважаючи ні на які перешкоди з боку яких-небудь інших частей бувшої Російської Імперії, і установити мир, щоб наш край розпочав своє господарське життя в спокою й згоді.

Що ж до так званих "большевиків" та інших напастників, що нищать та руйнують наш край, то приписуємо Правительству Української Народної Республіки твердо й рішуче взятися за боротьбу з ними, а всіх громадян нашої Республіки закликаємо: не жаліючи життя боронити добробут і свободу нашого народу. Народня Українська Держава повинна бути вичищена від насланих з Петрограду найманих насильників, які топчуть права Української Республіки...

З Брестського мирного договору (27 січня 1918 р.)

Українська Народна Республіка, з одної, і Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина, з другої сторони, заявляють, що воєнний стан між ними покінчений. Сторони заключили договір, рішилися надалі жити взаємно в мирі і дружбі... Між Австро-Угорщиною з одного боку та Українською Народною Республікою з іншого боку... залишаються ті межі, які були перед війною між Австро-Угорщиною та Росією. Подальший кордон вкаже змішана комісія, беручи до уваги етнографічні особливості та бажання населення.

З книги Володимира Винниченка "Відродження нації"

Основною, історичною, істотною метою російського імперіалізму було з самого початку злуки України з Москвою, з моменту нещасливого переяславського трактату – знищити всяку тінь права української нації на цей трактат. Український народ на основі цього трактату вступив у державні й правові відносини з Московською державою, яко рівний з рівним, забезпечуючи собі ту рівність зазначеними в договорі засобами...

Найбільшим лихом української нації в усій її трагічній історії було й є її прекрасна територія, родюча земля, багатства вод і землі, м'який, теплий, здоровий клімат. І це було найбільшим стимулом того жагучого прагнення Москви до найтіснішого "порідення з братським народом", до перероблення переяславського трактату на своє розуміння й хотіння...

І все ж таки, треба зауважити, треба одмітити нашу надзвичайну, надприродну чи оптимістичність, чи поміркованість, чи просто призвичаєність до стін своєї тюрми: не всі з українців були виразними, державними сепаратистами. Навіть не всі були "пораженцями". Знаходились такі з нас, які по якимсь там своїм законам думання вірили, що перемога Росії на фронті дасть волю й життя народам її всередині. Це були прихильники "російської орієнтації". Вони орієнтувались на добре, широке серце руської демократії, на грім перемоги, який зм'якчить круте серце царизму аж до степені народоправства, до парламентаризму й до волі націй, що благоденствено мовчали тоді по всіх її неосяжних просторах. Але таких було дуже небагато. Це були переважно ті з українців, які корінням свого особистого життя занадто глибоко зрослися з життям руських.

Друга орієнтація була на німців... на знесилля російської державности й на просте захоплення німцями території України. Німецький імперіалізм – експлуататор культурний і розумний. Він не буде так безглуздо, ледачо, так неохайно й нераціонально грабувати, як то робив царизм. Він, доючи сили з народу, буде дбати про те, щоб він не дуже брикався, він не буде видирати в його останній клапоть сіна, він старатиметься, щоб дійна корова була сита й більше молока давала. Царизм по своїй некультурности, убогости державної освіти, брутальности й примітивности експлуатації народнього державного господарства цілком був подібний до російського селянина. Селянин, – темний, забитий, примітивний... Крім того, німець – не родич, не слов'янин, мова його цілком чужа, не "рідна" нашій мові, німець не зможе сказати, що українець – то "разновидність" німця й на тій підставі одбере йому право своєї мови. Словом, ні з якого боку українці, на думку цієї орієнтації, не мали потреби боятися німця...

Була й третя орієнтація, – не російська й не німецька, а українська. Це була орієнтація на себе, на свої сили, на рятунок своїми власними усиллями, усиллями своїх працюючих мас. Ніякий чужий пан не може бути добродійником того, над ким він панує й кого може визискувати. До цієї орієнтації належали переважно соціалістичні течії. Вони не ждали визволення ні від зм'ягченого російсько-самодержавного чи конституційного кулака, ні від закутого в залізо мілітаристичного німецького.

З Акта Директорії УНР про об'єднання українських земель ("Акта злуки") (22 січня 1919 р.)

... Відтепер восдино зливаються століттями відірвані одна від одної частини єдиної України, Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина та Угорська Русь¹ та Наддніпрянська Ве-

---

¹ Закарпаття.

лика Україна. Реалізувалися багатомісячні мрії, якими жили та за які вмирали найкращі сини України. Відтепер є єдина незалежна Українська Народна Республіка...

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Коли було проголошено Перший Універсал УЦР?
2. Яка головна ідея Першого Універсалу УЦР?
3. Що таке Всенародні Українські Збори?
4. Хто мав право видавати закони, які стосувалися України?
5. Коли було проголошено Другий Універсал УЦР?
6. Які права набували представники народів, що жили в Україні?
7. Як мали формуватися українські військові частини?
8. Коли було прийнято Третій Універсал?
9. Який статус надавав Україні Третій Універсал?
10. У складі якої держави Україна проголошувалась автономією?
11. Що проголошував Четвертий Універсал?
12. Коли було підписано Брестський договір?
13. Між якими країнами було підписано Брест-Литовський договір?
14. Назвіть основні положення Брест-Литовського договору.
15. Що Володимир Винниченко вважав найбільшим лихом для України та чому?
16. Які три орієнтації українського народу за часів революції перераховує Володимир Винниченко?
17. Яку характеристику дає Володимир Винниченко орієнтації на Росію?
18. Як характеризує Володимир Винниченко орієнтацію українців до Німеччини?
19. Яка третя орієнтація та якої дотримувався сам Володимир Винниченко?
20. Яке історичне значення мав Акт злуки?

Завдання 3. Повторіть і запам'ятайте дати основних подій.

- 1917 р., 3–4 березня – створення Української Центральної Ради (УЦР).
1917 р., 10 червня – Перший Універсал УЦР.
1917 р., 3 липня – Другий Універсал УЦР.
1917 р., 7 листопада – Третій Універсал УЦР. Проголошення Української Народної Республіки.
1918 р., 9 січня – Четвертий Універсал УЦР. Проголошення незалежності УНР.
1918, 29 квітня – проголошення гетьманом Павла Скоропадського.
1918 р., 19 жовтня – проголошення Західноукраїнської Народної Республіки.
1918 р., 14 грудня – вступ до Києва військ Директорії. Відновлення УНР.
1919 р., 6 січня – проголошення Української Соціалістичної Радянської Республіки.
1919 р., 22 січня – об'єднання УНР та ЗУНР (Акт злуки).

Завдання 4. Чи були в історії вашої країни революції?

Підготуйте коротку доповідь про ці події.

Україна між двома світовими війнами

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

У 1919 і 1920 рр. УСРР уклала з Росією та іншими радянськими республіками договори про військовий, політичний та економічний союзи. 30 грудня 1922 р. Російська, Українська, Білоруська і Закавказька радянські республіки ухвалили рішення про створення нової держави – Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР). У 1924 р. була прийнята перша Конституція СРСР. Усі головні питання внутрішньої та зовнішньої політики відтепер вирішувалися урядом СРСР. Україна втратила свою незалежність.

У березні 1921 р. була запроваджена нова економічна політика (НЕП). Головним складником НЕПу стала заміна продовольчої розкладки податком. Селяни сплачували державі фіксований натуральний податок, а решту продукції могли продавати на вільному ринку. Була дозволена приватна торгівля, розвивалася кооперація. Дрібна промисловість перейшла у приватні руки. При цьому в державній власності залишалися земля та її надра, банки, велика промисловість, транспорт і зв'язок, зовнішня торгівля. Наприкінці 1920-х років країна опинилася на порозі кризи. Розпочалося згортання НЕПу і перехід до політики "соціалістичного штурму".

У 1923 р. було проголошено політику українізації. Збільшилася кількість українців у Комуністичній партії та органах влади. На українську мову викладання перейшли 80 % шкіл і 1/3 інститутів. Освіта стала безкоштовною. На початок 1930-х років була ліквідована неписьменність серед дорослого населення, впроваджена загальна обов'язкова початкова, а згодом і семирічна освіта. Більшість га-

зет, журналів і книг видавалися українською мовою. Активно розвивалася національна культура – література, театр, кіно. З еміграції в Україну повернулися деякі вчені, політичні і культурні діячі.

Українізація сприяла розвитку української літератури, театру, живопису, музики. В українській літературі сформувалася група талановитих письменників: Микола Зеров, Максим Рильський, Володимир Сосюра, Павло Тичина, Микола Хвильовий, Юрій Яновський. Наприкінці 1920-х років почалося згорання українізації. Багатьох діячів української культури влада звинуватила в "українському буржуазному націоналізмі" і репресувала в 1930-ті роки. Це покоління культурних діячів увійшло в історію як "розстріляне відродження".

Українські письменники 1920–1930-х років

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

На початку 1920-х років економічне становище УСРР було вкрай важким. Виробництво промислової продукції впало до 10 % від довоєнного рівня. Валовий збір зернових в Україні в 1920 р. дорівнював 38,5 % від рівня 1913 р. У 1921–1923 рр. виник голод, під час якого загинуло від 2 до 3 мільйонів осіб.

.....●.....

У 1923 р. українці становили не більше ніж 35 % службовців органів влади в УСРР. З 11826 працівників партійно-державного апарату українською мовою володіли лише 797 осіб. У результаті політики українізації до 1927 р. чисельність українців – службовців органів влади зросла до 54 %. Кількість українців – членів Комуністичної партії в 1920 р. становила 20 %, а в 1927 р. – 54 %.

.....●.....

У 1920-х роках у Компартії України виник новий напрям – "націонал-комунізм". Його прибічники підтримували політику українізації. Найбільш послідовно цю лінію відстоювали народні комісари (міністри) освіти УСРР Олександр Шумський та Микола Скрипник. Коли в другій половині 1920-х років керівництво СРСР почало згортати політику українізації, націонал-комуністів звинуватили у виступі проти політики партії. Більшість з них були репресовані.

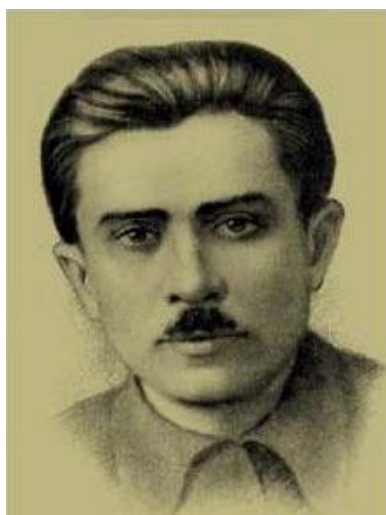
Новим явищем у культурі стало поширення кінематографа. Центрами українського кіновиробництва стали кінофабрики в Одесі й Києві. У 1930 р. було знято перший звуковий фільм "Симфонія Донбасу". Велику роль у становленні українського кінематографа відіграли фільми всесвітньо відомого режисера Олександра Довженка "Звенигора", "Арсенал", "Земля".

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ

Олександр Довженко (1894–1956) – український радянський кінорежисер, письменник, кіносценарист. Працював у Наркоматі освіти УСРР, у газетах та журналах. Зняв фільми: "Звенигора" (1928), "Арсенал" (1929), "Іван" (1932 – один із перших радянських звукових фільмів), "Аероград" (1935), "Щорс" (1939 – нагороджений Сталінською премією), "Визволення" (1940), "Мічурін" (1949). Фільм "Земля" (1930) у 1958 р. на Брюссельському кінофестивалі був названий серед 12 найкращих фільмів світу. У роки Другої світової війни працював військовим кореспондентом. За кіносценарій "Україна в огні" його різко критикував Й. Сталін. Іменем О. Довженка названа Київська кіностудія.

.....●.....

Микола Хвильовий (справжнє прізвище Фітільов) (1893–1933) – український письменник, публіцист. Один з організаторів літературно-мистецького життя УСРР у 1920-х роках, член-засновник низки літературних організацій.

Основоположник течії активного романтизму та пролетарської поезії. Виступав за утвердження в новій пролетарській культурі високих естетичних ідеалів. Письменник був неперевершеним майстром передавати безпосередні враження, миттєві настрої. На зміну романтичному пафосу поступово приходили викривально-сатиричні мотиви, гімни революції змінювалися тверезим аналізом реальності. Своїми публіцистичними і критичними творами ("Камо грядеши?", "Думки проти течії", "Апологети писаризму") ініціював літературну дискусію 1925–1928 рр., під час якої поставив завдання перед українською літературою припинити орієнтуватися на російську (памфлет "Україна чи Малоросія?"). Вважав, що на місце провідної ролі Європи в культурному процесі

має прийти "азіатський ренесанс". Був звинувачений у націонал-комунізмі, визнав свої помилки. Після арешту близького друга покінчив життя самогубством.

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
Білорусь	Belarus	白俄罗斯	Belarus	ب الروس
визнавати помилки	to admit mistakes	承认错误	hataları kabul etmek	اش ت باهات ب ه اع تراف

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
голод	hunger	饥饿	açlık	گرسنگی
державна власність	state property	国家财产	kamu malı	دولتی اموال
згорання	ending	结尾	bitirme	بهدادن پایان
кінематограф, кіно	cinema	电影	sinema	سینما
Комуністична партія	Communist party	共产党	Komünist Parti	کمونئیست حزب
кооперація	cooperation	合作合作	işbirliği	همکاری
нагороджувати	to reward	奖励	ödüllendirmek	به دادن پاداش ب رای
націонал- комунізм	National Communism	民族共产主义	ulusal komünizm	ملی کمونئیسم
неписьменність	illiteracy	文盲	cehalet	سوادی بی
нова економічна політика (НЕП)	New Economic Policy (NEP)	新经济政策	Yeni Ekonomi Politikası	اقتصاد صادی سیاست جمہیرات حادجی د شوروی
основоположник	founder	创办人	kurucu	موسس
памфлет	pamphlet	小册子	broşür	جزوه
покоління	generation	代	nesil	نسل
послідовно	consistently	一贯地	sürekli	همواره
пролетарська культура	proletarian culture	无产阶级文化	proleter kültürü	پ رول تری ف رهنگ
розстріляне відродження	Executed Renaissance	实行文艺复兴	Gerçekleştirilen Rönesans	ک رداجرارارن سانس
режисер	film director	导演	rejisör	ی لمفک ارگ ردان
репресії	repression	压制	baskı	سرک وب
симфонія	symphony	交响乐	senfoni	ک ننده ته په
Союз Радянських Соціалістичних Республік (СРСР)	Union of Soviet Socialist Republics (USSR)	苏维埃社会主义共和 国联盟 (苏联)	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)	های جمهوری ات حادی ه ات حاد سوس یال ی س تی ات حاد (شوروی جمہی پیر (شوروی جمہی پیر
сприяти	to promote	推广	terfi etmek	نگ ردت روی ج
укладати договір	to conclude a treaty	缔结条约	bir antlaşma yapmak	م عاهده ان ع قادی ب رای
українізація	Ukrainization	乌克兰化	Ukrainization	سازی اوک رای ن
український буржуазний націоналізм	Ukrainian bourgeois nationalism	乌克兰资产阶级民族 主义	Ukrayna burjuva milliyetçiliği	ن اس یون ال ی سم اوک رای ن ب ورژوای ی

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Які договори уклала УСРР з іншими радянськими республіками у 1919 і 1920 рр.?
2. Які республіки були засновниками Союзу Радянських Соціалістичних Республік?
3. Коли було ухвалено рішення про створення нової держави?
4. Коли було прийнято першу Конституцію СРСР?
5. Що втратила Україна після входження до складу СРСР?
6. Яким було економічне становище УСРР на початку 1920-х років?
7. Коли в Україні було запроваджено нову економічну політику?
8. Що було головною складовою НЕПу?
9. Як селяни могли розпоряджатися своєю продукцією?
10. Кому належала дрібна промисловість?
11. Що залишалося в державній власності?
12. Що призвело до згорання НЕПу?
13. Коли була проголошена політика українізації?
14. Якими були досягнення українізації у сфері освіти?
15. Як українізація вплинула на чисельність українців в органах влади?

16. Яким явищам суспільного життя сприяла українізація?
17. Яких письменників і діячів української культури 1920–1930-х років ви знаєте?
18. Чому покоління діячів української культури 1920–1930-х років називають "розстріляним відродженням"?
19. Що таке націонал-комунізм? Яких його представників ви знаєте?
20. Що ви знаєте про український кінематограф 1920–1930-х років?

Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

У середині 1920-х років у СРСР було проголошено курс на індустріалізацію. Було побудовано великі металургійні та машинобудівні заводи в Запоріжжі, Харкові, Кривому Розі, Маріуполі, близько 100 нових шахт. У 1932 р. була побудована найбільша гідроелектростанція в Європі – Дніпрогес.

Будівництво Дніпрогесу (місто Запоріжжя)

У другій половині 1920-х років розпочалася політика колективізації. Селянські господарства об'єднувалися в колгоспи (колективні господарства). Селяни, які не хотіли вступати до колгоспів, зазнавали репресій. У 1932 р. держава забрала в колгоспів майже весь урожай. Це призвело до Голодомору 1932–1933 рр. Українські історики вважають, що голод був навмисно організований радянською владою як покарання за опір колективізації і масові селянські повстання. Від голоду померло до 4 мільйонів осіб. У СРСР приховували інформацію про масове вбивство людей штучним голодом. 28 листопада 2006 р. Верховна Рада України визнала Голодомор геноцидом українського народу.

Жертви голоду на вулиці Харкова, 1933 р.

У 1930-х роках у СРСР було встановлено тоталітарний режим Йосипа Сталіна. Проводилися масові політичні репресії, від яких постраждали сотні тисяч осіб. Опонентів Йосипа Сталіна в партії, представників буржуазії, заможних селян, нелояльних інтелігентів називали "ворогами народу". Їх звинувачували у шкідництві, шпигунстві, підготовці терористичних актів, створенні таємних організацій з метою повалення радянської влади. Більшість звинувачень не мали під собою реального підґрунтя, а зізнання часто отримували, застосовуючи психологічний тиск або тортури. В Україні відбувалося планомірне знищення насамперед національної інтелігенції, партійно-державних та управлінських кадрів, військових, селян. Пік сталінських репресій припав на 1937–1938 рр. (Великий терор).

У період між двома світовими війнами Західна Україна входила до складу трьох держав: Польщі (Східна Галичина, Західна Волинь), Румунії (Північна Буковина, Бессарабія) та Чехословаччини (Закарпаття). Промислове виробництво на українських землях практично не розвивалося. Вони розглядалися як ринок збуту товарів, джерело сировини і дешевої робочої сили. У Польщі та Румунії проводилася державна політика асиміляції. У Чехословаччині існували сприятливі умови для національного і культурного розвитку українців.

Євген Коновалець

У 1920–1930-х роках популярною політичною течією став український націоналізм. Першу націоналістичну організацію в еміграції створила група офіцерів армії УНР на чолі з Євгеном Коновальцем. Її метою було звільнення України від окупантів, а методами – політична агітація і терористичні акти. У 1929 р. у Відні була створена Організація українських націоналістів (ОУН), яку очолив Євген Коновалець.

У Галичині існувало широке підпілля ОУН. Головними ворогами націоналісти вважали СРСР і Польщу. Після убивства в 1938 р. Євгена Коновальця радянським агентом організація розкололася на дві фракції: радикали на чолі зі Степаном Бандерою виступали за посилення терористичної боротьби на українських землях; діячі української еміграції на чолі з Андрієм Мельником стояли за більш помірковані дії і тісний союз з Німеччиною.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

9 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Рафаель Лемкін, автор поняття "геноцид" та цієї Конвенції, назвав "знищення української нації" "класичним прикладом геноциду". На сьогодні геноцидом Голодомор визнали 15 держав – членів ООН і держава Ватикан. Інші країни в офіційних зверненнях засудили Голодомор як злочин проти людяності.

.....●.....

Кожної четвертої суботи листопада в Україні відзначається День пам'яті жертв голодоморів. О 16:00 відбувається хвилина мовчання, після чого по всій Україні починається акція "Запали свічку", під час якої усі охочі несуть свічки до пам'ятників жертв. Можна також запалити свічку у своєму вікні.

В Україні вшановують Людей Правди. Це журналісти, громадські діячі, політики, учителі, селяни. Вони публікували статті в західній пресі, описували побачене і пережите або просто фотографували жах Голодомору. Серед них – британський журналіст Гарет Джонс (відвідав Україну під час Голодомору і розповів про нього в Європі); американський історик Джеймс Мейс (збирав матеріали про Голодомор для комісії Конгресу США у 1980-х роках); учителька Олександра Радченко (описала Голодомор в щоденнику) та інші.

.....●.....

Судові процеси над "ворогами народу" створили в країні атмосферу страху. Влада заохочувала доноси на сусідів, колег по роботі, родичів. У таких умовах репресії набули масового характеру і охопили все суспільство: партію, органи влади, армію, наукові та навчальні заклади, підприємства, колгоспи. "Ворогів народу" виключали з партії і звільняли з роботи. Далі зазвичай відбувався арешт і тривале ув'язнення. Навесні 1930 р. було організовано Головне управління таборів (ГУЛАГ), назва якого стало символом безправ'я, рабської праці і свавілля. У 1930–1940-х роках в'язні ГУЛАГу будували канали, дороги, аеродроми, сховища для зерна, оборонні споруди, об'єкти атомної промисловості, протиповітряної оборони навколо Москви, гірничо-металургійні підприємства. Вони були зайняті в лісовій промисловості і на видобутку корисних копалин.

.....●.....

У 1937–1938 рр. репресії проводились уже без розбору, з метою залякати населення. Створювалися позасудові "трійки", які розглядали справу за відсутності обвинуваченого й адвоката і виносили зазвичай смертний вирок. У той період в СРСР було репресовано 1,3 мільйона осіб, з них понад 680 тисяч розстріляно.

.....●.....

Великий авторитет у Західній Україні мала греко-католицька церква та її глава – митрополит Андрей Шептицький. Він підтримував національні вимоги українського народу. За його ініціативи була створена Львівська богословська академія – єдиний в Західній Україні легальний україномовний вищий навчальний заклад. У середині 1930-х років у ній навчалося понад 600 студентів. Священники брали активну участь у створенні й роботі українських громадських організацій.

МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ

У 2009 р. у Києві було створено Національний музей Голодомору-геноциду. У 2010 р. на печерських пагорбах було збудовано Меморіал жертв Голодомору ("Свіча пам'яті"). Він є першою чергою музею і складається з кількох частин: дві скульптури янголів – символічний вхід до музею, площа "Жорна долі", по колу якої розташовані художні скульптури жорен, а в центрі площі – скульптура дівчинки, яка має назву "Гірка пам'ять дитинства". "Свіча пам'яті" оточена комплексом художніх композицій (лелеки, залізні хрести, кам'яні брили, плити із викарбуваними роками злочину проти українського народу).

"Свіча пам'яті"

У Музеї Голодомору зібрані речі та документи про трагедію 1932–1933 рр. Він відіграє важливу роль у громадянському вихованні молодого покоління, формуючи усвідомлення необхідності збереження Української держави як головного способу захисту від геноциду. З 2018 р. тут діє Інститут дослідження Голодомору. Основними завданнями Інституту є проведення наукових досліджень з історії Голодомору-геноциду української нації, його передумов та наслідків, а також з історії масових голодів 1921–1923 рр. та 1946–1947 рр. (Сайт музею: <https://holodomormuseum.org.ua/>.)

Люди вшановують пам'ять жертв Голодомору біля скульптури "Гірка пам'ять дитинства"

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
агітація	Agitation	拉票	ajitasyon	اژی تاس یون
адвокат	Lawyer	律師	avukat	وک یل
асиміляція	Assimilation	同化	asimilasyon	جذب
Великий терор	Great Purge	大吹扫	Büyük Temizlik	بزرگ وحشت
Ватикан	Vatican City State	梵蒂冈	Vatikan	وات ی کان
"ворог народу"	enemy of the people	人民的敌人	Bir Halk Düşmanı	مردم دشمن
вшановувати	to honor	荣誉	onuruna	اف تخار به
в'язень	prisoner	囚犯	mahkum	یزن دان
геноцид	genocide	种族灭绝	soykırım	کشی ن سل
гідроелектростанція	hydroelectric station	水力发电站	hidroelektrik santral	ب رق ای س ت گاه
Головне управління таборів (ГУЛАГ)	Main Administration of Camps (Gulag)	劳动改造营管理总局 (古拉格)	Camps Ana İdaresi (Gulag)	اردوها اصلی اداره
Голодомор	Holodomor	乌克兰大饥荒	Holodomor	هول ودومور
донос	snitching	抱怨	şikâyet	ن کوهش
жертва	victim	受害者	kurban	قرب ان ی
журналіст	journalist	新聞工作者	gazeteci	ن گاروزن امه

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
заохочувати	to encourage	鼓励	cesaretlendirmek	ت شوی ق
запалювати свічку	to light a candle	点燃蜡烛	bir mum yakmak	ك ردن روشن شمع
зізнання	confession	认罪	itiraf	اع تراف
злочини проти людяності	crimes against humanity	危害人类罪	insanlığa karşı suçlar	ع ل به ج نای ات ب شری ت
індустріалізація	Industrialization	工业化	Sanayileşme	سازى صن ع تی
колективізація	Collectivization	苏联农业集体化	kolektivizasyon	ایجاد مزارع جمعی
колгосп	collective farm	集体农庄	kolektif çiftlik	ك لخوز
Люди Правди	People of truth	真理之人	Hakikat İnsanları	ح ق ی قت مردم
машинобудування	mechanical engineering	机械工程	makine mühendisliği	م كان یک مه ندسی
націоналізм	nationalism	民族主义	milliyetçilik	گ رای یم لی
обвинувачений	accused person in court	被告在法庭上	mahkemede sanık	در م تهم شخص دادگ اه
Організація українських націоналістів (ОУН)	Organization of Ukrainian Nationalists (OUN)	乌克兰民族主义者组织	Ukrayna Milliyetçileri Örgütü	گ راهام لی سازمان اوک رای ن
підпілля	underground	地下組織	yeraltı organizasyonu	ح رکت ت غ یرق ان ون ی
протиповітряна оборона	counter-air defence	防空	karşı hava savunması	هوای ی پ داف ند
приховувати	to hide	隱藏	saklamak	ك ردن پ نهان ب رای
розстріл	execution by firing squad	死刑	ölüm cezası	اعدام مجازات
свавілля	arbitrariness	任意性	keyfilik	خودسری
судовий процес	trial	审判	duruşma	دادرسى ج ل سه
терористичний акт	terrorist act	恐怖行为	terör eylemi	ت روری س تی عمل
тоталітарний режим (тоталітаризм)	totalitarian regime (totalitarianism)	极权政权 (极权主)	totaliter rejim (totaliteryanizm)	ت وت ال ی تررزی م ت وت ال ی تاری (سم)
тортури	torture	折磨	işkence	ش ک نجه
фракція	fraction	政治團體	politik grup	س یاسی گ روه
шкідництво	sabotage	破坏	sabotaj	خراب کاری
шпигунство	espionage	间谍活动	casusluk	جاسوسى

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Коли розпочалася індустріалізація?
2. Як відбувалася індустріалізація в Україні?
3. Коли було побудовано Дніпрогес?
4. Що таке колективізація?
5. Як проводилася колективізація?
6. Коли в Україні був Голодомор?
7. Що думають про причини Голодомору сучасні українські історики?
8. Скільки людей померло від голоду?
9. Коли Верховна Рада України визнала Голодомор геноцидом українського народу?
10. Коли в Україні відзначається День пам'яті жертв голодоморів?
11. Скільки держав визнали Голодомор геноцидом українського народу?
12. Хто такі Люди Правди? Чому їх вшановують в Україні?
13. У чому полягала суть тоталітарного режиму в СРСР?
14. Що вам відомо про сталінські репресії?
15. Що таке Великий терор?
16. Якою була економічна і політична ситуація в Західній Україні?

17. Що ви знаєте про створення українських націоналістичних організацій?
18. Хто був лідером ОУН?
19. У чому полягали суперечності між фракціями Степана Бандери та Андрія Мельника в ОУН?
20. Що вам відомо про Андрея Шептицького?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

Союзний робітничо-селянський договір між РСФРР і УСРР (28 грудня 1920 р.)

Уряд Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки з одного боку і уряд Української Соціалістичної Радянської Республіки з другого, виходячи з проголошеного Великою пролетарською революцією права народів на самовизначення, визнаючи незалежність і суверенність кожної з договірних сторін і усвідомлюючи необхідність згуртувати свої сили з метою оборони, а також в інтересах їх господарського будівництва, вирішили укласти цей союзний робітничо-селянський договір...

Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка і Українська Соціалістична Радянська Республіка вступають між собою у воєнний і господарський союз.

Обидві держави вважають за необхідне оголосити, що всі спільні зобов'язання, які вони надалі братимуть на себе щодо інших держав, можуть обумовлюватися лише спільністю інтересів робітників і селян Республік, що укладають цей союзний договір, і що з самого факту колишньої приналежності території УСРР до колишньої Російської імперії для УСРР не впливає ніяких зобов'язань відносно будь-кого.

Договір про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік (30 грудня 1922 р.)

Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка (РСФРР), Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР), Білоруська Соціалістична Радянська Республіка (БСРР) і Закавказька Соціалістична Федеративна Радянська Республіка укладають цей Союзний договір про об'єднання в одну союзну державу – "Союз Радянських Соціалістичних Республік"...

Декрети і постанови Раднаркому Союзу Радянських Соціалістичних Республік обов'язкові для всіх союзних республік і виконуються безпосередньо на всій території Союзу.

Декрети і постанови Центрального Виконавчого Комітету і Раднаркому Союзу друкуються мовами, загальнозживаними у союзних республіках (російська, українська, білоруська, грузинська, вірменська, тюркська).

Республіки, що входять до складу Союзу, мають свої бюджети, які є складовими частинами загальносоюзного бюджету, затверджованого Центральним Виконавчим Комітетом Союзу.

Для громадян союзних республік встановлюється єдине союзне громадянство.

За кожною з союзних республік зберігається право вільного виходу з Союзу.

З доповіді генерального секретаря ЦК Компартії України Станіслава Косіора (8 червня 1930 р.)

Україна – країна важкої індустрії. Тому особливо характерним для України є саме зростання та розвиток важкої індустрії. Питома вага важкої індустрії УСРР в усій українській промисловості збільшується з року в рік: у 1927–1928 рр. вона становила 37,7 %, 1928–1929 рр. – 40,3 та у 1929–1930 рр. – уже 45,4 %. Те, що ми є країною важкої індустрії, видно також із питомої ваги української промисловості у загальносоюзній промисловості. Якщо питома вага української промисловості у загальносоюзній займає в цілому дещо більше ніж 20 %, в основних провідних галузях важкої промисловості УСРР займає панівне місце: по вугіллю – 80 %, по чавуну – 65 %, по сталі та прокату – 55 %, по руді – 75 %, по цукру – понад 80 %... Питома вага промисловості УСРР дуже значна і є вирішальною для низки галузей промисловості всього Союзу. З наведених даних чітко видно, що Україна є самою промисловою частиною Радянського Союзу і що наша питома вага, наша роль у розвитку важкої промисловості весь час іде прискореним кроком.

Лист Центрального комітету Компартії України про обов'язкове вивезення всіх наявних колгоспних фондів, у тому числі й посівного, у рахунок виконання плану хлібозаготівель (24 грудня 1932 р.)

1. У всіх колгоспах, які не виконали плану хлібозаготівель, у п'ятиденний строк вивезти всі без винятку наявні колгоспні фонди, в тому числі й насіннєвий, у рахунок виконання плану хлібозаготівель.

2. Усіх, хто чинить цій справі опір, у тому числі й комуністів, заарештовувати і віддавати під суд.

3. Попередити всіх голів колгоспів, що у випадку, якщо після завершення зазначеного строку будуть виявлені будь-які не вивезені або приховані фонди, комори тощо, голови, а також інші винні в цьому посадові особи будуть притягнуті до судової відповідальності та суворо покарані.

4. Зобов'язати секретарів РПК, голів РВК та уповноважених обкому упродовж 24 годин вручити цю постанову головам колгоспів під розписку.

З листа Голови Всеукраїнського центрального виконавчого комітету Григорія Петровського В'ячеславу Молотову та Йосипу Сталіну про початок голоду в Україні (1932 р.)

... На мою думку, взявшись виконати 510 млн пудів хлібозаготівлі в Україні, ЦК КП(б)У винен у тому, що він без заперечення це зробив, підкоряючись наказовій необхідності зберегти взяті нами темпи соціалістичного будівництва, а також ураховуючи напружений стан міжнародного становища. У цьому сенсі я розумів необхідність виконання директиви ЦК ВКП(б) про хлібозаготівлі, яка і була прийнята нами до неухильного виконання.

Проте ми знали, що виконання хлібозаготівель в Україні буде нелегким, але те, що я тепер побачив на селі, говорить про те, що в цій справі сильно переборщили у нас, перестаралися. Я був у багатьох селах цих районів і скрізь бачив, що значна частина села охоплена голодом. Небагато, але є й опухлі з голоду, здебільшого бідняки і навіть середняки. Вживають такі сурогати, що далі нікуди, та й сурогатів цих часом немає. На великих зборах по селах мене, звичайно, лають як попало, жінки плачуть, а буває і чоловіки. Іноді критика становища, що склалося, заходить дуже глибоко і широко – навіть створили штучний голод, адже ми мали врожай; навіть посівматеріал забирали – цього не було навіть за старого режиму; чому українцям потрібно у важких умовах їхати за хлібом у нехлібні краї, а не привозять хліб сюди і т. д.

Артур Кестлер¹ про голод в Україні

... Я бачив в Україні руйнівну дію голоду 1932–33 років. На залізничних вокзалах юрби людей в обмотках просили милостиню. На руках у жінок були діти, виснажені, великоголові, з роздутими животами. Ці діти були схожі на людські ембріони в місткостях зі спиртом. Матері простягали їх до вікон наших вагонів. У старих з рваного взуття виглядали відморожені пальці ніг...

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Яким був статус України в договорі між РСФРР та УСРР від 1920 р.?
2. До якого союзу вступили РСФРР та УСРР згідно з договором 1920 р.?
3. Якими мовами друкувалися декрети і постанови ЦВК та РНК СРСР?
4. Яке право зберігалось за кожною із союзних республік?
5. Як зросла питома вага важкої індустрії УСРР в українській промисловості в період 1927–1930 рр.?
6. Якою була питома вага української промисловості щодо загальносоюзної у провідних галузях?
7. Яку роль відігравала українська промисловість у розвитку індустрії Радянського Союзу?
8. Які заходи вживалися стосовно колгоспів, які не виконали план хлібозаготівель?
9. Які покарання чекали на тих, хто чинив опір проведенню хлібозаготівель?
10. Як реагували українські селяни на голод? У чому вони звинувачували владу?
11. Що вважали причиною голоду представники української влади?
12. Як очевидці описували Голодомор 1932–1933 рр.?

¹ Артур Кестлер – британський письменник і журналіст, побував в Україні у роки Голодомору, автор книг про СРСР.

Завдання 3. Повторіть та запам'ятайте дати основних подій.

1921, березень – проголошення нової економічної політики.

1921–1923 рр. – голод в Україні.

1922, 30 грудня – створення СРСР.

1923 р. – проголошення політики українізації.

1929 р. – створення Організації українських націоналістів.

1932 р. – завершення будівництва Дніпрогесу.

1932–1933 гг. – Голодомор-геноцид в Україні.

1937–1938 гг. – Великий терор.

1938 р. – убивство Євгена Коновальця. Розкол в ОУН.

2006 р., 28 листопада – Верховна Рада України визнала Голодомор геноцидом українського народу.

Завдання 4. Підготуйте коротку доповідь про історію вашої країни в 1920–1930-х роках.

Україна у Другій світовій війні

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Друга світова війна була логічним продовженням Першої світової війни, яка не вирішила основні суперечності між імперіями. 23 серпня 1939 р. СРСР та нацистська Німеччина уклали договір про ненапад і секретний протокол про розмежування сфер впливу у Східній Європі – Пакт Молотова – Ріббентропа, який відкрив шлях до розподілу Польщі та початку світової війни.

Після підписання договору про ненапад

1 вересня 1939 р. Німеччина напала на Польщу. Розпочалася Друга світова війна. 3 вересня Велика Британія та Франція оголосили війну Німеччині. 17 вересня Червона армія вступила на територію Польщі і приєднала Західну Україну та Західну Білорусь. 22 червня 1941 р. війська Німеччини та її союзників вторглися на територію СРСР.

Війна мала імперіалістичний характер. Велика Британія та США намагалися зберегти чинний порядок. Для цього вони уклали союз (антигітлерівську коаліцію) з комуністичною імперією СРСР для боротьби з імперськими амбіціями Німеччини, Італії та Японії.

Основною причиною трагедії українців стала відсутність незалежної держави. За володіння Україною боролися дві імперії: гітлерівська Німеччина та сталінський СРСР. Наддержави ігнорували інтереси народів, які не мали своєї держави. Українці віддавали свої життя та здоров'я заради інтересів

СРСР, Німеччини, Угорщини, Румунії, Польщі, Великої Британії та США. Найбільше українців воювало в Червоній армії.

На території України відбулися перші великі битви на східному фронті – Волинська танкова битва, оборона Києва, Одеси, Севастополя. До 22 липня 1942 р. уся територія УРСР була окупована Німеччиною та її союзниками. До розгрому Червоної армії призвели помилки командування, сталінські репресії, а також масове дезертирство.

На окупованих територіях встановлено жорстокий нацистський режим – "новий порядок". Нацистська ідеологія стверджувала, що німці є расою панів, інші народи вважалися неповноцінними. Нацисти організували геноцид євреїв – Голокост.

Після розгрому німецьких військ у битвах під Сталінградом та Курськом радянські війська розпочали наступ на Україну. 6 листопада 1943 р. нацистів було вигнано з Києва, а 28 жовтня 1944 р. – з України. Повернення Червоної армії супроводжувалося масовими мобілізаціями населення, великими жертвами на фронтах, репресіями.

Радянські воїни готуються до переправи через Дніпро

З Україною пов'язані ключові події на радянсько-німецькому фронті Другої світової війни. Тут було розгромлено 60,6 % німецької сухопутної армії. Україна втратила близько 4,5 мільйона цивільних осіб та 4 мільйони військових. Економіка країни була зруйнована. Важливим наслідком Другої світової війни для України стало формування її сучасних західних та південно-західних кордонів.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Американський історик Тімоті Снайдер назвав регіон Центрально-Східної Європи "кривавими землями". На цій території між 1933 та 1945 рр. режими Йосипа Сталіна та Адольфа Гітлера вчинили масове вбивство приблизно 14 мільйонів мирних людей. Тімоті Снайдер відзначає схожість між двома тоталітарними режимами.

.....●.....

Упродовж кількох днів після захоплення Києва на околиці міста, у Бабиному Яру, нацисти вбили понад 30 тисяч євреїв. Після цього Бабин Яр став місцем постійних розстрілів. Загалом тут було знищено до 100 тисяч людей різних національностей.

Розстріли в Бабиному Яру

.....

Багато українців намагалися врятувати людей від Голокосту. Держава Ізраїль називає тих, хто переховував євреїв та допомагав їм, "праведниками народів світу". Офіційно такими визнано 2,5 тисячі громадян України.

Медаль праведника народів світу

.....

Жорстокість окупаційного режиму спричинила виникнення партизанського руху. Наприкінці 1942 р. у німецькому тилу діяли великі з'єднання під командуванням Сидора Ковпака, Михайла Наумова, Миколи Попудренка, Семена Руднева, Олександра Сабурова, Олексія Федорова. Загалом упродовж війни партизанські формування України провели 19 рейдів, найвідоміший з яких Карпатський рейд з'єднання Сидора Ковпака в червні – серпні 1943 р.

*Селище Корюківка Чернігівської області, спалене нацистами в березні 1943 р.
Це найбільша та найжорстокіша каральна операція нацистів під час Другої світової війни.
Було вбито 6700 мирних мешканців*

.....●.....

Унаслідок Другої світової війни змінився етнічний склад населення України. 18–20 травня 1944 р. з Криму до Середньої Азії було депортовано кримських татар, яких звинуватили у співпраці з нацистами. З майже трьох мільйонів євреїв Голокост пережили близько 800 тисяч осіб. Із 2,5 мільйона поляків унаслідок обміну населенням між УРСР та Польщею залишилося близько 400 тисяч. Фактично з країни з багатьма національними меншинами Україна перетворилася на країну з єдиною численною національною меншиною – росіянами.

.....●.....

На території України відбулася Ялтинська конференція "великої трійки" (4–11 лютого 1945 р.), яка вплинула на долю повоєнного світу. У Криму, в Лівадійському палаці біля міста Ялта під час зустрічей Йосипа Сталіна, Президента США Франкліна Рузвельта та прем'єр-міністра Великої Британії Вінстона Черчилля вирішувались питання повоєнного устрою світу. СРСР досяг визнання приєднання Західної України. Було прийнято "Декларацію про звільнену Європу", досягнуто угоди про створення Організації Об'єднаних Націй (ООН). СРСР пообіцяв вступити у війну проти Японії.

У 2014 р. Україна започаткувала нову традицію – відзначати завершення Другої світової війни в Європі. 8 травня відзначається День пам'яті та примирення, 9 травня – День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні. На державних заходах цими днями використовується новий символ – червоний мак. Гаслом пам'ятних днів стала фраза: "Ніколи знову". Вона проголошує намір не допустити повторення трагедії світової війни.

1939
1945
**NEVER
AGAIN**

ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ

Іван Кожедуб (1920–1991) – радянський льотчик, маршал авіації (1985), тричі Герой Радянського Союзу (1944, 1945). У 1941 р. закінчив Чугуївське військово-авіаційне училище. У 1941–1942 рр. – інструктор-пілот Військової авіаційної школи пілотів. З березня 1943 р. – на фронті. Був старшим льотчиком, командиром ланки, авіаційної ескадрильї та заступником командира винищувального авіаційного полку. Здійснив 330 бойових вильотів, провів 120 повітряних боїв, особисто збив 62 літаки супротивника. Брав участь у Корейській війні 1950–1953 рр.

МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ

Своєрідною візитівкою Києва є монумент "Батьківщина-мати", що увінчує головну будівлю Меморіального комплексу "Національний музей історії України у Другій світовій війні". Пам'ятник вражає своєю грандіозністю. Фігуру жінки із щитом і мечем у руках встановлено на п'єдесталі 40-метрової висоти (загальна висота – 102 м, вага близько 500 тон), висота скульптури – 62 м. На висоті 36,6 та 91,0 м обладнано оглядові майданчики, з яких відкривається панорама столиці України. Автор монумента – скульптор Василь Бородай. (Сайт меморіального комплексу: <https://www.warmuseum.kiev.ua/>.)

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
антигітлерівська коаліція	Anti-Hitler coalition	反希特勒联盟	Hitler karşıtı koalisyon	جنگ متفقین دوم جهانی
битва	battle	战役	muharebe	نبرد

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
Голокост	Holocaust	的有犹太人大屠	Holokost	هول وک است
депортація	deportation	驱逐出境	sürgünü	ت ب ع ید
договір про ненапад	non-aggression pact	不侵略条约	saldırmazlık paktı	ت عرض عدم عاهده
етнічний склад населення	ethnic composition	种族组成	etnik kompozisyon	ق ومی ت رک یب
ігнорувати	to ignore	忽略	игнорировать	ن ادی ده گرف تن
"криваві землі"	Bloodlands	血腥的土地	Kanlı Topraklar	خون های سرزمین
кримські татари	Crimean Tatars	克里米亚鞑靼人	Kırım Tatarları	ک ری مه ت ات ارهای
льотчик	pilot	飞行员	pilot	خ ل بان
наддержава	superpower	超级大国	süper güç	اب رق درت
наступ	offensive	进攻	saldırısı	آم یزت وه ین
нацизм	Nazism	纳粹主义	Nazizm	ن ازی سم
національна меншина	national minority	少数民族	ulusal azınlık	م لی اق ل یت
неповноцінний	defective	有缺陷的	arızalı	مع یوب
"новий порядок"	Hitler's "New Order"	新秩序	Hitler'in Yeni Düzeni	ن وی ن ن ظم
оборона	defense	防御	savunma	دف اع
окраїна	outskirts	郊区	kenar mahalleler	حومه
Організація Об'єднаних Націй (ООН)	United Nations (UN)	联合国	Birleşmiş Milletler (BM)	م تحدم لل سازمان
Пакт Молотова – Ріббентропа	Molotov– Ribbentrop Pact	莫洛托夫–里宾特洛甫条约	Molotov-Ribbentrop Paktı	پ یمان -مولوت وف ری ب ن تروپ
партизан	partisan	游击队	partizan	پ ارت یزان
праведники народів світу	Righteous Among the Nations	世界各国的义人	Uluslararası Dürüstler	در در ست کار م لل م یان
раса	race	种族	irk	ن ژاد
рейд	raid	襲擊	baskın	ش ب یخون
сфера впливу	sphere of influence	勢力範圍	etki alanı	ن فو ذ م نطقه
таємний протокол	Secret Protocol	秘密协议	gizli protokol	مخ فی پ روت کل
тил	rear	陆军后方	arka	ع ق ب ارت ش
Ялтинська (Кримська) конференція	Yalta (Crimea) conference	雅尔塔会议	Yalta (Kırım) Konferansı	ای ال ت ک ن فران س

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Який договір відкрив шлях до початку Другої світової війни?
2. Коли розпочалася Друга світова війна?
3. Коли Червона Армія вступила на територію Польщі?
4. Який характер мала Друга світова війна?
5. Чого прагнули Велика Британія та США? Який союз вони для цього уклали?
6. Що стало основною причиною трагедії українців?
7. Які країни боролися за володіння Україною?
8. Заради чого віддавали свої життя та здоров'я українці?
9. У складі якої армії воювало найбільше українців?
10. Які великі битви відбулися на території України?
11. Коли вся територія УРСР була окупована Німеччиною та її союзниками?
12. Чому Червона армія була розгромлена?
13. Який режим установили нацисти на окупованих територіях?
14. Що стверджувала нацистська ідеологія?
15. Що таке Голокост?
16. Хто такі "праведники народів світу"?
17. Коли нацистів вигнали з Києва? Коли від нацистів було звільнено Україну?

18. Чим супроводжувалося повернення Червоної Армії?
19. Який внесок зробила Україна у Другу світову війну? Якими є підсумки війни для України?
20. Чому американський історик Т. Снайдер назвав регіон Центрально-Східної Європи "кривавими землями"?

Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

У роки Другої світової війни активно діяв український визвольний рух. Він виріс з націоналістичних організацій. Боротьба українського визвольного руху не була складовою частиною Другої світової війни. Це була війна за незалежність, яка тривала з часів Української революції до кінця 1950-х років. Прихильники незалежності України протистояли як німецькому нацизму, так і радянському більшовизму. Вони являли собою національний антиколоніальний рух.

Члени ОУН Степана Бандери на початку війни планували скористатися підтримкою Німеччини та поставити німецьке керівництво перед фактом проголошення української держави. 30 червня 1941 р. група членів ОУН у Львові проголосила незалежність України та сформувала уряд на чолі з Ярославом Стецьком. Проте німці не планували визнавати незалежність України, арештували самопроголошений уряд, а також Степана Бандеру.

Тоді націоналісти розпочали створювати свою армію – Українську повстанську армію (УПА). Найбільш сприятливими районами для діяльності повстанців була лісова сільська місцевість на північному заході України (Волинь, Полісся, Карпати).

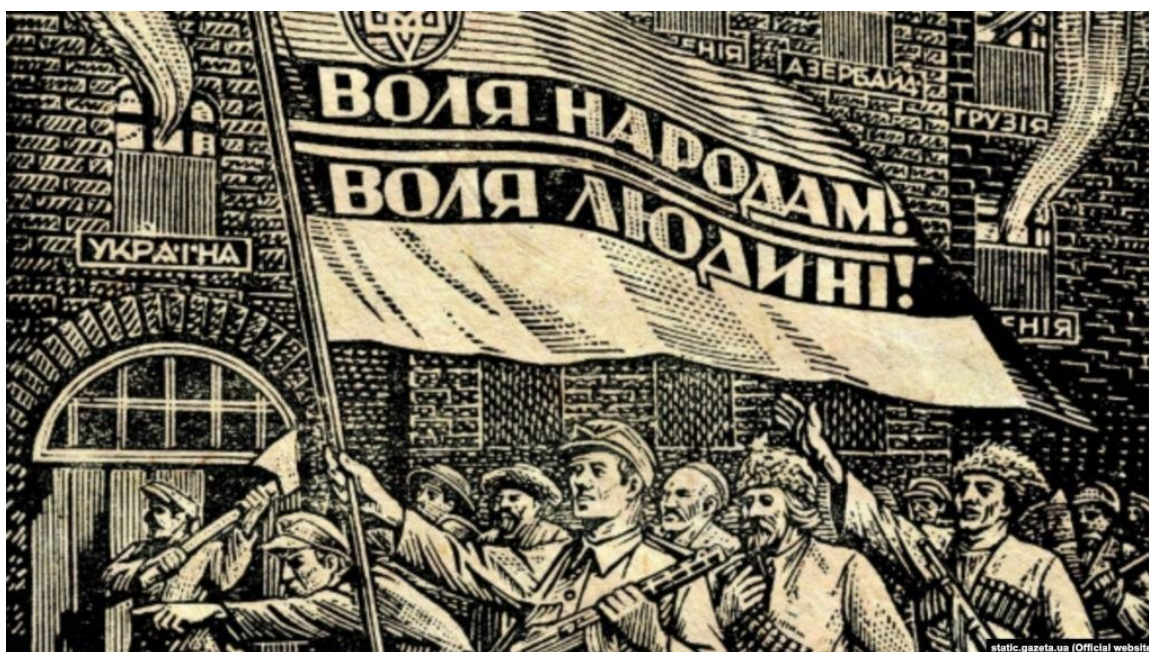
Мапа діяльності УПА

УПА воювала проти всіх, хто заважав створенню незалежної української держави: німців, радянських та польських партизанів, а згодом – проти радянського режиму.

УПА була армією зі своєю військовою структурою, дисципліною, школами підготовки повстанських кадрів, військовою присягою, нагородами. Вона мала стати зародком майбутньої регулярної армії України. Улітку 1944 р., за деякими даними, УПА налічувала 100 тисяч бійців, в інші роки їх кількість коливалася від 30 до 40 тисяч. Головнокомандувачем був Роман Шухевич.

У серпні 1943 р. відбувся III Надзвичайний збір ОУН. На ньому організація заявила про необхідність боротися проти двох імперіалізмів: російського комунізму та німецького націонал-соціалізму. Гаслом боротьби стало: "Свобода народам! Свобода людині!". У липні 1944 р. за участю різних політичних сил було утворено Українську головну визвольну раду на чолі з Кирилом Осмаком. Вона мала стати "верховним органом українського народу в його революційно-визвольній боротьбі". Їй підпорядковувалася й УПА.

Для України Друга світова війна залишилася незавершеною. Перемога Радянського Союзу принесла не свободу, а нову окупацію. Після приходу радянської влади в Західну Україну 1944 р. УПА продовжувала боротьбу в підпіллі до кінця 1950-х років. Загибель Романа Шухевича в березні 1950 р. послабила опір і, по суті, стала завершенням організованої боротьби.

Робота художника, члена ОУН Ніла Хасевича: "СРСР – тюрма народів", 1948 р.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Напередодні Другої світової війни український визвольний рух на Закарпатті проголосив автономію. 8 жовтня 1938 р. було сформовано уряд Карпатської України. Розпочалося створення української армії – Карпатської Січі. 15 березня 1939 р. Сойм (парламент) проголосив незалежність Карпатської України. Того ж дня війська Угорщини перейшли кордон і незабаром окупували всю територію Закарпаття. У битві на Червоному полі 16 березня 1939 р., на підступах до столиці Карпатської України Хуста, угорські війська здобули перемогу. Карпатські українці стали першими, хто зі зброєю в руках виступив проти країн гітлерівської коаліції ще напередодні Другої світової війни.

.....●.....

У 1941 р. було створено Українську повстанську армію "Поліська Січ". Нею командував Тарас Бульба-Боровець, який підпорядковувався уряду УНР в екзилі. Він воював проти Червоної армії на Поліссі, згодом був на службі у німців, потім діяв самостійно. Навесні 1943 р. у нього було близько 700–800 бійців. З ним вели переговори представники ОУН Степана Бандери про об'єднання. Після невдачі на переговорах загони Тараса Бульби-Боровця були роззброєні та включені до лав УПА.

.....●.....

Умовною датою створення УПА вважається 14 жовтня 1942 р. У 1947 р. на честь 5-річчя УПА наказом Романа Шухевича цей день було закріплено як дату створення УПА. Хоча перші бойові акції проти німецької окупаційної влади прихильники ОУН Степана Бандери розпочали в лютому 1943 р. Націоналісти нападали на потяги, промислові німецькі об'єкти, в'язниці перешкоджали вивезенню українців на роботу до Німеччини.

.....●.....

Спочатку керівники ОУН вважали, що Німеччина переможе СРСР та перекине основні війська на Захід. Тому треба готувати армію для повстання, коли Німеччина зазнає поразки у війні зі США та Великою Британією. Вони планували захопити залізниці, аеродроми, блокувати німецькі війська в Україні та захопити великі населені пункти, після чого оголосити незалежність. Після зміни ситуації на фронті ОУН розраховувала на прихід до України англо-американських військ чи на революційне повстання українців проти радянської влади.

.....●.....

Залучення до складу УПА вихідців із різних регіонів України, представників різних соціальних верств та політичних угруповань, національних меншин та іноземців значно розширило горизонти та завдання українського визвольного руху. Він став орієнтуватися на підготовку демократичних анти-тоталітарних революцій серед народів Радянського Союзу.

.....●.....

У 1943 р. на Волині між УПА та польською підпільною армією (Армія Крайова) розгорнулася справжня війна, яка супроводжувалася етнічними чистками.

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ

Степан Бандера (1909–1959) – український політичний діяч, ідеолог українського націоналізму, керівник ОУН. Родом із Галичини. Учасник збройної боротьби із польською владою. За організацію вбивства міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького був засуджений. Вийшов на волю після захоплення Польщі німецькими військами. У 1939 р. у Кракові очолив революційну частину ОУН. Після нападу Німеччини на СРСР доручив Я. Стецьку оголосити Акт відновлення Української Держави. Після відмови скасувати цей Акт був заарештований німцями та утримувався у політичному блоці конц-табору Заксенхаузен. У 1944 р. звільнений. Убитий у 1959 р. у Мюнхені радянським агентом.

.....●.....

Кирило Осьмак (1890–1960) – президент Української головної визвольної ради. Народився на Полтавщині. Закінчив Московський сільськогосподарський інститут. Був членом Центральної Ради від партії українських соціалістів-революціонерів. Зазнавав репресій з боку радянської влади. У 1940 р. звільнений, жив у Києві. З приходом німецьких окупантів встановив зв'язок із ОУН, переїхав до Львова. У вересні 1944 р. заарештований і до 1947 р. утримувався у Дрогобицькій в'язниці. У 1948 р. був упізнаний та засуджений на 25 років. Утримувався у Володимирській в'язниці (Росія), де й помер.

Роман Шухевич (псевдонім Тарас Чупринка) (1907–1950) – військовий діяч, головнокомандувач УПА (1943–1950), голова Генерального секретаріату Української головної визвольної ради, генерал-хорунжий УПА, автор статей на політичні та військові теми. Народився у Львові. Виходець із відомої галицької родини вчених та політиків. Закінчив Львівський політехнічний інститут. Член ОУН. Брав участь у бойових акціях проти польських чиновників. У 1934–1937 рр. – у польських в'язницях та концтаборі. Брав участь у боротьбі за незалежність Карпатської України. Після розколу ОУН підтримав С. Бандеру. У 1941 р. був заступником командира українського батальйону "Нахтігаль" у складі німецької армії. Заступник міністра оборони в уряді Я. Стецька. До 1950 р. керував боротьбою УПА. Загинув у бою із радянськими спецслужбами під Львовом.

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
Армія Крайова	Home Army	波蘭家鄉軍	Armia Krajowa	م په نی ارت ش
гасло	slogan	口号	slogan	ش عار
етнічна чистка	Ethnic cleansing	种族清洗	etnik temizlik	قومی سازی پاک
імперіалізм	imperialism	帝国主义	emperyalizm	ام پری ال ی سم
Карпатська Україна	Carpatho-Ukraine (Carpathian Ukraine)	喀尔巴阡乌克兰	Karpat Ukrayna	ایالت کارپات اوکراین
національний антиколоніальний рух	Anti-colonial Movement	反殖民运动	sömürge karşıtı hareket	ضد جن بش اس ت عماری
опір	resistance	抵抗性	direnç	م قاومت
перешкоджати, заважати	to hinder	阻碍	engellemek	شدن مانع
підпорядковуватися	to obey	服从	itaat etmek	ک ردن، پ یروی ک ردن، اطاعت شدن ت س ل یم
роззброєння	disarmament	裁军	silahsızlanma	سالخ لع
самопроголошений	self-proclaimed	自称	kendini ilan eden	خودخوان ده
Українська головна визвольна рада	Ukrainian Supreme Liberation Council	乌克兰主要解放委员会	Ukrayna ana kurtuluş konseyi	عالی شورای اوک رای ن آزاد سازی
Українська повстанська армія (УПА)	Ukrainian Insurgent Army (UPA)	烏克蘭反抗軍	Ukrayna İsyan Ordusu	شورشی ارت ش اوک رای ن
український визвольний рух	Ukrainian Liberation Movement	乌克兰解放运动	Ukrayna Kurtuluş Hareketi	آزادی بخش نه ه ضت اوک رای ن
уряд в екзилі (у вигнанні)	government in exile	流亡政府	sürgün hükûmeti	ت ب ع یدر دولت

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Коли активно діяв український визвольний рух?
2. Чи можна вважати боротьбу українського визвольного руху складовою Другої світової війни? Чим вона була?
3. Скільки тривала війна за незалежність України?
4. Кому протистояв український визвольний рух?
5. Що вам відомо про боротьбу Карпатської України за незалежність?
6. Коли група членів ОУН Степана Бандери проголосила незалежність України? Яким був їхній план?
7. Хто очолив уряд, сформований членами ОУН Степана Бандери?
8. Як на формування цього уряду відреагували німці?
9. Коли виникла Українська повстанська армія?
10. Які райони були найсприятливішими для діяльності повстанців?
11. Проти кого воювала УПА?
12. Чим була УПА? Скільки бійців вона налічувала?
13. Хто був головнокомандувачем УПА?
14. Які плани мали керівники ОУН на кінець Другої світової війни?
15. Як керівники ОУН планували домогтися створення незалежної української держави?
16. Які рішення було ухвалено на III Надзвичайному зборі ОУН?
17. Яке гасло використовувало УПА у своїй боротьбі?
18. Коли було утворено Українську головну визвольну раду? Хто її очолив?
19. Чому для України Друга світова війна залишилася незавершеною?
20. Що вам відомо про боротьбу УПА після приходу радянської влади до Західної України?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

Договір про ненапад між Німеччиною та СРСР (23 серпня 1939 р.) ("Пакт Молотова – Ріббентропа")

Уряд СРСР та Уряд Німеччини, керуючись бажанням зміцнення справи миру між СРСР та Німеччиною та виходячи з основних положень Договору про нейтралітет, укладеного між СРСР та Німеччиною у квітні 1926 року, прийшли до такої згоди:

Стаття 1. Обидві Договірні Сторони зобов'язуються утримуватися від всякого насильства, всякої агресивної дії та всякого нападу щодо один одного, як окремо, так і разом з іншими державами.

Стаття 2. Якщо одна з Договірних Сторін стане об'єктом воєнних дій з боку третьої держави, інша Договірна Сторона не підтримуватиме в жодній формі цю державу.

Стаття 3. Уряди обох Договірних Сторін залишаться в майбутньому в контактні один з одним для консультації, щоб інформувати один одного про питання, що зачіпають їхні спільні інтереси.

Стаття 4. Жодна з Договірних Сторін не братиме участі в якомусь угрупованні держав, яке прямо чи опосередковано спрямована проти іншої Сторони.

Стаття 5. У разі виникнення суперечок та конфліктів між Договірними Сторонами з питань того чи іншого роду, обидві Сторони вирішуватимуть ці суперечки чи конфлікти виключно мирним шляхом у порядку дружнього обміну думками або в потрібних випадках шляхом створення комісії із урегулювання конфліктів.

Стаття 6. Цей Договір укладається строком на 10 років з тим, що, оскільки одна з Договірних Сторін не денонсує його за рік до закінчення терміну, термін дії Договору буде вважатися автоматично продовженим на наступні п'ять років.

Стаття 7. Цей Договір підлягає ратифікації у можливо короткий строк. Обмін ратифікаційними грамотами має відбутися в Берліні.

Договір набирає чинності негайно після його підписання.

Таємний додатковий протокол

При підписанні договору про ненапад між Німеччиною і Союзом Радянських Соціалістичних Республік нижчепідписані уповноважені обох сторін обговорили в суворо конфіденційному порядку питання про розмежування сфер взаємних інтересів у Східній Європі. Це обговорення призвело до нижченаведеного результату:

1. У випадку територіально-політичної перебудови областей, які входять до складу Прибалтійських держав (Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва), північний кордон Литви одночасно є межею сфер інтересів Німеччини і СРСР. При цьому Інтереси Литви щодо Віленської області визнаються обома сторонами.

2. У випадку територіально-політичної перебудови областей, які входять до складу Польської Держави, межа сфер інтересів Німеччини та СРСР буде приблизно проходити по лінії рік Нареву, Вісли й Сяну.

Питання, чи у взаємних інтересах бажаним є збереження незалежної Польської Держави і які будуть кордони цієї держави, може бути остаточно з'ясоване лише протягом наступних політичних подій.

У будь-якому випадку обидва Уряди будуть вирішувати це питання в порядку дружньої взаємної згоди.

3. Стосовно південного сходу Європи Радянська сторона вказала на свій інтерес до Бессарабії. Німецька сторона ясно заявила про повну політичну незацікавленість у цих територіях.

4. Цей протокол буде зберігатися обома сторонами в суворій таємниці.

Акт відновлення

Української Держави (30 червня 1941 р.)

1. Волею українського народу Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави, за яку покладали свої голови цілі покоління найкращих синів України.

Організація Українських Націоналістів, яка під проводом її Творця й Вождя Євгена Коновальця вела в останніх десятиліттях кривавого московсько-більшовицького поневолення завзяту боротьбу за свободу, взиває весь український нарід не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Українська Суверенна Держава.

Суверенна Українська Влада запевнить українському народові лад та порядок, всесторонній розвиток усіх його сил та заспокоєння всіх його потреб.

2. На західних землях України твориться Українська Влада, яка підпорядкується Українському Національному Урядові, що створиться у столиці України – Києві з волі українського народу.

3. Відновлена Українська Держава буде тісно співдіяти з Націонал-Соціалістичною Велико-Німеччиною, що під проводом Адольфа Гітлера творить новий лад в Європі й світі та допомагає українському народові визволитися з-під московської окупації.

Українська Національна-Револьюційна Армія, що твориться на українській землі, боротиметься далі спільно з союзною німецькою армією проти московської окупації за Суверенну Соборну Українську Державу і новий лад у цілому світі.

Хай живе Суверенна Соборна Українська Держава, хай живе Організація Українських Націоналістів, хай живе Провідник Організації Українських Націоналістів Степан Бандера!

Слава Україні! Героям Слава!

З відозви "За що бореться Українська Повстанча Армія?"

(Прийнята на III Надзвичайному Великому Зборі ОУН в серпні 1943 р.)

Українська Повстанча Армія бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній, самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних, самостійних державах – це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання в цілому світі.

УПА бореться проти імперіалістів і імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує економічно інші народи. Тому УПА бореться проти СРСР і проти німецької " нової Європи".

УПА з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних і фашисько-націонал-соціалістичних програм та політичних концепцій, бо вони є знаряддям завойовницької політики імперіалістів. Тому ми проти російського комуно-більшовизму і проти німецького націонал-соціалізму...

В українській державі влада вважатиме за найвищий обов'язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народна влада України не витратиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народна влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу...

Присяга вояка Української Повстанчої Армії (1944 р.)

Я, воїн Української Повстанчої Армії, взявши в руки зброю, урочисто клянусь своєю честю і совістю перед Великим Народом Українським, перед Святою Землею Українською, перед пролитою кров'ю усіх Найкращих Синів України та перед Найвищим Політичним Проводом Народу Українського:

Боротись за повне визволення всіх українських земель і українського народу від загарбників та здобути Українську Самостійну Соборну Державу. В цій боротьбі не пожалію ні крові, ні життя і буду битись до останнього подиху і остаточної перемоги над усіма ворогами України.

Буду мужнім, відважним і хоробрим у бою та нещадним до ворогів землі української.

Буду чесним, дисциплінованим і революційно-пильним воїном.

Буду виконувати всі накази зверхників.

Суворо зберігатиму військову і державну таємницю.

Буду гідним побратимом у бою та в бойовому життю всім своїм товаришам по зброї.

Коли я порушу, або відступлю від цієї Присяги, то хай мене покарає суворий закон Української Національної Революції і спадє на мене зневага Українського Народу.

З брошури Леоніда Федуна-Полтави

"Хто такі бандерівці та за що вони борються" (1948)

Бандерівці – це останнім часом загальноживана, популярна назва всіх учасників повстанської і підпільної визвольної боротьби, що її в період гітлерівської окупації підняв український народ проти німців і що її від 1944 року він продовжує вести проти большевицьких загарбників. Ця назва утворилася від прізвиська славного сина українського народу, довгорічного революційного борця за волю і державну незалежність України, керівника революційної Організації Українських Націоналістів (ОУН) – Степана Бандери...

За що ми, українські революціонери і повстанці, ведемо боротьбу, які наші політичні і соціальні цілі?

Ми, українські революціонери і повстанці, ведемо боротьбу:

1. За побудову на українських етнографічних землях української незалежної національної держави зі справедливим політичним і суспільно-економічним устроєм. До своєї національної незалежності завжди прагнули і прагнуть усі українські патріоти. Ми вважаємо, – і це підтверджується усім дотеперішнім історичним досвідом українського народу, досвідом усіх інших поневолених народів, – що тільки незалежна українська держава забезпечить українському народові найкращі умовини для його всебічного духового і матеріального розвитку, що тільки незалежна українська держава може бути надійною гарантією справді вільного, справді щасливого і заможного життя українського народу. Позбавлений своєї державної самостійності український народ завжди зазнавав дотепер і зазнає сьогодні з боку своїх окупантів тільки національного, політичного і соціального гноблення, тільки економічної експлуатації. Зробити кінець такій своїй незавидній долі український народ може, тільки побудувавши свою незалежну національну державу.

2. За перебудову сьогоднішнього СРСР на принципі незалежних національних держав усіх советських народів. Така розв'язка є єдиною справді справедливою, справді прогресивною розв'язкою національного питання в СРСР. Така розв'язка завдасть смертельного удару по великоросійському імперіалізмові – найлютішому ворогові всіх сьогоднішніх советських народів і працюючих мас, грізному ворогові народів усього світу. Ми, поневолені Москвою народи, мусимо розуміти, що доки імперіалісти Москви – білої чи червоної, царської чи большевицької – пануватимуть над народами сьо-

годнішнього ССРСР, доти вони завжди мріятимуть про панування над світом. Доки володарі Москви плекатимуть такі мрії, доти вони завжди змагатимуть до побудови **якомога сильніше сцентралізованої держави, до встановлення якомога сильнішої влади – до самодержавства, диктатури, доти вони завжди все народно-господарське життя спрямовуватимуть на підготовку загарбницьких воєн, доти вони завжди утримуватимуть міцний і широко розбудований апарат гноблення, велику міцну армію, що в результаті завжди доводитиме також до скріплення суспільно-економічного становища пануючої кляси, – з одного боку, та до щораз нового поневолення й експлуатації працюючих мас, – з другого.** Отже, перебудова ССРСР на принципі національних держав усіх поневолених народів – це не тільки передумова справжнього національного визволення советських народів, це не тільки найважливіший, найсуттєвіший крок у напрямі знищення великоросійського імперіялізму взагалі, але це також найнеобхідніша передумова справжнього соціального і політичного визволення працюючих мас сьогоднішнього ССРСР, **найнеобхідніша передумова встановлення справді справедливого, справді прогресивного політичного і соціального ладу на Сході Європи і в підбольшевицькій Азії.**

3. За повне переведення в життя ідеї вільних національних держав усіх народів світу, за усунення з міжнародного життя всякого імперіялізму. Ми, бандерівці, вважаємо, що система вільних національних держав, задовольняючи природні прагнення всіх народів до незалежного державного життя та забезпечуючи найкращі умовини для всебічного їхнього розвитку, створить також найкращі передумови для тісної співпраці між народами. Основною перешкодою міжнародної співпраці сьогодні є брак взаємного довір'я між народами, взаємні підозріння між окремими державами. Це недовір'я можна усунути тільки шляхом повного здійснення ідеї вільних національних держав усіх народів, тільки відмовившись у національній політиці від усякого імперіялізму.

4. За побудову в незалежній українській державі безклясового суспільства, за справжнє знищення в Україні експлуатації людини людиною, за перемогу ідеї безклясового суспільства серед усіх народів, а зокрема – на території сьогоднішнього ССРСР. Основою цього суспільства в незалежній українській державі буде, як про це ми вже говорили, з одного боку, суспільна власність на знаряддя і засоби виробництва, і з другого боку, – справжня демократія в галузі внутрі політичного устрою. Суспільна власність на знаряддя і засоби виробництва недопустить до творення експлуаторських кляс на економічній основі. В протилежність до того, як це сьогодні обстоїть справа в ССРСР, справжня демократія у галузі політичного устрою виключить можливість формування нових паразитарних груп на базі політичних привілеїв.

5. За справжню демократію, проти диктатури і тоталітаризму всіх мастей, за свободу слова, друку, зборів, світогляду, за забезпечення за національними меншостями в Україні всіх національних і громадських прав, проти всесилля поліції, за таку владу в державі, яка найвищим своїм обов'язком уважатиме служіння інтересам народу, а не своїм імперіялістичним плянам...

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання:

1. Що передбачав договір між Німеччиною та СРСР про ненапад? Чому, на вашу думку, його було порушено?
2. Чому підписання таємного додаткового протоколу до договору між Німеччиною та СРСР про ненапад призвело до початку Другої світової війни?
3. На які території претендував Радянський Союз?
4. Які причини проголошення "Акта відновлення Української Держави"?
5. Чому Німеччина не погодилася на створення незалежної української держави?
6. Якими були цілі УПА?
7. Як УПА ставилася до імперій та імперіялізму?
8. Який лад міг дати справедливе вирішення національного та соціального питання у світі, на думку прихильників ОУН?
9. На що мала направити всі ресурси українська народна влада в незалежній державі?
10. У чому присягалися воїни УПА?
11. Хто такі бандерівці?
12. За що боролася УПА?

Завдання 3. Повторіть та запам'ятайте дати основних подій.

- 1939 р., 15 березня – Сойм (парламент) проголосив незалежність Карпатської України.
- 1939 р., 16 березня – бій на Червоному полі. Карпатські українці першими зі зброєю в руках виступили проти країн гітлерівської коаліції.
- 1939 р., 23 серпня – радянсько-німецький договір про ненапад і таємний протокол про розмежування сфер впливу у Східній Європі – Пакт Молотова – Ріббентропа.
- 1939 р., 1 вересня – напад Німеччини на Польщу, початок Другої світової війни.
- 1939, 17 вересня – вторгнення Червоної армії на територію Польщі.
- 1941, 22 червня – напад Німеччини на СРСР.
- 1941 р., 30 червня – члени ОУН С. Бандери проголосили незалежність України та сформували уряд на чолі з Я. Стецьком.
- 1941–1944 рр. – Голокост на території України.
- 1942 р., 22 липня – вся територія України була окупована Німеччиною та її союзниками.
- 1942 р., 14 жовтня – умовна дата створення УПА.
- 1943 р. – українсько-польський конфлікт на Волині.
- 1943 р., серпень – III Надзвичайний збір ОУН.
- 1943 р., 6 листопада – вигнання нацистів із Києва.
- 1944 р., 18–20 травня – депортація кримських татар.
- 1944 р., липень – створення Української головної визвольної ради.
- 1944 р., 28 жовтня – всю територію України було звільнено від нацистів.
- 1945 р., 4–11 лютого – Ялтинська конференція.
- 1945 р., 8 травня – капітуляція Німеччини, завершення Другої світової війни в Європі.
- 1945 р., 2 вересня – капітуляція Японії, завершення Другої світової війни.

Завдання 4. Чи брала ваша країна участь у Другій світовій війні? Підготуйте коротку доповідь про це.

Україна у складі СРСР (1945–1985 рр.)

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Унаслідок Другої світової війни Україна зазнала колосальних економічних втрат. Цілком чи частково було зруйновано понад 714 великих і малих міст, більш як 28 тисяч сіл (250 із них були повністю знищені разом із жителями), понад 16 тисяч промислових підприємств, близько 28 тисяч колгоспів. Обсяг промислового виробництва становив лише 25 % від довоєнного рівня. Великі міста лежали в руїнах, відчувався гострий дефіцит продуктів харчування, розквітла організована злочинність. У 1946–1947 рр. виник голод, жертвами якого стали сотні тисяч людей. Протягом десяти повоєнних років промисловість і сільське господарство України було відновлено.

Руїни Хрещатика в Києві

Після перемоги у Другій світовій війні радянське суспільство очікувало лібералізації суспільно-політичного життя. Однак з літа 1946 р. влада розгорнула боротьбу проти "західного впливу" на радянську культуру. Найбільшого поширення набула боротьба з космополітизмом, яка мала антисемітський характер. Посилився культ особи Йосипа Сталіна.

Відновились нападки на українських письменників, композиторів, учених. Вони супроводжувались численними статтями в газетах та журналах з нищівною й часто принизливою критикою. Грубої критики зазнав вірш Володимира Сосюри "Любіть Україну". Поета звинувачували, що він оспівував якусь абстрактну Україну, а не Україну – частину СРСР.

За підтримку УПА репресій зазнали понад 500 тисяч західних українців, переважно селян. Близько 200 тисяч з них було депортовано до Сибіру й Казахстану. У квітні – травні 1947 р. уряд Польщі здійснив операцію "Вісла" – примусове виселення українців з українських етнічних земель. У березні 1946 р. була ліквідована Українська греко-католицька церква. Греко-католицькі храми закрили чи передали

Руській православній церкві. Близько тисячі священників було засуджено чи депортовано. Греко-католицька церква збереглась у підпіллі та в еміграції.

Депортовані українці під час операції "Вісла"

У середині 1950-х років розпочалась лібералізація суспільного життя. У лютому 1956 р. новий радянський лідер Микита Хрущов (у 1938–1949 рр. очолював УРСР) на XX з'їзді Комуністичної партії Радянського Союзу звинуватив Йосипа Сталіна в масових репресіях і створенні "культу особи". Сотні тисяч людей були звільнені з в'язниць, таборів і реабілітовані. Період правління Микити Хрущова з 1953-го до 1964-го року ввійшов в історію під назвою "відлига".

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

У 1945 р. УРСР стала членом-засновником ООН, брала участь у роботі Паризької 1946 р. і Дунайської 1948 р. конференцій, обиралася непостійним членом Ради Безпеки ООН (1948–1949). Однак вона ніколи не намагалася проводити самостійну зовнішню політику, завжди виступаючи на підтримку СРСР. УРСР не мала дипломатичних відносин з іншими державами.

.....●.....

У 1954 р. до складу УРСР було передано Крим. Таким чином завершилося формування сучасних кордонів України.

.....●.....

В 1951 р. в Україні було створено першу в СРСР і континентальній Європі електронно-обчислювальну машину "МЕОМ" (Мала електронна обчислювальна машина). Її було створено під керівництвом академіка Сергія Лебедева на базі київського Інституту електротехніки Академії наук УРСР.

.....●.....

Великої шкоди радянській науці завдавало втручання влади. За підтримки влади академік Трохим Лисенко оголосив псевдонаукою генетику. Ще в довоєнний час він привернув до себе увагу Йосипа Сталіна щедрими обіцянками. Свої наступні невдачі він пояснював шкідництвом з боку опонентів, багато з яких згодом були репресовані. Учені були вимушені вирощувати культури, не пристосовані до кліматичним умов України. Найчастіше ці експерименти завершувались крахом.

.....●.....

У роки хрущовської "відлиги" зріс рівень життя людей. Пенсійний вік було зменшено до 60 років для чоловіків і 55 – для жінок. Середній розмір пенсії виріс майже вдвічі. В Україні було збудовано більше ніж 3 мільйони квартир, нове житло безкоштовно отримали близько 18 мільйонів осіб. Швидкими темпами йшло будівництво нових будинків, які народ прозвав "хрущовками".

ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ

Павло Попович (1930–2007) – радянський космонавт, перший українець, котрий здійснив космічний політ, генерал-майор авіації. Народився на Київщині у сім'ї робітника. Закінчив військово-авіаційне училище, служив в армії. 12–15 серпня 1962 р. на кораблі "Восток-4" здійснив перший у світі груповий політ двох пілотованих кораблів, спільно з Андрієм Ніколаєвим, який пілотував "Восток-3". Протягом польоту були проведені перші експерименти з радіозв'язку між екіпажами двох кораблів у космосі. Другий політ у космос здійснив 3–19 липня 1974 р. на космічному кораблі "Союз-14" як командир першого екіпажу. 5 липня на орбіті корабель здійснив стиковку зі станцією "Салют-3". Політ тривав 15 діб. Згодом Павло Попович був депутатом Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
абстрактний	abstract	抽象	soyut	چک یده
антисемітизм	anti-Semitism	反犹太主义	antisemitizm	ی هودس ت یزی
втручання	interference	干扰	müdahale	دخال ت
генетика	Genetics	遗传学	genetik	ژن ت یک
експеримент	experiment	实验	deney	آزمای ش
завдавати шкоди	to harm	危害	zarar vermek	صدمه
злочинність	crime	犯罪	suç	جرم
Казахстан	Kazakhstan	哈萨克斯坦	Kazakistan	ق زاق س تان
квартира	apartment	公寓	apartman	آپ ارت مان
колосальний	colossal	庞大	muazzam	آسا غول
космонавт	cosmonaut	宇航员	kozmonot	ن وردک یهان
космополітизм	cosmopolitanism	世界主义	kozmpolitlik	ب ی نی جهان
крах	crash	崩溃	çökmek	درت صادف
лібералізація	liberalization	自由化	serbestleşme	آزاد سازی
лженаука	pseudoscience	伪科学	sahte bilim	ش به علم
пенсійний вік	retirement age	退休年龄	emeklilik yaşı	سن

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
пенсія	pension	养老金	emeklilik	بازنشستگی حقوق بازنشستگی
Рада Безпеки ООН	UN Security Council	联合国安理会	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi	امانیت شورای ملل سازمان
реабілітація	rehabilitation	复原	rehabilitasyon	توانبخشی
Руська православна церква	Russian Orthodox Church	俄罗斯东正教教堂	Rus Ortodoks Kilisesi	کلیسای روسیه ارتدکس
Хрущовська відлига	Khrushchev Thaw	赫鲁晓夫解冻	Kruşçev Çözülme	ذوب راخرو شجف کرد
чекати, очікувати	to wait	等待	beklemek	کردن صبر

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Яких економічних втрат зазнала Україна у роки Другої світової війни?
2. Коли в Україні був голод у повоєнні роки? Якими були його наслідки?
3. Коли промисловість та сільське господарство України були відновлені після війни?
4. Коли Україна стала членом ООН?
5. Розкажіть про участь УРСР в ООН.
6. Чого очікувало і на що сподівалось радянське суспільство після перемоги у Другій світовій війні?
7. Який характер мала боротьба з космополітизмом?
8. Чим супроводжувались нападки на українських письменників, композиторів, учених?
9. У чому звинувачували поета Володимира Сосюру?
10. Яка кількість мешканців Західної України зазнала репресій? Скільки з них було депортовано?
11. Коли була проведена операція "Вісла"?
12. Коли була ліквідована Українська греко-католицька церква? Де вона збереглася?
13. Коли завершилося формування сучасних кордонів України?
14. Коли до складу України було включено Крим?
15. Які процеси розпочалися у середині 1950-х років?
16. У чому Микита Хрущов звинуватив Йосипа Сталіна?
17. Яку назву отримав період з 1953-го до 1964-го року?
18. Які зміни в житті людей сталися в період "відлиги"?
19. Що вам відомо про першого українця, котрий побував у космосі?
20. Що вам відомо про досягнення і проблеми радянської науки?

Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Період з 1964-го до 1985-го року увійшов в історію під назвою "застою". У цей час уповільнились темпи розвитку, виникли кризові явища в економіці, управлінні, соціальному житті, посилилось переслідування інакодумців. Величезні кошти виділялися на розвиток військово-промислового комплексу, фінансування комуністичних та визвольних рухів у світі, допомогу відсталім країнам. Це призвело до відставання виробництва товарів широкого вжитку і виникнення дефіциту. Головні рішення щодо України приймалися у Москві.

Керівники УРСР доби "застою" Володимир Щербицький і Петро Шелест

Українську мову витіснили зі сфер науки, освіти, культури, управління, громадського життя. Цей процес отримав назву "русифікація". У 1991 р. лише близько 48 % українських школярів навчались українською мовою. До 1989 р. не залишилось жодної української школи в Донецьку, Чернігові, Луганську, Одесі, Миколаєві, Харкові.

У роки "відлиги" в Україні виник дисидентський рух. Він об'єднував переважно представників інтелігенції. Дисиденти мали різні політичні погляди, але виступали за необхідність корінних змін у суспільстві. В українському дисидентському русі три основні течії: 1) національна – представники якої засуджували імперську політику Москви, російський шовінізм, русифікацію; 2) релігійна – ставила за мету боротьбу за свободу віросповідання; 3) правозахисна (демократична) – виступала за дотримання прав людини. Ці три течії тісно взаємодіяли між собою.

У 1965 р. прокотилась перша хвиля арештів українських дисидентів та інакодумців у Києві, Одесі, Луцьку, Львові, Тернополі та Івано-Франківську. 4 вересня 1965 р. у кінотеатрі "Україна" в Києві група дисидентів (літературознавець Іван Дзюба, поет Василь Стус, журналіст В'ячеслав Чорновіл) публічно виступили проти арештів. Під впливом цих подій Іван Дзюба написав книгу "Інтернаціоналізм чи русифікація?". З марксистських позицій він довів, що за правління Йосипа Сталіна національна політика в СРСР набула рис російського шовінізму.

На початку 1970-х років було арештовано близько 100 дисидентів. Частина з них засудили за "антирадянську агітацію та пропаганду", інших відправили до психлікарень. Багатьох звільнили з роботи.

У 1976 р. виникла Українська Гельсінська Група (УГГ). Її представники добивалися, щоб СРСР виконував умови Гельсінської угоди з дотримання прав людини. Групу очолював письменник Микола Руденко. Активними учасниками були генерал-майор Петро Григоренко, юрист Левко Лук'яненко, письменник Олесь Бердник. Невдовзі членів УГГ заарештували й засудили.

Члени УГГ

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

УРСР була індустріально розвинутою республікою. На Харківському та Київському авіазаводах вироблялись нові пасажирські літаки міжнародного класу ТУ-104, ТУ-124, АН-24. У 1982 р. був збудований найбільший на той час транспортний літак АН-124 "Руслан".

У Дніпропетровську було створено найбільший у світі комплекс з виробництва ракет з десятками тисяч учених, інженерів, робітників. Найвідомішою ракетою, котру випустив дніпропетровський завод "Південмаш", стала легендарна СС-18 ("Сатана"). Вона здатна нести 16 боєголовок і вражати ціль на відстані понад 10 тисяч кілометрів.

У 1970–1980-ті роки в Миколаєві було збудовано п'ять радянських авіаносців. У 1998 р. Україна продала недобудований авіаносець Китаю, який потім отримав назву "Ляонін" (辽宁).

.....●.....

Значну частину прибутків Радянського Союзу становили кошти від продажу нафти й газу. На території України були побудовані магістральні нафто- і газопроводи (найбільші: "Дружба", "Уренгой – Помари – Ужгород").

.....●.....

У 1980 р. у Києві було проведено частину змагань футбольного турніру Олімпійських ігор, котрі відбувались у Москві.

.....●.....

Українська Гельсінська Група нараховувала близько 40 людей, з них 24 було засуджено. Усі разом вони провели у в'язницях, таборах, закритих психіатричних лікарнях, засланнях понад 550 років. За свою діяльність група заплатила п'ятьма життями. Михайло Мельник наклав на себе руки напередодні неминучого арешту в 1979 р. Чотири в'язні загинули в таборі особливого режиму в поселенні Кучино Пермської області: Олекса Тихий, Юрій Литвин та Валерій Марченко у 1984 р., Василь Стус у 1985 р.

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ

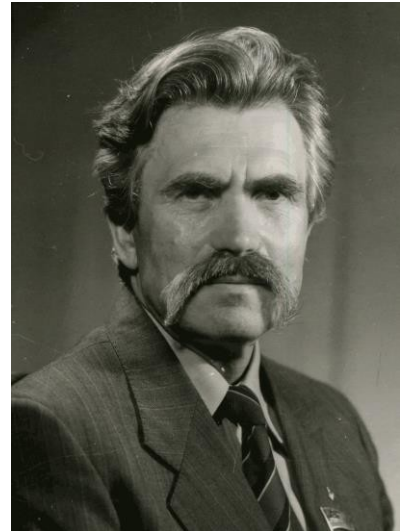
Микола Амосов (1913–2002) – український радянський хірург, учений-медик, академік АН УРСР. Автор новаторських методик в кардіології і торакальній хірургії, системного підходу до здоров'я, дискусійних робіт з геронтології, проблем штучного інтелекту та раціонального планування суспільного життя ("соціальної інженерії"). Доктор медичних наук (1953). Викладав у Київському медичному інституті, працював в Інституті кібернетики Академії наук України. З 1983 р. був директором Інституту серцево-судинної хірургії. У 1963 р. провів перше в СРСР протезування мітрального клапана серця.

Віктор Глушков (1923–1982) – радянський математик, кібернетик, академік АН СРСР і АН УРСР (1961). Закінчив математичний факультет Ростовського університету. З 1956 р. жив та працював у Києві. Створив та очолив Інститут кібернетики АН УРСР. Викладав у Київському університеті, з 1966 р. і до кінця життя був завідувачем кафедри теоретичної кібернетики. Автор праць з алгебри, кібернетики й обчислювальної техніки. З 1963 р. Віктор Глушков був ініціатором розроблення і створення Загальнодержавної автоматизованої системи обліку та опрацювання інформації, котра призначалась для автоматизованого управління економікою СРСР.

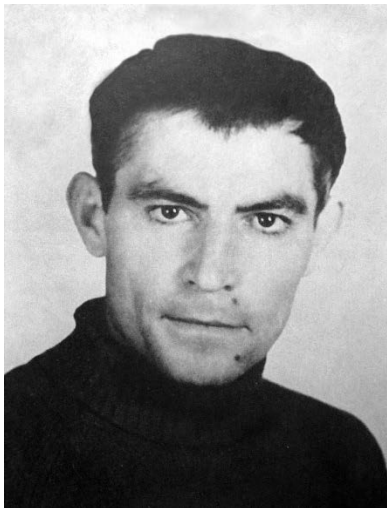

.....

Левко Лук'яненко (1928–2018) – український політик, дисидент, політв'язень, Герой України. Закінчив Московський університет (юрист). Створив нелегальну Українську робітничо-селянську спілку. Виступав за вихід України зі складу СРСР. У 1961 р. був арештований та засуджений до страти. Пізніше смертний вирок було замінено на 15-річне ув'язнення. У 1976 р. став членом УГГ, за що був засуджений до 10 років позбавлення волі. У 1988 р. повернувся в Україну. Створив та очолив Українську республіканську партію. Народний депутат України (1990–1992, 1994–1998, 2002–2007). Автор Акта проголошення незалежності України. На виборах Президента України 1991 р. посів третє місце (4,49 % голосів). Надзвичайний та повноважний посол України в Канаді (1992–1993). Голова Української асоціації дослідників голодоморів.

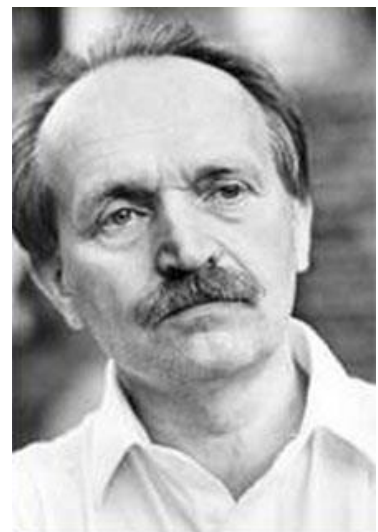
.....

Василь Стус (1938–1985) – український поет, дисидент, політв'язень, Герой України. Закінчив Донецький університет, працював учителем української мови та літератури. Брав участь у протестах проти переслідувань дисидентів, на захист прав людини. Через це його вірші не друкували. У пошуках заробітку працював будівельником, кочегаром, в історичному архіві, пізніше – інженером. У січні 1972 р. був арештований одночасно з іншими українськими дисидентами. У вересні того ж року його було засуджено за "антирадянську агітацію та пропаганду". У 1980 р. знову був арештований та засуджений до 10 років позбавлення волі і 5 років заслання. Помер після оголошеного голодування в карцері. У 1989 р. тіло Василя Стуса було урочисто перевезено в Україну й поховано у Києві.

.....

В'ячеслав Чорновіл (1937–1999) – український політик, журналіст, дисидент, політв'язень, Герой України. Закінчив факультет журналістики Київського університету. У 1967 р. був арештований після написання збірника "Лихо з розуму", присвяченого біографіям арештованих дисидентів. У 1970 р. видавав підпільний журнал "Український вісник", за що був засуджений вдруге. Після звільнення став членом УГГ. У 1980–1983 рр. знову перебував в ув'язненні. У 1988 р. разом з іншими дисидентами створив Українську Гельсінську спілку. Один із засновників та багатолітній лідер Народного руху України. У 1990 р. обраний головою Львівської обласної ради. У 1991 р. посів друге місце на виборах Президента України (отримав 23,27 % голосів). Народний депутат України (1990–1999). Загинув в автокатастрофі.

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарси
авіаносець	aircraft carrier	航空母艦	uçak gemisi	هواپ یماب رن او
Антирадянська агітація і пропаганда	anti-Soviet agitation and propaganda	反苏的煽动和宣传	Sovyet karşıtı ajitasyon ve propaganda	وت حرى ك ضدت ب ل ی غات شوروی
відставати	to fall behind	落后	geride kalmak	اف تادن ع قب
військово-промисловий комплекс (ВПК)	military-industrial complex (MIC)	军工联合体	askeri-sanayi kompleksi	ن ظامی مجموعه صن ع تی
витісняти	to displace	取代	yerinden etmek	ك ردن جاب جا
вразити ціль	to hit the target	击中目标	hedefi vurmak	زدن هدف ب ه
газ	gas	加油站	gaz	گ از
газопровід	gas pipeline	煤气管道	gaz boru hattı	گ از ل ول ه خط
геронтологія	gerontology	老人學	gerontoloji	ش ناسیپ یری
дисидент	dissident	持不同政见者	muhalif	مخال ف
"застій"	Era of Stagnation	停滞时代	Durgunluk Dönemi	رك ودع صر
інакодумство	dissent	异议	muhalefet	مخال فت
кардіологія	cardiology	心脏病学	kardiyoloji	عروق وق لب
кібернетика	cybernetics	控制论	sibernetik	سای برن ت یک
літературознавець	literary critic	文学评论家	edebiyat eleştirmeni	ادب ی م ن ت قد
нафта	oil	油	yağ	روغن
нафтопровід	oil pipeline	输油管道	petrol boru hattı	ن فت ل ول ه خط
Олімпійські ігри	Olympic Games	奥运会	Olimpiyat Oyunları	ال م پ یک های ب ازی
права людини	Human rights	人权	İnsan hakları	ب شرح فوق
правозахисник	Human rights activist	人权活动家	Insan hakları savunucusu	ب شرح فوق عال
психлікарня	Psychiatric hospital	精神病医院	Psikiyatri Hastanesi	ب یمارس تان روان پزشکی
ракета	rocket	火箭	roket	موشك
русифікація	Russification	俄罗斯化	Ruslaştırma	ت ص ف یه
свобода віросповідання	Freedom of Religion	宗教自由	Din özgürlüğü	دی ن آزادی
футбол	football	足球	Futbol	ف وت بال
хірург	surgeon	外科医生	Cerrah	جراح
шовінізм	chauvinism	沙文主义	şovenizm	شونوی سم

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Які роки прийнято називати періодом "застою"?
2. Які тенденції характерні для періоду "застою"?
3. Що призвело до відставання виробництва товарів широкого вжитку й виникнення дефіциту?
4. Де приймалися головні рішення щодо України?
5. З яких сфер життя витіснялась українська мова?
6. Що таке русифікація?
7. Коли виник дисидентський рух? Кого він об'єднав?
8. За що виступали дисиденти?

9. Які основні течії мало українське дисидентство?
10. Що таке національне дисидентство?
11. Яку мету ставило релігійне дисидентство?
12. За що виступали дисиденти-правозахисники?
13. Яких українських дисидентів ви знаєте?
14. Проти чого виступила група дисидентів у кінотеатрі "Україна"?
15. Хто був автором книги "Інтернаціоналізм чи русифікація?" Про що ця книга?
16. Коли відбувались арешти українських дисидентів?
17. Що таке Українська Гельсінська Група? За що виступали її учасники?
18. Що ви знаєте про досягнення української промисловості і науки в роки "застою"?
19. З чого складалась основна частина прибутків Радянського Союзу в середині 1960-х – першій половині 1980-х років?
20. Коли в Києві відбулася частина ігрових змагань футбольного турніру Олімпійських ігор?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

Указ Президії Верховної Ради СРСР

"Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР" (19 лютого 1954 р.)

Ураховуючи спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарські і культурні зв'язки між Кримською областю і Українською РСР, Президія Верховної Ради Союзу Радянських Соціалістичних Республік постановляє:

Затвердити спільне подання Президії Верховної Ради РРФСР і Президії Верховної Ради УРСР про передачу Кримської області зі складу Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки.

З доповіді Микити Хрущова "Про культ особи та його наслідки" на XX з'їзді КПРС (25 лютого 1956 р.)

Як показують факти, Сталін, скориставшись необмеженою владою, допускав чимало зловживань, діючи від імені ЦК, не питаючи думки членів ЦК і навіть членів Політбюро ЦК. Часто не ставлячи їх до відома, про одноосібно прийняті Сталіним рішення з дуже важливих партійних та державних питань...

У цій практиці відобразилось ігнорування з боку Сталіна норм партійного життя, нехтування ним ленінського принципу колективності партійного керівництва.

... Після того, як були вже ліквідовані всі експлуаторські класи в нашій країні й не було ніяких, скільки-небудь серйозних підстав, щодо масового застосування виключних заходів для масового терору, Сталін орієнтував партію, орієнтував органи НКВС на масовий терор.

Цей терор виявився фактично спрямований не проти залишків розбитих експлуаторських класів, а проти чесних кадрів партії і Радянської держави, котрим пред'являлись брехливі, наклепницькі, беззмістовні звинувачення в "дворушництві", "шпигунстві", "шкідництві", підготовці якихось видуманих "замахів" і т. ін...

Сталін був людиною дуже недовірливою, з хворобливою підозрілістю, у чому ми переконалися, працюючи разом з ним. Він міг глянути на людину і сказати: "Щось у вас сьогодні очі бігають" чи: "Чому ви сьогодні часто відвертаєтесь, не дивитись прямо в очі?". Хвороблива підозрілість призвела його до огульної недовіри, зокрема й щодо видатних діячів партії, яких він знав багато років. Скрізь і повсюдно він бачив "ворогів", "дворушників", "шпигунів".

... не було вжито достатніх заходів, щоб добре підготувати країну до оборони й не допустити раптового нападу.

Чи був у нас час та можливості для такої підготовки? Так, і час, і можливості були. Наша промисловість перебувала на такому рівні розвитку, що вона була в змозі повністю забезпечити Радянську

Армію всім необхідним. Це підтверджується хоча б тим, що, коли під час війни була втрачена майже половина всієї нашої промисловості в результаті заняття ворогом України, Північного Кавказу, західних районів країни, важливих промислових і хлібних районів, радянський народ зумів організувати виробництво військових матеріалів у східних районах країни, запустити там вивезене із західних промислових районів обладнання й забезпечити наші Збройні сили всім необхідним для розгрому ворога...

Вельми тяжкі наслідки, особливо на початковому періоді війни, мала також та обставина, що протягом 1937–1941 років у результаті підозрливості Сталіна, за наклепницькими звинуваченнями, були знищені численні кадри армійських командирів та політпрацівників. Протягом цих років репресовано кілька прошарків командних кадрів, починаючи буквально від роти та батальйону і до вищих армійських центрів, у тому числі майже повністю були знищені ті командні кадри, котрі отримали якийсь досвід ведення війни в Іспанії та на Далекому Сході.

... Сталін безпосередньо втручався в хід операцій і віддавав накази, які нерідко не враховували реальної обстановки на певній ділянці фронту і які не могли не привести до колосальних втрат людських життів...

Тим більш кричущими є дії, ініціатором яких був Сталін і котрі являють собою грубе порушення основних лєнінських принципів національної політики Радянської держави. Ідеться про масове виселення зі своїх рідних місць цілих народів, у тому числі всіх комуністів і комсомольців без будь-яких винятків. Причому такого роду виселення ніяк не були продиктовані військовими міркуваннями й потребами...

Відрив Сталіна від життя, незнання ним справжнього стану справ на місцях можна наглядно показати на прикладі керівництва сільським господарством.

Усі, хто хоч трохи цікавився ситуацією в країні, бачили важке становище сільського господарства, а Сталін цього не помічав. Чи говорили ми про це Сталіну? Так, говорили, але він нас не підтримував. Чому ж так виходило? Тому що Сталін нікуди не виїжджав, з робітниками та колгоспниками не зустрічався і не знав справжнього стану справ на місцях.

Він країну і сільське господарство вивчав лише за кінофільмами. А кінофільми прикрашали, лакували стан справ у сільському господарстві. Колгоспне життя у багатьох кінофільмах зображалось так, що столи тріщали від безлічі індичок та гусаків. Схоже, Сталін думав, що насправді так воно і є.

Інформація ЦК КПУ ЦК КПРС про хід виконання Постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР "Про додаткові заходи щодо поліпшення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах союзних республік" (26 травня 1983 р.)

Виконуючи постанову ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР... збільшено число шкіл з поглибленим вивченням російської мови. Факультативними заняттями з цього предмета охоплено 295 тисяч учнів національних шкіл. Створено республіканський міжвідомчий науковий збірник "Русское языкознание". Завершено випуск комплектів навчально-методичної літератури до підручників російської мови для всіх типів загальноосвітніх шкіл – разом 33 найменування. Зросли тиражі дитячої художньої літератури, а також наочних посібників з російської мови для національних дитячих дошкільних закладів.

Більше уваги пропаганді російської мови як мови дружби народів стали приділяти засоби масової інформації. Введені спеціальні радіо- і телепередачі з вивчення російської мови учнями та дітьми дошкільного віку. Прийом студентів на факультети російської мови та літератури зріс на 635 осіб й буде доведений у нинішньому році до 3500 осіб. У 9 педінститутах організована підготовка для шкіл з неросійською мовою викладання вчителів початкових класів, учителів іноземної мови за додатковою спеціальністю "Російська мова та література в національній школі". Практичний курс російської мови внесено як обов'язковий предмет у всі педагогічні інститути та училища. У республіці продовжується підготовка вчителів російської мови та літератури з числа осіб корінною національністю. З 1 вересня цього року в м. Львів буде відкрито республіканську спеціальну школу-інтернат з поглибленим вивченням російської мови та посиленою військово-фізкультурною підготовкою учнів.

У бюджеті на утримання освітніх закладів, починаючи з 1984 р., щорічно передбачаються асигнування в сумі 2,5 млн крб для підвищення ставок заробітної плати вчителів початкових класів, що ведуть заняття з російської мови, учителям російської мови та літератури 4–10 класів. Збільшено стипендіальний фонд на 357 тисяч крб для виплат підвищеної стипендії студентам, що навчаються за спеціальностями "Російська мова та література".

Завдання 2. Прочитайте художній твір.

Вірш Володимира Сосюри "Любіть Україну"

оригінал

Любіть Україну, як сонце любить,
як вітер, і трави, і води,
В годину щасливу, і в радості мить,
любіть у годину негоди.

Любіть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну,
красу її, вічно живу і нову, і мову її солов'їну.

Без неї – ніщо ми, як порох і дим,
Розвіяний в полі вітрами...
Любіть Україну всім серцем своїм і
всіма своїми ділами.

Для нас вона в світі єдина, одна
як очі її ніжно-карі...
Вона – у зірках, і у вербах вона,
і в кожному серця ударі,

у квітці, й пташині,
в кривеньких тинах,
у пісні у кожній, у думі,
в дитячій усмішці, в дівочих очах
і в стягів багряному шумі...

Як та купина,
що горить – не згора,
живе у стежках, у дібровах,
у зойках гудків, і у хвилях Дніпра,
і в хмарах отих пурпурових,

в огні канонад, що на захід женуть
чужинців в зелених мундирах,
в багнетах, що в темі
пробивали нам шлях
до весен, і світлих, і щирих...

Юначе!
Хай буде для неї твій сміх,
і сльози, і все, до загину...
Не можна любити народів других,
коли ти не любиш Вкраїну!

Дівчино! Як небо її голубе,
люби її кожну хвилину... Коханий
любить не захоче тебе, коли ти
не любиш Вкраїну!

Любіть у труді, у коханні, в бою,
в цей час, як гудуть батареї...
Всім серцем любіть Україну свою,
– і вічні ми будемо з нею!

переклад англійською мовою

Love our Ukraine, as the sun love her
As the wind, the grass, the waters
Love her in the moments of joy and bliss
As well as in the moments of sorrow

Love our Ukraine in your dreams and awake
Love her as a cherry in blossom
Her beauty eternal, her language that rings
Like a nightingale's song in the orchard

Without her, we're nothing,
just cinder and dust
That has been dispersed all around
Love our Ukraine with all of your heart
As well as your thoughts and your talents

For us in this world, she's the only one
Ukraine with her eyes sober brown
She is in the stars, in the willows and winds
In all our hearts, small and grown

She is in the flowers, the birds, palisades
In all of our songs and in dumas
She is in the smile of a child, maiden's eyes
In the crimson of battle flags flying

She is like the Burning Bush
that can't be burnt
She lives in the trails and oak forests
She's factory whistle,
Dnipro's mighty waves
She's clouds above colored purple

She's cannonade's roar that chases away
Our foes in their green uniforms
In rifles we hold firmly on our way up
Towards spring, so sincere and delightful

Young man! She deserves
all your laughter and tears
Each second till your dying hour
You can't comprehend
the ways of other lands
Unless all your love's for Ukraine

Young maiden! Like blue sky,
above and beyond
You must love Ukraine every instant
Beware, for your darling
will break up your bond
If your love for Ukraine's inconsistent

Love her in trouble, in joy, even war
As guns are all opening fire
Just love your Ukraine,
and your spirit will soar
And stay with her always inspired!

Завдання 3. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Коли Кримська область була передана до складу УРСР?
2. Чим мотивувалося включення Криму до складу України?
3. Який орган влади затвердив передання Криму Україні?
4. Коли й ким було зроблено доповідь "Про культ особи та його наслідки"?
5. Які звинувачення висунув Йосипу Сталіну Микита Хрущов?
6. Чи тільки особисті якості Йосипа Сталіна стали причиною тих проблем, про які сказав Микита Хрущов?
7. Як ви розумієте поняття "культ особи"?
8. Яких заходів матеріального стимулювання було вжито для заохочення студентів і вчителів, що вивчали й викладали російську мову та літературу?
9. Які наслідки мала русифікація для українського народу?
10. Чому вірш "Любіть Україну" Володимира Сосюри зазнав грубої критики?

Завдання 4. Прочитайте і запам'ятайте дати основних подій.

1945 р. – УРСР стала членом-засновником ООН.

1946–1947 рр. – голод у сільській місцевості України (переважно на південному сході).

1946 р., березень – ліквідація Української греко-католицької церкви.

1947 р. – операція "Вісла".

1953–1964 рр. – доба "відлиги".

1954 р. – включення Кримської області до складу УРСР. Завершення формування сучасних кордонів України.

1956 р., лютий – доповідь Микити Хрущова "Про культ особи та його наслідки" на XX з'їзді КПРС.

1962 р., серпень – перший космонавт-українець Павло Попович здійснив космічний політ на кораблі "Восток-4".

1964–1985 рр. – доба "застою".

1965, 1972 рр. – масові арешти українських дисидентів.

1965 р., 4 вересня – публічний протест групи дисидентів проти арештів інакодумців у кінотеатрі "Україна".

1976 р. – утворення Української Гельсінської Групи.

Завдання 5. Підготуйте коротку доповідь про історію вашої країни в другій половині XX ст.

Україна на шляху до незалежності (1985–1991 рр.)

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

У 1985 р. до влади в СРСР прийшов Михайло Горбачов. Він ініціював комплекс реформ, які ввійшли в історію під назвою "перебудова". На першому етапі перебудови (1985–1987 рр.) метою було прискорення соціального та економічного розвитку, подолання відставання СРСР від країн Заходу. Головним завданням став розвиток машинобудування. Було дозволено створювати дрібні приватні підприємства – кооперативи. Велася боротьба за підвищення трудової дисципліни, а також антиалкогольна кампанія. Якщо на початку перебудови спостерігалось зростання основних економічних показників, то з 1987 р. розпочалось падіння промислового виробництва.

У ніч на 26 квітня 1986 р. сталась аварія на Чорнобильській атомній електростанції (ЧАЕС) поблизу Києва. Вона стала найбільшою техногенною катастрофою в історії людства і спричинила забруднення радіоактивними відходами великих територій; радіоактивне опромінення тисяч людей; появу довкола ЧАЕС 30-кілометрової "зони відчуження", звідки було виселено населення. Деякий час влада приховувала масштаби катастрофи.

Реактор ЧАЕС після ядерного вибуху

Михайло Горбачов вирішив поглибити реформи. У лютому 1986 р. було проголошено курс на демократизацію суспільного життя і гласність. У червні 1987 р. було прийнято рішення про початок економічної реформи. У радянську планову економіку впроваджувались елементи ринкової економіки. Державні підприємства переводились на госпрозрахунок та самофінансування.

У 1989 р. відбулися перші вільні вибори народних депутатів СРСР. Серед обраних від УРСР депутатів 88 % були членами Комуністичної партії. Але вперше в СРСР виникла політична опозиція, яка отримала можливість відкрито виступати з парламентської трибуни. У 1990 р. була скасована стаття Конституції СРСР про керівну роль Комуністичної партії в суспільстві.

СРСР пішов на зближення з країнами Заходу задля припинення "холодної війни" і "гонки озброєнь", вивів війська з Афганістану та Східної Європи, підтримав об'єднання Німеччини.

На заключному етапі перебудови у країні різко погіршилось економічне становище. У 1991 р. національний дохід України скоротився на 11,2 %. Виникли перебої з постачанням товарів, у магазинах утворились величезні черги. У країні зростали загальне невдоволення, недовіра до влади, відчувалися невпевненість, страх перед завтрашнім днем.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Під час аварії на ЧАЕС стався радіоактивний викид, що дорівнює потужності 300 атомних бомб, скинутих на Хіросіму. В Україні радіонукліди забруднили територію завбільшки зі Словаччину. У перші тижні після аварії із 30-кілометрової "зони відчуження" навколо ЧАЕС виселили всіх мешканців. Прип'ять – нове місто інженерів і атомників, перетворилося на місто-привид. Переселенцям було безкоштовно надано 11 тисяч будинків, 26 тисяч квартир. На літній відпочинок було вивезено 526 тисяч дітей.

Прип'ять – місто-привид

У ліквідації аварії на ЧАЕС брали участь понад 500 тисяч осіб, яких називали ліквідаторами. Першими ліквідаторами стали близько сорока пожежників під керівництвом майора Леоніда Телятнікова, міліціонерів і працівників атомної станції. Шестеро пожежників померли упродовж кількох тижнів від радіаційних опіків та гострої променевої хвороби.

У 2019 р. американський телеканал НВО разом з британською телемережею Sky зняв телесеріал "Чорнобиль".

Ліквідатори

.....●.....

У 1984–1988 рр. у Києві було збудовано на той час найбільший літак у світі АН-225 "Мрія". Він був призначений для транспортування космічного корабля і міг перевозити вантажі вагою до 250 тонн. Літак "Мрія" використовувався українською компанією Antonov Airlines і здійснював комерційні перевезення. У лютому 2022 р. його було знищено російськими військами.

.....●.....

Ключову роль у процесі гласності відігравали газети й телебачення. Найважливішою її складовою стало засудження злочинів сталінізму. В Україні розгорнулася широка суспільна дискусія довкола Української революції 1917–1921 рр., колективізації, Голодомору 1932–1933 рр., сталінських репресій.

.....●.....

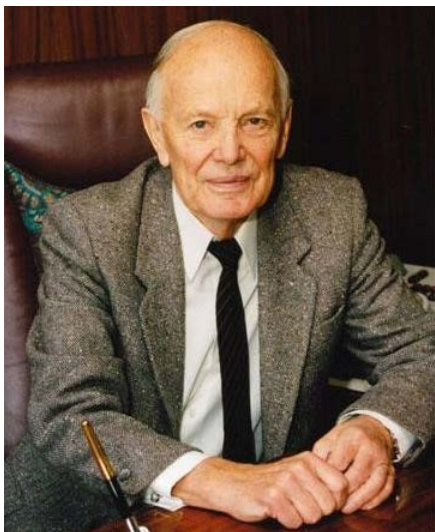
Гордістю України є її спортсмени, які регулярно показували високі результати на міжнародних і всесоюзних змаганнях. Легендою світового спорту став Сергій Бубка, автор 35 світових рекордів у змаганнях зі стрибків з жердиною, Олімпійський чемпіон 1988 р. Він уперше підкорив висоту 6 м.

.....●.....

Дуже популярний в Україні футбол. У складі збірних команд СРСР українці ставали чемпіонами Олімпійських ігор 1956 і 1988 рр., чемпіонами Європи 1960 р., віце-чемпіонами Європи 1972 і 1988 рр. Футболісти київського "Динамо" під керівництвом Валерія Лобановського у 1975 і 1986 рр. ставали переможцями Кубка володарів кубків, а в 1975 р. – Суперкубка УЄФА. Футболісти "Динамо" Олег Блохін та Ігор Беланов ставали володарями "Золотого м'яча" – щорічного призу найкращому футболісту Європи.

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ

Борис Патон (1918–2020) – український учений в галузі металургії та зварювання. З 1962-го до 2020-го року – президент Національної академії наук України, Герой України. Син відомого вченого в галузі електрозварювання й мостобудування Євгена Патона. У 1953 р. під керівництвом Є. Патона в Києві було збудовано найбільший на той час суцільнозварний міст довжиною понад 1,5 км. Після закінчення Київського індустріального інституту (1941) Борис Патон працював в Інституті електрозварювання Академії наук УРСР. Під його керівництвом було створено принципово новий спосіб зварювання – електрошлакове зварювання; засновано нову галузь металургії – спеціальну електрометалургію; розпочато застосування зварювання у космосі та зварювання живих тканин у хірургії. Автор та співавтор понад 720 винаходів, понад 1200 публікацій.

.....●.....

Леонід Телятников (1951–2004) – український пожежник, ліквідатор аварії на ЧАЕС, герой Радянського Союзу. Закінчив Вищу інженерну школу в Москві. З 1983 р. начальник воєнізованої пожежної частини №2 з охорони Чорнобильської АЕС. Під час гасіння пожежі на ЧАЕС 26 квітня 1986 р. підрозділ Л. Телятникова перебував на станції майже три години, сам він отримав високу дозу опромінення. З осені 1986 р. жив і працював у Києві. Служив у Внутрішніх військах України. У 1995 р. у званні генерал-майора внутрішньої служби вийшов на пенсію.

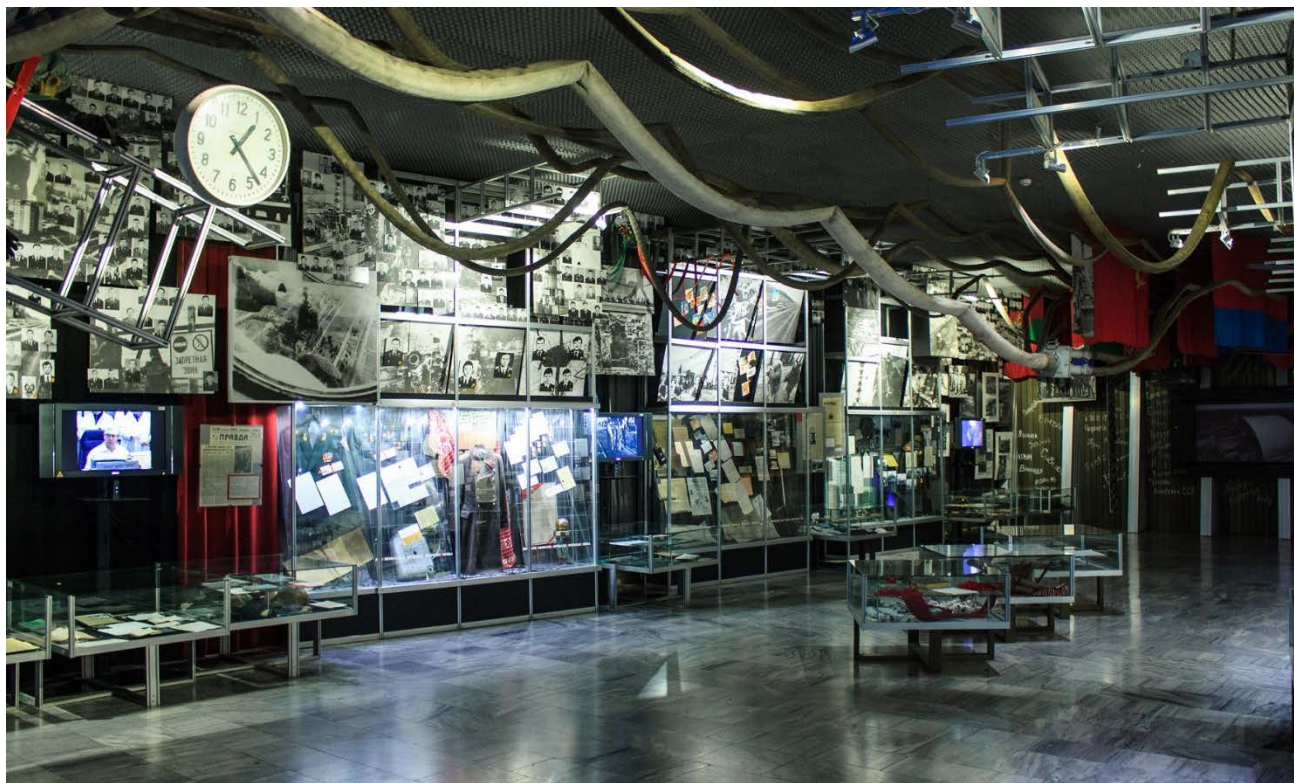
МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ

У 1992 р. у Києві було відкрито Національний музей "Чорнобиль". Його місія – допомогти людям усвідомити масштаби ядерної катастрофи через долі тисяч людей – її учасників, свідків і жертв, осмислити уроки трагедії у всіх сферах життя, не дати світові можливість забути ці уроки, стати застереженням для нових поколінь.

Експозиція налічує понад сім тисяч експонатів: карти з грифом "Таємно", фотографії, спеціальні прилади, друковані видання того часу, історичні реліквії із Чорнобильської "зони відчуження". До уваги

відвідувачів діорама "Чорнобильська АЕС до, під час та після аварії", діючий макет четвертого енергоблока ЧАЕС, електронна "Книга пам'яті учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС", до якої увійшли імена понад п'яти тисяч ліквідаторів. Робота з поповнення книги постійно триває.

Гасло музею – латинський вираз "Est dolendi modus, non est timendi dolendi" ("Є межа у печалі, але тривога не має межі"). (Сайт музею: [http://chornobylmuseum.kiev.ua/.](http://chornobylmuseum.kiev.ua/))

Експозиція Національного музею "Чорнобиль"

У мережі Інтернет діє освітня та комунікаційна платформа "Чорнобиль. Подорож". Перейшовши за посиланням <https://chornobyljourney.org>, можна здійснити інтерактивну подорож у просторі та часі, зокрема політати над сучасною Прип'яттю, радіолокаційною станцією "Дуга" та покинутими селами Полісся, ознайомитися з хронологією аварії, світовим контекстом 1986 р., почути розмови про майбутнє "зони відчуження" та історії людей, чії долі змінила катастрофа. У блоці "Люди" на користувачів чекають історії свідків, сучасників аварії на ЧАЕС.

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
антиалкогольна кампанія	Anti-Alcohol Campaign	禁酒运动	Alkol Karşıtı Kampanya	ال کل ضدک م پ ین
Афганістан	Afghanistan	阿富汗	Afganistan	افغان س تان
гласність	Glasnost	宣传	tanıtım	ت ب ل ی غات
гонка озброєнь	arms race	军备竞赛	silâhlanma yarışı	م ساب قه ت س ل یحات ی
госпрозрахунок	cost accounting (khozraschyot)	成本会计	maliyet muhasebesi	هزی نه ح ساب داری
забруднення	Pollution	污染	kirlilik	آل ودگی
зварювання	Welding	焊接	kaynak	جوش کاری
змагання	competition	竞争	rekabet	رق اب ت

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
зона відчуження	Chernobyl Exclusion Zone	切尔诺贝利禁区	Çernobil Hariç Tutma Bölgesi	محرومیت منطقه چرنوبیل
кооператив	cooperative	合作社	kooperatif	تعاونی
ліквідатори	Chernobyl liquidators	切尔诺贝利清算人	Çernobil tasfiye memurları	چرنوبیل ان حالل
народний депутат	member of Parliament	议会成员	Parlamento üyesi	پارلمان عضو
національний дохід	national income	国民收入	milli gelir	ملی درآمد
Національний олімпійський комітет України	National Olympic Committee of Ukraine	烏克蘭國家奧林匹克委員會	Ukrayna Ulusal Olimpiyat Komitesi	ملی کمیته ای ته اوک رای ن ال م پ یک
невпевненість	uncertainty	不确定	belirsizlik	قطعیت عدم
опік	Burn	灼傷	yanık	سوختگی
Олімпійський чемпіон	Olympic Champion	奥运冠军	Olimpiyat şampiyonu	ال م پ یک انق هرم
перебудова	Perestroika	改革重组	perestroyka	پ ر س تروی کا
переселенець	Migrant	移民	göçmen	مهاجر
планова економіка	planned economy	计划经济	planlı ekonomi	ب ر ن امه اق ت صاد شده ری زی
пожежник	Firefighter	消防員	itfaiyeci	ن شانات ش
приз	Prize	獎	ödül	جای زه
прискорення	acceleration (uskoreniye)	加速	ivme	ش تاب
променева хвороба	acute radiation syndrome	急性辐射综合症	akut radyasyon sendromu	پ ر ت وی م سمومیت
радіоактивне опромінення	radiation exposure	辐射暴露	radyasyona maruz kalma	درگ رف تن قرار ت اب ش معرض
радіоактивні відходи	radioactive waste	放射性废物	radyoaktif atık	های زب ال ه رادی واک ت یو
радіонукліди	radionuclides	放射性核素	radyonüklidler	رادی ون وک ل ی پدها
ринкова економіка	market economy	市场经济	piyasa ekonomisi	ب ازار اداق تص
самофінансування	self-financing	自筹资金	oto-finansman	مال ی ت ام ین خود
стрибки з жердиною	pole vault	撐杆跳高	sırıkla atlama	ن یزه ب اپ رش
техногенна катастрофа	technological disaster	技术灾难	teknolojik felaket	آوری فن ف اج عه
трудова дисципліна	labor discipline	劳动纪律	işçi disiplini	ک ار رش ته
Чорнобильська катастрофа	Chernobyl Disaster	切尔诺贝利灾难	Çernobil felaketi	چرنوبیل ف اج عه

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Кто прийшов до влади в СРСР у 1985 р.?
2. Що таке "перебудова"?
3. Що було метою і головним завданням першого етапу "перебудови"?
4. Які методи застосовувались під час першого етапу "перебудови"?
5. Чому провалилася політика прискорення?
6. Коли сталась аварія на ЧАЕС?
7. До чого призвела Чорнобильська катастрофа?
8. Що ви знаєте про ліквідаторів?
9. Як можна охарактеризувати зовнішню політику Михайла Горбачова?
10. Коли було проголошено курс на демократизацію та гласність?

11. Якою була роль газет і телебачення?
12. Яка суспільна дискусія розгорнулася в Україні під впливом гласності?
13. Коли було прийнято рішення про початок економічної реформи? У чому вона полягала?
14. Коли в СРСР відбулись перші вільні вибори? Хто здобув перемогу на них?
15. Яку можливість отримала політична опозиція?
16. Коли була скасована стаття про керівну роль Комуністичної партії в суспільстві?
17. Що відбувалося на заключному етапі перебудови?
18. Що вам відомо про Бориса Патона?
19. Що ви знаєте про досягнення української промисловості та науки?
20. Що можете розказати про здобутки українських спортсменів?

Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 2. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Гласність і Чорнобильська катастрофа сприяли активізації громадського життя в Україні. У 1987 р. почали виникати неформальні організації, які декларували підтримку перебудови, але різко критикували владу, безгосподарність, погіршення екологічної ситуації. Їх організаторами найчастіше виступали представники інтелігенції, які видавали незалежні газети, проводили збори, демонстрації.

У вересні 1989 р. відбувся установчий з'їзд Народного руху України (НРУ). Серед його лідерів були як члени Комуністичної партії – переважно представники інтелігенції (письменники Іван Драч, Дмитро Павличко), так і колишні дисиденти (Михайло Горинь, Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл). Спочатку НРУ виступав на підтримку перебудови, але поступово перейшов в опозицію.

Установчий з'їзд Народного руху України

У березні 1990 р. відбулися вибори до Верховної Ради УРСР та місцевих рад. Опозиція здобула перемогу у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях. Але більшість у Верховній Раді здобули комуністи ("група 239"). Парламентською опозицією була Народна рада (125 депутатів).

16 липня 1990 р. Верховна Рада ухвалила Декларацію про державний суверенітет України. 3 серпня було прийнято закон "Про економічну самостійність Української РСР".

19–21 серпня 1991 р. владу у Москві захопив Державний комітет з надзвичайного стану (ДКНС), який складався переважно з керівників силових відомств. Ці події увійшли в історію під назвою "серпневий путч".

У цих умовах Верховна Рада УРСР 24 серпня 1991 р. прийняла Акт проголошення незалежності України. 1 грудня 1991 р. понад 90 % громадян підтвердили це рішення на Всеукраїнському референдумі. У той же день відбулися перші в історії вибори Президента України. Їх переможцем став голова Верховної Ради Леонід Кравчук. Його підтримали понад 61 % виборців.

7–8 грудня 1991 р. на зустрічі керівників Росії, України та Білорусі в Біловезькій Пущі (Білорусь) було проголошено про припинення існування СРСР. 21 грудня 1991 р. в Алмати (Казахстан) 11 колишніх радянських республік утворили Співдружність незалежних держав (СНД) як міжнародну організацію рівноправних держав. 25 грудня Михайло Горбачов склав із себе повноваження Президента СРСР, який перестав існувати.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Уже в червні 1989 р. в Україні діяли понад 47 тисяч неформальних організацій. Найактивнішими були Товариство української мови ім. Т. Шевченка, історико-просвітницьке товариство "Меморіал", екологічна асоціація "Зелений світ". У 1988 р. було створено Українську Гельсінську спілку, яка заявила про необхідність побудови незалежної української держави.

.....●.....

У червні 1989 р. розпочалися страйки шахтарів Донбасу. Першими застрайкували робітники шахти "Ясинівська – Глибока" у Макіївці. Потім центр подій перемістився до Донецька. Робітники вимагали надання економічної самостійності шахтам, підвищення заробітної плати, розв'язання соціальних і житлових проблем. Уряд пообіцяв задовольнити вимоги страйкарів. Але в майбутньому шахтарські страйки повторювались майже щороку і стали важливим чинником політичного життя України.

.....●.....

Розвиток політичного плюралізму сприяв формуванню багатопартійності. У квітні 1990 р. була створена Українська республіканська партія, яку очолив Левко Лук'яненко. Вона проголосила своєю метою незалежність України.

.....●.....

21 січня 1990 р. на честь проголошення Акту злуки УНР і ЗУНР (22 січня 1919 р.) сотні тисяч українців утворили "живий ланцюг" між Києвом та Львовом. Акція відбулась на день раніше від

пам'ятної дати, тому що це був вихідний день – неділя. "Живий ланцюг" став символом єдності України. З 1999 р. 22 січня в Україні відзначають День Соборності.

"Живий ланцюг" у Львові

2–17 жовтня 1990 р. у Києві відбувалось голодування 158 студентів ("Революція на граніті"). Вони вимагали проведення дострокових виборів Верховної Ради на багатопартійній основі, відставки уряду, відмови від підписання союзного договору, проходження військової служби громадянами УРСР тільки на території республіки, націоналізації майна Комуністичної партії. З усіх вимог була задоволена лише одна – у відставку пішов уряд.

Фото: Укрінформ

ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ

Леонід Кравчук (1934–2022) – український державний і громадсько-політичний діяч, перший Президент України (1991–1994), Герой України. Закінчив Київський університет і Академію суспільних наук при ЦК КПРС. Працював у Чернівецькому обкомі Компартії України, а в 1970–1988 рр. – у ЦК Компартії України. У 1988–1990 рр. – завідувач ідеологічного відділу, секретар ЦК КПУ, у 1990 р. – другий секретар ЦК КПУ. У 1989–1990 рр. – кандидат у члени Політбюро, у 1990–1991 рр. – член Політбюро ЦК КПУ. У 1990–1991 рр. – голова Верховної Ради України. Після "серпневого путчу" вийшов з лав Компартії і став прибічником незалежності України. Разом з керівниками Росії та Білорусі підписав Біловезьку угоду. У 1994 р. зазнав поразки на дострокових виборах Президента України. Народний депутат України (1990–1991, 1995–2006).

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
Акт проголошення незалежності України	Act of Declaration of Independence of Ukraine	烏克蘭獨立宣言	Ukrayna Bağımsızlık Bildirgesi'nin Yasası	اس ت ق الل اعالم یه اوک رای ن
багатопартійність	multi-party system	多方系統	çok partili sistem	چ ند س ی س تم حزب ی
безгосподарність	mismanagement	管理不善	kötü yönetim	مدی ری ت سوء
виборець	voter	选民	seçmen	ده نده رای
відставка	resignation	辞职	istifa	اس ت ع فا
військова служба	military service	兵役	askerlik hizmeti	سرب ازی
голодування	hunger strike	绝食抗议	açlık grevi	غذا اع ت صاب
громадянин	citizen	公民	vatandaş	شهرون د
Декларація про державний суверенітет України	Declaration of State Sovereignty of Ukraine	乌克兰国家主权宣言	Ukrayna Devlet Egemenliği Bildirgesi	حاک م ی تاز اعالم یه اوک رای ن
Державний комітет з надзвичайного стану (ДКНС)	State Committee on the State of Emergency	国家紧急状态委员会	Devlet Olağanüstü Hal Komitesi	در دول تی کم ی ته وض ع یت مور دات حاد در اضطراری شوروی جماه یر
дострокові вибори	snap election	提前選舉	erken seçim	ان تخاب ات ن گامزوده
екологія	ecology	生态学	ekoloji	ش ناسی ب وم
економічна самостійність	economic independence	经济独立	ekonomik bağımsızlık	اس ت ق الل اق ت صادی
місцева рада	local council	地方议会	yerel konsey	مح لی شورای
Народний рух України	People's Movement of Ukraine	乌克兰人民运动	Ukrayna Halk Hareketi	مردم ج ن بش اوک رای ن
націоналізація	nationalization	國有化	millileştirme	سازیم لی
неформальна організація	informal organization	非正式组织	resmi olmayan organizasyon	ر سمی غ یر سازمان
плюралізм	pluralism	多元	çoğulculuk	گ رای ی ک ثرت

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
Президент України	President of Ukraine	乌克兰总统	Ukrayna Cumhurbaşkanı	جمهوری رئیس اوکراین
референдум	referendum	公民投票	referandum	پرسی همه
серпневий путч	1991 Soviet coup d'état attempt	八一九事件	1991 Sovyetler Birliği darbe girişimi	تاوک و دت ای
Співдружність незалежних держав (СНД)	Commonwealth of Independent States (CIS)	独立国家联合体	Bağımsız Devletler Topluluğu	مستقل کشورهای همسود
студент	student	学生	Öğrenci	دان شجو
шахтар	miner	矿工	madenci	کار معدن

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Що сприяло активізації громадського життя в Україні?
2. Що вам відомо про неформальні організації? Які неформальні організації ви можете назвати?
3. Хто виступав організатором неформальних організацій?
4. Коли відбувся установчий з'їзд Народного руху України?
5. Хто був лідерами Народного руху України?
6. Що вам відомо про шахтарські страйки?
7. Коли відбулись вибори до Верховної Ради УРСР та місцевих рад?
8. У яких регіонах перемогу здобула опозиція?
9. Кому належала більшість у Верховній Раді УРСР?
10. Як називалась опозиційна фракція у Верховній Раді УРСР?
11. Яке значення мав "живий ланцюг" від Львова до Києва?
12. Коли була ухвалена Декларація про державний суверенітет України?
13. Що вам відомо про "Революцію на граніті"?
14. Що таке "серпневий путч"? Коли він відбувся?
15. Коли було прийнято Акт проголошення незалежності України?
16. Яке рішення було прийнято на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р.?
17. Хто був обраний першим Президентом України? Що вам про нього відомо?
18. Коли було проголошено про припинення існування СРСР?
19. Яка організація була утворена 21 грудня 1991 р.?
20. Коли Михайло Горбачов склав із себе повноваження Президента СРСР?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

Перший Президент України Леонід Кравчук про перебудову

Я був присутнім на тому пленумі ЦК КПРС, де Михайло Горбачов оголосив про початок перебудови. Власне, я належав до молодшої генерації керівників (я був на той час завідувачем ідеологічного відділу Компартії УРСР). І звичайно, такі люди, як я, очікували змін. Ми бачили консерватизм Брежнєва, потім Андропова... Бачили дуже своєрідні дії тодішнього керівництва, які щонайменше викликали подив... Нам хотілося, щоб все це змінилося: цей консерватизм, кожний рік похорон генсека, кожний рік виклики вночі писати від ЦК траурні документи... Все це настільки вже обридло, настільки було неавторитетним, що коли було проголошено перебудову й визначено основні її шляхи – насамперед науково-технічний прогрес (це те, на чому найдовше у своїй доповіді зосередився Горбачов: що нам потрібні нові технології, що ми не можемо відставати від Заходу) – це було сприйнято

більшою частиною пленуму на ура. Я пам'ятаю, коли повернулися з цього пленуму, то інших розмов, окрім того, які сміливі революційні кроки робить ЦК КПРС і Горбачов, просто не було.

Але в такому плані, як передбачалось, перебудова не відбулась. Тому що Горбачов – своєрідний чоловік. Він продукував ідеї кожен хвилину. І гадав, що він буде їх продукувати, а всі решта – виконувати. А так не сталося. Бо все це неможливо було втілити протягом одного року. І перебудова загальмувалась. Тоді Горбачов пішов глибше: треба змінити кадри, сказав він, змінити технології, форми та методи управління, перебудувати партію. Але якщо перший етап перебудови – науково-технічний прогрес – ніяк не зачіпав секретарів обкомів, райкомів, то коли Горбачов сказав, що потрібно перебудувати партію, це торкнулося більшості партійних чиновників, апарату партії. І вони почали гальмувати перебудову ще більше.

Тоді він звернувся до партії на XIX Всесоюзній партійній конференції в 1988 році, яка, по суті, розділилася на дві частини: одне крило, консервативне, вимагало повернутися назад, друге, прогресивне, вимагало йти далі рішучіше та послідовніше. Але оскільки перебудова не дала одразу економічних результатів, почався спад у вугільній промисловості, металургії, знизився видобуток газу, нафти, піднялися шахтарі – вона була, по суті, похована...

Однак основне значення перебудови було в тому, що вона відкрила очі партійним керівникам, інтелігенції, політичній еліті на те, що ми відстали від західних країн на 50–100 років. Адже перебудова проходила під гаслом "гласність". А це означає, що в архівах почали знаходити документи, які поставили дуже багато запитань перед партією.

Я теж був одним із тих, хто займався цими архівними дослідженнями, – і почала відкриватися правда про голодомори 1932–1933 років, 37 рік... Люди нічого не знали про це. Не знали навіть керівники партії в областях, районах, містах. І коли ми надрукували "Чорну книгу" – документи, які розповіли про Соловки, голодомор, – провели виставку цих документів в колишньому Музеї Леніна, а паралельно видавалися й інші подібні дослідження – це був шок. Тобто значна частина партії і народ після перебудови в один час стали іншими. І звичайно, без перебудови не було б сьогоденного дня, не було б незалежних держав. Ідеологія перебудови, революційні кроки, фактично "наїзд на себе" – адже Горбачов "наїхав" на партію, будучи її генсеком – це унікальне явище в історії. І цей широкий наїзд трактором на старі підвалини похитнув партію, запустив процес її руйнування. Своєрідною кульмінацією цього процесу став з'їзд народних депутатів у 1989 році (я також там був), де була вилучена шоста стаття Конституції СРСР, яка проголошувала, що партія є керівною та спрямовуючою силою. Таким чином партія перестала бути центром управління в радах, в народному господарстві. Вона втратила силу. А коли завдяки архівам відкрилась ще й злочинна суть КДБ, всі зрозуміли, що Радянський Союз в такому варіанті існувати вже не може. Так ми підійшли до 90-х років...

З Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.)

Верховна Рада Української РСР,
виражаючи волю народу України,
прагнучи створити демократичне суспільство,
виходячи з потреб всебічного забезпечення прав і свобод людини,
шануючи національні права всіх народів,
дбаючи про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний розвиток народу України,
визнаючи необхідність побудови правової держави,
маючи на меті утвердити суверенітет і самоврядування народу України,
проголошує

державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

I. Самовизначення української нації

Українська РСР як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення...

II. Народовладдя

Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України.

Народ України є єдиним джерелом державної влади в Республіці.

Повновладдя народу України реалізується на основі Конституції Республіки як безпосередньо, так і через народних депутатів, обраних до Верховної і місцевих Рад Української РСР...

III. Державна влада

Українська РСР є самостійною у вирішенні будь-яких питань свого державного життя.

Українська РСР забезпечує верховенство Конституції та законів Республіки на своїй території.

Державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову...

V. Територіальне верховенство

... Територія Української РСР в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди...

VI. Економічна самостійність

Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах...

IX. Зовнішня та внутрішня безпека

Українська РСР має право на власні Збройні сили...

Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

X. Міжнародні відносини

Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах.

Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах.

Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загально-визнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права.

***

... Декларація є основою для нової Конституції, законів України і визначає позиції Республіки при укладанні міжнародних угод. Принципи Декларації про суверенітет України використовуються для укладання союзного договору.

Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.)

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

- продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,
- виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,
- здійснюючи Декларацію про Державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави – УКРАЇНИ.

Територія України є неподільною і недоторканою.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

Заява Глав держав Республіки Білорусь, РРФСР, України про вихід зі складу СРСР і створення СНД (грудень 1991 р.)

Ми, керівники Республіки Білорусь, РРФСР, України

- відмічаючи, що переговори про підготовку нового Союзного Договору зайшли у безвихідь, об'єктивний процес виходу республік зі складу Союзу РСР та утворення незалежних держав стали реальним фактом;
- констатуємо, що недалекоглядна політика центру призвела до глибокої економічної та політичної кризи, до розвалу виробництва, катастрофічного зниження життєвого рівня практично всіх прошарків суспільства;
- беручи до уваги зростання соціальної напруженості в багатьох регіонах колишнього Союзу РСР, що призвело до міжнаціональних конфліктів з численними людськими жертвами;

– усвідомлюючи відповідальність перед своїми народами і світовим співтовариством та назрілу потребу у практичному здійсненні політичних та економічних реформ, заявляємо про створення Співдружності Незалежних Держав, про що сторонами 8 грудня 1991 року підписано Угоду.

Співдружність Незалежних Держав у складі Республіки Білорусь, РРФСР, України являється відкритою для приєднання всіх держав – членів Союзу РСР, а також для інших держав, що розділяють цілі та принципи цієї Угоди.

Держави – члени Співдружності мають намір провадити курс на укріплення міжнародного миру та безпеки. Вони гарантують виконання міжнародних зобов'язань, що випливають для них з договорів та угод колишнього Союзу РСР, забезпечують єдиний контроль над ядерною зброєю та її нерозповсюдження.

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. У чому полягав задум перебудови?
2. Чому перебудова зазнала поразки?
3. Яка роль особи Михайла Горбачова у провалі перебудови?
4. Як гласність вплинула на прагнення України до незалежності?
5. У чому полягає історичне значення перебудови?
6. Чим була Декларація про державний суверенітет України? Що вона визначала?
7. На основі якого принципу здійснювалась влада в УРСР?
8. Якими були цілі УРСР у міжнародній політиці та політиці безпеки?
9. У чому полягала економічна самостійність УРСР?
10. Яка різниця між поняттями "суверенітет" і "незалежність"?
11. Які причини проголошення незалежності України?
12. У чому полягали основні положення Акта проголошення незалежності України?
13. Які причини припинення існування СРСР?
14. Якими були цілі створення СНД? Які республіки її створили?
15. Чи справедливе твердження, що СНД мало забезпечити "цивілізоване розлучення" колишніх радянських республік?

Завдання 3. Прочитайте і запам'ятайте дати основних подій.

1985–1991 рр. – перебудова в СРСР.

1986 р., 26 квітня – аварія на Чорнобильській атомній електростанції.

1989 р., липень – початок шахтарських страйків.

1989 р., вересень – створення Народного руху України.

1990 р., 21 січня – "живий ланцюг" від Львова до Києва.

1990 р., 16 липня – ухвалення Декларації про державний суверенітет України.

1990 р., 3 серпня – ухвалення закону "Про економічну самостійність Української РСР".

1990 р., 2–17 жовтня – "Революція на граніті".

1991 р., 18–21 серпня – "серпневий путч".

1991 р., 24 серпня – ухвалення Акта проголошення незалежності України.

1991 р., 1 грудня – Всеукраїнський референдум про незалежність України. Обрання Леоніда Кравчука Президентом України.

1991 р., грудень – Біловезька угода, припинення існування СРСР.

Незалежна Україна

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Незалежна Україна обрала шлях побудови демократичної держави. 28 червня 1996 р. був прийнятий основний закон країни – Конституція України. Україна є незалежною, суверенною, демократичною, соціальною і правовою державою. Громадяни України мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Главою держави є Президент України. Його обирає населення строком на п'ять років. Президент – гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, дотримання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Президент наділений широкими повноваженнями, здійснює керівництво зовнішньою політикою, є Верховним Головнокомандувачем Збройних сил України, затверджує голів обласних і районних державних адміністрацій.

Державна влада поділяється на три гілки.

Законодавча влада представлена парламентом, який називається Верховна Рада України. Вона складається із 450 народних депутатів, котрих населення обирає строком на п'ять років.

Будівля Верховної Ради України

Вищим органом виконавчої влади є уряд – Кабінет Міністрів України. Уряд складається з Прем'єр-міністра України та міністрів, які призначаються Верховною Радою України.

Вищою судовою інстанцією є Верховний суд України. Для вирішення спірних питань Конституції і законодавства існує Конституційний суд України.

У 1990-х роках Україна переживала політичні кризи, економічне падіння, гіперінфляцію, соціальне розшарування суспільства, пов'язані з переходом до ринкової економіки. Здійснювалась приватизація державного майна та передання землі у приватну власність. Багато промислових підприємств було закрито. Найцінніші галузі виробництва (металургія, енергетика, хімічна промисловість) були приватизовані олігархами. Олігархи мають величезний вплив на політичне життя України. На початку 2000-х років розпочалося економічне зростання.

У роки президентства Леоніда Кучми (1994–2005) Україна проводила багатовекторну зовнішню політику, балансувала між інтеграцією в об'єднану Європу і зближенням із Росією.

У 2004 р. в Україні відбулася Помаранчева революція (22 листопада – 26 грудня). Влада оголосила переможцем президентських виборів прем'єр-міністра Віктора Януковича. Опозиція заявила про фальсифікацію виборів. Люди, які підтримували опозиційного кандидата Віктора Ющенка, використовували символіку помаранчевого кольору. Центром революції став Майдан Незалежності в Києві, на якому проходив безперервний мітинг і стояло наметове містечко протестувальників. Революція завершилася перемогою проєвропейських політичних сил. Віктор Ющенко був обраний Президентом. Україна змінила курс зовнішньої політики, заявила про наміри вступити до Європейського Союзу (ЄС) та НАТО.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

У січні 1992 р. Верховна Рада України затвердила державну символіку – Державний Прапор, Державний Герб і Державний Гімн України.

Державний Прапор України – це полотно з двох горизонтальних смуг однакового розміру синього (зверху) і жовтого (знизу) кольорів. Синій та жовтий кольори – це традиційні кольори українського народу. Вони символізують мирне небо над головою і пшеничне поле.

Малий Державний Герб – це золотий тризуб (знак князя Володимира Великого) на синьому щиті. Великий Державний Герб поки не затверджений.

Державний Гімн України – це пісня "Ще не вмерла України і слава, і воля". Автором музики є Михайло Вербицький, автором слів – Павло Чубинський. Текст пісні був написаний у 1862 р.

Державний Гімн України

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії,
усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки,
як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття,
у своїй сторонці.

Душу й тіло ми положим
за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття,
козацького роду

Державний Гімн України у перекладі англійською мовою

Ukraine's glory has not yet perished,
nor her freedom.
Upon us, fellow compatriots,
fate shall smile once more.
Our enemies will vanish,
like dew in the morning sun,
And we too shall rule, brothers,
in a free land of our own.

Souls and bodies we'll lay down,
all for our freedom,
And we will show that we, brothers,
are of the Cossack nation!

.....●.....

6 грудня 1991 р. перша група військових склала присягу на вірність українському народу. Цей день вважається днем створення Збройних сил України.

*Присяга на вірність українському народу у Військовому інституті
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

***Копія гривні часів Русі,
відлита Національним банком України***

У 1996 р. в Україні була введена нова грошова одиниця – гривня. Словом "гривня" на Русі називали великий срібний зливков.

У 1999 р. було затверджено офіційні символи (інсигнії) Президента України. До них належать: прапор (штандарт) Президента України, Знак Президента України, Гербова печатка Президента України і Булава Президента України.

***Президент України Володимир Зеленський з Булавою та Знаком Президента України
під час інаугурації***

.....●.....

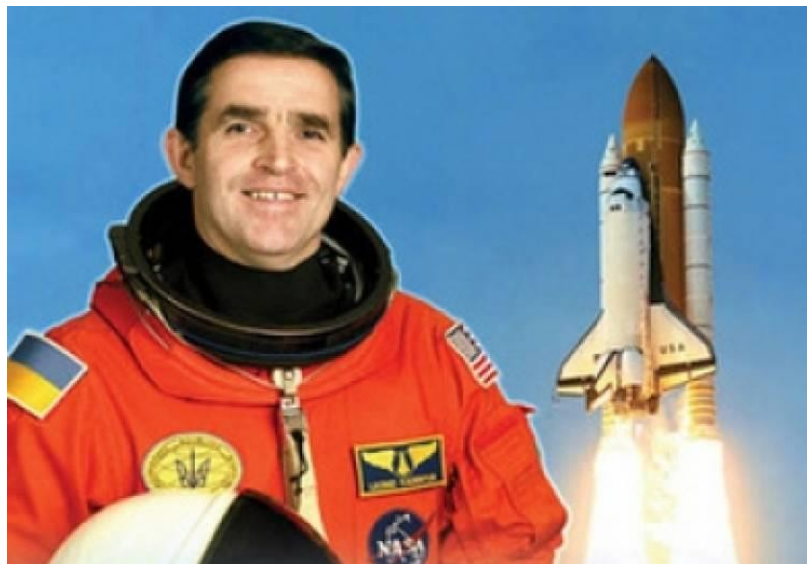
Україна вийшла зі складу СРСР, володіючи третім у світі ядерним арсеналом. Під тиском світової спільноти Україна проголосила без'ядерний статус. 5 грудня 1994 р. був підписаний Будапештський меморандум. США, Росія і Велика Британія зобов'язалися поважати незалежність, суверенітет та наявні кордони України, утримуватися від погроз або застосування сили. Однак цей документ залишився декларацією і не гарантував безпеку України.

.....●.....

Відносини між Україною і Росією були непростими через питання розподілу Чорноморського флоту. Росія погодилася передати Україні тільки 18 % кораблів і зберегла свою військову присутність у Севастополі. Українська промисловість була дуже залежна від поставок російського газу. Росія користувалася цим і неодноразово вдавалася до політичного шантажу, погрожуючи перекрити постачання газу в Україну.

.....●.....

У 1997 р. перший космонавт незалежної України Леонід Каденюк здійснив політ на американському космічному кораблі "Колумбія". Під час польоту він проводив експерименти з рослинами, досліджував, як невагомість впливає на їх розвиток.

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
багатовекторна зовнішня політика	multi-vector foreign policy	多向外交政策	çoklu vektör dış politikası	خارجی سیاست ب ردار چ ند
балансувати	to balance	平衡	dengelemek	داش تن ت عادل
без'ядерний	nuclear-free	无核	nükleer ücretsiz	ای ه س ته از عاری
Верховна Рада України	Verkhovna Rada of Ukraine	乌克兰最高理事会	Ukrayna'nın Verkhovna Rada	عالی شورای اوک رای ن
Верховний Головнокомандувач	Supreme Commander	最高统帅	Yüce Komutan	عالی ف رمان ده
Верховний Суд України	Supreme Court of Ukraine	乌克兰最高法院	Ukrayna Yüksek Mahkemesi	عالی دی وان اوک رای ن
виконавча влада	executive branch	行政部门	yürütme organı	اجرای ش ع به

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
гарантувати	to guarantee	保证	garanti etmek	ضمانت ب رای
гілка влади	branch of power	权力分支	güç dalı	قدرت شاخه
гіперінфляція	hyperinflation	恶性通货膨胀	hiperenflasyon	ابرتورم
глава держави	head of state	国家元首	devlet başkanı	دولت رئیس
демократична держава	democratic state	民主国家	demokratik devlet	دولت دموکراتیک
Державний Герб України	State Emblem of Ukraine	乌克兰国徽	Ukrayna Devlet Amblemi	برجس تهک شور اوکراین
Державний Гімн України	National Anthem of Ukraine	乌克兰仍在人间	Ukrayna Milli Marşı	سرود ملی اوکراین
Державний Прапор України	State Flag of Ukraine	乌克兰州旗	Ukrayna Devlet bayrağı	دولت پرچم اوکراین
енергетика	power engineering	电力工程	güç mühendisliği	قدرت مهندسی
Європейський Союз (ЄС)	European Union (EU)	欧洲联盟	Avrupa Birliği (AB)	اروپا اتحادیه
законодавча влада	legislature	立法机关	yasama organı	مقننه قوه
законодавство	legislation	立法	mevzuat	گذاریقانون
Збройні сили України	Armed Forces of Ukraine	乌克兰武装部队	Ukrayna Silahlı Kuvvetleri	مسلح نیروهای اوکراین
зливков	ingot	锭	külçe	شمش
Кабінет Міністрів України	Cabinet of Ministers of Ukraine	乌克兰内阁	Ukrayna Bakanlar Kurulu	وزیرانکابینه اوکراین
Конституційний суд України	Constitutional Court of Ukraine	乌克兰宪法法院	Ukrayna Anayasa Mahkemesi	قانوندادگاه اوکراین اساسی
наметове містечко	tent camp	帐篷营	çadır kampı	چادر اردوگاه
НАТО	NATO	北大西洋公约组织	NATO	ناتو
невагомість	weightlessness	失重	ağırlıksızlık	وزن بی
олігарх	oligarch	寡头	oligark	الیگارش
Помаранчева революція	Orange Revolution	橙色革命	Turuncu devrim	نارنجی انقلاب
правова держава	constitutional state	宪法国家	hukukun üstünlüğü	قانوندادگاه
Прем'єр-міністр України	Prime Minister of Ukraine	乌克兰总理	Ukrayna Başbakanı	وزیررئيس اوکراین
приватизація	privatization	私有化	özelleştirme	سازیشخصی
соціальна держава	social state	社会状态	sosyal devlet	حمایت دولت اجتماعی
спірне питання	controversial issue	有争议的问题	tartışmalı bir konudur	ببحث موضوع برانگی
суд	court	法庭	mahkeme	دادگاه
судова влада	judiciary	司法機關	adli şube	قضائیه قوه
територіальна цілісність	territorial integrity	领土完整	toprak bütünlüğü	ارضیتمامیت
уряд	government	政府	hükümet	دولت
хімічна промисловість	chemical industry	化学工业	kimya endüstrisi	صنایع شیمیایی
шантаж	blackmail	勒索	şantaj	گریباج

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Який шлях обрала незалежна Україна?
2. Коли перша група військових склала присягу на вірність українському народу?
3. Яка державна символіка України? Коли і ким вона була затверджена?
4. Коли була прийнята Конституція України?
5. Якою державою є Україна?
6. Які права і свободи мають громадяни України?
7. Хто є главою держави?
8. Ким обирається Президент України? На який строк?
9. Ким є Президент України? Якими повноваженнями він наділений?
10. На які гілки поділяється державна влада України?
11. Як називається орган законодавчої влади в Україні?
12. Що є вищим органом виконавчої влади? З кого він складається?
13. Яка вища судова інстанція в Україні?
14. Для чого існує Конституційний суд України?
15. Які проблеми переживала Україна в 1990-х роках?
16. Що трапилося з найціннішими галузями виробництва?
17. Яку зовнішню політику здійснювала Україна в 1990-х роках?
18. Що вам відомо про "Помаранчеву революцію" 2004 р.?
19. Як Україна змінила курс зовнішньої політики?
20. Які проблеми виникали у відносинах України з Росією?

Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Конфлікти між членами команди Віктора Ющенка та світова економічна криза 2008 р. підірвали довіру до переможців Помаранчевої революції. На президентських виборах у 2010 р. переміг Віктор Янукович. За його правління обмежувалася свобода слова, зріс рівень корупції.

Після відмови українського уряду від підписання угоди про асоціацію з ЄС 21 листопада 2013 р. у Києві на Майдані Незалежності розпочалась акція протесту. Уночі 30 листопада правоохоронці жорстко розігнали наметове містечко демонстрантів, багато з яких були студентами. Після цього невеликий студентський Євромайдан переріс у масовий протестний рух – Революцію Гідності.

Апогеєм протистояння стали події 18–20 лютого 2014 р., коли правоохоронці відкрили вогонь на ураження. Понад 100 учасників протесту загинули. Їх поетично назвали "Небесною сотнею". 20 лютого Верховна Рада України засудила насильство з боку влади. Після цього Віктор Янукович утік до Росії. Верховна Рада сформувала новий уряд із представників опозиції та призначила дострокові президентські вибори, на яких у червні 2014 р. переміг Петро Порошенко.

Учасники Революції Гідності на барикадах

Росія вирішила скористатися внутрішньою нестабільністю в Україні та розпочала агресію проти неї. За участю російських військ було захоплено адміністративні будівлі в Криму та Севастополі. 1 березня 2014 р. російський парламент схвалив пропозицію Президента Росії Володимира Путіна про введення військ на територію України. Українські військові частини і кораблі були заблоковані та захоплені. 16 березня 2014 р. було проведено незаконний референдум щодо визначення статусу Криму та Севастополя, після чого ці українські регіони було оголошено частиною Росії.

Одночасно Росія розпочала дестабілізацію ситуації у південних та східних областях України, підтримуючи сепаратистські рухи. У квітні сепаратисти захопили адміністративні будівлі в Донецькій і Луганській областях та проголосили створення Донецької та Луганської "народних республік". 12 квітня 2014 р. група російських найманців захопила місто Слов'янськ. 2 травня 2014 р. в Одесі під час масових зіткнень загинули 48 осіб, понад 200 були поранені.

13 квітня 2014 р. Україна оголосила про початок антитерористичної операції (АТО). Збройні сили України розпочали наступ і звільнили Слов'янськ, Краматорськ, Маріуполь та кілька інших міст. У середині серпня українські війська розвивали наступ на Донецьк та Луганськ. Щоб врятувати самопроголошені "народні республіки", Росія ввела свої війська на територію України.

Широкомасштабні бойові дії завершилися після підписання Мінських угод у вересні 2014 р. та лютому 2015 р. Конфлікт переріс у позиційне протистояння на лінії фронту. Верховна Рада України визнала Росію агресором. За підтримки США та ЄС Україна домагалася припинення вогню, виведення російських військ і відновлення контролю над українсько-російським кордоном. Росія заперечувала присутність своїх військ на території України і вимагала надати окупованим територіям особливого статусу. За даними ООН, під час бойових дій на Донбасі у 2014–2019 рр. загинуло понад 13 тисяч осіб, було поранено понад 30 тисяч осіб.

Тривала війна, погіршення рівня життя населення, корупційні скандали підірвали довіру українців до політиків. На президентських виборах 2019 р. перемогу здобув комедійний актор, продюсер і сценарист Володимир Зеленський. Його першими досягненнями стали тривале припинення вогню на Донбасі, програма будівництва автомобільних доріг "Велике будівництво", запровадження електронних документів та послуг, створення ринку землі, санкції проти російських пропагандистів, іні-

ціювання процесу деолігархізації – усунення олігархів від впливу на політику та засоби масової інформації, дипломатична ініціатива "Кримська платформа", яка дозволила повернути питання окупації Криму до міжнародного порядку денного. 24 лютого 2022 р. Росія розпочала повномасштабну війну проти України.

Окуповані території України станом на початок 2022 р.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

З 1994 р. Україна співпрацює з НАТО в межах програми "Партнерство заради миру", у листопаді 1995 р. вона ввійшла до складу Ради Європи, з 2008 р. стала офіційним членом Світової організації торгівлі (СОТ). У 2014 р. було підписано політична та економічна частини угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У 2019 р. у Конституцію України були внесені положення про європейську ідентичність українського народу та незворотність європейського та євроатлантичного курсу.

.....●.....

17 липня 2014 р. бойовики "Донецької народної республіки" збили малайзійський пасажирський літак (рейс МН17). Загибло близько 300 осіб, серед яких були громадяни Нідерландів, Малайзії, Великої Британії та інших країн. Ця трагедія змусила західні країни вжити більш рішучих заходів щодо російської агресії. Проти російських чиновників і бізнесменів були введені економічні та персональні санкції.

.....●.....

Символом протистояння російській агресії стала оборона Донецького аеропорту. Його захисників називають "кіборгами". Бої за аеропорт тривали 242 дні – з 26 травня 2014 року до 22 січня 2015 року включно. Закінчилися вони лише після повного руйнування терміналів аеропорту. Тому про кіборгів кажуть, що вони витримали – не витримав бетон.

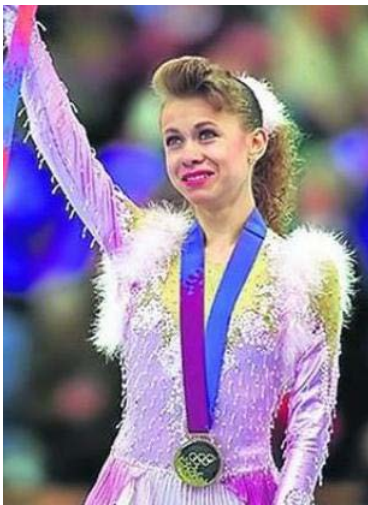
Кіборги на руїнах Донецького аеропорту

.....●.....

Після початку російської агресії в Україні розгорнувся волонтерський рух на підтримку Збройних сил України. Волонтери займаються збором і доставкою у зону бойових дій продуктів, медикаментів, автотранспорту, військової екіпіровки, ремонтом техніки, надають медичну допомогу пораненим, допомагають вимушеним переселенцям.

.....●.....

Україна є однією з провідних спортивних держав планети. Першу золоту медаль для незалежної України на зимових Олімпійських іграх 1994 р. у фігурному катанні завоювала Оксана Баюл. П'ять олімпійських медалей з плавання, зокрема й чотири золотих, виборола Яна Клочкова. Легендами професійного боксу стали брати Віталій та Володимир Клички – багаторазові чемпіони світу в суперважкій вазі.

Оксана Баюл і Яна Клочкова

Брати Клички

.....●.....

Продовжує розвиватися український футбол. Збірна України у 2006 р. вийшла в чвертьфінал чемпіонату світу, а у 2021 р. – у чвертьфінал чемпіонату Європи. У 2009 р. збірна України у віці до 19 років перемогла на чемпіонаті Європи, а в 2019 р. збірна футболістів до 20 років стала чемпіоном світу.

У 2009 р. футбольний клуб "Шахтар" (Донецьк) став володарем Кубка УЄФА.

Український футболіст Андрій Шевченко виступав у найсильніших клубах Італії та Англії, ставав переможцем Ліги чемпіонів УЄФА і володарем Суперкубка УЄФА. У 2004 р. йому було вручено "Золотий м'яч" як найкращому футболісту Європи.

Андрій Шевченко із "Золотим м'ячем"

У 2012 р. Україна разом із Польщею приймала Чемпіонат Європи з футболу. Футбольні матчі відбулися у чотирьох містах України: Києві, Донецьку, Харкові та Львові. Фінальний матч відбувся у Києві.

У 2018 р. у Києві відбувся фінал найпрестижнішого клубного футбольного турніру Європи – Ліги чемпіонів УЄФА.

ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ

Володимир Зеленський (1978 року народження) – український державний діяч, Президент України з 2019 р. За освітою юрист. Закінчив Криворізький економічний інститут Київського національного економічного університету. Здобув широку популярність як комедійний актор, продюсер і сценарист. Був капітаном команди телевізійних гумористичних ігор "Клубу веселих і кмітливих". З 2005 р. автор, режисер і провідний актор телешоу "Вечірній квартал". Шоу користувалося великою популярністю завдяки сміливим жартам про українських політиків. Працював генеральним продюсером телеканалу "Інтер". Як актор знявся в більш ніж 10 фільмах. Зіграв головну роль учителя, який несподівано став президентом, у серіалі "Слуга народу". Про намір балотуватися в Президенти України оголосив у новорічну ніч 2019 р. Передвиборча програма Володимира Зеленського містила обіцянки привести до влади нових людей; завершити війну на Донбасі; подолати корупцію; запровадити елементи прямого народовладдя через референдуми; провести цифровізацію. У першому турі з результатом 30,24 % голосів посів перше місце. У другому турі здобув перемогу над чинним президентом Петром Порошенком з результатом 73,22 %. 20 травня 2019 р. склав присягу перед українським народом і вступив на посаду.

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
агресія	aggression	侵略	saldırganlık	پرخاشگری
адміністративні будівлі	Administrative buildings	行政大楼	idari binalar	ساختمان های دولتی
аеропорт	airport	飞机场	havaalanı	ف رودگ اه
апогей	apogee	远地点	apoje	اوج
барикада	barricade	路障	barikat	دف اع
бетон	concrete	混凝土	beton	ب تن
бокс	boxing	拳击	boks	ب وک س
вогонь на ураження	shoot to kill	射杀	öldürmek için vur	ب رای ش ل بک ک ش تن
волонтер	volunteer	志愿者	gönüllü	داوطلب
вручати	to present	交出	vermek	ارائه
дестабілізація	destabilization	不稳定	istikrarsızlaştırma	ث بات ب ی سازی
Євромайдан	Euromaidan	烏克蘭革命	Yevromaydan (Avromeydan)	ی وروم پدان
ідентичність	identity	身份认同	kimlik	اجتماعی هویت
корупція	corruption	腐败	bozulma	ف ساد
лінія фронту	front line	前线	cephe hattı	م قدم خط
Малайзія	Malaysia	马来西亚	Malezya	مالزی
Нідерланди	Netherlands	荷兰	Hollanda	ه ل ند
одночасно	at the same time	同时	aynı zamanda	همزمان
окуповані території	occupied territories	占领区	işgal altındaki bölgeler	سرزمین های اشغال

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
партнерство заради миру	Partnership for Peace	和平伙伴关系计划	Bağış İçin Ortaklık	تم شراك ص ل ح ب رای
плавання	swimming	竞技游泳	yüzme	ش ناورزش
позиційне протистояння	Positional confrontation	位置对抗	konumsal çatışma	ت قاب ل موض عی
правоохоронці	policeman	执法人员	polis	پ ل یس
поранений	wounded in action	受伤的	eylemde yaralı	مجر و ح
Рада Європи	Council of Europe	欧洲委员会	Avrupa Konseyi	ار و پ ا شور ای
Революція Гідності	Ukrainian Revolution of Dignity (Ukrainian Revolution of 2014)	乌克兰的尊严革命	Ukrayna Onurun Devrimi	۴۱۰۲ ان قالب اوک رای ن
санкції	sanctions	制裁	yaptırımlar	هات حر ی م
світова економічна криза	world economic crisis	世界经济危机	dünya ekonomik krizi	ب حران جهان اق ت صادی
Світова організація торгівлі	World Trade Organization	世界贸易组织	Dünya Ticaret Örgütü	ت جارت سازمان جهان ی
сепаратист	separatist	分离主义者	ayrılıkçı	طلب جدای ی
схвалювати	to approve	审批	onaylamak	ت ای ید ب ه
Угода про асоціацію	European Union Association Agreement	欧盟协会协议	ortaklık anlaşması	ن امه ت واف ق ان جمن
фігурне катання	figure skating	花样滑冰	artistik buz pateni	اس ک یت ن مای شی
цифровізація	digitalization	数字化	dijitalleşme	دی ج ی تلی شدن

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Що підірвало довіру до переможців Помаранчевої революції?
2. Хто переміг на президентських виборах у 2010 р.? Яку політику він здійснював?
3. Що стало причиною початку акції протесту на Майдані Незалежності в Києві?
4. Чому Євромайдан став масовим протестним рухом? Яку назву він отримав?
5. Які події стали апогеєм протистояння?
6. Кого називають "Небесною сотнею"?
7. Як відреагувала на збройне протистояння в Києві Верховна Рада України? Що зробив Віктор Янукович?
8. Хто був обраний Президентом України у 2014 р.?
9. Яка країна вирішила скористатися внутрішньою нестабільністю в Україні?
10. Як відбувалось захоплення Криму та Севастополя Росією?
11. Яке рішення ухвалив російський парламент 1 березня 2014 р.?
12. Що робила Росія в південних та східних областях України?
13. Як діяли сепаратисти в Донецькій і Луганській областях?
14. Ким було захоплено місто Слов'янськ? Коли це сталося?
15. Як відреагувала Україна на виступи сепаратистів?
16. Коли Росія ввела свої війська на територію України?
17. Коли завершилися широкомасштабні бойові дії на Донбасі? У чому відмінності в позиціях України та Росії з питання мирного урегулювання?
18. Що вам відомо про подвиги українських "кіборгів" та волонтерів?
19. У чому полягає європейський та євроатлантичний курс України?
20. Які причини перемоги на президентських виборах Володимира Зеленського? Які його перші досягнення?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

З Конституції України

Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями, керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням, приймає цю Конституцію – Основний Закон України.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію.

Україна є унітарною державою.

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 4. В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом.

Стаття 5. Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ніхто не може узурпувати державну владу.

Стаття 6. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Стаття 7. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 9. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом...

Стаття 15. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова.

Цензура заборонена.

Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України...

Розділ II

ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 22. Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Стаття 25. Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі.

Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами.

Стаття 26. Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Стаття 27. Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини.

Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям.

Стаття 29. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно

звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого...

Стаття 31. Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо...

Стаття 33. Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (Будапештський меморандум), 5 грудня 1994 р.

Україна, Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки,

вітаючи приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як держави, що не володіє ядерною зброєю,

беручи до уваги зобов'язання України ліквідувати всю ядерну зброю, що міститься на її території, у визначений період часу,

відзначаючи зміни ситуації в галузі безпеки в усьому світі,

включаючи закінчення холодної війни, що створили умови для глибоких скорочень ядерних сил, підтверджують таке:

1. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їхні зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України.

2. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй.

3. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги.

4. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй з метою надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, в разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї.

5. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують щодо України їх зобов'язання не застосовувати ядерну зброю проти будь-якої держави-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, крім випадку нападу на них самих, їхні території чи їхні підопічні території, їхні збройні сили або на їхніх союзників з боку такої держави спільно або в союзі з державою, яка володіє ядерною зброєю.

6. Україна, Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки будуть проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань.

Цей меморандум набуває чинності з моменту підписання.

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Чим керувалася Верховна Рада України, приймаючи Конституцію України?
2. Як ви розумієте поняття "суверенітет України"?
3. Що визнається найвищою соціальною цінністю в Україні?
4. Що є головним обов'язком держави?
5. Хто є єдиним джерелом влади в Україні?
6. Як народ здійснює владу?
7. На яких підставах здійснюється державна влада в Україні?
8. Яка мова є державною в Україні? Які права гарантуються для інших мов?
9. На чому ґрунтується суспільне життя в Україні?
10. Які основні права та свободи мають громадяни України?
11. Чим забезпечується рівність чоловіків та жінок?
12. Якими правами користуються в Україні іноземці та особи без громадянства?
13. За яких умов людина може бути заарештована?
14. Які країни підписали Будапештський меморандум?
15. Чому Будапештський меморандум не зміг гарантувати безпеку України?

Завдання 3. Прочитайте та запам'ятайте дати основних подій.

1991 р., 6 грудня – день заснування Збройних сил України.

1992 р., січень – Верховна Рада України затвердила Державний Прапор, Державний Герб і Державний Гімн України.

1994 р., 5 грудня – підписання Будапештського меморандуму.

1996 р., 28 червня – прийняття Конституції України.

1996 р. – запровадження гривні.

1997 р. – перший космонавт незалежної України Леонід Каденюк здійснив політ на американському космічному кораблі "Колумбія".

2004 р., 22 листопада – 26 грудня – Помаранчева революція.

2012 р. – чемпіонат Європи з футболу в Україні та Польщі.

2013 р., 21 листопада – 2014 р., 22 лютого – Революція Гідності.

2014 р. березень – анексія Криму та Севастополя Росією.

2014 р. квітень – сепаратистські виступи в південних та східних областях України; проголошення Донецької та Луганської "народних республік"; захоплення Слов'янська; початок антитерористичної операції (АТО).

2014 р., 26 травня – 2015 р., 22 січня – оборона Донецького аеропорту.

2014 р. серпень – вторгнення російських військ на територію України.

Президенти України

Леонід
Кравчук
1991–1994 рр.

Леонід
Кучма
1994–2005 рр.

Віктор
Ющенко
2005–2010 рр.

Віктор
Янукович
2010–2014 рр.

Петро
Порошенко
2014–2019 рр.

Володимир
Зеленський
з 2019 р.

Завдання 4. Підготуйте коротку доповідь про історію вашої країни на початку XXI ст.

Українці у світі

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Українська діаспора – це українці, які постійно проживають за межами України. Вона становить від 11 до 13 мільйонів осіб. Українську діаспору поділяють на східну (у країнах, що виникли на території колишнього СРСР) та західну (в інших частинах світу).

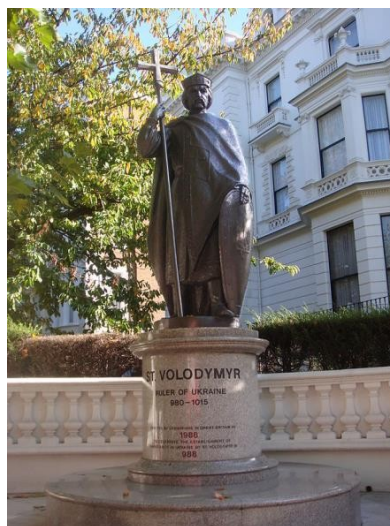
В історії формування української діаспори виокремлюють чотири хвилі еміграції з України.

Перша хвиля (кінець XIX ст. – 1914 р.) була зумовлена економічними причинами: аграрним перенаселенням та безробіттям. З Австро-Угорщини українці виїжджали до США, Канади, Бразилії, а в межах Російської імперії переселялися за Урал і на Далекий Схід.

Українські пам'ятники у світі

*Пам'ятник
Тарасу Шевченку
у Вашингтоні*

*Пам'ятник
князю Володимиру Великому
в Лондоні*

*Ветревільська писанка –
скульптура у вигляді величезного
великоднього яйця з українським
орнаментом (Канада)*

Після поразки Української революції 1917–1921 рр. і створення СРСР збільшилася кількість політичних емігрантів. Люди, які не хотіли жити в комуністичній державі, залишали Батьківщину. Частина населення втікала від жахів війни, голоду та розрухи. Вони становили другу хвилю еміграції.

Третя хвиля припала на період після закінчення Другої світової війни, коли багато українців опинилися на території Німеччини та Австрії. Близько 250 тисяч осіб відмовилися повертатися до СРСР. Більшість із них оселилися у США, Канаді, Великій Британії, Австралії, Аргентині, Бразилії, Франції та інших країнах.

Після проголошення незалежності України розпочалася четверта хвиля еміграції. Це здебільшого трудова еміграція. Її причинами стали проблеми економіки України, бідності, безробіття. Переважно емігранти виїжджають із Західної України, зазвичай на час роботи. Вони їдуть до Польщі, Португалії, Іспанії, Італії, Чехії, Росії.

Українська діаспора не забуває своєї історії та підтримує тісні зв'язки з рідними землями. У 1967 р. у Нью-Йорку було створено Світовий конгрес вільних українців (з 1993 р. – Світовий конгрес

українців). Мета організації – допомога українському народу в його боротьбі за свободу та державну незалежність.

Щорічні збори Світового конгресу українців, 2019 р.

Відповідно до Конституції України українська держава дбає про задоволення національно-культурних та мовних потреб закордонних українців.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Країни, у яких проживає найбільша кількість українців:

- Росія – 1,9 мільйона;
- Канада – 1,2 мільйона;
- США – близько 1 мільйона;
- Бразилія – близько 500 тисяч;
- Молдова – більше 400 тисяч;
- Казахстан – 333 тисячі;
- Аргентина – близько 300 тисяч;
- Білорусь – близько 160 тисяч.

.....●.....

Засновником української діаспори в США був православний священник з Житомирщини Агапій Гончаренко. Він популяризував серед американців знання про Україну, перекладав англійською мовою поезію Тараса Шевченка, виступав за створення на Алясці козацької республіки, видавав газету, листувався з Михайлом Драгомановим та Іваном Франком. У Каліфорнії заснував сільськогосподарський кооператив "Українське братство".

Початком масової еміграції українців до США вважається 1877 р., коли група мешканців Закарпаття прибула на роботу на шахтах Пенсильванії. У 1884 р. тут з'явилося перше компактне поселення закарпатських українців – містечко Шенандоа.

.....●.....

У 1891 р. перші українці – галицькі селяни Іван Пилипів та Василь Єлиняк – прибули до Канади. Канадський клімат ідеально підходив для українців, а уряд надавав у степових провінціях земельний

наділ розміром 64,7 гектара за символічну плату в 10 канадських доларів. До початку Першої світової війни до Канади переселилося близько 170 тисяч українців, які розпочали освоєння степових провінцій: Манітоби, Саскачевана, Альберти. Вони заснували низку поселень, яким часто давали українські назви.

.....●.....

Багато українців обиралися до складу федерального парламенту Канади, ставали міністрами, а в 1990–1995 рр. Рамон Джон Гнатишин був генерал-губернатором Канади. З 2019 р. посаду віцепрем'єр-міністра Канади обіймає етнічна українка Христя Фріланд. Багато канадців українського походження обиралися до парламентів провінцій, займали керівні посади в урядах провінцій. Прем'єр-міністром Манітоби був Гарі Філмон, Саскачевана – Рой Романов, мером Вінніпега – Стів Дзюба, Едмонтон – Вільям Гавриляк.

.....●.....

Одним із провідних діячів американської кіноіндустрії був українець Едвард Дмитрик. У Голлівуді знімалися актори українського походження Джек Пеланс (Палагнюк), Майкл Дудікофф. В Україні народилися відомі актриси Мілла Йовович, Ольга Куриленко, Міла Куніс.

.....●.....

У складному становищі була українська діаспора на території республік СРСР. У середині 1930-х років було ліквідовано українську пресу та шкільну освіту українською мовою. Для значної частини українців не існувало українських клубів, театрів, шкіл, засобів масової інформації.

.....●.....

Наприкінці XIX ст. українці приїжджали на будівництво Китайсько-Східної залізниці до Китаю. У 1920–1930-х роках у Маньчжурії налічувалося від 30 до 40 тисяч українців, понад 15 тис. із яких проживали у місті Харбіні. У 1907 р. виникла перша українська організація просвітницького спрямування – Український клуб. У 1917–1921 рр. у Харбіні діяла українська суспільно-політична організація – Маньчжурська окружна рада. Після приходу до Маньчжурії Червоної Армії у 1945 р. більшість українців було депортовано до СРСР.

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ

Рамон Джон Гнатишин (1934–2003) – канадський політик, генерал-губернатор Канади (1990–1995). Народився у родині канадського політика українського походження. З 1974-го до 1988-го року включно був членом канадського парламенту від провінції Саскачеван, міністром енергетики та юстиції, лідером парламентської більшості. Як генерал-губернатор відвідав незалежну Україну.

.....●.....

Ігор Сікорський (1889–1972) – учений-авіаконструктор, творець першого у світі серійного гелікоптера (1940). Народився у Києві в родині професора Київського університету. У 1912–1914 рр. створив літаки "Гранд" та "Ілля Муромець", які започаткували багатомоторну авіацію. У 1919 р. емігрував до США, де в 1923 р. заснував авіаційну фірму "Sikorsky Aero Engineering Corporation". До 1939 р. створив близько 15 типів літаків. Потім зайнявся створенням гелікоптерів. На гелікоптерах Ігоря Сікорського були вперше здійснені перельоти через Атлантичний та Тихий океани. Вони застосовувалися як для військових, так і для цивільних цілей.

Христя Фріланд (1968 року народження) – канадський політик, у 2017–2019 рр. міністр закордонних справ, з 2019 року – віце-прем'єр-міністр, з 2020 року – міністр фінансів Канади. Народилася у родині канадця та українки. Закінчила Гарвардський та Оксфордський університети. Працювала журналісткою (зокрема і в Україні), обіймала редакторські посади у виданнях "Financial Times", "Globe and Mail" та "Thomson Reuters". У 2013 р. уперше обрана до парламенту Канади.

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
авіаконструктор	aircraft designer	飞机设计师	uçak tasarımcısı	هواپ یماطراح
Австралія	Australia	澳洲	Avustralya	اس ترال یا
аграрне перенаселення	agriarian overpopulation	农业人口过多	tarımsal aşırı nüfus	از ب یش جم ع یت ک شاورزی حد
актор, акторка	actor, actress	演员, 女演员	aktör, aktris	ب ازی گر
Аргентина	Argentina	阿根廷	Arjantin	آرژان ت ین
безробіття	unemployment	失业	işsizlik	ب ی کاری
Бразилія	Brazil	巴西	Brezilya	ب رزی ل
гелікоптер	helicopter	直升飞机	helikopter	ب ال گرد
генерал-губернатор	Governor General	总督	Genel Vali	ک ل ف رمان دار
дбати	to take care	去照顾	dikkat etmek	دادن اهم یت
діаспора	diaspora	散居	diaspora	دی اس پورا
закордонний українець	foreign Ukrainian	外国乌克兰人	yabancı Ukraynalılar	اوک رای نی خارجی ها
Іспанія	Spain	西班牙	İspanya	اس پان یا
Казахстан	Kazakhstan	哈萨克斯坦	Kazakistan	ق زاق س تان
Канада	Canada	加拿大	Kanada	ک ان ادا
Китайсько-Східна залізниця	Chinese Eastern Railway	中国东方铁路	Doğu Çin Demiryolu	شرق ی آهن راه
Маньчжурія	Manchuria	满洲	Mançurya	م نچوری
писанка, великоднє яйце	Easter egg, pysanka	复活节彩蛋	paskalya yumurtası	ع ید مرغت خم پاک
політична еміграція	political emigration	政治移民	politik göç	س یا سی مهاجرت
Португалія	Portugal	葡萄牙	Portekiz	پ رت غال
прибувати	to arrive	到达	varmak	رس یدن
розруха	devastation	毁灭	yıkım	وی رانی
Світовий конгрес українців	Ukrainian World Congress	乌克兰世界大会	Dünya Ukraynalılar Kongresi	جهان ی ک ن گره اوک رای ن
трудова еміграція	labor emigration	劳务移民	işçi göçü	ن یروی مهاجرت کار
хвиля еміграції	wave of emigration	移民潮	göç dalgası	مهاجرت موج
Чехія	Czech Republic	捷克共和國	Çek Cumhuriyeti	چک جمهوری

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Що таке діаспора?
2. З якої кількості осіб складається українська діаспора?
3. На які групи поділяється українська діаспора?
4. Коли була перша хвиля еміграції з України?
5. Якими були основні причини першої хвилі еміграції?

6. Куди виїжджали українці з Австро-Угорщини?
7. Куди переселялися українці з Російської імперії?
8. Хто входив до другої хвилі еміграції з України?
9. Що ви знаєте про виникнення української діаспори у США та Канаді?
10. Коли зросла кількість політичних емігрантів?
11. На який період припала третя хвиля еміграції з України?
12. Скільки людей відмовилося повертатися до СРСР?
13. Де оселилася більшість із них?
14. Коли розпочалася четверта хвиля еміграції з України?
15. Якими є причини четвертої хвилі еміграції?
16. Які особливості четвертої хвилі еміграції?
17. Коли було створено Світовий конгрес українців? Яка його мета?
18. У яких країнах проживає найбільше українців?
19. Що можете розказати про відомих представників української діаспори?
20. Чи є українська діаспора у вашій країні?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

З Конституції України

Стаття 12. Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Із Закону України "Про закордонних українців"

Українська держава сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню зв'язків з батьківщиною та поверненню їх в Україну. Відповідно до статті 12 Конституції України держава дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за її межами.

Стаття 1. Визначення термінів

Закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України;

українське етнічне походження – це належність особи або її предків до української нації та визнання нею України батьківщиною свого етнічного походження...

Стаття 1². Основні засади співпраці із закордонними українцями

Основними засадами співпраці із закордонними українцями є:

1) визнання невід'ємності та належності кожній особі від народження основних прав і свобод людини і громадянина;

2) розв'язання проблем становлення та консолідації української нації;

3) обов'язковість задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонних українців;

4) взаємне збагачення надбаннями духовної та матеріальної культури;

5) взаємодія з іншими державами у сфері забезпечення прав і свобод закордонних українців на засадах обов'язковості дотримання загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, зокрема невторчання у внутрішні справи інших держав;

6) паритет у забезпеченні іноземними державами та Україною прав і потреб закордонних українців та національних меншин України.

Реалізацію державної політики України у сфері співпраці із закордонними українцями здійснює центральний орган виконавчої влади з питань співпраці із закордонними українцями...

Стаття 3. Умови надання статусу закордонного українця

Умовами надання особі статусу закордонного українця є:

1) українська самоідентифікація;

2) українське етнічне походження або походження з України;

- 3) письмове звернення щодо бажання мати статус закордонного українця;
- 4) досягнення особою 16-річного віку;
- 5) відсутність громадянства України.

Українське етнічне походження або походження з України заявник підтверджує відповідними документами або свідченнями громадян України, закордонних українців чи громадських організацій закордонних українців.

Стаття 9. Права, свободи і обов'язки закордонних українців

Закордонний українець, який перебуває в Україні на законних підставах, користується такими самими правами і свободами, а також несе такі самі обов'язки, як громадянин України, за винятками, встановленими Конституцією, законами України чи міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Особа, яка набула статусу закордонного українця, має право працювати на підприємствах, в установах і організаціях або провадити іншу трудову діяльність на підставах і в порядку, встановлених для громадян України.

Закордонним українцям щороку встановлюються квоти прийому до вищих навчальних закладів України в межах обсягів державного замовлення.

Особи, які набули статусу закордонного українця, мають право на набуття громадянства України в порядку, встановленому Законом України "Про громадянство України".

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Про що дбає Україна відповідно до статті 12 Конституції України?
2. Хто є закордонним українцем?
3. Що таке українське етнічне походження?
4. Чому сприяє українська держава щодо закордонних українців?
5. Які основні засади співпраці із закордонними українцями?
6. У чому полягають права, свободи та обов'язки закордонного українця?
7. Чи можуть закордонні українці навчатися у вищих навчальних закладах України? На яких умовах?
8. Який порядок набуття громадянства України для закордонних українців?

Завдання 3. Прочитайте та запам'ятайте дати основних подій.

Кінець XIX ст. – 1914 р. – перша хвиля еміграції з України.

1918-1939 рр. – друга хвиля еміграції.

1940-ті роки – третя хвиля еміграції.

1967 р. – створення Світового конгресу українців.

з 1991 р. – четверта хвиля еміграції.

Завдання 4. Підготуйте коротку доповідь про діаспору вашої країни за таким планом:

1. Кількість осіб, які мешкають за межами країни.
2. Країни розселення.
3. Історичні етапи та причини еміграції.
4. Видатні люди діаспори.
5. Державна політика щодо діаспори.
6. Діаспора в Україні.

Київський університет: сторінки історії

Заняття 1

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Уперше ідея заснувати університет у Києві виникла в Гадяцькому договорі 1658 р., який гетьман Іван Виговський уклав із Річчю Посполитою. У 1764 р. із подібним проханням гетьман Кирило Розумовський звертався вже до російської імператриці. Але ці плани не були реалізовані.

Університет у Києві було відкрито тільки в 1834 р. за рішенням російського імператора Миколи I. На честь князя – хрестителя Русі він називався Імператорський університет святого Володимира. 15 липня 1834 р., у день пам'яті святого Володимира, відбулося його урочисте відкриття. Першим ректором став ботанік, історик, фольклорист Михайло Максимович. На перший курс було прийнято 62 студенти. 28 серпня 1834 року в університеті почалися заняття. Київський університет став третім університетом на території України (після Львівського і Харківського).

Кількість студентів постійно зростала. У 1830–1840-х роках навчалось близько 500 осіб (більшість становили поляки). У 1883 р. в університеті навчалось вже 1700 студентів (переважно українці і росіяни). А в 1913 р. їх кількість зросла до 5000. Наукову і викладацьку роботу здійснювали 160 професорів і доцентів.

Київський університет, 1846 р., акварель. Художник М. Сажин

Головний (Червоний) корпус було побудовано в 1842 р. за проектом професора архітектури Вінченцо Беретті. Позаду нього у травні 1839 р. професор ботаніки Рудольф Траутфеттер заклав ботанічний сад. За кількістю рослин ботанічний сад Київського університету посідав одне з перших місць у Російській імперії. Сьогодні він носить ім'я свого директора в першій половині ХХ ст. академіка Олександра Фоміна. У 1845 р. було побудовано університетську обсерваторію. Її організатором і першим директором був професор Василь Федоров.

Ботанічний сад Київського університету

В історії Київського університету виокремлюють три періоди:

1. Університет святого Володимира (1834–1920 рр.). У результаті реформ радянської влади в 1920 р. його було розформовано.
2. Київський державний університет, якому в 1939 р. було присвоєно ім'я Тараса Шевченка (1933–1991 рр.).
3. Київський університет в незалежній Україні (з 1991 р.). 21 квітня 1994 р університету було присвоєно статус "національний".

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Існує кілька версій, чому головний корпус університету пофарбований у червоний колір. Згідно з офіційною версією будівлю було пофарбовано в кольори нагородної стрічки ордену святого Володимира (червоний і чорний). Девіз ордену "Utilitas, Honor et Gloria" (з латини: "Користь, честь і слава") став девізом університету. Відомо, що навесні 1842 р. Вінченцо Беретті пропонував два варіанти фарбування корпусу: жовті стіни і білі карнизи або під граніт і вапно (так будівля мала б такий вигляд, неначе побудована з цільного каменю). У серпні 1842 р. імператор Микола I розпорядився пофарбувати університет у коричневий колір (під дикий камінь), подібно до Зимового палацу в Санкт-Петербурзі. Існує версія, що в результаті неправильного змішування фарб і вийшов червоний колір.

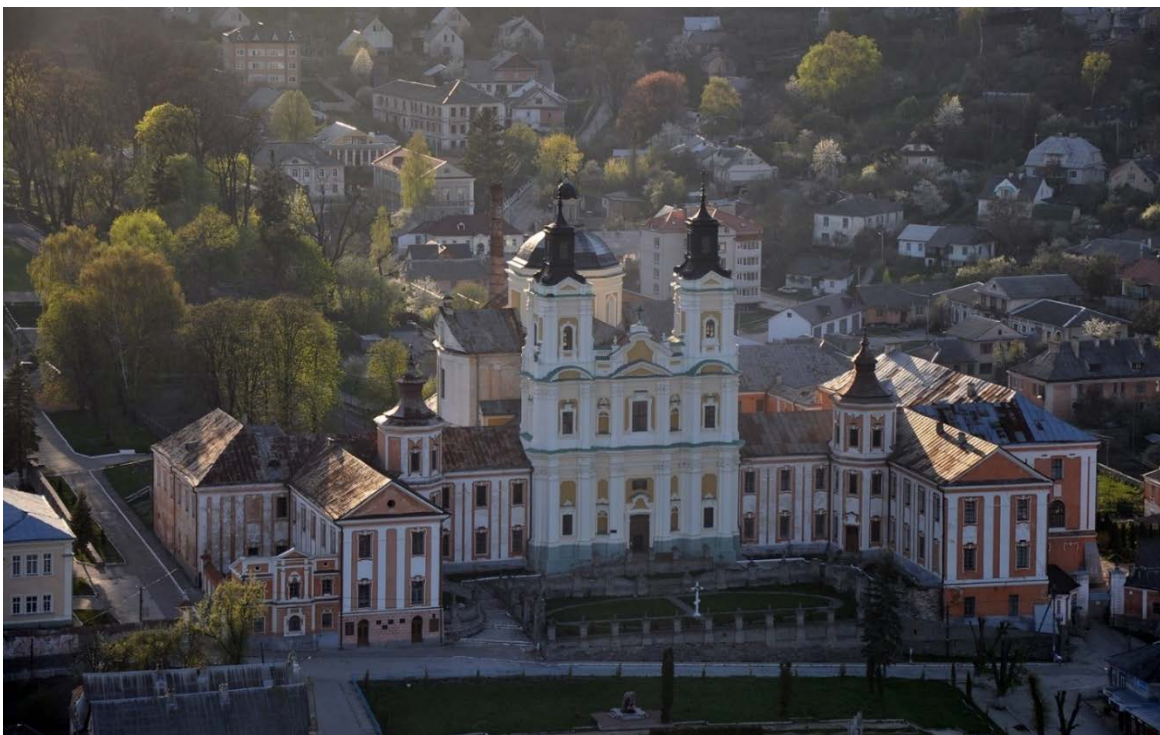

*Зірка та знак
ордена святого Володимира
1-го ступеня на орденській стрічці*

.....●.....

Матеріальною та кадровою базою Київського університету став Волинський ліцей у місті Кременці, закритий після Польського повстання 1830–1831 рр. Першими професорами стали вчителі Волин-

ського ліцею. З Кременця до Києва перевезли зоологічний, мінералогічний, фізичний, механічний кабінети, колекції ботанічного саду, живопису, архіву, бібліотеки.

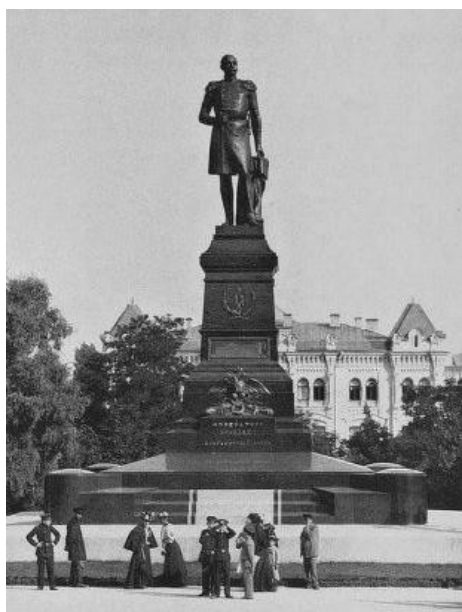
Будівля Волинського ліцею у місті Кременець

.....●.....

У 1846 р. Тарас Шевченко виграв конкурс на посаду викладача малювання Київського університету. Через звинувачення в участі в діяльності Кирило-Мефодіївського братства й арешту 5 квітня 1847 р. він ніколи не викладав в університеті.

.....●.....

На місці сучасного парку імені Тараса Шевченка існував Університетський сквер, пізніше – Миколаївський сквер. У ньому навпроти Червоного корпусу в 1896 р. було встановлено пам'ятник імператору Миколі I. Під час революції пам'ятник знесли. А в 1939 р. на його місці було відкрито пам'ятник Тарасу Шевченку.

.....●.....

На початку ХХ ст. українська інтелігенція порушила питання про українізацію вищої освіти. У 1907 р. професори Андрій Лобода і Володимир Перетц почали викладання в університеті української літератури. У 1917 р. в університеті було відкрито чотири українознавчі кафедри: історії, мови, літератури та права.

.....●.....

Десятки викладачів і сотні студентів Київського університету брали активну участь в Українській революції 1917–1921 рр. Найбільш героїчною сторінкою став подвиг студентів біля станції Крути. На початку січня 1918 р. понад триста київських студентів і гімназистів об'єдналися в студентський курінь. Перша сотня добровольців (130 осіб) під командуванням колишнього студента Андрія Омельченка брала участь у важких оборонних боях, 29 січня 1918 р. захищала важливий залізничний вузол – станцію Крути на Чернігівщині, стримуючи наступ більшовиків на Київ.

Студенти на станції Крути

ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ

Михайло Максимович (1804–1873) – учений-енциклопедист, ботанік, історик, етнограф, археолог, фольклорист, філолог. Походив з українського козацького роду з Полтавщини. Пожертвував блискучою кар'єрою професора ботаніки Московського університету і переїхав до Києва, де в 30-річному віці став першим ректором Київського університету, а також деканом історико-філологічного відділення філософського факультету, професором російської словесності. Адміністративна робота підривала його здоров'я і заважала науковій діяльності. Тому М. Максимович обіймав посаду ректора тільки один рік (1834–1835). Наприкінці 1840 р. 36-річний професор за станом здоров'я вийшов на пенсію. Залишок життя присвятив науково-літературній діяльності. Ім'я М. Максимовича в 1994 р. було присвоєно Науковій бібліотеці Київського університету.

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
архітектор	architect	建筑师	mimar	معمار
ботанік	botanist	植物学家	botanikçi	ش ناس گ یاه

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
ботанічний сад	Botanical Garden	植物园	Botanik Bahçesi	گياه ش ناسی ب اغ
версія	version	版	versiyon	ن سخه
доцент	Associate Professor	副教授	doçent	دان ش یار
називатися на честь	be named after	以...命名	adını koymak	شودن ام گذاری
обсерваторія	observatory	天文台	rasathane	ر صدخان ه
орден святого Володимира	Order of Saint Vladimir	四等聖弗拉基米爾勳章	Aziz Vladimir Nişanı	س نت س فارش والدی م یر
період	period	週期	dönem	پ ری ود
подвиг	feat	壮举	başarı	شاه کار
викладач	teacher	老师	öğretmen	مع لم
професор	Professor	教授	profesör	اس ناد
рослина	plant	厂	bitki	گ ياه
ректор	rector	校长	rektör	مدرس دانشگاه
святий	Saint	圣	Aziz	م قدس
фольклорист	folklorist	民俗主义者	halk arařtırmacısı	ف ول ک لور

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Коли вперше виникла ідея заснування університету в Києві?
2. З яким проханням гетьман Кирило Розумовський звертався до російської імператриці в 1764 р.?
3. Коли було відкрито університет у Києві?
4. На честь кого було названо Київський університет?
5. Коли відбулося урочисте відкриття Київського університету?
6. Хто був першим ректором Київського університету? Що вам про нього відомо?
7. Скільки студентів було прийнято на перший курс Київського університету в 1834 р.?
8. Як змінювалася кількість студентів у ХІХ – на початку ХХ ст.?
9. Коли почалися заняття в Київському університеті?
10. Коли було побудовано головний корпус Київського університету? Чому він пофарбований у червоний колір?
11. Хто був архітектором головного корпусу університету?
12. Що вам відомо про ботанічний сад Київського університету?
13. Коли була побудована університетська обсерваторія? Хто був її організатором і першим директором?
14. Як пов'язаний Тарас Шевченко з університетом святого Володимира?
15. Скільки періодів виокремлюють в історії Київського університету? Охарактеризуйте кожен з них.
16. Коли було розформовано університет святого Володимира?
17. Коли Київському університету було присвоєно ім'я Тараса Шевченка?
18. Коли Київському університету було присвоєно статус "національний"?
19. Як відбувалася українізація освіти в Київському університеті?
20. Що вам відомо про участь студентів Київського університету в Українській революції 1917–1921 рр.?

Завдання 3. Перекажіть текст.

Заняття 2

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у словнику значення нових слів.

Після нападу Німеччини на СРСР улітку 1941 р. Київський університет було евакуйовано до міста Кзил-Орда (Казахстан). Більшість студентів пішли на фронт. Одночасно робилися спроби налагодити роботу університету в окупованому нацистами Києві. Але незабаром гітлерівці закрили університет,

багатьох викладачів репресували, а студентів відправили на примусові роботи до Німеччини. Під час боїв за Київ у жовтні – листопаді 1943 р. зазнав значних руйнувань головний навчальний корпус, були розграбовані бібліотека, музейні колекції, лабораторії.

Радянські війни біля стін Київського університету, 1943 р.

У другій половині 1980-х років викладачі та студенти активно брали участь у русі за незалежність України. У 1989 р. в університеті відбулися установчі збори Товариства української мови імені Т. Шевченка.

Студенти і викладачі Київського університету брали участь у "Революції на граніті", Помаранчевій революції, Революції Гідності, захищали територіальну цілісність України під час Антитерористичної операції.

Студенти – учасники Революції Гідності

Сьогодні в університеті працюють 12 факультетів (географічний; економічний; історичний; комп'ютерних наук та кібернетики; механіко-математичний; соціології; радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем; психології; фізичний; філософський; хімічний; інформаційних технологій), 10 навчальних інститутів (військовий; високих технологій; геології; журналістики; міжнародних відносин; післядипломної освіти; права; філології; управління державної охорони; публічного управління та державної служби), 1 навчально-науковий центр ("Інститут біології і медицини"), 2 коледжі (геологорозвідувальних технологій та оптико-механічний), Український фізико-математичний ліцей, підготовче відділення, музеї, Астрономічна обсерваторія. В університеті навчаються понад 26 тисяч студентів.

Київський університет може пишатися не одним поколінням учених, викладачів і студентів, які зробили гідний внесок у розвиток науки, освіти, культури та суспільно-політичного життя. Наш університет закінчили голова Української Центральної Ради Михайло Грушевський, перший і п'ятий Президенти України Леонід Кравчук і Петро Порошенко, голови Верховної Ради України Володимир Литвин і Дмитро Разумков, дисидент і політик В'ячеслав Чорновіл, третій Президент Грузії Михайло Саакашвілі, письменник Михайло Булгаков, поет Василь Симоненко, математик, географ і полярник Отто Шмідт та інші.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ

Серед випускників і викладачів Київського університету 10 Героїв України, 23 Герої Радянського Союзу, 19 Героїв соціалістичної праці.

Героїнею Другої світової війни стала студентка історичного факультету Людмила Павличенко. Війна застала її в Одесі, де вона проходила практику і писала дипломну роботу. Будучи випускницею стрілецької школи, вона вирушила добровольцем до військкомату і вже 28 червня 1941 р. склала присягу. Починати війну довелося, навіть не маючи власної гвинтівки. Але вже в перших боях Л. Павличенко показала разючі результати снайперської стрільби. Брала участь в обороні Одеси і Севастополя. Їй вдалося знищити 309 ворогів. Про неї американський співак Вуді Гатрі написав пісню "Miss Pavlichenko", а у 2015 р. було знято фільм про неї "Незламна" ("Битва за Севастополь").

.....●.....

На фасаді Червоного корпусу встановлено Пам'ятний знак викладачам і студентам, які загинули в боях Другої світової війни; біля центрального входу Головного корпусу – меморіальну дошку на честь оборони Києва влітку 1941 р.; у Залі засідань Вченої ради – меморіальну дошку з іменами загиблих 112 студентів і викладачів; у корпусі фізичного факультету – пам'ятний знак працівникам університету – учасникам бойових дій та учасникам війни; у Ботанічному саду – паркову скульптуру-символ "Навала" на честь викладачів та студентів, які загинули під час оборони Києва в 1941 р.

.....●.....

У 1960 р. було відкрито підготовчий факультет для іноземних громадян. Першими студентами стали громадяни Куби, Гвінеї, Індонезії, Гани, Того, Нігерії, Камеруну, Беніну, Ємену, Алжиру і Афганістану, які в майбутньому стали лікарями, інженерами, агрономами, дипломатами, економістами, державними діячами своїх країн.

.....●.....

У 1994 р. було створено герб університету. У центрі гербової композиції зображений головний (Червоний) корпус університету – символ фундаментальної університетської освіти. Ліворуч зображений архангел Михаїл – небесний покровитель Київської землі, а праворуч – святий князь Володимир – покровитель знань і безперервного наукового пошуку, чие ім'я до 1919 р. носив університет.

Рік заснування університету – 1834 – центральна ідея композиції. Золоті стрічки зі словами "Utilitas, Honor et Gloria" ("Користь, честь і слава"), які були девізом ордена святого Володимира, визначають пріоритети історичного розвитку університету.

Вінчає композицію герба нешироке червоне кільце з написом: "Київський національний університет імені Тараса Шевченка".

.....●.....

На честь Київського національного університету імені Тараса Шевченка названий астероїд Кнушевія (4868 Knushevia), відкритий 27 жовтня 1989 р.

МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ

У 1966 р. було засновано Музей історії Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Відкриття експозиції Музею відбулося 21 листопада 1978 року. Музей розташований у головному корпусі університету в приміщенні колишньої католицької церкви і має два рівні. Експозиція складається із семи тематичних розділів, що відображають історію розвитку Київського університету від 1834 р. до сьогодення. Серед експонатів: урядові нагороди та відзнаки університету; форма студента та значок випускника Імператорського університету св. Володимира; годинник XIX ст. з приймальні першого ректора Михайла Максимовича; прилади з астрономічної обсерваторії та фізичної лабораторії XIX ст.; глобус зоряного неба початку XX ст.; подарунки університету на ювілеї; особисті речі й наукові праці викладачів; спортивні нагороди студентів. Музей прикрашають меморіальні кабінети вчених: хіміка Сергія Реформатського та біолога Сергія Навашина; а також студентські парти і реконструкція хімічної лабораторії XIX ст.

СЛОВНИК

українською	англійською	китайською	турецькою	фарсі
доброволець	volunteer	志願者	gönüllü	داوطلب
евакуація	evacuation	疏散	tahliye	تخلیه
інститут	institute	研究所	enstitü	انستیتو
коледж	college	学院	kolej	دانشگاه
ліцей	lyceum	学園	lise okulu	مدرسه
меморіальна дошка	commemorative plaque	紀念匾	hatıra plaketi	یادگار
пишатися	to be proud	感到骄傲	gurur duymak	بهر افتخار
підготовче відділення	Preparatory Department	筹备部	Hazırlık Bölümü	مقدمت
снайпер	sniper	狙击手	keskin nişancı	تیرانداز
факультет	faculty	部门	fakülte	دپارتمان

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Куди було евакуйовано Київський університет під час Другої світової війни?
2. Чому не вдалося налагодити роботу університету в окупованому нацистами Києві?
3. Що трапилося з університетом під час боїв за Київ у жовтні – листопаді 1943 р.?
4. Хто зі студентів Київського університету став героєм Другої світової війни?
5. Як в університеті увічнили пам'ять викладачів і студентів – учасників Другої світової війни?
6. У якому русі брали активну участь викладачі та студенти у другій половині 1980-х років?
7. Де і коли відбулися установчі збори Товариства української мови імені Т. Шевченка?
8. У яких революційних подіях брали участь студенти і викладачі Київського університету?
9. Скільки факультетів сьогодні в Київському університеті?
10. Скільки інститутів сьогодні в Київському університеті?
11. Скільки коледжів та ліцеїв сьогодні в Київському університеті?
12. Скільки студентів навчається в Київському університеті?
13. Ким може пишатися Київський університет?
14. Яких відомих випускників Київського університету ви знаєте?
15. Коли було відкрито підготовчий факультет для іноземних громадян?
16. Ким були перші студенти підготовчого факультету для іноземних громадян?
17. Коли було створено герб Київського університету?
18. Що зображено на гербі Київського університету?
19. Яка центральна ідея герба Київського університету?
20. Що означає девіз Київського університету?

Завдання 3. Перекажіть текст.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Прочитайте історичні джерела.

Указ "Про заснування в Києві Університету з найменуванням Імператорським університетом Св. Володимира"

Бути тому. Микола. С. Петербург, 8 Листопада 1833 року.

... Обравши місто Київ, що з давніх років призначався до заснування Університету, так само дорогоцінний для всієї Росії, колись колись Святої Віри наших предків і водночас перший свідок громадянської їх самобутності, Ми звеліли заснувати в цьому Університет під особливим покровительством і в пам'ять Великого просвітителя Богом врученої Нам країни.

Зі спогадів попечителя Київського навчального округу Єгора фон Брадке "Думка про університет у Києві"

15 липня 1834, у день Святого Володимира, Університет було відкрито. Ще за кілька днів стало у великій кількості з'їжджатися дворянство з Київської, Подільської та Волинської губерній, і в меншій кількості з Чернігівської та Полтавської. З'їхалося більше, ніж з'їжджається на контракти в січні місяці. За три карбованці на добу неможливо було дістати крихітної кімнати. Багато заможних людей розташовувалися по сараях і в коморах, бо інакше за жодну ціну не знаходилося притулку. До такої міри три західні губернії співчували цим урочистостям...

15-го липня, о 9-й годині ранку, в Лаврі почалось богослужіння; служив митрополит. Звідти близько 11 години ми вирушили до Університету. Митрополит, із знатним духовенством, освятив покої... Коли прочитали імператорські рескрипти і професор історії Цих закінчив учену промову, я звернувся до публіки і виклав причини заснування Університету та наміри уряду, після чого три дворянських предводителі, у декількох словах, висловили Государю подяку за зроблене благодіяння... У той же день на гроші, зібрані членами Університету, було влаштовано обід для влади і дворянства... Лунали захоплені вітання Університету, і тостам не було краю. Бачачи, що починає бути вже занадто шумно, я хотів потихеньку піти; але мене спіймали, підняли нагору, пили ще раз за моє здоров'я; дворянство на руках знесло мене вниз і посадило до екіпажу...

Прийняті в перший рік студенти являли собою досить моральний гурток, у якому шанувалася релігія і розвинене було почуття честі. Оскільки кількість їх сягала лише 60 осіб, то я знав усіх особисто і міг стежити за ними. Я вселяв їм переконання, щоб вони самі оберігали честь свого студентства і в разі потреби зверталися до мене за підтримкою.

Зі спогадів студента М. Чалого про життя університету 40-х років XIX ст.

Простодушні громадяни Подолу розпустили чутку, що студенти вночі ріжуть людей і ховають їх в університетських підземеллях. Підвали в їхній уяві здавались якимись печерами, про які йдеться в казках про розбійників-людоджерів.

Загалом до відкриття університету Київ був бідним провінційним містом. Там, де нині університет, три гімназії, ботанічний сад – у диких ярах ріс один колючий будяк; люди, які живуть донині, полювали по болотах Либеді на бекасів, а нинішній Хрещатик – це була брудна, глуха низовина, що відділяла Старе місто від Липок, де був ряд дач, які утопали в зелені.

З Указу Президента України

"Про Київський університет імені Тараса Шевченка" (21 квітня 1994 р.)

Відроджуючи демократичні традиції освіти і науки, дбаючи про створення умов для ефективного використання інтелектуального потенціалу України, враховуючи велику організаторську роль Київського університету імені Тараса Шевченка в підготовці наукових і науково-педагогічних кадрів, постановляю:

1. Установити, що Київський університет імені Тараса Шевченка... є національним університетом зі статусом самоврядного (автономного) державного вищого навчального закладу, який здійснює свою діяльність відповідно до власного Статуту, що реєструється Міністерством освіти України.

Президент України Л. Кравчук

Зі Статуту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Київський національний університет імені Тараса Шевченка (далі – Університет) є багатогалузевим класичним провідним вищим навчальним закладом України, національним надбанням освіти, науки й культури, який за результатами своєї діяльності здобув загальнодержавного та міжнародного визнання.

Університет... має статус національного державного вищого навчального закладу, який в межах компетенції, наданої законодавством України та цим Статутом, здійснює:

підготовку фахівців з вищою освітою та учнів за власними експериментальними освітніми програмами та навчальними планами;

підготовку аспірантів та докторантів;

підвищення кваліфікації фізичних осіб з вищою освітою;

атестацію висококваліфікованих фахівців;

виховання національно свідомої інтелігенції.

1.2. ... Університет має самостійний баланс, відокремлене майно, власний герб, прапор, печатку із зображенням Державного герба України та своїм найменуванням, офіційні бланки із гербом Університету, сайт, власну газету та наукові журнали...

Центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки, у підпорядкуванні якого перебуває Університет, є Міністерство освіти і науки...

1.3. Діяльність Університету базується на Конституції України та законодавчих актах України, що регулюють правовідносини у сфері освіти та науки, інших нормативно-правових актах України та цьому Статуті.

1.4. Кожен громадянин України має право безоплатно здобувати вищу освіту в Університеті на конкурсній основі, відповідно до стандартів вищої освіти, якщо певний ступінь вищої освіти він здобуває вперше за кошти державного або місцевого бюджету. Доступ до освіти регулюється законодавством України у сфері вищої освіти...

Іноземні громадяни та особи без громадянства мають право на здобуття освіти в Університеті відповідно до законодавства.

Освітня, наукова робота ведуться державною мовою.

За рішенням вченої ради факультету (інституту), відповідно до вимог законодавства та цього Статуту, допускається ведення занять в Університеті за окремими освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами іноземними мовами.

Завдання 2. Дайте відповіді на запитання до тексту:

1. Коли вийшов указ про заснування в Києві Імператорського університету святого Володимира?
2. Чому для заснування університету було обрано Київ?
3. Коли було відкрито університет святого Володимира?
4. Як відзначали відкриття університету святого Володимира?
5. Про що говорив у своїй промові Єгор фон Брадке?
6. Як характеризували студентів, які вступили у перший рік існування університету?
7. Які чутки ходили про студентів університету в Києві?
8. Яким був Київ до відкриття університету?
9. Який статус отримав Київський університет у 1994 р.?
10. Хто з Президентів України надав Київському університету імені Тараса Шевченка статус національного?
11. Які функції здійснює Київський університет?
12. На яких законодавчих актах України базується діяльність Київського університету?
13. Які права мають громадяни України в сфері освіти?
14. Які права у сфері освіти мають іноземні громадяни та особи без громадянства?
15. Якою мовою ведуться освітня та наукова робота в Київському університеті? Чи можуть вони вестися іноземними мовами?

Завдання 3. Повторіть і запам'ятайте дати основних подій.

1658 р. – перша ідея про заснування у Києві університету в Гадяцькому договорі.

1764 р. – прохання гетьмана Кирила Розумовського до російської імператриці про заснування університету в Києві.

1834 р., 15 липня – урочисте відкриття Імператорського університету святого Володимира.

1834 р., 28 серпня – початок занять у Київському університеті.

1842 р. – відкриття головного (Червоного) корпусу університету.

1918 р., 29 січня – бій біля станції Крути.

1933 р. – відновлення діяльності Київського університету.

1939 р. – присвоєння університету імені Тараса Шевченка.

1960 р. – відкриття підготовчого факультету для іноземних громадян.

1994 р. – надання університету статусу "національного".

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бойко О. Д.* Історія України : посібник / О. Д. Бойко. – К., 2012.
2. *Грицак Я.* Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття / Я. Грицак. – К., 1996.
3. *Грицак Я.* Подолати минуле: глобальна історія України / Я. Грицак. – К., 2021.
4. *Єкельчик С.* Історія України: становлення модерної нації / С. Єкельчик. – К., 2011.
5. *Залізник Л.* Стародавня історія України / Л. Залізник. – К., 2012.
6. Історія Київського університету: у 2 т. / за ред. Л. В. Губерського, І. К. Патриляка, В. Ф. Колесника, А. І. Чуткого. – К., 2019.
7. Історія України від найдавніших часів до сьогодення : збірник документів і матеріалів / за заг. ред. А. П. Коцура, Н. В. Терес. – К. ; Чернівці, 2008.
8. Історія України: нове бачення : у 2 т. / О. І. Гуржій, Я. Д. Ісаєвич, М. Ф. Котляр та ін. – К., 1995.
9. Історія України : навчальний посібник для іноземних студентів : у 2-х кн. / С. Ю. Боева, Л. Р. Ігнатова, С. О. Костилова та ін. ; за ред. С. О. Костилюєвої. – К., 2013, 2014.
10. Історія України : підручник / Г. Д. Казьмирчук, А. П. Коцур, О. В. Вербовий та ін. ; за ред. Г. Д. Казьмирчука. – К., 2009.
11. *Калініченко В. В.* Історія України: від найдавніших часів до сьогодення : навч. посіб. / В. В. Калініченко, О. В. Воронянський, В. В. Калініченко. – Харків, 2016.
12. *Каппелер А.* Мала історія України / А. Каппелер. – К., 2007.
13. *Касьянов Г.* Україна 1991–2007: нариси новітньої історії / Г. Касьянов. – К., 2008.
14. *Кралоук П.* Історія України "без брону". Розвиток державності на українських землях / П. Кралоук. – Харків, 2020.
15. *Кульчицький С.* Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі : у 3 кн. / С. Кульчицький. – К., 2013.
16. *Магочій П.-Р.* Ілюстрована історія України / П.-Р. Магочій. – К., 2012.
17. *Мицик Ю. А.* Від трипільців до кіборгів: Коротка історія України / Ю. А. Мицик, О. Г. Бажан. – К., 2020.
18. *Патриляк І.* Визвольна боротьба ОУН й УПА (1939–1960) / І. Патриляк. – К., 2020.
19. *Плохій С.* Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / С. Плохій. – Харків, 2016.
20. *Петровський В. В.* Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі / В. В. Петровський, Л. О. Радченко, В. І. Семененко. – Харків, 2007.
21. Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками : у 2 кн. – К., 2022.
22. Поле битви: Україна. Воєнна історія України від "володарів степу" до "кіборгів" / К. Галушко, С. Громенко, Б. Черкас та ін. ; упоряд. К. Галушко. – Харків, 2015.
23. *Попович М.* Червоне століття / М. Попович. – К., 2005.
24. *Ричка В.* Володимир Великий: Лицар Духу / В. Ричка. – К., 2020.
25. *Смолій В.* Богдан Хмельницький: полководець, дипломат, державотворець / В. Смолій, В. Степанков. – К., 2020.
26. *Солдатенко В. Ф.* Революційна доба в Україні (1917–1920 роки): логіка пізнання, історичні постаті, ключові епізоди / В. Ф. Солдатенко. – К., 2011.
27. *Субтельний О.* Україна: історія / О. Субтельний. – К., 1993.
28. Україна й українці в постімперську добу (1917–1939) / Г. Г. Єфіменко, С. В. Кульчицький, Р. Я. Пиріг та ін. – К., 2021.
29. Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990) / В. М. Даниленко, В. О. Крупина, С. В. Кульчицький та ін. – К., 2021.
30. *Головко В. В.* Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) / В. В. Головко, Л. Д. Якубова. – К., 2021.
31. Час народів. Історія України XIX століття : навч. посіб. / за заг. ред. М. М. Мудрого. – Львів, 2016.
32. *Яковенко Н.* Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Н. Яковенко. – К., 2011.
33. From "the Ukraine" to Ukraine. A Contemporary History of 1991–2021 / Ed. by Matthew Rojansky, Georgiy Kasianov and Mykhailo Minakov. – Hannover, 2021.

Навчальне видання

ГОРБАНЬ Тетяна Юріївна
ДАНИЛЕНКО Олександр Вікторович
ЛАТИШ Юрій Володимирович
МОГИЛЬНИЙ Леонід Петрович
МОРОЗ Інна Миколаївна
НАБОКА Сергій Валерійович
ПАТРИЛЯК Іван Казимирович
ЦАРЕНКО Дмитро Миколайович
ЧЕРНИШЕВИЧ Олена Володимирівна

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Літературний редактор *О. Є. Рафальська*
Технічний редактор *Ю. О. Куценко*

Оригінал-макет виготовлено ВПЦ "Київський університет"

Формат 60×84^{1/8}. Ум. друк. арк. 25,1. Наклад 100. Зам. № 222-10518.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № П6.
Підписано до друку 15.12.22

Видавець і виготовлювач
ВПЦ "Київський університет"
Б-р Тараса Шевченка, 14, Київ, 01601, Україна
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28
e-mail: vpc_div.chief@univ.net.ua, redaktor@univ.net.ua
http: vpc.knu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.